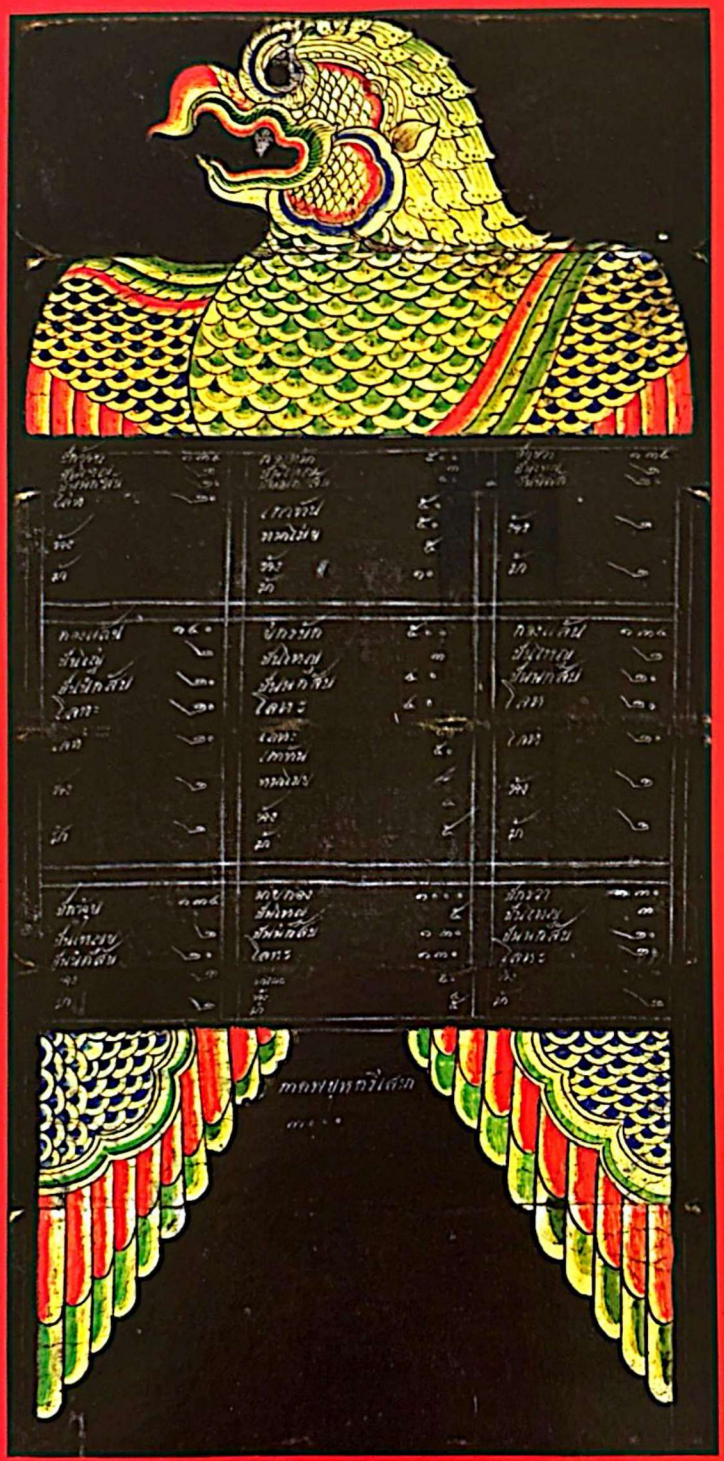

ตำราพิไชยสงคราม เมืองเพชรบูรณ์

ดร.ดนัย เทียนพุฒ วิเคราะห์และอรรถาธิบาย

สนับสนุนการเผยแพร่โดย : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

กากพยุหะ ตรีเสนา ๓๐๐๐

ตำราพิไชยสงคราม เมืองเพชรบูรณ์

ดร.ดนัย เทียนพุฒ วิเคราะห์และอรรถาธิบาย

สนับสนุนการเผยแพร่โดย :
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ตำราพิไชยสงคราม เมืองเพชรบูรณ์

ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๐๖๕-๘

ผู้เขียน : **ดร.ดนัย เทียนพุฒ**
ผู้อำนวยการโครงการ Human Capital
www.drdanai.blogspot.com
email: drdanait@gmail.com
www.facebook.com/drdanai

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มกราคม ๒๕๕๖

จำนวนที่พิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

บรรณาธิการ :
นางปิลันธนา สงวนบุญญพงษ์ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ :
นายอมรรัตน์ ฉิมพลีนภานนท์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและสารสนเทศ
นางพรพิมล อ่อนศรี รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการพิเศษและกิจกรรมนักศึกษา
นางสาวกนกวรรณ นวาวัตน์ รองผู้อำนวยการฝ่ายส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม
นางนภาพร ตุ้มทองคำ รองอำนวยการฝ่ายอนุรักษ์วิจัยศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่ปรึกษา :
ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์ นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
นายสุชิน อินทร์สา รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา
นายวีรยุทธ วงศ์อุ้ย กรรมการที่ปรึกษาประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

คณะกรรมการดำเนินงาน :
นางสาวจักษุมาลย์ วงษ์ท้าว นายวิโรจน์ หุ่นทอง
นายภัทรพล พิมพา นางสาววริศรา เง่าทุ่ม
นางนิภา พิลาเกิด นางอรอุมา ปองเพียร
นางสาวมนชยา คลายโศก นายพิทักษ์ จันทร์จิระ

ขอขอบคุณ : หอประวัติศาสตร์เพชบุระ เทศบาลเมืองเพชรบูรณ์
คุณสุนทร คงวราคม ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชนจังหวัดเพชรบูรณ์
สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ผู้จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
๘๓ ถ.สระบุรี-หล่มสัก ต.สะเดียง อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐
โทรศัพท์. ๐๕๖-๗๑๗๑๔๐ โทรสาร. ๐๕๖-๗๑๗๑๔๐
http://artculture.pcru.ac.th/main/index.php

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ดร.ดนัย เทียนพุฒ
ตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : ไทยมีเดียเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕.
๒๖๑.หน้า
๑. ตำราพิไชยสงคราม ๒. Strategic Management I. ชื่อเรื่อง
ISBN : ๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๐๖๕-๘

พิมพ์ที่ : ไทยมีเดียเพชรบูรณ์ ๓๒๓ ถนนสามัคคีชัย ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ โทร. ๐๕๖-๗๒๕-๘๒๓

คำนำจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

“ตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์” เล่มนี้เป็นผลงานของ ดร.ดนัย เทียนพุฒ ผู้อำนวยการโครงการ Human Capital และอาจารย์โครงการพิเศษระดับบัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ซึ่งผู้เขียนได้ให้ความอนุเคราะห์ต่อสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ในการศึกษาวิเคราะห์ อรรถาธิบาย ถอดความเป็นภาษาปัจจุบัน และเรียบเรียงขึ้นเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าต่อชาวเพชรบูรณ์และผู้ที่สนใจศึกษาด้านตำราพิไชยสงครามของไทยเล่มหนึ่ง

ผลงานชิ้นนี้นอกจากจะให้ความรู้และไขปริศนาเกี่ยวกับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ทั้งเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะแล้ว ยังเป็นเสมือนแหล่งข้อมูลที่รวบรวมเกี่ยวกับการเขียนและการคัดลอกตำราพิไชยสงครามของไทยในสมัยต่างๆ รวมถึงตำราพิไชยสงครามฉบับอื่นๆ ไว้ให้ผู้อ่านได้ศึกษาทำความเข้าใจ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ในฐานะหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการศึกษาค้นคว้ารวบรวมองค์ความรู้สำหรับเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นวัตถุประสงค์หลักของสำนักฯ ในการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการศึกษา รวบรวมและพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ขอขอบคุณผู้เขียน ดร.ดนัย เทียนพุฒ ที่ให้ความอนุเคราะห์อรรถาธิบายและนำผลงานมาพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านที่ต้องการศึกษาถึงตำราพิไชยสงครามของไทย โดยหวังว่าบทวิเคราะห์และมุมมองที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน และได้ใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อต่อยอดทางความคิดและการศึกษาค้นคว้าต่อไป โดยเฉพาะหวังว่าชาวเพชรบูรณ์จะเห็นคุณค่าของมรดกทางประวัติศาสตร์และช่วยกันรักษามรดกทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติต่อไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
มกราคม ๒๕๕๖

คำนำจากผู้เรียบเรียง

“ตำราพิไชยสงคราม ไม่ใช่สิ่งที่ใครจะสามารถมีได้หรือหามาได้ง่ายๆ ดังนั้นจึงเป็นศิริมงคล เป็นนิมิตหมายอันดีงาม จึงทำให้มีการเก็บรักษาเป็นมรดกสืบทอดตกมาสู่ชาวเพชรบูรณ์ อันเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญและทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และการที่จะศึกษาทำความเข้าใจได้ คงต้องมีเหตุอันเหมาะอันควรที่ต้องการให้เข้าใจรหัสและสามารถศึกษาถอดตีความได้

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ มีคนสนใจกล่าวขวัญถึงและอยากศึกษากันจำนวนมาก ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์เบื้องต้นจาก คุณสุนทร คงวราคม ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชนจังหวัดเพชรบูรณ์ให้รูปภาพตำราพิไชยสงครามมา ๒ เล่ม เพื่อการศึกษาค้นคว้า รวมถึงมีการสัมภาษณ์ถึงความคืบหน้าและนำเสนอเป็นข่าวอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนในการเขียนหนังสือเล่มนี้ พร้อมการสนับสนุนภาพต้นฉบับสมุดไทยที่สมบูรณ์จาก ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ และจากเจ้าหน้าที่สำนักหอสมุดแห่งชาติในการสืบค้นเอกสารโบราณสมุดไทยตำราพิไชยสงคราม

ความสำเร็จของหนังสือตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์ จึงเกิดขึ้นได้สมดังปรารถนาของทุกคน ซึ่งผู้เขียนขอขอบคุณ และหากท่านใดมีข้อมูลหรือหลักฐานเพิ่มเติม ผู้เขียนน้อมรับที่จะทำให้หนังสือเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากที่สุดในอนาคต

ดร. ดนัย เทียนพุฒ
DrDanaiT@gmail.com
www.drdanai.blogspot.com

สารบัญ

บทนำ บังอบายเบิกฟ้า : เปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย ๙

- ยุทธศาสตร์ไทย ๑๐
- ตำราพิไชยสงครามถูกบดบังด้วยวิธีการศึกษา ๑๑
- ความเข้าใจที่ถูกปิดกั้นด้วยความยาก ทั้งภาษาและเนื้อหาในตำราพิไชยสงคราม ๑๒
- การเปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย ๑๓
- สิ่งที่ค้นพบและนำเสนอ ๑๖

บทที่ ๑ เรียนรู้สรรพวิชายุทธศาสตร์ - เติมเต็มประวัติศาสตร์ ๑๙

- พิไชยสงครามภิวัฒน์ ๒๑
- สรรพวิชายุทธศาสตร์ ๓๖

บทที่ ๒ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ๔๓

- ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ : ภาพรวมของตำรา ๔๗
- การอุบัติขึ้นของตำราพิไชยสงคราม ณ เมืองเพชรบูรณ์ ๕๑
- รูปแบบของการครอบครองตำราพิไชยสงครามของไทย ๕๒
- การสืบทอดตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ๕๕
- ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ๕๖
- สิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ๖๑
- ข้อสันนิษฐานใหม่ใครเป็นผู้รจนา ใครเป็นผู้เขียนตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ๖๒
- ข้อสันนิษฐานโดยผู้เขียน ๖๕
- ข้อสันนิษฐานแรกให้ทำตำราพิไชยสงคราม ๖๙
- ตำราพิไชยสงครามไทยมี ๒ ตำรับ ๗๕
- สิ่งที่พบใหม่ในความรู้เล่มคำกลอนฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ๗๙
- คุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง ๘๑

สารบัญ

บทที่ ๓ ถอดรหัสตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน ๙๑

- รูปเล่มต้นฉบับและคำอ่านหนังสือสมุดไทยขาว เรื่องตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน ๙๖

บทที่ ๔ ถอดรหัสตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) ๑๗๓

- รูปเล่มต้นฉบับและคำอ่านหนังสือสมุดไทยขาว เรื่องตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) ๑๘๒

บทสรุป สะพานเชื่อมความรู้จากอดีตสู่ปัจจุบัน ๒๕๓

บรรณานุกรม ๒๕๖

ประวัติผู้เขียน ๒๖๐

สารบัญภาพ

ก๑	โมเดลความคิดในการเปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย	๑๔
๑.๑	จักรพยุหะ (Chakra Vyuha)	๒๓
๑.๒	ครุฑพยุหะ (Garuda Vyuha)	๒๓
๑.๓	ปทุมพยุหะและพยุหะรูปรถกับรูปเข็ม	๒๔
๑.๔	ปทุมพยุหะ	๒๔
๑.๕	พยุหะรูปเพชร/สายฟ้า	๒๕
๑.๖	พยุหะรูปจระเข้	๒๕
๑.๗	พยุหะรูปรถ/กล่อง	๒๖
๑.๘	จาณักยะ	๒๗
๑.๙	แม่ทัพสยามที่นครวัด (วาดจากภาพสลักนูนต่ำ)	๒๙
๑.๑๐	พลเดินเท้าสยามที่นครวัด	๒๙
๑.๑๑	พลม้าสยามที่นครวัด	๓๐
๑.๑๒	แผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิไชยสงคราม	๓๓
๑.๑๓	พิไชยสงครามภิวัฒน์ : อดีตกาลสู่รัตนโกสินทร์	๓๖
๑.๑๔	สรุปภาพรวมของโมเดลศิลปะแห่งสงครามของซุนวู	๓๙
๑.๑๕	สรุปภาพรวมของสรรพวิชายุทธศาสตร์ในตำราพิชัยสงคราม	๔๑
๒.๑	ภาพหน้าต้นที่ ๑ - ๒ ของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ	๕๔
๒.๒	โคลงสี่สุภาพที่ยกมาจากตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน	๖๔
๒.๓	รูปราชอาณาจักรมณฑล	๖๗
๒.๔	แผนภาพแสดงพิกัดเมืองพิษณุโลก	๖๘
๒.๕	การเริ่มต้นด้วยโคลงสี่สุภาพตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน	๗๖
๒.๖	การลงท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน	๗๗
๒.๗	๒๑ กลศึก ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน	๗๗
๒.๘	๒๑ กลศึก ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน	๗๙
๒.๙	ภาพชัยภูมิพยุหะ ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ	๘๓
๒.๑๐	ราชอาณาจักรมณฑล	๘๔
๒.๑๑	แผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลก ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ	๘๕
๒.๑๒	กระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของไทย	๘๘
๒.๑๓	กระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของพม่า	๘๙
๔.๑	ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑ ชื่อสมุดแผนที่พิไชยสงคราม ยกใหม่	๑๗๕
๔.๑.๑	หน้าสมุดแผนที่พิไชยสงคราม ยกใหม่	๑๗๕
๔.๑.๒	หน้าต้น ภาพแรกแผนที่ชัยภูมิ ป่า ภูเขา มีช้าง ๒ เชือก	๑๗๕
๔.๑.๓	หน้าต้น ภาพที่สอง เป็นแผนที่ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า	๑๗๖
๔.๒	ตำราพิไชยสงคราม ไม่มีบานแผนกระบุผู้เขียนและปีที่เขียน สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	๑๗๗
๔.๒.๑	หน้าต้น ภาพที่สอง เป็นแผนที่ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า	๑๗๗
๔.๒.๒	หน้าต้น ภาพแรก แผนที่ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า	๑๗๗
๔.๒.๓	หน้าต้น ภาพแรกแผนที่ชัยภูมิที่ตั้งทัพชื่อ ทัพสนพระภู	๑๗๘
๔.๓	ปทุมพยุหะ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ	๑๘๐
๔.๔	ครุฑพยุหะ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ	๑๘๑
๔.๕	มังกรพยุหะ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ	๑๘๑
ต้นฉบับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน		๙๗ - ๑๗๑
ต้นฉบับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ)		๑๘๒ - ๒๕๐

ตำราพิไชยสงคราม ถือเป็นตำราที่สำคัญของ
พระมหากษัตริย์และแม่ทัพนายกองที่ต้องศึกษา
ร่ำเรียน เมื่อถึงคราวบ้านเมืองมีอริราชศัตรู
ยกทัพมารุกราน หรือตีชิงบ้านชิงเมืองยามนั้น
“หัวศึก” คือ แม่ทัพ หรือพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็น
จอมทัพ ย่อมต้องคิดกลศึกไว้ต่อตีกับข้าศึก
ตำราพิไชยสงครามแต่ละเล่มสมุดไทยอาจจะ
แลกมาด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของบรรพบุรุษไทย
ในการทำสงครามกี่ครั้งต่อกี่ครั้ง จนกระทั่ง
ตกทอดมาถึงอนุชนรุ่นเราในปัจจุบัน

บทนำ

บังอบายเบิกฟ้า : เปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย

ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีเพียงประเทศไทยเพียงประเทศเดียวที่ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจในโลกตะวันตก โดยประเทศตะวันตกยอมให้เป็นประเทศอิสระเสมือนรัฐกันชน นั่นคงเป็นเพราะอัจฉริยภาพและสายพระเนตรที่ยาวไกลของพระมหากษัตริย์ไทยและกลยุทธของกองทัพไทยในสมัยนั้น

ตำราพิไชยสงคราม ถือเป็นตำราที่สำคัญของพระมหากษัตริย์และแม่ทัพนายกองที่ต้องศึกษาร่ำเรียน เมื่อถึงคราวบ้านเมืองมีอริราชศัตรูยกทัพมารุกราน หรือตีชิงบ้านชิงเมืองยามนั้น "หัวศึก" คือ แม่ทัพ หรือพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นจอมทัพ ย่อมต้องคิดกลศึกไว้ต่อตีกับข้าศึก ตำราพิไชยสงครามแต่ละเล่มสมุดไทยอาจจะแลกมาด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของบรรพบุรุษไทยในการทำสงครามกี่ครั้งต่อกี่ครั้ง จนกระทั่งตกทอดมาถึงอนุชนรุ่นเราในปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์ไทย

ยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นคำที่รู้จักกันมานานโดยเฉพาะคำว่า Strategy มาจากภาษากรีก "Strategos" ขณะที่หนังสือยุทธศาสตร์เล่มที่มีอิทธิพลทางความคิดเชิงยุทธศาสตร์มากที่สุด คือ ตำรายุทธศาสตร์ (The Art of War) ของซุนวูที่เขียนขึ้นในศตวรรษที่ ๖

ในเมืองไทยเรื่องราวด้านยุทธศาสตร์ที่มีการกล่าวถึงและมีผู้สนใจศึกษากันนั้นมีปรากฏเป็นหลักฐานตามพงศาวดาร คือ "ตำราพิไชยสงคราม (Phichisonkram)" แต่ไม่เทียบเท่าตำรายุทธศิลป์ของซุนวูที่ได้รับการศึกษามากกว่า

ด้วยในประสบการณ์ด้านยุทธศาสตร์ ผู้เขียนพบว่า ปัจจุบันการเรียนการสอนและการจัดทำยุทธศาสตร์ หรือการจัดทำแผนกลยุทธขององค์กรและหน่วยงานต่างๆในประเทศไทย จัดทำโดยอยู่บนรากฐานทฤษฎีทางกลยุทธของตะวันตก อาทิ "On Competition" ของพอร์ตเตอร์ "Balanced Scorecard" ของแคปแลนและนอร์ตัน เป็นต้นไม่มีใครหยิบยกหรือพูดถึงตำราพิไชยสงครามของไทย หรืออาจจะมีก็เฉพาะทางกองทัพที่ต้องเรียนรู้ประวัติศาสตร์สงคราม และผู้ที่มีความสนใจศึกษาเป็นการส่วนบุคคล

แล้วอะไรคือ สิ่งบดบังหรือปิดกั้นมิให้สามารถเข้าถึงภูมิปัญญาในตำราพิไชยสงคราม

ตำราพิไชยสงครามถูกบดบังด้วยวิธีการศึกษา

กระแสที่ ๑ : การศึกษาเรื่องราวในอดีตโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์การสงครามไทย - พม่า หรือแม้กระทั่งตำราพิไชยสงคราม มีลักษณะการศึกษาแตกเป็นอย่างน้อย ๒ ลักษณะใหญ่ คือ

๑) เป็นการนำเสนอตามพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า และเล่มอื่นๆ มาเล่าแตกแยกย่อย แต่รูปลักษณ์ของงานเป็นแนวประวัติศาสตร์สงคราม เช่น ศึกยุทธหัตถี ศึกอะแซหวุ่นกี้ ศึกเก้าทัพ ควบคู่ไปกับงานนิพนธ์ชีวประวัติโดยเฉพาะสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่เน้นการลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งอาศัยโครงเรื่องตามพระราชพงศาวดาร

๒) เป็นการวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการทหาร ที่นำหลักยุทธศาสตร์ยุทธวิธีทางการทหารของตะวันตกมาใช้วิเคราะห์เหตุการณ์สงคราม โดยงานเขียนเกือบทั้งหมดมีนักการทหารเป็นผู้เขียน อาทิ พล.ต.ถวิล อยู่เย็น, พล.ท.ดำเนิร เลขะกุล, (สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๕๒ ใน ภมรี สุรเกียรติ, ๒๕๕๓ ; เมียนมาร์ สยามยุทธ์: คำนำเสนอ ๘ - ๙)

กระแสที่ ๒ : มีนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาตำราพิไชยสงครามที่ทำมาอย่างต่อเนื่องในด้านภูมิปัญญาไทย โดยเท่าที่พบเป็นสาระในตำราพิไชยสงคราม อาทิ

๑) ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการทำสงคราม เช่น การคัดเลือกแม่ทัพ การจัดเตรียมกำลังพล การเดินทัพ การตั้งค่าย การตีเมืองและกลศึก ๒๑ กลศึก

๒) ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ การประกอบพิธีกรรมทางด้านไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ที่ใช้ในการทำสงคราม

๓) แบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก พระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ (วสันต์ มหากาญจนะ, ๒๕๔๒ : ๑๔๘ - ๑๔๙)

การศึกษาตำราพิไชยสงครามใน ๒ กระแสข้างต้น ยังไม่สามารถทำให้เข้าใจถึงรหัสและแก่นสาระที่เป็นหลักของตำราพิไชยสงคราม แม้จะมีความรู้ในภาพรวมของตำราพิไชยสงคราม แต่ก็ไม่สามารถตีความและย้อนกลับไปเข้าใจได้อย่างทะลุแจ้งแทงตลอด และคงจะเป็นตามที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๒ : คำนำ ๖) สรุปไว้ว่า ***"ความรู้และความเข้าใจในเรื่องตำราพิไชยสงครามเสื่อมลงทุกวัน"***

ความเข้าใจที่ถูกปิดกั้นด้วยความยาก ทั้งภาษาและเนื้อหาในตำราพิไชยสงคราม

ตำราพิไชยสงครามนอกจากถูกบดบังด้วยวิธีการศึกษา และความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เสื่อมถอยลง ยังมีความยากในการอ่านและถอดรหัสในการทำความเข้าใจด้วยเหตุที่ว่า

๑) ขาดผู้ที่จะสืบต่อทั้งด้านความรู้ความเข้าใจในปัจจุบัน สำหรับการตีความในตำราพิไชยสงครามเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ

๒) ภาษาไทยในตำราพิไชยสงคราม เป็นภาษาโบราณสมัยรัชกาลที่ ๑ - ๓ จึงยากแก่การทำความเข้าใจในยุคปัจจุบัน

๓) สิ่งที่เป็นแก่นหลักของตำราพิไชยสงครามที่มีการศึกษา เช่น กลศึก ๒๑ กลศึก เนื่องจากเขียนเป็นคำกลอน คงไว้แต่ใจความสำคัญ ทำให้มีการตีความกันหลากหลายสำนวน หลายแนวทาง ตามภูมิหลังและการศึกษาของแต่ละคน

สิ่งนี้บ่งบอกว่า ตำราพิไชยสงครามไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถถอดรหัสและไขปริศนาในวิธีการคิด การอ่าน ทำความเข้าใจ และการนำไปใช้เหมือนแบบอ่านความเรียงหรือลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เหมือนเช่นความไม่รู้ในตำราพิชัยสงครามของเล่าปี่ในสามก๊ก ตอนที่เล่าปี่แห่งจ๊กก๊กต้องการยกทัพไปตีซุนกวน เพราะแค้นที่กวนอูถูกฆ่าตาย แม้ว่าจะรบมาชั่วชีวิตอยู่ใกล้ชิด และเห็นกลศึกของกุนซือขงเบ้งมาตลอด ก็ยังไม่มีความรู้จริงในตำราพิไชยสงคราม แต่คิดว่าตนเองชำนาญศึกจึงได้ตั้งทัพ ๔๐ ค่าย ยาวเรียง ๗๐๐ ลี้ในที่ต่ำเชิงเขา และติดริมน้ำต้นไม้ปกคลุมครึ้ม จึงถูกกลศึกบัณฑิตหนุ่มแม่ทัพของง่อก๊กเผาค่ายทั้งหมด เพราะตั้งค่ายผิดจากตำราพิไชยสงครามจึงพ่ายแพ้ยับเยิน

"...แม้จะเชี่ยวชาญในการศึก แต่ไม่ได้หมายความว่า สุ่มลึกชำนาญในยุทธศิลป์ (The Art of War)... ยิ่งคนในยุคปัจจุบันคงยิ่งห่างไกล"

นายมาวิณห์ พรหมบุญ
ผู้มอบตำราพิไชยสงคราม ๒ เล่ม
และตำราดูลักษณะสัตว์ที่เป็น
มงคล รวมทั้งหมด ๕ เล่ม

การเปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย

การปรากฏของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ที่เป็นข่าวโด่งดังทั้งประเทศในวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ สืบเนื่องมาจากนายมาวิณห์ พรหมบุญ ได้นำตำราพิไชยสงคราม ๒ เล่ม และตำราดูลักษณะสัตว์ที่เป็นมงคล รวมทั้งหมด ๕ เล่ม ซึ่งเป็นสมบัติของตระกูลตกทอดมาหลายชั่วอายุคน จากหลวงพรหม พรหมบุญ หลังจากคุณปู่นพหรือครูเคลิ้มเสียชีวิต คุณย่านำตำราที่ตกทอดมาถึงตนและเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีมามอบให้หอประวัติศาสตร์เพชรบูรณ์ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

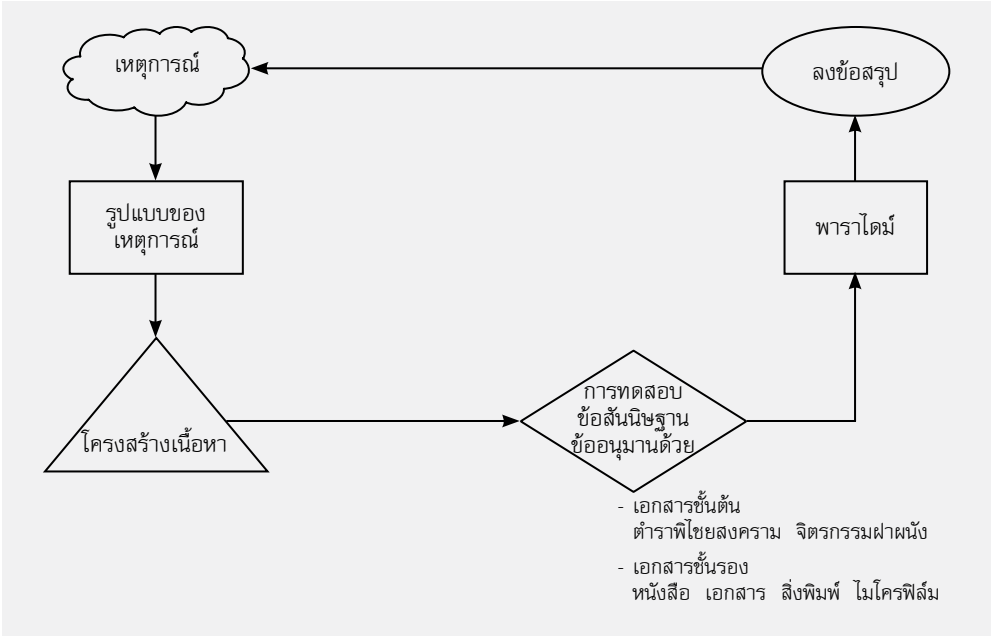
ทันทีที่มีการเปิดเผย ผู้เขียนได้มีโอกาสนำตำราพิไชยสงครามฉบับแผนภาพ (กระบวนพยุหะ) มาเปรียบเทียบกับเอกสารที่ผู้เขียนมี อีกทั้งได้รับความอนุเคราะห์ขั้นต้นจาก คุณสุนทร คงวราคม ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชนจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ส่งไฟล์ต้นฉบับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ให้ทั้ง ๒ เล่ม เพื่อใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์เทียบกับตำราพิไชยสงครามฉบับอื่นๆ ที่มีการศึกษาและจัดพิมพ์เผยแพร่มาก่อน ผู้เขียนพบว่า

"ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์นี่แหละ สามารถเป็นกุญแจไขรหัสเปิดความเข้าใจในภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทยได้อย่างแน่นอน" แต่ต้องเปลี่ยนกรอบความคิดใหม่ในวิธีการศึกษา เพราะหากใช้วิธีการศึกษาที่เคยทำมาก่อนหน้านี้ทั้ง ๒ กระแสหลักก็คงไม่ได้ความรู้ความเข้าใจในตำราพิไชยสงครามอย่างแน่นอน

ดังนั้น “การเปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย” จึงศึกษาผ่านกุญแจสำคัญคือ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ทั้งเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) โดยผู้เขียนได้ดำเนินการดังนี้

๑. วางกรอบความคิดใหม่ในการศึกษาด้วย “แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ (Strategic Management Concept)” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ผู้เขียนมีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ ทั้งการสอนและการเป็นที่ปรึกษาการจัดทำกลยุทธธุรกิจ

๒. ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และเสนอผลแบบพรรณนาการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโมเดลทางความคิด (Mental Model) ดังภาพประกอบที่ ก๑ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ ก๑ โมเดลความคิดในการเปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย

ที่มา : ปรับปรุงมาจาก “Mental Model” ของ Senge, M.P. (๑๙๙๐). The Fifth Discipline. p.๘

๑) การศึกษาเหตุการณ์ (Events) เป็นการศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เพื่อการกำหนดรูปแบบของเหตุการณ์

๒) รูปแบบของเหตุการณ์ (Pattern of Events) หมายถึง ความเป็นมาของตำราพิไชยสงคราม ลักษณะสมุดไทยที่ใช้บันทึกเนื้อหา ยุคสมัยที่จัดทำหรือเขียนตำราพิไชยสงคราม มีร่องรอย เค้าเงื่อน หรือข้อสันนิษฐานใดที่ปรากฏขึ้นมา

๓) การกำหนดโครงสร้างเนื้อหา (Contents Structure) คือ การจัดรูปแบบโครงสร้างความรู้ของตำราพิไชยสงคราม ทั้งเล่มคำกลอน และเล่มกระบวนพยุหะ

๔) การทดสอบข้อสันนิษฐาน/ข้ออนุมานด้วยเอกสารชั้นต้น เช่น เอกสารโบราณหมวดยุทธศาสตร์ ตำราพิไชยสงครามที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดประดู่ทรงธรรม และเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือตำราพิไชยสงคราม พงศาวดาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ ไมโครฟิล์ม และบล็อก

๕) พาราไดม์ (Paradigm) การกำหนดกรอบข้อความรู้ในตำราพิไชยสงคราม สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ การค้นพบรหัสของตำราพิไชยสงคราม และการมีเค้าเงื่อนหรือข้ออนุมานใดที่เป็นข้อเสนอต่อการศึกษาในอนาคต เพื่อจัดทำร่างต้นฉบับ

๖) การลงข้อสรุป (Conclusion) เป็นการสรุปเรื่องราวโดยเรียบเรียง และเขียนเป็นต้นฉบับหนังสือตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์

๓. การอนุมานและการวิเคราะห์ตามโมเดลทางความคิด ทำให้เกิดความเข้าใจใน “ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์” และผู้เขียนยังใช้วิธีการวิเคราะห์ตามหลักคิดของ พลตรีหม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒย์ เกษมศรี นักประวัติศาสตร์อาวุโสดีเด่น (ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เกษมศรี, พลตรี ; ๒๕๕๒ : ๑๒๖) ดังนี้

๑) การใช้หลักฐานและกระบวนการทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริง

๒) การใช้ความรู้ทางภาษา ประวัติ และวรรณคดี เพื่อชี้ให้เห็นว่าภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยสมัยใด ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องและสืบต่อกันมาอย่างใกล้ชิด

๓) การใช้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาพิสูจน์คำและข้อความที่ปรากฏ

สิ่งที่ค้นพบและนำเสนอ

การนำเสนอเนื้อหาในตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์ ผู้เขียนได้ประมวลและสังเคราะห์ด้วยกรอบความคิดและวิธีการศึกษาข้างต้น แล้วร้อยเรียงเรื่องราวใหม่ให้ดูน่าสนใจ แต่ผู้อ่านอาจต้องมีภูมิหลังด้านประวัติศาสตร์มาก่อนบ้าง ขณะเดียวกันหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ความเรียงเรื่องราวตำราพิไชยสงคราม หรือการตีความอธิบายให้ความหมายเอกสารโบราณตามลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือพงศาวดาร แต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์และถอดความให้เป็นภาษาปัจจุบันของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ โดยได้จัดลำดับผลการศึกษาและวิเคราะห์ที่ได้พบไว้ดังนี้

บทนำ บังอบายเบิกฟ้า : เปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย ได้กล่าวถึง ยุทธศาสตร์ไทยที่ถูกบดบังด้วยวิธีการศึกษาตำราพิไชยสงคราม ความเข้าใจที่ถูกปิดกั้นด้วยความยากทั้งภาษาและเนื้อหาฯ และการเปิดภูมิปัญญายุทธศาสตร์ไทย ด้วยการศึกษาจากกุญแจไขรหัสที่สำคัญคือ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ รวมถึงการนำเสนอบทต่างๆ

บทที่ ๑ เรียนรู้สรรพวิชายุทธศาสตร์ - เติมเต็มประวัติศาสตร์ ผู้เขียนได้ศึกษาและวิเคราะห์ความรู้ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ จนกระทั่งตกผลึกขยายไปสู่ตำราพิไชยสงคราม ในลักษณะถึงวิวัฒนาการของกระบวนพยุหะและการประยุกต์ใช้พร้อมกับการให้สามารถใช้ได้กับยุคปัจจุบัน มีองค์ความรู้หลักๆ ในพิไชยสงครามภิวัฒน์สรรพวิชายุทธศาสตร์ พร้อมคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งถือเป็นก้าวใหม่ขององค์ความรู้ที่เป็นผลพลอยได้จากการศึกษาตำราฯ ที่ยังไม่เคยพบว่ามีการศึกษาและทำความเข้าใจในลักษณะเช่นนี้มาก่อนแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามในบทนี้ได้หยิบยกตัวอย่างการตีความ และการวิเคราะห์ทั้งเล่มคำกลอนและกระบวนพยุหะไว้เป็นแนวทางในเนื้อหา

บทที่ ๒ สิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ในบทนี้ ได้กล่าวให้ทราบถึง การศึกษาตำราพิไชยสงครามที่มีการจัดทำ และบันทึกเป็นหลักฐานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในเล่มคำกลอน ๕ เล่มสมุดไทยและเล่มกระบวนพยุหะ เนื้อหาเริ่มด้วยตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ : ภาพรวมของตำรา การอุบัติขึ้นของตำราพิไชยสงคราม ณ เมืองเพชรบูรณ์ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ และสิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ส่วนคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่งคงพอจะเห็นแนวทางก่อนการอ่านบทที่ ๓ และบทที่ ๔

บทที่ ๓ และ บทที่ ๔ ถอดรหัสตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน และเล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) ***และใน ๒ บทนี้ ผู้เขียนได้ถอดความ*** ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) ทั้ง ๒ เล่มให้เป็นภาษาปัจจุบัน โดยศึกษาเปรียบเทียบเล่มคำกลอนกับตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา (ฉบับหมอบรัดเลย์) ที่ถือเป็นเล่มคำกลอนที่สมบูรณ์ที่สุด และเปรียบเทียบเล่มกระบวนพยุหะกับสมุดแผนที่พิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ ซึ่งผู้เขียนทำได้ครบถ้วนสมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาทำความเข้าใจและชักนำผู้รู้ได้ช่วยกันศึกษาตีความต่อไป ซึ่งการอ่านและตีความไม่ได้อยู่ในความตั้งใจในการวิเคราะห์อรรถาธิบายในครั้งนี้ แต่เป็นประสบการณ์เฉพาะของผู้เขียนที่เกิดขึ้นอย่างเหนือความคาดหมายที่สามารถอ่านและตีความจนเข้าใจได้ ในขณะที่ทำการศึกษาเอกสารโบราณตำราพิไชยสงครามหลายๆ เล่ม ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ เพื่อเปรียบเทียบกับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

บทสรุป สะพานเชื่อมความรู้จากอดีตสู่ปัจจุบัน การประมวลสรุปเนื้อหาโดยย่อๆ พร้อมการเน้นสาระสำคัญในตำราพิไชยสงครามโบราณของไทยสู่ยุคปัจจุบัน

ตำราพิไชยสงครามเป็นเอกสารโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คู่บ้าน คู่เมือง มาแต่ครั้งสมัยโบราณ และยังมีภูมิปัญญาที่เป็นมรดกอันทรงคุณค่าปรากฏอยู่ด้วยกันในเรื่องว่าด้วยสาเหตุแห่งการสงคราม กลศึกหรืออุบายแห่งการสงคราม การยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของกองทัพ แล้วยังมีเรื่องความเชื่อเหนือธรรมชาติ เช่น โหราศาสตร์ พิไชยสงคราม มหาทักษาพยากรณ์ การคัดเลือกแต่งตั้งแม่ทัพนายกอง โลกวัตร ธรรมวัตรของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง

บทที่ ๑

เรียนรู้สรรพวิชายุทธศาสตร์ เติมเต็มประวัติศาสตร์

ตำราพิไชยสงครามเป็นเอกสารโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คู่บ้าน คู่เมือง มาแต่ครั้งสมัยโบราณ และยังมีภูมิปัญญาที่เป็นมรดกอันทรงคุณค่าปรากฏอยู่ด้วยกัน ในเรื่องว่าด้วยสาเหตุแห่งการสงคราม กลศึกหรืออุบายแห่งการสงคราม การยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีของกองทัพ แล้วยังมีเรื่องความเชื่อเหนือธรรมชาติ เช่น โหราศาสตร์ พิไชย-สงคราม มหาทักษาพยากรณ์ การคัดเลือกแต่งตั้งแม่ทัพนายกอง โลกวัตร ธรรมวัตร ของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง

แต่การศึกษาและทำความเข้าใจในตำราพิไชยสงคราม แม้ปรากฏว่ามีความสนใจ และทำมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน กลับพบว่า มีความคืบหน้าในด้านองค์ความรู้ทาง ยุทธศาสตร์ไม่ปรากฏมากนัก ตรงกันข้ามกลับมีความเจริญงอกงามในด้านภูมิปัญญา ชาวบ้าน อันเกิดมาจากความเชื่อทางพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และคติชาวบ้านในเรื่อง เหนือธรรมชาติ อาทิ โชคลาง นิมิตฤกษ์ผานาที เป็นต้น อาจจะด้วยเหตุที่เป็นเอกสาร โบราณยากในการหาหลักฐานสืบค้นคว้า ภาษาไทยโบราณยากในการทำความเข้าใจ อีกทั้งเป็นโคลง กลอน ซึ่งจำกัดในคำอธิบาย กอร์ปกับความรู้ในด้านนี้มีไม่มาก เป็น ดังสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพให้ความเห็นว่า *“การศึกษาตำราส่วนซึ่งเป็น ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีเสื่อมลง”* (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒: ๓)

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อผู้เขียนได้ศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่ม กระบวนพยุหะ กลับพบว่า ยังไม่มีใครทำการศึกษาที่มาที่ไปและความเป็นมาของการ จัดทัพหรือกระบวนพยุหะ (Vyuha) ขณะเดียวกันความเข้าใจในการจัดกระบวนทัพ การดำเนินศึกการรุกรบ การตั้งรับและการถอยทัพก็ไม่มีการศึกษาหรือยังไม่พบหลักฐาน ใดๆ มาก่อน จึงทำให้เกิดผลพลอยได้ในความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนพยุหะที่มาก ยิ่งขึ้น ซึ่งถือว่าก้าวไปไกลกว่าที่ได้คาดคิดไว้ในเรื่องนี้

ในบทเรียนรู้สรรพวิชา ยุทธศาสตร์ - เติมเต็มประวัติศาสตร์ ผู้เขียนได้ศึกษาและ วิเคราะห์ความรู้ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ในลักษณะถึงวิวัฒนาการ ของกระบวนพยุหะ และการประยุกต์ใช้พร้อมกับการปรับให้ใช้ได้กับยุคปัจจุบัน จึงเป็น องค์ความรู้ที่มีคุณค่าและสำคัญอย่างยิ่งดังนี้

๑. พิไชยสงครามภิวัฒน์ คือ เรื่องราวของจุดกำเนิดการจัดกองทัพหรือกระบวน พยุหะ (Vyuha) ที่ได้รับอิทธิพลมาจากมหาภารตยุทธ จนกระทั่ง จาณักยะ นักปราชญ์ ที่แต่ง *“คัมภีร์อรรถศาสตร์”* ได้เสนอการจัดกระบวนพยุหะให้กับกองทัพของพระเจ้า จันทรคุปต์แห่งแคว้นโมริยะของอินเดีย และเรียบเรียงเรื่องราวการจัดกระบวนพยุหะ ที่เผยแพร่ผ่านมาทาง *“พิชัยสงครามฮินดูโบราณ”* จนกระทั่งไทยเราได้รับอิทธิพล และ จัดทำตำราพิไชยสงครามไทยขึ้นมา และสรุปให้เห็นภาพ *“พิไชยสงครามภิวัฒน์ : อดีตกาล สู่รัตนโกสินทร์ตอนต้น”*

๒. สรรพวิชายุทธศาสตร์ ถือเป็นก้าวสำคัญในการนำความรู้จากตำราพิไชย-สงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ทั้งเล่มคำกลอนและกระบวนพยุหะ จัดวางเข้ากับการจัดการกลยุทธสมัยใหม่ (A New Strategic Management) โดยเทียบเคียงวิธีการจากแนวคิดของ Wee C. H et al (๑๙๙๑) ที่จัดศิลปะแห่งสงคราม หรือยุทธศิลป์ของซุนวู เข้ากับการจัดการสมัยใหม่ ทำให้เห็นว่า ความรู้ในตำราพิไชยสงครามไทยสามารถข้ามช่วงเวลาจากอดีตมาสู่ปัจจุบันได้

๓. คุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึง

๑) ความสำคัญและภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของตำราพิไชยสงคราม

๒) การศึกษาตีความและการทำความเข้าใจในตำราพิไชยสงคราม โดยการยกตัวอย่างจากทั้งเล่มคำกลอน และเล่มกระบวนพยุหะมาใช้ควบคู่กันในเรื่องต่อไปนี้

- ความสามารถของแม่ทัพในตำราพิไชยสงคราม (จากเล่มคำกลอน)
- ชัยภูมิพยุหะตามตำราพิไชยสงคราม (จากเล่มคำกลอนและกระบวนพยุหะ)
- แผนที่เมืองพิษณุโลก จากเล่มกระบวนพยุหะ
- การใช้กลศึกและกระบวนพยุหะในตำราพิไชยสงคราม
- การจัดการกองทัพและกระบวนพยุหะโดยได้จำลองภาพกระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของไทยและของพม่า

ซึ่งทั้งหมดนี้ถือเป็นก้าวใหม่ขององค์ความรู้ที่เป็นผลมาจากการศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ที่ยังไม่เคยพบว่ามีการศึกษาและทำความเข้าใจในลักษณะนี้มาก่อนแต่อย่างใด

พิไชยสงครามภิวัฒน์

จุดกำเนิดและการเริ่มต้นในศิลปะวิทยาการแขนงต่างๆ หลักฐานมีปรากฏในมหากาพย์ยิ่งใหญ่ ๒ เรื่องของอินเดีย ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีที่เป็นมหากาพย์เล่าเรื่องราวของวีรบุรุษและวัฒนธรรม อันเป็นความเชื่อที่ครอบคลุมและมีอิทธิพลทางความคิดวัฒนธรรม ประเพณีของผู้คนทั่วทุกประเทศในแถบภูมิภาคเอเชีย คือ รามายณะ แต่งโดยฤาษีวาลมิกี เมื่อกว่า ๒,๔๐๐ ปีมาแล้ว เป็นบทร้อยกรองประเภทฉันท์ภาษาสันสกฤต เรียกว่าโศลก จำนวน ๒๔,๐๐๐ โศลกด้วยกัน ว่าด้วยเรื่องราวการทำสงครามระหว่างฝ่ายพระรามกับฝ่ายทศกัณฐ์ ในฝ่ายไทยแพร่หลายตามที่แต่งใหม่ เรียกว่ารามเกียรติ์ (“รามายณะ” วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ๒๕๕๕) และมหาภารตะเป็นโศลก

ภาษาสันสกฤต นับเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ “อิติหาส” และเป็นส่วนที่สำคัญของเทพปกรณ์ฉันในศาสนาฮินดู ผู้แต่งคือ ฤาษีกฤษณะ ไทวปายนะ ที่รู้จักในประเทศไทย เช่น ภควัทคีตา ศกุนตลา สาวิตรี พระนลกฤษณาสอนน้อง อนุรุทธิ์ เป็นต้น (“มหาภารตะ” วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ๒๕๕๕)

๑. มหาภารตยุทธ เป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ของอินเดียโบราณ ได้บรรยายธรรมเนียมประเพณีการรบ การทำสงคราม ณ ทุ่งกุรุเกษตร ระหว่างกองทัพของพี่น้องปาณฑพและเการพ เป็นระยะเวลา ๑๘ วัน

ผู้บัญชาการกองทัพ ได้จัดกระบวน (Formations) หรือพยุหะ (Vyuhas) ในมหาภารตะ มี ๑๗ พยุหะด้วยกัน (“Kurukshetra War” วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ๒๕๕๕)

โดยแต่ละพยุหะมีจุดประสงค์เฉพาะทั้งการตั้งรับและการรุกรบ มีจุดแข็งจุดอ่อนแตกต่างกัน ดังนี้

๑) พยุหะรูปนกกระสา (Krauncha Vyuha / heron formation)
๒) พยุหะรูปจระเข้ (Makara Vyuha / crocodile formation)
๓) พยุหะรูปเต่า (Kurma Vyuha / turtle formation)
๔) พยุหะรูปตรีศูล (Trishula Vyuha / Trident formation)
๕) พยุหะรูปจักร (Chakra Vyuha / Wheel formation)
๖) พยุหะรูปดอกบัว (Kamala Vyuha / Padma Vyuha / Lotus formation)
๗) พยุหะรูปครุฑ (Garuda Vyuha / Eagle formation)
๘) พยุหะรูปมหาสมุทร (Oormi Vyuha / Ocean formation)
๙) พยุหะรูปช้างเผือก (Mandala Vyuha / Galactic formation)
๑๐) พยุหะรูปเพชร/สายฟ้า (Vajra Vyuha / Daimond / thunderbolt formation)
๑๑) พยุหะรูปรถ/กล่อง (Shakata Vyuha / Box / Cart formation)
๑๒) พยุหะรูปอสุรกาย (Asura Vyuha / Demon formation)
๑๓) พยุหะรูปเทวะ (Deva Vyuha / Divine formation)
๑๔) พยุหะรูปเข็ม (Soochi Vyuha / Needle formation)
๑๕) พยุหะรูปแตร (Sringataka Vyuha / Horned formation)
๑๖) พยุหะรูปใบมีด (Chandrakala Vyuha / Crescent formation)
๑๗) พยุหะรูปพวงมาลัย (Mala Vyuha / Garland formation)

ตัวอย่าง การจัดกระบวนทัพ (Military formations) หรือกระบวนพยุหะ (Vyuha) ตามมหาภารตยุทธ โดยจำลองพยุหะให้เห็น เช่น จักรพยุหะ ครุฑพยุหะ ปทุมพยุหะ และพยุหะรูปรถกับพยุหะรูปเข็ม

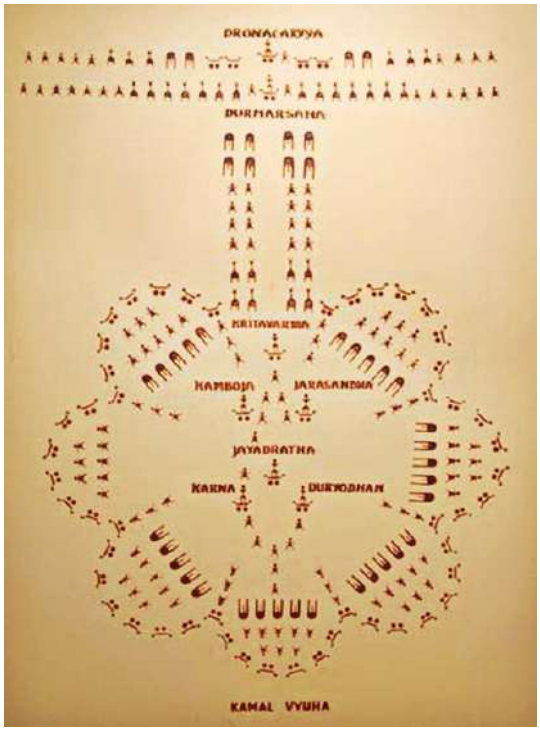
ภาพที่ ๑.๑ จักรพยุหะ (Chakra Vyuha)
ที่มา : http://www.facebook.com/Pratical Sanskrit

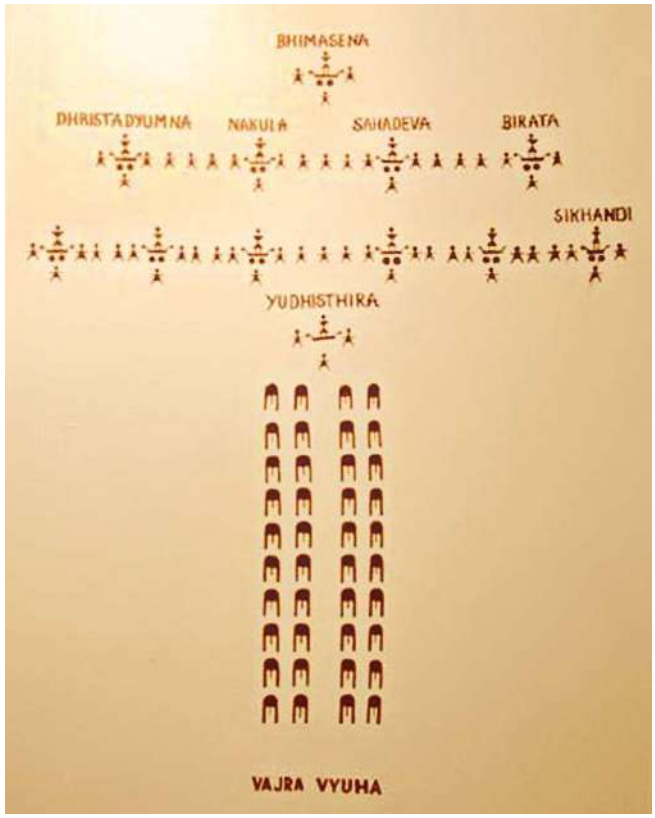
ภาพที่ ๑.๒ ครุฑพยุหะ (Garuda Vyuha)
ที่มา : http://www.facebook.com/Pratical Sanskrit

ภาพที่ ๑.๓ ปทุมพยุหะและพยุหะรูปรถกับรูปเข็ม
(Padma Vyuha, Shakata Vyuha and Soochi Vyuha)
ที่มา : http://www.facebook.com/Pratical Sanskrit

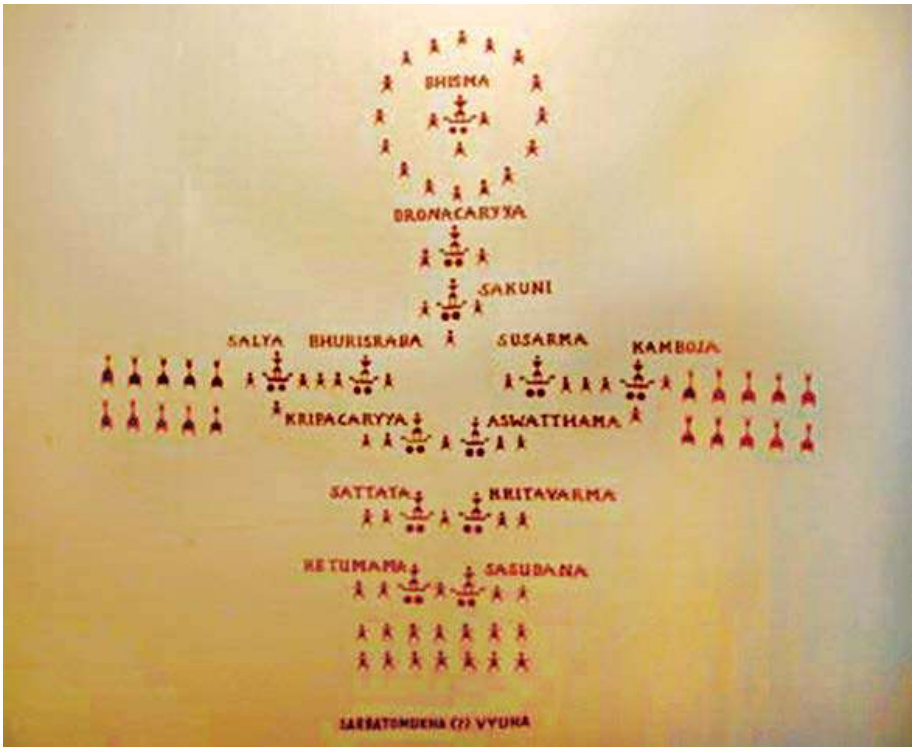
ภาพที่ ๑.๔ ปทุมพยุหะ (Padma Vyuha/Kamala Vyuha)
ที่มา : http://www.ignca.nic.in/js_mahabrarata๒๐๑๑.htm

ภาพที่ ๑.๕ พยุหะรูปเพชร/สายฟ้า (Vajra Vyuha)
ที่มา : http://www.ignca.nic.in/js_mahabrarata๒๐๑๑.htm

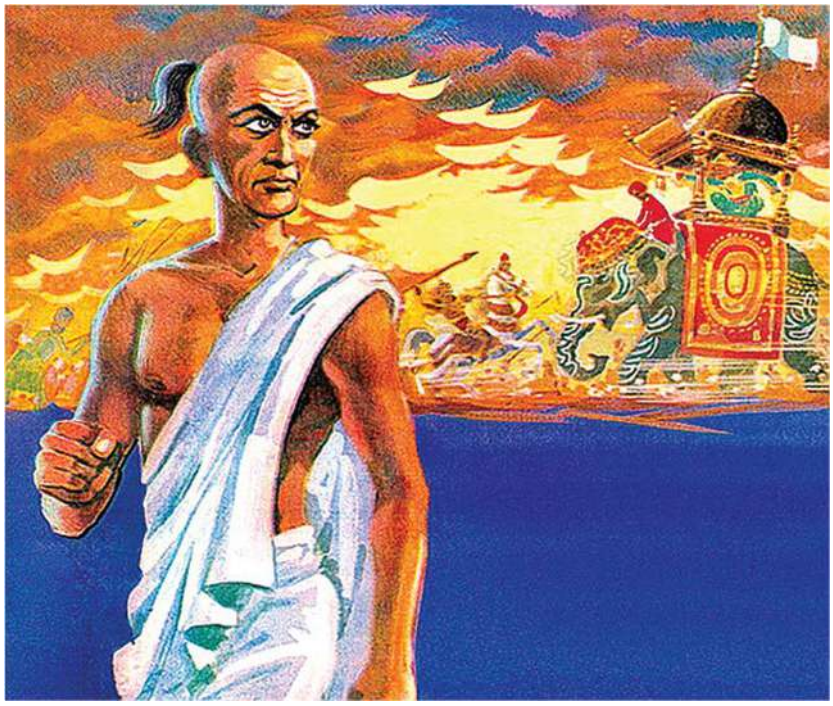
ภาพที่ ๑.๖ พยุหะรูปจระเข้ (Makara Vyuha)
ที่มา : http://www.ignca.nic.in/js_mahabrarata๒๐๑๑.htm

ภาพที่ ๑.๗ พยุหะรูปรถ/กล่อง (Shakata Vyuha)
ที่มา : http://www.ignca.nic.in/js_mahabrarata๒๐๑๑.htm

หมายเหตุ *ภาพที่ ๑.๑ – ๑.๓ เป็นภาพในงาน World Sanskrit Book Fair Balgalore ๒๐๑๑ (Pratical Sanskrit, ๒๕๕๕) และ ภาพที่ ๑.๔ – ๑.๗ เป็นแผนภาพกระบวนพยุหะที่นำมาจากงาน Jaya Utsav CelebratingLiving Traditions of Mahabharata ๑๐th Feb-๑๖th Mar, ๒๐๑๑ IGNCA New Delhi (Ignca, ๒๐๑๑)*

๒. คัมภีร์อรรถศาสตร์ (Arthasastra) นักปราชญ์จาณักยะ (Changakaya) หรือโกติลยะ (Kautilya) ผู้แต่งตำราอรรถศาสตร์ (Arthasastra - ภาษาสันสกฤต) มีเนื้อหาด้านการปกครอง การเป็นกษัตริย์ นโยบายเศรษฐกิจและกลยุทธสงคราม ได้เป็นอาจารย์ของพระเจ้าจันทรคุปต์ (Chandragupta) แคว้นโมริยะ (ภาษาบาลี) หรือเมารยะ (ภาษาสันสกฤต) ได้เสนอให้พระเจ้าจันทรคุปต์ไปทำสงครามล้มราชวงศ์นันทะ (Nanda) และขยายอำนาจอย่างรวดเร็วไปทางตอนกลางและตะวันตกของอินเดีย รวมถึงดินแดนที่อเลกซานเดอร์ไม่ได้ยึดครอง เป็นอาณาจักรโมริยะที่มีอำนาจมากในช่วงปี พ.ศ. ๒๒๑ - พ.ศ. ๓๕๘ (Beker, C et al, ๒๐๐๕ : ๓๒๑ - ๑๘๕)

ภาพที่ ๑.๘ จาณักยะ

ที่มา : http://a๔.mzstatic.com/us/r๑๐๐๐/๐๑๙/Purple/๑๐/Ba/c๕/mzl.twdwjzdy.jpg

จาณักยะได้กล่าวถึง ๗ ยุทธศาสตร์ในการต่อสู้กับประเทศที่ทรงอำนาจรอบข้าง ดังนี้

๑)	Sanman	- ปลอบใจ สนธิสัญญา ไม่รุกราน
๒)	Danda	- แข็งกร้าว ลงโทษ
๓)	Dana	- ติดสินบนให้รางวัล
๔)	Bheda	- แบ่งแยก แยกฝ่ายตรงข้าม
๕)	Maya	- มายา หลอกลวง
๖)	Upeksha	- ละเว้นศัตรู
๗)	Indrajala	- หลอกล่อด้วยกองทัพแข็งแกร่ง

กองทัพของอาณาจักรเมารยะ เป็นอาณาจักรแรกที่จัดหน่วยกองทัพ ประกอบด้วย พลช้าง พลม้า พลรถและพลเดินเท้า ซึ่งรู้จักกันดีในชื่อ จตุรงคเสนา (The Traditional fourfoldarmy - Chaturanga) การจัดกระบวนตอนหรือกระบวนพยุหะ (Vyuhas / Formations)

จตุรงคเสนา (Four divisions of the army) ประกอบด้วย

๑) พลเดินเท้า (The Infantry – Pattkaya / pada)
๒) พลม้า (The Cavalry – Asvakaya / turanya)
๓) พลรถ (The Charoits – Rathakaya / ratha)
๔) พลช้าง (The Elephants – Hastikkaya / gaja)

การจัดกระบวนหรือกระบวนพยุหะ (Vyuha) โดยมีรูปแบบที่ตรงกลาง ด้านข้าง ๒ ด้าน และปีกซ้ายขวา พยุหะมีใช้อยู่ ๓๐ พยุหะ องค์ประกอบของพยุหะมี ๙ - ๒๑ หน่วย แต่ละหน่วยจะมีช้างหรือรถรบ กับ ๕ พลม้าข้างหน้า และ ๑๕ พลเดินเท้าพร้อมหอก

กระบวนพยุหะมี ๔ รูปแบบ (The standard battle array - vyuha) การเลือกใช้ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศและการจัดการกองทัพของศัตรู

๑) การจัดพยุหะแบบแถวทหาร (The Staff (in - line) array)
๒) การจัดพยุหะแบบงูหรือพญานาค (The Serpent array)
๓) การจัดพยุหะแบบวงกลม หรือจักรพยุหะ (The Circular array)
๔) การจัดพยุหะแบบถอยทัพ (The Loose array)

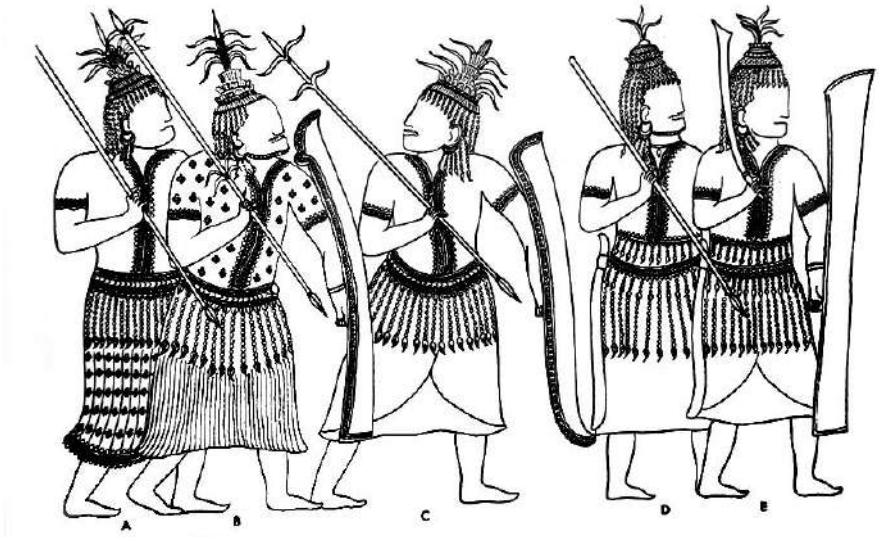
ขณะเดียวกัน อิทธิพลของอินเดียได้เข้ามาครอบคลุมความคิด วัฒนธรรมประเพณีในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในอาณาจักรขอมโบราณ จึงได้รับวิธีการจัดกองทัพและกระบวนพยุหะจากตำราอรรถศาสตร์ (Arthasastra) เข้ามาด้วย ซึ่งดูได้จากภาพจำหลักนูนต่ำ (Bas - Relief) ที่ปราสาทนครวัด (Angor Wat) และปราสาทบายน (Bayon)

โดยพบว่า กองทัพขอม (Khmer) มีรูปแบบมาจากกองทัพอินเดียตามตำราของปราชญ์จาณักยะ ซึ่งเป็นอัครมหาเสนาบดีที่ช่วยให้พระเจ้าจันทรคุปต์ก่อตั้งอาณาจักรโมริยะ หนึ่งใน ๑๕ เล่ม คือ เล่มที่ ๑๐ พูดถึงการทำสงครามและการจัดกำลังพล ๔ รูปแบบของกองทัพ ซึ่งมีในภาพจำหลักนูนต่ำที่ปราสาทนครวัด (Jacq - Hergoualc'h, ๒๐๐๗ : ๑๓)

แต่ที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทย คือ ภาพแม่ทัพสยาม พลม้า และพลเดินเท้า ซึ่งไปร่วมรบกับกองทัพขอมของพระเจ้าสุริยะวรมันที่ ๒ เพื่อทำสงครามกับจาม

ภาพที่ ๑.๙ แม่ทัพสยามที่นครวัด (วาดจากภาพสลักนูนต่ำ)
ที่มา : Jacq-Hergoualc'h, M. (๒๐๐๗). The Armies of Angkor. p.๙๙

ภาพที่ ๑.๑๐ พลเดินเท้าสยามที่นครวัด
ที่มา : Jacq-Hergoualc'h, M. (๒๐๐๗) Ibid. p.๑๐๑

ภาพที่ ๑.๑๑ พลม้าสยามที่นครวัด
ที่มา : Jacq-Hergoualc'h, M. (๒๐๐๗). Ibid. p.๑๐๐

๓. พิชัยสงครามฮินดูโบราณ ฉบับภาษาไทยแต่งขึ้นโดย ร้อยเอก ยี.อี.เยรินี ร.ศ.๑๑๓ (ปี พ.ศ.๒๔๓๗) จากตำราอาวุธชื่อ นิติประกาศิกา (ผู้แต่งไวศัมปายัน) และตำราศุกรนิติสาร (ผู้แต่งพระศุกราจาริย์) โดยสาระสำคัญว่าด้วย แบบอย่างจัดกองทัพบกของพวกชาวฮินดู กองทัพของชาวฮินดูโบราณจัดเป็น ๙ กอง ในกองหนึ่งกองใดมีรถ ช้าง ม้า พลทหารราบ เป็น ๔ จำนวน แต่รถและช้างและม้าทั้ง ๓ จำนวนนั้น ต้องมีเสนาและหมอควาญบังคับประจำอยู่ จึงนับเป็นจตุรงคเสนา รวมเป็นกองทัพหนึ่ง โดย ๙ กองทัพเต็มรูปแบบภายใต้อักเษาหิณี มี ๑๐ เท่าของเท่า

กระบวนพยุหะ คือ กระบวนตอนเป็นวิธีการจัดกองพลทหารตามพิชัยสงครามฮินดูโบราณ จะมีหลักอยู่ ๔ อย่างคือ

๑) รูปไม้เท้า
๒) รูปนาคแผ่พังพาน
๓) รูปตั้งป้อม
๔) วงกลม

ตารางที่ ๑.๑ ตารางการจัดกำลังพลรบของกองทัพฮินดูโบราณ

ชื่อกองพลรบ (Unit)	จำนวนรถ (Chariot)	จำนวนช้าง (Elephant)	จำนวนม้า (House)	จำนวนพลทหารราบ (Foot)
ปัตติ (Patti)	๑	๑๐	๑,๐๐๐	๑๐๐,๐๐๐
เสนามุข (Senamukha)	๓	๓๐	๓,๐๐๐	๓๐๐,๐๐๐
คุลมะ (Gulma)	๙	๙๐	๙,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐
คะณะ (Gama)	๒๗	๒๗๐	๒๗,๐๐๐	๒,๗๐๐,๐๐๐
วาหินี (Vahini)	๘๑	๘๑๐	๘๑,๐๐๐	๘,๑๐๐,๐๐๐
ปฤตนา (Prtana)	๒๔๓	๒,๔๓๐	๒๔๓,๐๐๐	๒๔,๓๐๐,๐๐๐
จะมู Camu)	๗๒๙	๗,๒๙๐	๗๒๙,๐๐๐	๗๒,๙๐๐,๐๐๐
อะนิกินี (Anikini)	๒,๑๘๗	๒,๑๘๗	๒,๑๘๗,๐๐๐	๒๑๘,๗๐๐,๐๐๐
อักเษาหิณี (Aksauhini)	๒๑,๘๗๐	๒๑,๘๗๐	๒๑,๘๗๐,๐๐๐	๒,๑๘๗,๐๐๐,๐๐๐

ที่มา : ยี.อี.เยรินี (๒๔๓๗). พิชัยสงครามฮินดูโบราณ. (พิมพ์ใหม่ ๒๕๔๘) หน้า ๒๖

** ผู้เขียนได้ลองเทียบกับ Majumdar, B.K. (๑๙๖๐). Military System in Ancient India. p.๔๐ ปรากฏว่าตรงกันจึงใส่ภาษาอังกฤษกำกับไว้

และยังมีอีก ๕ อย่างชื่อ เรียกตามกริยาและรูปสัณฐานของสัตว์คือ

๑) กองกระบวนสุกรป่า
๒) กองกระบวนมังกร
๓) กองกระบวนครุฑ
๔) กองกระบวนกระเรียน
๕) กองกระบวนกลีบดอกบัว

๔. **ตำราพิไชยสงครามก่อนฉบับแรก** ผู้เขียนได้ศึกษาและพบว่า ตามลิลิตพงศาวดารเหนือ มีการพูดถึงตำราพิไชยสงครามระหว่างการทำสงครามเมืองเวียง-ไชยเชียงแสนกับศรีสัชชนาลัย และโคลงยวนพ่าย ซึ่งแต่งในสมัยสมเด็จพระบรม-ไตรโลกนาถ

ลิลิตพงศาวดารเหนือ

มีโองการไปรดเกล้า ปฤกษา
กรมพระโหรโหรา ทั่วทั้ง
จักจัดปีกซ้ายขวา ทัพน่า หลังเฮย
ตามอย่างโบราณตั้ง แบบเบื้องฉันใด

โหรทั้งหลายกราบก้ม อัญชลี
คำนับน้อมดุษณี อัดอั้น
จึ่งรับสั่งพระศรี สารลักษ แนะเฮย
หยิบพิไชยสงครามนั้น เล่มต้นมาถวาย

.....ครุธนามฉอเสศนี้ แม่ทัพ
พยัฆเสศหกรับ เทียบตั้ง
เปนปลัดที่สองสรรพ ขวาปีก ซ้ายแฮ
ฤาษกบัตรผู้รั้ง ฝ่ายเบื้องหลังหนุน

เชียงรายเปนทัพหน้า นำพล
เชียงหล่มเชียงตุงดน ปีกซ้าย
เชียงฦๅทัพหนุนขน เสบียงฝอน
เชียงเหล็กเชียงเงินร้าย จัดตั้งปีกขวา

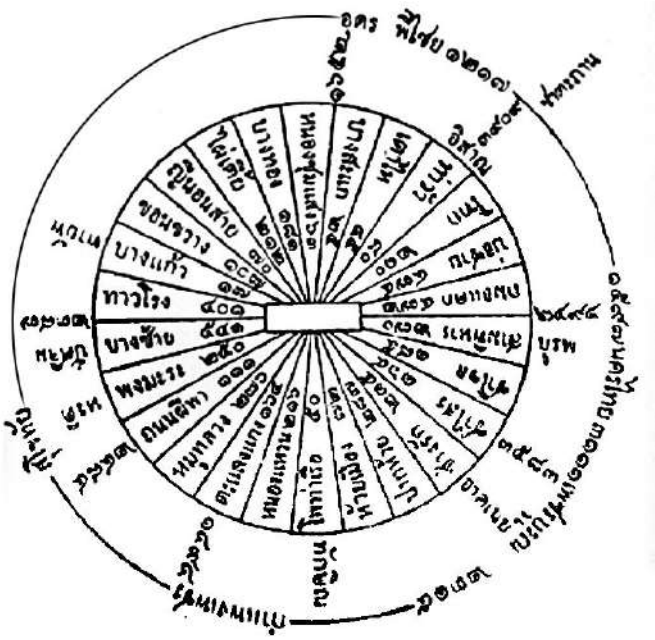
โคลงยวนพ่าย ที่แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

.....ใช่เราข้ารู้กล่าว กลบท บอกพ่อ
อัลปเบญโญเยาว ยิ่งผู้
จัดแสดงพระยศรื้อ ถึงถ่วย ไส้แฮ
นักปราชญ์ใดเรื่องรู้ เชี่ยวชาญฯ

.....สารสยามภาคยพร้อง กลกานท นี้ฤๅ
คือคู่มาลาสวรรค์ ช่อช้อย
เบญญาพิศาลแถลง เดอมกรยติ พระฤๅ
คือคู่ไหมแส้งร้อย กึ่งกลางฯ

๕. **สันนิษฐานว่ามีการชำระต่อมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช** สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ในตำนานหนังสือพิไชยสงคราม (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๑ - ๓) เขียนไว้ว่า

> *"มีเค้าเงื่อนเป็นที่สังเกตว่า ดูเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้ให้แก้ไขหรือเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อีกครั้งหนึ่ง เค้าเงื่อนข้อนี้ด้วยปรากฏแผนที่เมืองพิษณุโลกอยู่ในตำราพิไชยสงคราม แผนที่นั้นบอกระยะทางที่ได้สำรวจตั้งแต่เมืองพิษณุโลกไปถึงตำบลและเมืองต่างๆ ที่อยู่ติดต่อโดยรอบทุกทิศ เห็นจะทำขึ้นเมื่อครั้งศึกษาทราบตำราพิไชยสงครามของพม่ามอญแล้ว จึงมาคิดชำระพิไชยสงครามไทยให้ดีทันสมัย เช่น กระบวนใช้ปืนไฟใหญ่น้อย เป็นด้วยในสมัยครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงแต่งตำราพิไชยสงครามยังหาชำนิชำนาญการใช้ปืนไฟไม่ ภายหลังครั้งสมเด็จพระนเรศวรฯ มา ก็เห็นจะมีการตรวจแก้และเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามอีก แต่หากไม่มีจดหมายเหตุปรากฏ เพราะบ้านเมืองก็ยังมีศึกสงคราม ต่อมาความจำเป็นต้องใช้ตำราพิไชยสงครามยังมีอยู่ไม่ขาด"*

ภาพที่ ๑.๑๒ แผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิไชยสงคราม

๖. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงรอบรู้ตำราพิไชยสงคราม ในรัชสมัยนี้แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานการชำระหรือเพิ่มเติมตำราพิไชยสงคราม โดยมีหลักฐานปรากฏว่าทรงรอบรู้ตำราพิไชยสงครามดังนี้

๑) *ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๗* โกศาปานไปฝรั่งเศสภาค ๑ (พิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕) เดอวีเซ (มองซิเออร์ เดอวีเซ, พิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๒๒๙) กล่าวถึงสมเด็จพระนารายณ์ ฯ ดังนี้

> *.....ทรงทราบในตำราพิไชยสงครามลึกซึ้งคัมภีร์ภาพแท้ สมเป็นเชื้อพระวงศ์ตระกูล "กงเด" อันเป็นเชื้อนักรบชาติฝรั่งเศสที่ขึ้นชื่อลือนามด้วยกันทั้งนั้น พระองค์ได้ทรงอธิบายให้บรรดาผู้ฟังเข้าใจชัดทุกๆ คนว่า แม่ทัพนายกองซึ่งหวังต่อชัยควรจะนำ จะตั้งจะแปรกระบวนทัพอย่างไร จึงจะมีชัยชนะแก่ข้าศึก*
>
> *พระองค์ได้ทรงชี้แจงให้เห็นชัดว่า วิธีกระบวนยุทธสงครามของคนไทยยังติดขัดและเสียเปรียบเสียเชิงกลศึกอย่างไร การอธิบายนี้ใช่ว่าเป็นการง่ายเมื่อไร เป็นการยากที่สุด ด้วยว่าชาวสยามและชาวต่างประเทศอื่นๆ ซึ่งนับเข้าในชมพูทวีปด้วยกันนั้น ล้วนแต่ได้ยินได้ทราบวิธีกระบวนยุทธของสมเด็จพระเจ้าอาเล็กซันเดอร์....*
>
> *พระองค์ได้ทรงสามารถอธิบาย ความอันลึกซึ้งคัมภีร์ภาพนั้นให้กลับเป็นความแจ่มแจ้ง จนผู้ฟังทราบความได้ละเอียดลออเช่นนี้แล้ว ก็เป็นองค์พยานให้เห็นว่า พระองค์มิใช่จำเพาะแต่ทรงชำนาญในกลศึกและตำราพิชัยสงครามฝ่ายเดียวเท่านั้น พระองค์ยังทรงเชี่ยวชาญชำนาญในขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมืองไกลอีกด้วย*

๒) *ริ้วกระบวนเพชรพวงและกระบวนพยุหะยาตราสถลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*

ในยามศึกสงคราม พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชโองการจัดกองทัพ เกณฑ์กำลังพลเพื่อเข้าทำสงคราม และเมื่อเสร็จศึกสงคราม ก็จะมีทหารไว้ประจำการจำนวนหนึ่ง ที่ไม่จำเป็นก็ปล่อยให้ไปบ้านเรือน ทำมาหากิน การประชุมพลฝึกซ้อมกระบวนยุทธเป็นสิ่งจำเป็น ถ้ามีศึกสงครามก็สามารถเรียกกลับมาได้อีก

การเรียกระดมพลเข้ามาซักซ้อม แต่โบราณมากำหนดในเวลาว่างการทำนา คือ เดือน ๔ เดือน ๕ เมื่อเก็บข้าวขึ้นยุ้งฉางเสร็จแล้วครั้งหนึ่ง ในฤดูเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ เมื่อปักดำทำนาเสร็จแล้วครั้งหนึ่ง

การฝึกซ้อมเมื่อระดมพลคราวฤดูแล้ง (เดือน ๔ เดือน ๕) ตามประเพณีโบราณสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมักจะเสด็จโดยกระบวนพยุหะยาตราไปประพาสป่า เช่น เสด็จไปนมัสการพระพุทธบาท เป็นต้น

ระดมพลคราวเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ประจวบฤดูน้ำมาก จึงเป็นเวลาซ้อมกระบวนเรือพระราชพิธีที่เสด็จโดยกระบวนเรือ มีในครั้งกรุงเก่าหลายอย่าง คือ พิธีอาศวยุธ แข่งเรือ แลพิธีส่งน้ำ เป็นต้น ในฤดูนั้นประจวบเป็นจีวรกาล ถึงคราวทอดกฐิน ซึ่งตามประเพณีเมือง แม้กฐินของราษฎรก็ย่อมมีการแห่แหนครึกครื้น จึงจัดการแห่พระกฐินเนื่องเข้าในพยุหะยาตราในเวลาชุมนุมพลด้วยอีกอย่างหนึ่ง (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ, ๒๔๕๘ : คำนำในเจ้าพระยาพระคลัง (หน), ๒๔๒๙ - ๒๕๐๓ พิมพ์ใหม่ ๒๕๔๙ : ๙๐ - ๙๑)

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ มีหลักฐานบันทึกกระบวนพยุหะยาตราเพชรพวง กระบวนพยุหะยาตราครั้งนั้น เป็นกระบวนพยุหะยาตราใหญ่ มีทั้งสถลวิถีและชลวิถี ได้แก่ กระบวนพยุหะยาตราช้าง กระบวนพยุหยาตราม้า (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุคนธ์, ๒๕๔๓ : ๔) ซึ่งต้นฉบับกระบวนพยุหะยาตราสถลมารคสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นสมุดไทยขาวชื่อบนปกเขียนไว้ว่า *"สมุดรูปภาพจำลองจากวัดยมกรุงเก่า"* สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ โปรดให้จำลองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ จากสมุดภาพฉบับอยุธยาพิพิธภัณฑ์ (พ.ศ. ๒๔๔๐) (กรมศิลปากร, ๒๕๔๔ : คำชี้แจงเกี่ยวกับต้นฉบับ)

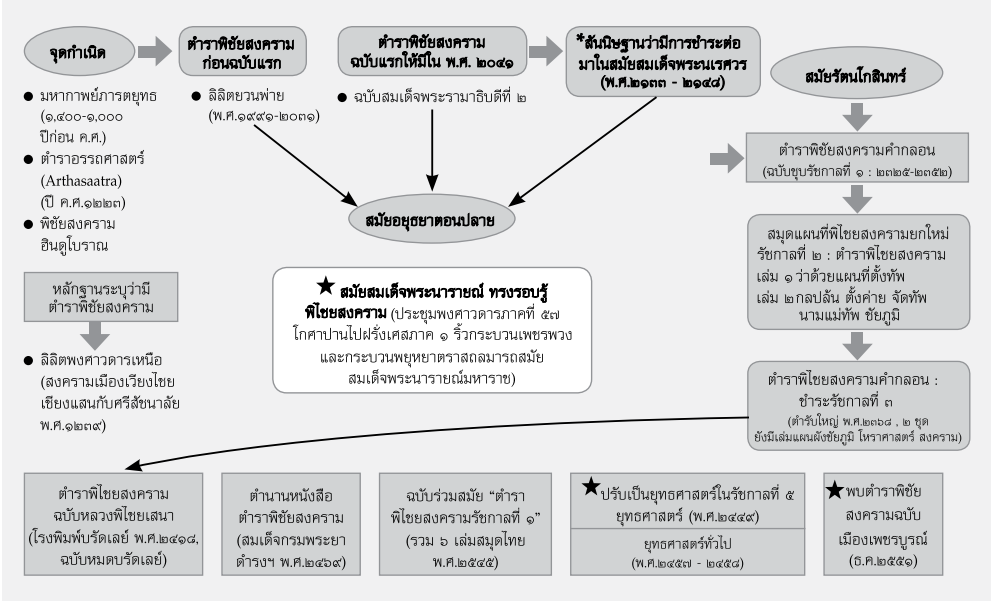
๗. ตำราพิไชยสงครามสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้เขียนได้จัดทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบไว้ใน บทที่ ๓ ตารางที่ ๓.๑ การเปรียบเทียบความสอดคล้องของเนื้อหาในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ กับฉบับหลวงพิไชยเสนา และฉบับรัชกาลที่ ๑

สำหรับตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ พบว่ามีเล่ม ๑ ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ เล่ม ๒ กลปล้น การตั้งค่าย จัดทัพ นามแม่ทัพ ชัยภูมิ ฯลฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีการตรวจชำระตำราพิไชยสงครามในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ทรงชำระจากพระสมุดพระราชตำหรับ ๑๔ เล่ม เมื่อเสร็จให้คัดส่งเข้าไว้ข้างที่ฉบับหนึ่ง ไว้ ณ หอหลวงฉบับหนึ่ง เข้าใจว่าฉบับหนึ่งเป็นทั้งหมด ๕ เล่มสมุดไทย

ส่วนที่เป็นยุทธศาสตร์ในยุคปัจจุบันไม่ได้สรุปสาระไว้ในที่นี้

โดยโครงสร้างและจุดกำเนิดของตำราพิไชยสงครามตามที่อธิบายมา ผู้เขียนสังเคราะห์เป็น ***"พิไชยสงครามภิวัฒน์ : อดีตกาลสู่รัตนโกสินทร์ตอนต้น"*** ดังภาพที่ ๑.๑๓

ภาพที่ ๑.๑๓ พิไชยสงครามภิวัฒน์ : อดีตกาลสู่รัตนโกสินทร์
*สังเคราะห์โดย ดร.ดนัย เทียนพุฒ (๒๕๕๕)

สรรพวิชายุทธศาสตร์

การศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ เมื่อผู้เขียนทำการตรวจสอบหลักฐานจากตำราพิไชยสงครามเล่มสมุดไทยที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ และเอกสารชั้นต้นและชั้นรองอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะตำราพิไชยสงคราม (แปลจากภาษาพม่า) ว่าด้วยวิธีตั้งทัพ ดำเนินพล จนถึงว่าด้วยที่ชัยภูมิ ๔ ประการ ทำให้เห็นถึงสรรพวิชายุทธศาสตร์ของกองทัพไทยในยุคโบราณ ซึ่งมีคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจในมรดกภูมิปัญญาของชาติอย่างน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

บรรดาผู้รู้และนักวิชาการในประเทศไทย อาจให้ความสนใจหรือทำการศึกษา *"ตำราพิไชยสงคราม"* ไม่มากนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะเห็นว่าเป็นของเก่าของโบราณพ้นยุคสมัยไปแล้ว อีกทั้งการที่จะค้นคว้าหรือหามาศึกษาก็ทำได้ยากยิ่ง ภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาโบราณยากแก่การทำความเข้าใจ

แต่เมื่อเปรียบเทียบกับตำราพิชัยสงครามซุนวูหรือศิลปะแห่งสงคราม (Sun Tzu's The Art of War) ซึ่งเป็นตำราการทหารของจีนที่เก่าแก่ที่สุด มีจำนวน ๑๓ บท ปรากฏว่ามีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างมาก และแปลออกมาเป็นหลายภาษา กระทั่งภาษาไทยก็มีหลายสำนวน มีการนำมาปรับใช้ในทางทหาร ทางธุรกิจ การตลาดและอีกหลายสาขาวิชา มีหลักการสงคราม (ประเวศ ศรีพิพัฒน์, ๒๕๒๐ : ๑ - ๗๐) โดยสรุปดังนี้

๑) การวางแผน (Laying Plans)
๒) การทำสงคราม (Waging War)
๓) กลยุทธเชิงรุก (Attack By Stratagem)
๔) ลักษณะการยุทธ (Tactical Dispositions)
๕) กำลังพล (Use of Energy)
๖) ความอ่อนและความเข้มแข็ง (Weak point and Strong point)
๗) การดำเนินกลยุทธ (Maneuvering An Army)
๘) ความแปรผัน ๙ ประการ (Variation of Tactics)
๙) การเดินทัพ (The Army of the March)
๑๐) ภูมิประเทศ (Classification of Terrain)
๑๑) พื้นที่ ๙ ลักษณะ (The Nine Situations)
๑๒) การโจมตีด้วยไฟ (Attack By Fire)
๑๓) การใช้สายลับ (Use of Spies)

ตามหลักการสงครามของซุนวู มีผู้ทำการศึกษาและสังเคราะห์ สรุปเป็นหัวใจสำคัญหรือโมเดลศิลปะแห่งสงครามอยู่ด้วยกันหลายตำรา เช่น Wee, C.H. et al (๑๙๙๑ : Sun Tzu War & Management) Cantrell, R.L. (๒๐๐๓ : Understanding Sun Tsu on Artof War) และ Cohen, W.A. (๒๐๐๔ : The Art of the Strategist)

ผู้เขียนวิเคราะห์เห็นว่าแนวคิดของ Wee, C. H et al น่าสนใจ ซึ่งจัดเป็นประเภทของหลักการสงครามได้ตามโมเดลศิลปะแห่งสงครามของซุนวู (Sun Tzu's Art of War) ดังนี้

๑) การประเมินสถานการณ์ ประกอบด้วยปัจจัยด้านตัวบุคคล ปัจจัยด้านศัตรู ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ๕ ประการ

- ขวัญ
- การบังคับบัญชา
- ลมฟ้าอากาศ
- กฎเกณฑ์และวิธีการ
- ภูมิประเทศ

๒) การกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ ประกอบด้วย

- การกำหนดเป้าหมาย
- การกำหนดกลยุทธ เช่น การเลือกพื้นที่การยุทธ การรวมกำลัง การโจมตี แผนสำรอง

๓) การประเมินกลยุทธ ประกอบด้วย

- โอกาสแห่งชัยชนะ
- ผลได้เชิงประโยชน์จากการชิงชัย

๔) การนำกลยุทธไปปฏิบัติ มีองค์ประกอบด้าน

- ปัจจัยด้านคน เช่น ผู้มีอำนาจสูงสุด ผู้บังคับบัญชาและกองทัพ
- ปัจจัยด้านยุทธการ เช่น หลักความฉับไว หลักการปรับตัว หลักการล่อหลอก การใช้ยุทธวิธีตามสภาพ (น้ำ ไฟ) การทำนายของศัตรูและสภาพแวดล้อม

๕) การควบคุมกลยุทธ ประกอบด้วย

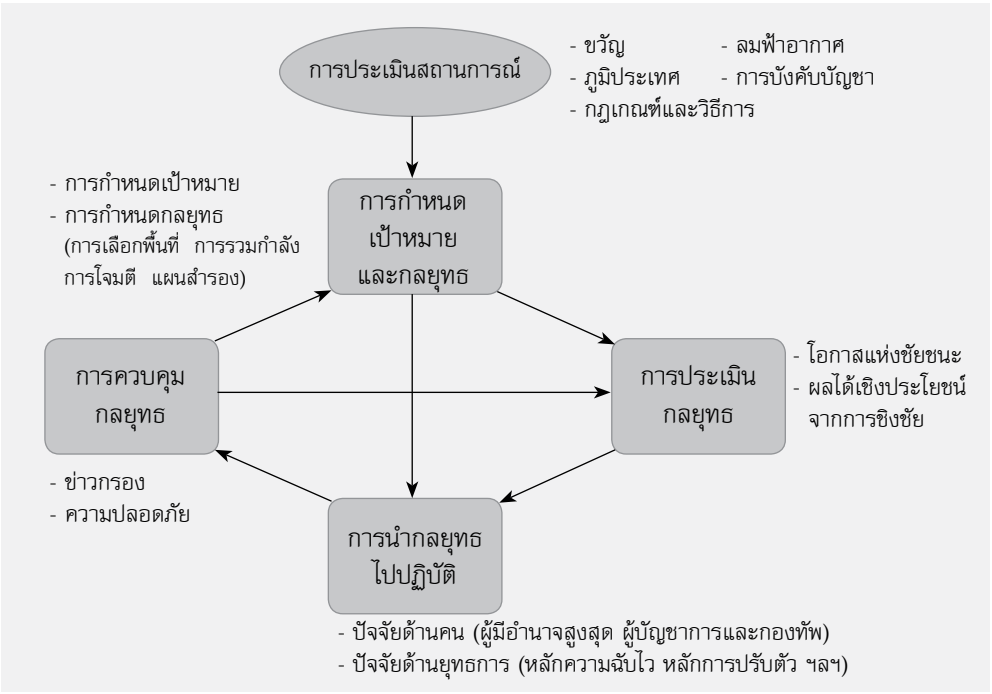
- ข่าวกรอง (การใช้สายลับ)
- ความปลอดภัย

ดังนั้น หากสังเคราะห์หลักการศิลปะแห่งสงครามของซุนวู เพื่อให้ประกอบในการพิจารณาว่า ***"ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์" มี "สรรพวิชายุทธศาสตร์" อะไรบ้าง*** คงจะทำให้เห็นภาพต่างๆ ของยุทธศาสตร์สงครามได้ง่ายยิ่งขึ้น ดังนี้

๑. การประเมินสถานการณ์ (Situation Analysis)

๑) สาเหตุแห่งสงคราม ๑๓ ประการ คือ ชิงแดนซึ่งเป็นเขตขันธเสมา ด้วยเหตุทรัพย์สมบัติ ด้วยเหตุพระนางแก้วมีรูปอันงาม เหตุด้วยช้างม้า เหตุด้วยสันติภาพ เหตุด้วยผู้ยุยง เหตุด้วยเสียความสัตย์ เหตุด้วยอุปทูตราชทูตเจรจาให้ขาดเหลือทาง พระราชไมตรี ด้วยเหตุฆ่าฟันฝักฝ่ายพระมหากษัตริย์ข้างหนึ่ง ด้วยเหตุข่มเหงลูกค้าวานิช ด้วยเหตุผู้คนช้างม้าน้อย ด้วยเหตุละราษฎรบ้านเมืองเสียแลไปยังธุระสถาน ด้วยเหตุโอบอ้อมเอาศัตรูเข้ามาไว้

๒) โหราศาสตร์พิไชยสงคราม โชคลางต่างๆ ยาม นิมิต การทำนายฝัน (สุบิน) ดูเมฆ

ภาพที่ ๑.๑๔ สรุปภาพรวมของโมเดลศิลปะแห่งสงครามของซุนวู

๓) มหาทักษาพยากรณ์ ตำราที่ว่าด้วยดาวเคราะห์เสวยอายุ ความเป็นไปแห่งชีวิตโดยทำนายเหตุการณ์ตามความหมุนเวียนหรือการโคจรของดาวเคราะห์ภายหลังกำเนิด

๔) ผู้ที่จะเป็นแม่ทัพ โดยดูดวงชะตา นาม รอบรู้กลศึก ๒๑ กลศึก และคุณสมบัติ ๕ ประการ (คิดกลอุบายเห็นใครทำได้ให้ทำ มีน้ำใจโอบอ้อมทแกล้วทหาร เสมอกัน ให้พิจารณาอย่างตริตรองแล้วจึงสั่ง เคยรบชนะเพราะกำลังพลมาก ถ้ากำลังพลน้อยให้คิดอุบายก่อน ไม่คิดทรยศต่อเจ้านายของตน)

๕) เกณฑ์บัญชี สัสดี

๖) การตรวจพลและยุทธปัจจัย

๒. การวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) ผู้เขียนได้รวมเรื่องกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ กับการประเมินกลยุทธตามหลักการสงครามซุนวู มาอยู่ในความรู้ด้านนี้

๑) หลักการทำสงครามมี ๘ ประการคือ หัวศึก มือศึก เท้าศึก ตาศึก หูศึก ปากศึก เขี้ยวศึก และกำลังศึก มีความหมายดังนี้ นายกองพลคือหัวศึก ช้างม้าคือเท้าศึก (ตีนศึก) กองหัวป่าคือมือศึก โหราคือตาศึก ไพร่พลเมืองคือกำลังศึก ทหารคือเขี้ยวศึก คนปลอมทัพ (สายลับ) คือหูศึก ทูตคือปากศึก

๒) ๒๑ กลศึก (วางแผนว่าจะใช้กลใด) มีดังนี้ กลฤทธี กลสีหจักร กลลักษณ์-ซ่อนเงื่อน กลเถื่อนกำบัง กลพังภูผา กลม้ากินสวน กลพวนเรือโยง กลโพงน้ำบ่อ กลล่อช้างป่า กลฟ้างำดิน กลอินทรพิมาน กลผลาญศัตรู กลชูพิษแสลง กลแข็งให้อ่อน กลย้อนภูเขา กลเย้าให้ผอม กลจอม-ปราสาท กลราชปัญญา กลฟ้าสนั่นเสียง กลเรียงหลักยืน กลปืนพระราม

๓. **การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ** (Strategic Implementation) ประกอบด้วย

๑) การคัดเลือกกำลังพล (นำนามบุคคลมาคำนวณทางโหราศาสตร์)

๒) การเคลื่อนทัพ (ฤกษ์พิไชยสงคราม ลักษณะภูมิประเทศ และกระบวนพยุหะยาตรา)

๓) ชัยภูมิตั้งทัพ ๘ ทิศ ตาม ๘ นามสัตว์ คือ ครุฑนาม พยัคฆนาม สีหนาม สุนัขนาม นาคนาม มุสิกนาม อัชนาม และคชนาม พร้อมกับกำหนดตามดวงดาว

๔) พยุหะตั้งค่าย พยุหะดำเนินศึก

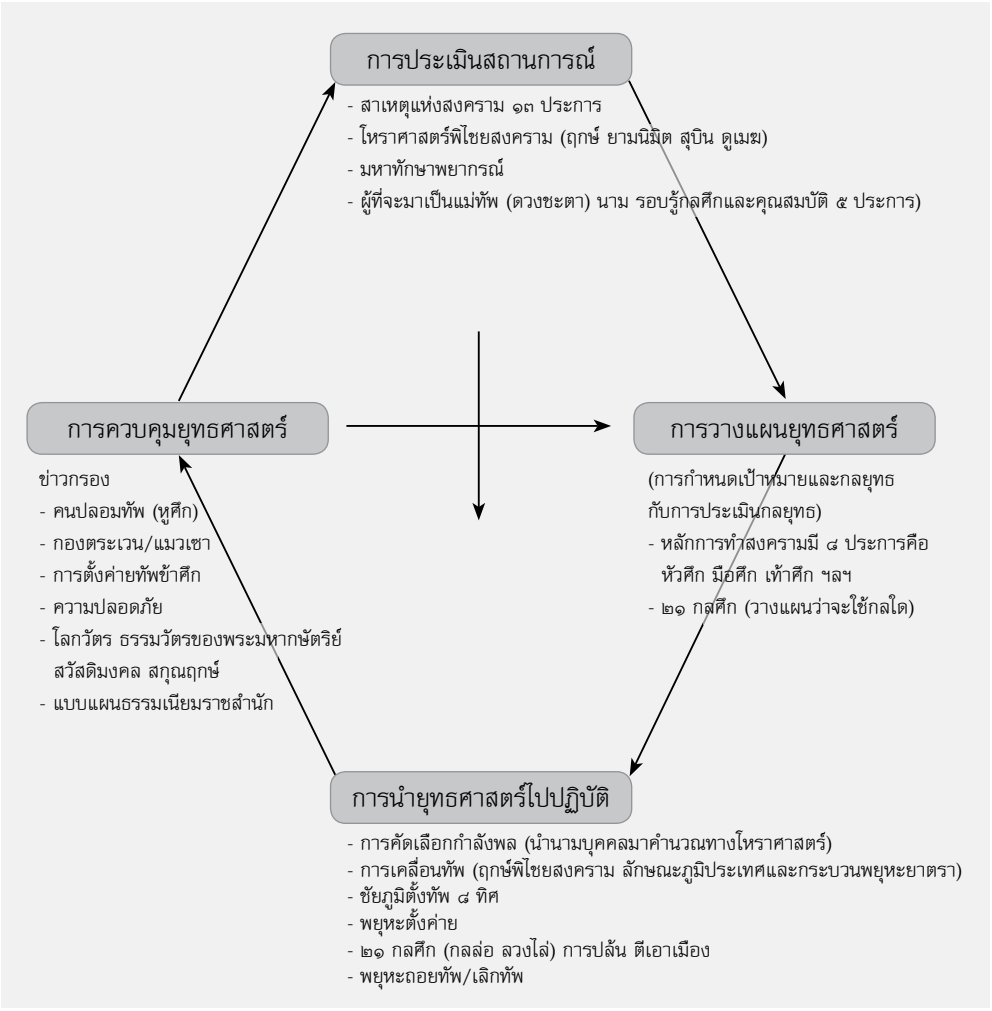
๕) ๒๑ กลศึก (กลล่อ ลวง ไล่) การปล้น ตีเอาเมือง

๖) พยุหะถอยทัพ/เลิกทัพ

๔. **การควบคุมกลยุทธ** (Strategic Control) ประกอบด้วย

๑) ข่าวกรอง เช่น คนปลอมทัพ (หูศึก) กองตระเวน/แมวเซา การตั้งค่ายทัพข้าศึก

๒) ความปลอดภัย เช่น โลกวัตร ธรรมวัตรของพระมหากษัตรย์ สวัสดิ-มงคลสกุณฤกษ์ สกุณนิมิต และแบบแผนธรรมเนียมราชสำนัก

ภาพที่ ๑.๑๕ สรุปภาพรวมของสรรพวิชายุทธศาสตร์ในตำราพิชัยสงคราม
*สังเคราะห์โดย ดร.ดนัย เทียนพุฒ (๒๕๕๕)

เนื้อหาในบทนี้ประกอบด้วย ตำราพิไชยสงคราม
ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ : ภาพรวมของตำรา
การอุบัติขึ้นของตำราพิไชยสงครามฯ
(รูปแบบของการครอบครองตำราพิไชยสงคราม
การสืบทอดตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์)
ตำราพิไชยสงครามฯ เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓
สิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์
คุณค่าและความสำคัญของตำราพิไชยสงคราม
ฉบับเมืองเพชรบูรณ์

บทที่ ๒

ตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์

ตำราพิไชยสงคราม เป็นเอกสารโบราณที่เป็นแบบแผนสำหรับพระมหากษัตริย์ แม่ทัพนายกองใช้ในการศึกษาร่ำเรียนเมื่อขึ้นมาดำรงตำแหน่งสำคัญของกองทัพและเมื่อถึงคราวรบทัพจับศึก มีแบบแผนและวิธีการในการจัดกำลังพล การยกทัพกระบวนพยุหะและกลศึก ครั้งมีศึกสงครามก็จะถูกหยิบนำออกมาใช้เพื่อปกป้องอาณาจักรหรือขยายอาณาเขต ตลอดจนการแสดงถึงแสนยานุภาพและบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้นๆ

การอุบัติขึ้นของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ได้จุดให้เกิดความสนใจให้ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภาษาและวรรณกรรม นักยุทธศาสตร์ ฯลฯ ต่างให้ความสนใจที่อยากศึกษาและไขความกระจ่างในเอกสารโบราณชุดนี้

ขณะที่อดีตของอารยธรรม หลักฐานในเอกสารโบราณทางประวัติศาสตร์ยิ่งถอยหลังย้อนกลับไปสู่อดีตของประเทศไทย กลับมีคำตอบไม่ชัด และมีความคลุมเครือมากมายที่ชวนให้มีการสืบค้นและวิเคราะห์หาความจริงในร่องรอยของอารยธรรมโบราณ แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่จะทำได้ง่ายๆ เพราะหลักฐานและเอกสารต่างๆ สาบสูญหรือไร้ร่องรอย คงอาศัยการอนุมานหรือสันนิษฐานตามเอกสารข้อมูลเท่าที่จะปรากฏให้ค้นคว้าได้

ตำราพิไชยสงครามยังมีความแตกต่างจากเอกสารโบราณอื่นๆ ตรงที่เป็นเอกสารที่ไม่ได้เปิดเผยทั่วไป ผู้ที่จะมีหรือครอบครองได้ต้องเป็นบุคคลสำคัญเฉพาะในกองทัพหรือในราชสำนัก เช่น แม่ทัพนายกองหรือองค์รัชทายาท พระมหากษัตริย์ที่ปกครองแผ่นดิน ปกป้องบ้านเมือง และภาษาไทยที่ใช้เป็นภาษาโบราณซึ่งยากแก่การทำความเข้าใจ อีกทั้งยังเป็นร่ายและคำกลอนที่เก็บแต่ใจความสำคัญเท่านั้น

การศึกษาตำราพิไชยสงคราม แม้ว่าจะทำได้ยากแต่ก็มีการจัดทำและบันทึกเป็นหลักฐานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้เขียนจึงสรุปย่อ ตำราพิไชยสงครามโดยเฉพาะ ๕ เล่มสมุดไทยคำกลอน ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านที่ยังไม่เคยศึกษาตำราพิไชยสงครามมาก่อนหรือผู้ที่สนใจแต่ยังไม่เคยศึกษาในรายละเอียด มีความเข้าใจเป็นพื้นฐานก่อนดังนี้

๑. ตำราพิไชยสงคราม ตามหนังสือพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา (ฉบับหมอบรัดเลย์ ๒๔๑๘) ซึ่งเป็นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์อย่างสมบูรณ์เป็นครั้งแรก และครบจำนวน ๕ เล่มสมุดไทยที่เป็นคำกลอนทั้งหมด โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) เล่มที่ ๑ หน้าต้นตั้งแต่หน้าที่ ๑ - ๒๐ (ย่อหน้าแรก) ว่าด้วยบทอาศิรวาท ความสำคัญของตำราพิไชยสงคราม โหราศาสตร์ (นิมิตร้ายดี ลมที่พัดในร่างกาย) กลศึก ๒๑ กล (อธิบายตั้งแต่กลที่ ๑ กลที่ ๗)

๒) เล่มที่ ๒ หน้าที่ ๒๐ (ที่เหลือ) - หน้า ๓๔ (ข้อความ) กลศึกต่อจากเล่ม ๑ กลวิธีการเคลื่อนพล ฤกษ์นาครและยายี วิธีเล่นชัยภูมินิมิตบอกเหตุเภทภัยสุบินนิมิต

๓) เล่มที่ ๓ หน้า ๓๔ (แผนภาพ) - หน้า ๖๔ กลวิธีในการเคลื่อนพล การจัดทัพเป็นกระบวนพยุหะ มหาทักษาพยากรณ์ลักษณะขุนพล นามยาตราทัพ ลักษณะเบญจปักษี สัตว์สำแดงฤทธิ์ ฤกษ์ตั้งทัพ เดินทัพยกพล ราศี ดาวเคราะห์

๔) เล่มที่ ๔ หน้า ๖๕ - ๗๖ มหาทักษาพยากรณ์ ประกอบด้วย นามเมือง เสนาบดี คำนวณการยกทัพมาตีการถอยทัพตามราศี ผู้ที่จะตีเมืองได้ เบญจปักษี ดูฤกษ์ ดูยาม ดูนาค การยาตราตามวันเวลา การใส่เสื้อตามวัน การทำดินปืน การยิงปืนใหญ่ ลักษณะศึก เช่น ช้างศึก ม้าศึก รถศึก ฯ สิริมงคลนามในการอาบน้ำแต่งตัว ดูแลครอบครัว

๕) เล่มที่ ๕ หน้า ๗๗ - ๑๑๐ (ยังมีส่วนท้ายอีกถึงหน้า ๑๒๔) โลกวัตรธรรมวัตร ตำราดูดีร้าย ราหู ฤกษ์ยามดี นาคร ลักษณะการเกิดศึก ลักษณะแม่ทัพ ลักษณะกำลังศึก ดำเนินศึก ลักษณะศึก การตั้งทัพ บำรุงศึก การเลิกทัพ ถอยทัพ นิทานชาดกการทำสงครามของ ๒ กษัตริย์ ยันต์เศกน้ำมัน พุทธคุณ คาถาอาคม ในส่วนท้ายเป็นตำราว่าด้วยการล่องหน แปลงกายถอดรูป อิทธิฤทธิ์ จับเหล็กร้อน ลุยไฟ กันสัตว์ เศกฝน เศกเงิน เศกห้ามไฟ

สรุปแล้ว ตำราพิไชยสงครามตามฉบับหมอบรัดเลย์ แบ่งออกได้เป็น ๓ เรื่องดังนี้ (วสันต์ มหากาญจนะ, ๒๕๔๒ : ๑๔๘ - ๑๔๙)

๑) ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการทหาร เช่น การคัดเลือกแม่ทัพ การจัดเตรียมกองทัพ การเดินทัพ การตั้งค่าย การตีเมือง กลศึก ๒๑ กล

๒) ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ โชคลางต่างๆ นิมิต เคล็ดลาง การทำนายฝัน ความเชื่อในเรื่องตำรามหาทักษาพยากรณ์

๓) แบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก พระราชกิจของพระมหากษัตริย์ และภารกิจของขุนนาง

๒. ตามการพิเคราะห์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เห็นว่าตำราพิไชยสงครามเดิมจะแบ่งเป็น ๓ แผนก คือ ว่าด้วยเหตุแห่งการสงครามแผนก ๑ ว่าด้วยอุบายสงครามแผนก ๑ ว่าด้วยยุทธศาสตร์และยุทธวิธีแผนก ๑ การถือนิมิตฤกษ์ยามและเลขยันต์อาถรรพศาสตร์ก็จะมีมาบ้างแล้วแต่โบราณ แต่มาเชื่อถือกันแก่กล้าขึ้นในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ตำราพิไชยสงครามที่ปรากฏอยู่จึงเป็นตำราดูนิมิตฤกษ์ยามและทำเลขยันต์อาถรรพศาสตร์เสียโดยมาก ตำราการรบพุ่งและอุบายสงครามเหลือแต่ที่เก็บใจความแต่งเป็นกลอนสำหรับท่องบ่นให้จำขึ้นเจนใจ (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : คำนำ ๖)

๓. การจัดกองทัพหรือในเรื่องกระบวนพยุหะ การศึกษาของ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุคนธ์ (กระบวนพยุหยาตรา, ๒๕๔๓ : ๑๔) ระบุไว้ว่า การจัดกองทัพกำหนดให้มีกำลังศึก ๘ ประการ ประกอบด้วย หัวศึก มือศึก ตีนศึก หูศึก ปากศึก เขี้ยวศึก และกำลังศึก ซึ่งมีความหมายดังนี้ แม่ทัพคือหัวศึก กองหัวป่าคือมือศึก ช้างม้าคือตีนศึก โหราคือตาศึก คนปลอมทัพ (คนสอดแนมหรือจารชน) คือหูศึก ทูตคือปากศึก ทหารคือเขี้ยวศึก และไพร่พลคือกำลังศึก

ชัยภูมิที่ตั้งทัพเป็นส่วนสำคัญที่แม่ทัพต้องพิจารณาให้รอบคอบ เช่น *"ถ้าแม่น้ำแลบึงบางห้วยธารเขา ให้ไว้ช้างแลรถชั้นใน ไว้ม้าแลพลเดินเท้าชั้นนอก แล้วให้ขุดคูรอบกำแพง แลมีหอรบบนกำแพง"*

การดำเนินศึกมีหลายประการ คือ

ดำเนินดุจเมฆ	ดำเนินดุจปลวก
ดำเนินดุจงูเลื้อย	ดำเนินดุจผึ้ง
ดำเนินดุจมณฑก	ดำเนินดุจหงษ์บิน
ดำเนินดุจราชสีห์	ดำเนินดุจข้าวงอก
ดำเนินดุจปากโพงพาง	ดำเนินดุจจักรเพลิง

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการตั้งทัพ การเคลื่อนทัพ และการยกทัพเข้าตี ปรากฏอยู่ในหนังสือสมุดไทยเป็นภาพจิตรกรรม

ดังนั้น ผู้เขียนจึงใช้คำว่า "สิ่งที่พบใหม่" ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ สำหรับบทที่ ๒ ในนัยของสิ่งที่ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน หรือเคยค้นพบมาก่อนจากตำราพิไชยสงครามที่เคยมีการทำการศึกษามาแล้วในอดีตตามที่สรุปย่อไว้ข้างต้น กับสิ่งที่พบใหม่จริงๆ ในความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตำราพิไชยสงคราม

ตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ : ภาพรวมของตำรา

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ในลักษณะภาพรวมของตำรา ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับรูปเล่มและองค์ประกอบของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ทั้งเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ ดังนี้

รูปเล่มและองค์ประกอบของ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์***เล่มคำกลอน*** เป็นฉบับตัวเขียนสมุดไทยขาว ตัวอักษรดำ ***เล่มกระบวนพยุหะ*** เป็นสมุดไทยดำ ตัวอักษรสีทอง และบางส่วนมีสีขาว แผนภาพเส้นสีขาว รูปภาพสีน้ำตาล และสีน้ำยา ตามการศึกษาของผู้เขียนพบว่า

๑. ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอน โดยการเทียบเคียงกับตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา มีองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้

๑) เริ่มด้วยโคลงกระทู้ ๑ คำ

พิ	เคราะห์การศึกใช้	โดยจะบวน
ไชยะ	สฤติทั้งมวล	ท่านไว้
สง	สังสิ่งใดควร	คิดร่ำเรียนนา
คราม	ศึกกลศึกให้	ถ่องแท้หรือไทยหวัง

๒) ตามด้วยบทอาศิรวาท

นโมนมัสสิวาย	อิศรนารายณ์
อันเป็นปิ่นโลกโลกีย์	ขอพระศิริสวัสดิ์จงมี
เดโชชัยศรี	กำจัดวิบัตินานา

๓) ความสำคัญของตำราพิไชยสงคราม

๔) โหราศาสตร์สงคราม (นิมิตร้าย - ดี ลมที่พัดในร่างกาย)

๕) กลศึก ๒๑ กลคือ กลฤทธี กลสีหจักร กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน กลเถื่อนกำบัง กลพังภูผา กลม้ากินสวน กลพวนเรือโยง กลโพงน้ำบ่อ กลล่อช้างป่า กลฟ้างำดิน กลอินทร์พิมาน กลผลาญศัตรู กลชูพิษแสดง กลแข็งให้อ่อน กลยอนภูเขา กลเย้าให้ผอม กลจอมปราสาท กลราชปัญญา กลฟ้า-สนั่นเสียง กลเรียงหลักยืน และกลปืนพระราม

๖) กลวิธีการเคลื่อนพล

๗) โคลงกระทู้ ๑ คำ จบกลยาตราพยุหะ

จบเรื่อง	กลยาตราพยุหะ	แผนณรงค์
บ	อานัยเบ็จจง	บอกแจ้ง
ริ	ร่ำหฤทัยปอง	รักษาศาสตร์
บูรณ์	ภาคเพิ่มกี่กลแถลง	กล่าวไว้ หวังผดุง

๘) มหาทักษาพยากรณ์ ลักษณะขุนพล นามยาตราทัพ ลักษณะเบญจปักษีในการยกพลของพระมหากษัตริย์

สรุปแล้ว ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอนแตกเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับ

๑) ความเชื่อในโชคลาง สิ่งเหนือธรรมชาติ นิมิต การทำนายพยากรณ์ อาจเป็นความรู้ใน ๒ แขนง คือ โหราศาสตร์พิไชยสงครามและมหาทักษาพยากรณ์

๒) หลักการทำสงคราม ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการรบ เช่น การคัดเลือกแม่ทัพ การเกณฑ์กำลังพล คำอธิบายกระบวนพยุหะ (การยกทัพ การตั้งทัพ การดำเนินศึก และการถอยทัพ)

๓) กลศึก ๒๑ กลพร้อมรูปแบบและลักษณะการใช้กลศึกทั้งหมด

๒. ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) โดยการเทียบกับตำราพิไชยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ ๒ ชื่อสมุดแผนที่พิไชยสงครามยกใหม่ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพตำราพิไชยสงครามเลขที่ ๑๙ ว่าด้วยวิธีตั้งค่าย และสมุดพิไชย-สงครามกระบวนพยุหะของ ศ.สุกิจ นิมมานเหมินทร์ โดยมีองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้

๑) ***แผนภาพ*** ในกระบวนพยุหะตามสัณฐานลักษณะสัตว์ ภูมิประเทศ เป็นการเขียนด้วยสีหรดาลและสีน้ำยา แต่พอเป็นการจัดพล เส้นเขียนแสดงที่ตั้งทัพเป็นเส้นสีขาว แต่เขียนด้วยอักษรสีทอง ยกเว้นบางแผนภาพเป็นการเขียนที่ตั้งทัพและอักษรสีขาว เช่น แผนภาพที่ตั้งเมืองพิษณุโลก

๒) ***หน้าปก*** มีรูปและข้อความอยู่ ๒ บรรทัด คือ รูป “สุนัขนาม” สำหรับข้อความ ๒ บรรทัด น่าจะเป็น *“ท่านเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยะภาหะมาถึงพระยาเพชรรัตน์สงครามรามภักดีพิริยะพาหะ”* ข้อความถัดไปไม่ชัด

๓) ***มีแผนภาพชัยภูมิ*** แผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลก มหาทักษาพยากรณ์ พยุหะเคลื่อนทัพ พยุหะตั้งทัพ ค่ายทัพ หยุดทัพ พยุหะรับ - ไป พยุหะดำเนินสงครามโจมตีเมืองและพยุหะถอยทัพ

โดยสรุป สามารถจัดเป็นแผนภาพชัยภูมิและกระบวนพยุหะต่างๆ ได้ดังนี้

๑) ชัยภูมิ มี
- ชัยภูมิป่า ภูเขา มีช้าง ๒ เชือก
- ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า
- ชัยภูมิเมือง แม่น้ำ ต้นไม้ใหญ่

๒) แผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลก

๓) มหาทักษาพยากรณ์
- ตาราง นาม ดวงดาว ธาตุ ทิศ
- ๘ ชัยภูมิพยุหะตามนามสัตว์

๔) พยุหะเคลื่อนทัพ

๔.๑) เกรง หน้า หลัง
- เพชรพยุหะ พาลจันพยุหะ อารธจันพยุหะ สักตับพยุหะ กรกฏพยุหะ

๔.๒) มีภูเขาระวังหลัง
- สกฏะพยุหะ

๔.๓) ข้าศึกล้อม
- ปทุมพยุหะ จักรพยุหะ

๔.๔) ดูฤกษ์ นิมิต
- วรีสูริณัตราพยุหะ (อาทิตย์ทรงกลด) หัสรังษีพยุหะ (ฤกษ์วันอาทิตย์)
- ปทุมพยุหะ (กลางทุ่งดูเยี่ยงพระอาทิตย์เมื่อเที่ยง)

๔.๕) ที่ลุ่ม
- มหิงษพยุหะ

๔.๖) เดินทัพข้ามน้ำ

- มังกรพยุหะ (เดินทัพข้ามน้ำ ปลายปาก หาง ข้ามก่อน หัวหาง ตามต่อกลางข้าม)
- มังกรพยุหะข้ามน้ำ (ขึงขัน) ข้ามน้ำ(ตีข้าศึก หัว/หางข้ามก่อน) ข้ามน้ำ (กลางไปก่อน) ข้ามน้ำ (หัวไปก่อน)

๔.๗) ซอกเขาใน
- โคธาพยุหะ

๔.๘) เข้าที่ซอกในบ้านเรือน
- สุจิพยุหะ (เมื่ออยู่ซอก เข้าบ้านหลังดุจหน้า)

๔.๙) เดินทัพตามนามแม่ทัพ
- นักตรีดาพยุหะ (มุสิกนามเป็นขุนพล เดินทางไกล คดเคี้ยวในป่า)
- ทันฏลังพยุหะ (นาคนามเป็นขุนพล)

๕) พยุหะตั้งทัพ ค่ายทัพ หยุดทัพ

๕.๑) ตั้งค่ายทัพนามตามภูมิประเทศ
- สีหนาม (ต้นไม้ ๓ ต้น) พยัคฆนาม (ต้นไม้ จอมปลวก ภูเขา) สุนัขนาม (กลางทุ่ง) นาคนาม (ริมแม่น้ำ) ครุฑนาม (ในที่ดอน) คชนาม (ก่อนป่าดง ป่าดง ในบึง/ห้วย ที่ป่าเป็นช่อง รับทัพในป่า)

๕.๒) ตั้งทัพ
- เพชรพยุหะ (ตั้งในป่าชัฏ) สิงหะเดชะพยุหะ (ตั้งตีนเขาใกล้แม่น้ำรูปราชสีห์) สังกาดพยุหะ (ตั้งในทางตะแลงแกง)

๕.๓) หยุดทัพ
- มหิงษพยุหะ

๖) พยุหะรับ - ไป
- เพชรพยุหะ (รับในป่า เขา) เพชรพยุหะ (ไป) กากพยุหะ (เมื่อแยกปีกกา)
- จันทรพยุหะ เบญจเสนารับทัพ

๗) พยุหะดำเนินสงคราม - โจมตี - ตีเมือง

๗.๑) ดำเนินสงคราม
- กากพยุหะ ตรี เสนา ๓,๐๐๐
- ครุฑพยุหะ เบญจเสนา ๑๐,๐๐๐

๗.๒) โจมตี
- ครุฑพยุหะ โจมตีทัพใหญ่ที่คับขัน

- เสนาพยุหะ โจมตีทัพที่ย่อมทิศ
- มหิงษพยุหะ โจมตีทัพที่ลุ่มน้อย

๗.๓) ตีเอาเมือง
- กากขิงพยุหะ
- ตีเอาเมืองตามฤกษ์ ดวงเมือง นามเมือง สีหนาม วิสารนาม ครุฑนาม นาคนาม สุนัขนาม

๘) พยุหะถอยทัพ
- โตมุตรพยุหะ (ถอยทัพ ข้าศึกตาม)

๙) พยุหะที่ไม่ระบุ
- จิตรพยุหะ
- เกาทัณฑ์พยุหะ

การอุบัติขึ้นของตำราพิไชยสงคราม ณ เมืองเพชรบูรณ์

ตำราพิไชยสงครามเป็นมรดกภูมิปัญญาเอกสารโบราณอันทรงคุณค่า ได้ตกทอดมาอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ กลายเป็นสิ่งที่คนไทยให้ความสนใจและอยู่ในความนึกคิดของทุกคน รวมถึงคนทั้งจังหวัดเพชรบูรณ์ว่ามีหลักฐานและมีเค้าเงื่อนเป็นมาอย่างไรจึงมาอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดเพชรบูรณ์เองเป็นเมืองโบราณมีประวัติศาสตร์โดดเด่น เช่น ในยุคของพ่อขุนผาเมืองที่ร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาว ช่วยกันขับไล่ขอมออกจากดินแดนไทยและสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีของไทยเมื่อ ๗๐๐ กว่าปีมาแล้ว

การศึกษาและค้นคว้าเพื่อสืบค้นว่า ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์มีความเป็นมาอย่างไร ถือเป็นความท้าทายทางปัญญาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเอกสารต่างๆ ผ่านกาลเวลามาเนิ่นนาน และยากที่จะนำหลักฐานใดๆ มายืนยันพิสูจน์ นอกจากเป็นการวิเคราะห์ตามหลักฐานเท่าที่ปรากฏและหลักเหตุผลตามตรรกะอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งในปัจจุบันยังไม่เคยทำวิธีการดังกล่าวมาก่อน

รูปแบบของการครอบครองตำราพิไชยสงครามของไทย

ในการศึกษาของผู้เขียนเกี่ยวกับการครอบครองตำราพิไชยสงครามที่มีมาตั้งแต่อดีตกาล จากประวัติตำราพิไชยสงคราม ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ และที่ปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล หรือสำนักหอสมุดของมหาวิทยาลัยในภูมิภาค สามารถแยกพิจารณาได้ใน ๒ ลักษณะ คือ ๑) การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (Generation to Generation) และ ๒) ความเป็นเจ้าของสมบัติด้วยตำแหน่งแม่ทัพหรือบุคคลสำคัญที่ต้องมีตำราพิไชยสงคราม

๑. การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ลักษณะการครอบครองตำราพิไชยสงครามในรูปแบบนี้ เป็นวิธีที่ผู้เขียนวิเคราะห์โดยการอนุมานในรูปแบบ “สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (Generation to Generation)” ตามหลักฐานที่ปรากฏดังนี้

๑) ตำราพิไชยสงครามส่วนใหญ่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติมีจำนวนมากถึง ๒๑๗ เล่มสมุดไทย แม้ว่าจะไม่ใช่ตำราพิไชยสงครามทั้งหมด มีทั้งฉบับหลวง ฉบับชุบใหม่ และฉบับที่คัดลอกต่อๆ มานั้น ตามประวัติเอกสารโบราณประเภทนี้มีระบุที่มาในลักษณะของผู้ที่ได้รับครอบครองจากตระกูลของครอบครัว แล้วมอบบริจาคให้สำนักหอสมุดแห่งชาติ หรือสำนักหอสมุดแห่งชาติจัดหาซื้อมาจากบุคคลที่ครอบครองอยู่

๒) ตำราพิไชยสงครามที่อยู่กับบุคคลหรือพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ทั่วประเทศไทยจะมีลักษณะเป็นการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการจังหวัด เมื่อลาออกจากราชการได้มอบให้กับบุคคลสำคัญหรือลูกหลานหรือทางพระสงฆ์เป็นผู้เก็บรักษา ดังเช่น

ตำราพระมหาพิชัยสงครามฉบับวัดควนอินทร์นิมิต อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ซึ่งแต่เดิมต้นฉบับเป็นของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร จันทโรจวงศา) ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง (พ.ศ. ๒๔๓๒ - ๒๔๔๖)

การสืบทอดตำราพระมหาพิชัยสงครามฉบับวัดควนอินทร์นิมิต
ตำราพระมหาพิชัยสงคราม ฉบับวัดควนอินทร์นิมิต
อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง

ตามคำบอกเล่าของพระหลากเอกธมฺโม (ศรีสัจจัง) วัดควนอินทร์นิมิต ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ว่า เดิมต้นฉบับเป็นของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร จันทรวิโรจวงศา) ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง (พ.ศ. ๒๔๓๒ - ๒๔๔๖) แต่หลังจากพระยาอภัยบริรักษ์ออกจากราชการแล้ว ได้นำตำราพระมหาพิชัยสงครามไปถวายพระครูอริยสังวร (เอียด) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง ขณะนั้นจำพรรษาอยู่ที่วัดวัง ตำบลลำป่า อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นวัดประจำตระกูล ณ พัทลุง และจันทรโรจวงค์ ซึ่งเป็นวัดอยู่ใกล้กับวังหรือจวน ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ พระครูอริยสัจจัง (เอียด) ได้ย้ายมาจำพรรษายังวัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง ได้นำตำราฯ มาด้วย และมอบให้แก่นายเหรง (ไม่ทราบนามสกุล) ผู้เป็นบุตรชาย และนายเหรงได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวบ้านน้ำเสือด ตำบาลท่ามิหรำ ซึ่งเป็นหลานสาวพระหลากเอกธมฺโม (ศรีสัจจัง) เมื่อพระหลากได้อุปสมบทที่วัดควนอินทร์นิมิต นายเหรงจึงได้นำตำราพระมหาพิชัยสงครามถวายให้พระหลาก ตั้งแต่นั้นมาตำราจึงเก็บอยู่ที่วัดควนอินทร์นิมิต (ถึง พ.ศ. ๒๕๔๑) (ดนัย เทียนพุฒ, ๒๕๕๔)

*ปัจจุบันทางวัดได้เผาทำลายทิ้งไปเพราะปลวกขึ้น

ตำราพระพิไชยสงครามฉบับวัดมุจลินทวาปีวิหาร อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นของพระยาวิเชียรภักดีศรีสงคราม (เกลี้ยง) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองหนองจิกในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ - ๒๔๐๙

การสืบทอดตำราพระมหาพิชัยสงครามฉบับวัดมุจลินทวาปีวิหาร
ตำราพระพิไชยสงคราม ฉบับวัดมุจลินทวาปีวิหาร
อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

พระสิทธิญาณมุนี (สุข สุ มงฺคโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดมุจลินทวาปีวิหารพระอาราม หลวง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นของพระยาวิเชียรภักดีศรีสงคราม (เกลี้ยง) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองหนองจิกในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ - ๒๔๐๙ ซึ่งตระกูลของท่านเป็นเจ้าเมืองในแถบนี้มานาน มีพระมหานุภาพปราบสงคราม (เค่ง) เจ้าเมืองจะนะ พระยายะหริ่ง (ยิ้มซ้าย) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองยะหริ่ง ช่วงปีพ.ศ.๒๓๙๐ - ๒๓๙๖ พระยาตานี (พ่าย) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองปัตตานี ช่วงปี พ.ศ. ๒๓๕๘ - ๒๓๕๙ หลังจากนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองยะหริ่ง ช่วงปี พ.ศ. ๒๓๕๙ - ๒๓๙๐ พระยาตานี (ขวัญซ้าย) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองปัตตานี ในช่วงปี พ.ศ. ๒๓๕๑ - ๒๓๕๘ ในช่วงดังกล่าวเกิดสงครามขบถเมืองปัตตานีอยู่หลายครั้ง (คำนวล คำมณี, ๒๕๕๔ : ๙๑ - ๙๒)

ดังนั้น **ตำราพิไชยสงครามได้สืบทอดตกมาจนถึงปัจจุบันมีลักษณะเป็นการส่งมอบแบบสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น**

๒. ความเป็นเจ้าของสมบัติด้วยตำแหน่งแม่ทัพหรือบุคคลสำคัญที่ต้องมีตำราพิไชยสงคราม ตามหลักฐานในตำราพิไชยสงครามที่มีมาแต่โบราณ ลักษณะของตำราพิไชยสงคราม เป็นสรรพวิชาที่สอนให้แก่ผู้ที่จะขึ้นครองบัลลังก์เป็นพระมหากษัตริย์ พระประยูรญาติหรือบุคคลที่สำคัญในราชสำนัก และอีกกลุ่มหนึ่ง คือ บรรดาแม่ทัพนายกองที่ควบคุมกำลังพลในการยกทัพออกไปปกป้องพระนครหรือโจมตีข้าศึก ดังหลักฐาน เช่น

"สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แรกให้ทำตำราพิชัยสงครามและแรกทำสารบัญชี" (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเลย์, ๒๕๔๙ : ๒๕) ใน*ลิลิตยวนพ่าย* ที่บรรยายว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงรอบรู้ศาสตร์ดุจดังพระพิฆเนศ โปรดประทานให้ทรงแกล้วกล้าในการต่อสู้บนหลังม้า ทรงมีความเชี่ยวชาญเก่งกล้าในกลยุทธ

การช้างพิฆเนศรน้าว ปูนปาน ท่านนา
อัศวท่านยมกลางรงค เลิศแล้ว
การยุทธเชี่ยวชาญกล กลแกว่น
ไกรกว่าอรชุนแก้ว ก่อนบรรพฯ
(สะกดตามอักษรเดิม)

ภาพที่ ๒.๑ ภาพหน้าต้นที่ ๑ - ๒ ของตำราพิไชยสงคราม
ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ

การสืบทอดตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

๑. หากพิจารณาตาม**ภาพหน้าต้นที่ ๑ - ๒** ของ**ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ** (แผนภาพ) คำว่า ***มาถึง พญา*** ตามภาพต้นฉบับเป็นภาษาเขียนในสมัยรัชกาลที่ ๑ (บรรทัดแรกข้อความสุดท้าย) ขณะที่ต้นข้อความใช้คำว่า ***เจ้าพระยา*** ภาษาที่ใช้มีความสอดคล้องต้องกันกับที่ผู้เชี่ยวชาญกรมศิลปากรว่าไว้ *"ช่วงรัชกาลที่ ๑ - ๓"*

๒. **ราชทินนามและนามทัพหน้า** ในช่วงการทำสงครามไทยกับญวนช่วงแรก มีเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน) เป็นแม่ทัพ และมีพระยาเพชรบูรณ์ร่วมทัพไปด้วยโดย

๑) เจ้าพระยานครราชสีมานั้นมีความเชี่ยวชาญในการทำสงครามมาก ตามที่เจ้าพระยาบดินทรเดชาว่าไว้ ซึ่งทำให้เชื่อได้ว่าเชี่ยวชาญตำราพิไชยสงครามด้วย และตอนที่มีกบฏเจ้าอนุวงศ์ ข้าราชการและพระยา พระ หลวง ของเมืองนครราชสีมา ได้จัดกองทัพสู้กับทหารลาวในช่วงถูกต้อนครัวไทยไปเวียงจันทร์ ตามตำราพิไชยสงครามดังนั้นอนุมานได้ว่า แม่ทัพนายกองของเมืองนครราชสีมาเชี่ยวชาญตำราพิไชยสงครามอย่างยิ่ง และราชทินนามของเจ้าพระยานครราชสีมา คือ เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยะภาหุ (บางตำราก็ว่า เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยะภาหะ)

๒) ตอนรบกับญวน เจ้าพระยานครราชสีมาเป็นแม่ทัพ พระยาเพชรบูรณ์ในขณะนั้นมีอาวุโสกว่า ประมาณ ๗ - ๑๐ ปี ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเสนาบดีกรุงเก่าน่าจะเป็นทัพหน้า อนุมานได้จากเจ้าพระยานครราชสีมามีนามว่า "ทองอิน" ดังนั้นตามตำราพิไชยสงคราม **ทัพหน้าจะต้องใช้ "สุนัขนาม" ซึ่งหน้าต้นที่ ๑ ของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ก็เป็นรูป "สุนัขนาม"** ตามตำราพิไชยสงครามสำหรับทัพหน้า ดังนั้น ข้อความสองบรรทัดในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ น่าจะเป็น *"ท่านเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยะภาหะมาถึงพระยาเพชรรัตน์สงครามรามภักดีพิริยะภาหะ"* **พระยาเพชรรัตน์สงครามรามภักดีพิริยะภาหะ เป็นราชทินนามของพระยาเพชรบูรณ์** อีกทั้งคำว่า ***มาถึง*** น่าจะใช้สำหรับบุคคลที่เสมอกันหรือต่ำกว่า ทั้งเจ้าพระยานครราชสีมา (ได้เป็นเจ้าพระยาภายหลังเสร็จศึกเวียงจันทร์) และพระ-เพชรบูรณ์ในขณะนั้นมีศักดินา ๑๐,๐๐๐ เท่ากัน

โดยสรุป ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ มีความเป็นเอกสารโบราณเก่ากว่าตำราพิไชยสงครามที่พบก่อนหน้านี้ การที่ตำราฉบับนี้ตกทอดมาสู่เมืองเพชรบูรณ์สามารถอนุมานเป็นข้อสรุปได้ว่า

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ปรากฏขึ้นเป็นสมบัติล้ำค่าด้านเอกสารโบราณของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามการวิเคราะห์มีความเป็นมาทั้ง ๒ ลักษณะ คือ การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และความเป็นเจ้าของสมบัติด้วยตำแหน่งแม่ทัพหรือบุคคลที่ต้องมีตำราพิไชยสงคราม อีกทั้ง นายมาวิณห์ พรหมบุญ ผู้รับมรดกเอกสารโบราณฉบับนี้ในปัจจุบันได้ยืนยันว่า เจ้านายโบราณมอบให้ปู่ทวดของตระกูลพรหมบุญและตกทอดมาจากหลวงพรหมจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน ก่อนที่จะมอบให้เป็นสมบัติทางประวัติศาสตร์ของเมืองเพชรบูรณ์

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓

ตามหลักฐานที่มีบันทึกในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดให้แต่งชำระขึ้นใหม่ระบุว่า ***"ศักราช ๘๖๐ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๐๔๑) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แรกให้ทำตำราพิไชยสงคราม"*** เมื่อผู้เขียนได้เห็นตำราพิไชย-สงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ทั้งฉบับ เกิดความคิดว่าฉบับนี้จะมีส่วนใดคล้ายหรือเหมือนกับฉบับที่มีตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ไหม และทำไมจึงมีความสมบูรณ์มาก อีกทั้งยังตกมาอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์จนถึงปัจจุบันนี้ได้ คงมิใช่เรื่องปกติธรรมดา

สำหรับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ฉบับนี้มีข้อค้นพบดังต่อไปนี้

ข้อค้นพบแรก ฉันทลักษณ์ไทย (ด้านภาษาการเขียนและรูปแบบการเขียน) เป็นรูปแบบในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามลักษณะของฉันทลักษณ์ไทยที่ใช้ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์มีลักษณะโดดเด่นมาก และแตกต่างไปจากสมุดไทยเล่มอื่นๆ ดังนี้

๑. **ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์** ประกอบด้วย

๑) ***เริ่ม*** ชม ยอ หรือให้เกียรติ ด้วยโคลงสี่สุภาพ (โคลงกระทู้ ๑ คำ)

พิ	เคราะห์การศึกใช้	โดยขบวน
ไชยะ	สฤดีทั้งมวล	ท่านไว้
สง	สัยสิ่งใดควร	คิดร่ำเรียนนา
คราม	ศึกกลศึกให้	ถ่องแท้หรือไทยหวัง
		(ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน)

๒) ***บรรยายความ*** ด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ กับร่าย, กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์ยานี ๑๑ กับโคลงสี่สุภาพ เช่น

> .....นะโม นมัสสิวาย อิศวรนารายณ์ อันเป็นปิ่นโลกโลกีย์ ขอพระ-ศรีสวัสดิ์ จงมีเดโชชัยศรี กำจัดวิบัตินานา
>
> ตำนานโบราณสืบมา ประสิทธิวาจา ประเสริฐให้เชี่ยวชาญ เราท่าน-ร่ำเรียนชำนาญสำหรับทหาร จะร่ำจะเรียนสืบไป
>
> ศรีสวัสดิ์วัฒน์เดโชชัย เรืองฤทธิ์ลือไกร สำหรับพิไชยสงคราม
>
> กาพย์ฉบัง ๑๖ เป็นบทเริ่มต้นของตำราพิไชยสงคราม ที่ต้องการจะให้เกิดความเร้าใจหรือรวดเร็วที่ยกมานี้เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ครูบาอาจารย์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้จะร่ำเรียนตำราพิไชยสงคราม

๓) ในส่วน ๒๑ กลศึก เป็น***ร่ายยาว***

> กลศึกอันหนึ่ง ชื่อว่าฤทธีนั้น ชั้นทนงองค์อาจ
> ผกผาดกล่าวเริงแรง สำแดงแก่ทแกล้วหาญ ชวนทำการสอนศาสตร์
> อาจจะเอาบ้านเอาเมือง ชำนาญเนื่องณรงค์ ยงใจผู้ใจคน
> อาสาเจ้าตนทุกค่ำเช้า จงหมั่นเฝ้าอย่าคลา พักตราชื่นเทียมจันทร์
> ทำโดยธรรมจงภักดิ์ บันเทิงศักดิ์จงสูง จูงพระยศยิ่งหล้า
> กลศึกอันชื่อว่า กลนี้ฤทธี

๔) **จบ** ด้วยโคลงสี่สุภาพ (โคลงกระทู้ ๑ คำ) ซึ่งยังไม่เคยพบในฉบับใดมาก่อน

จบ	เรื่องกลยาตราพยุหะ	แผนณรงค์
บ	อานัยเบ็จจง	บอกแจ้ง
ริ	ร่ำหฤทัยปอง	รักษาศาสตร์
บูรณ์	ภาคเพิ่มกี่กลแถลง	กล่าวไว้ หวังผดุง

๒. ลักษณะของการใช้ฉันทลักษณ์ดังกล่าวมีจุดเด่น ดังนี้

๑) การใช้กาพย์ฉบัง ๑๖ ต้องการที่จะให้เกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว ซึ่งเหมาะกับตำราพิไชยสงคราม

๒) การใช้กาพย์ยานี ๑๑ เป็นลักษณะของการพรรณนาโวหารหรือบทเห่

๓) การใช้ “ร่าย” ถือเป็นสิ่งพื้นฐานของคนไทยที่เป็นเจ้าบทเจ้ากลอน จะร่ายกี่ประโยคก็ได้เพราะเรานิยมคำกลอน และร่ายนี้เป็นของคนไทยแท้ๆ

๔) บทจบด้วยโคลงสี่สุภาพ มีลักษณะเช่นเดียวกับบทนำ ดังนั้นถ้าจะว่าไปผู้แต่งหรือผู้รจนาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มนี้แต่งถูกต้องตามตำราไทย และเลือกใช้ฉันทลักษณ์ได้อย่างงดงาม

๓. การยืนยันของผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณ กรมศิลปากร

เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณ นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์ นักภาษาโบราณ หัวหน้ากลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ให้ความเห็นว่า ตำราพิไชย-สงครามที่เพิ่งถูกค้นพบที่เมืองเพชรบูรณ์ฉบับนี้มีความเก่าแก่ โดยอยู่ในช่วงต้นกรุง-รัตนโกสินทร์ ราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๑ - ๓ และจากคำยืนยันของผู้มอบเอกสารว่าเป็นสมบัติของต้นตระกูล (นายมาวิณห์ พรหมบุญ ผู้มอบ) จึงควรมั่นใจได้ว่าเป็นเอกสารของคนเพชรบูรณ์ไม่ได้มาจากที่อื่น

นางสาวก่องแก้ว ยังระบุเพิ่มเติมว่า *“พิไชยสงครามสองเล่มนี้ น่าจะเป็นตำราของบุคคลที่มีหน้าที่เป็นแม่ทัพ ถูกเขียนขึ้นเพื่อใช้ศึกษาการทำศึกสงคราม”* ส่วนผู้คัดลอกจะเป็นฝีมือระดับช่างหลวงหรือไม่นั้น ผู้เชี่ยวชาญกรมศิลปากรระบุว่า *“ก็มีความเป็นไปได้ที่ทำการคัดลอกและส่งมายังหัวเมือง และการคัดลอกในสมัยโบราณก็มาจากความจดจำและจากตำราอีกเล่มมาใส่อีกเล่ม ซึ่งก็มีความเป็นต้นฉบับในตัวเองอยู่แล้ว และตำราใหญ่หน้ามากๆ อย่างนี้ต้องใช้เวลาคัดลอกมาก”* (nationchannel, ๒๐๐๙)

ข้อค้นพบที่สอง ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓

ผู้เขียนได้วิเคราะห์เอกสารและสามารถ***สรุปเหตุผลสำคัญตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ว่า เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๓๗๖ - ๒๓๙๑ ช่วงการทำสงครามระหว่างไทยกับญวน ซึ่งมีเจ้าพระยาบดินทรเดชาสมุหนายกเป็นแม่ทัพใหญ่*** ดังนี้

๑. เป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีการชำระตำราพิไชยสงครามขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๖๘ ดังข้อความว่า *"ตำราพิไชยสงครามฉบับพระบวรพิไชยสงคราม ตำรับไญยชำระในรัชกาลที่ ๓ โดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์เป็นกรมพระราชวังบวร-สถานมงคล เริ่มทำในจุลศักราช ๑๑๘๗ (พ.ศ.๒๓๖๘) จนสำเร็จได้คัดส่งเข้าไว้ข้างที่ฉบับหนึ่ง ไว้ ณ หอหลวงฉบับหนึ่ง"* (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๕) ซึ่งน่าจะเสร็จก่อนมีการทำสงครามระหว่างไทยกับญวน มีความเป็นไปได้ว่าแม่ทัพและนายกองทั้งหมดคงต้องถูกให้เข้ารับการฝึกฝนและใช้ตำราดังกล่าว เพื่อเตรียมการสำหรับการรบทัพจับศึก

๒. ตามหนังสืออานามสยามยุทธ โดยเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๓ เป็นผู้เรียบเรียงไว้ ๕๕ เล่มสมุดไทยตัวรงค์ ว่าด้วยรายงานราชการกองทัพไทยรวมเวลา ๒๑ ปี ระยะเวลาที่ไทยรบกับญวน ๑๔ ปี ซึ่งในหนังสือดังกล่าวระบุเกี่ยวกับตำราพิไชยสงครามไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งตัวอย่างความเฟื่องฟูของตำราพิไชยสงครามในหนังสือ "อานามสยามยุทธ" ของเจ้าพระยาบดินทรเดชา มีระบุถึงตำราพิไชยสงครามหลายครั้ง อาทิ

๑) ตามบันทึกในหนังสือระบุคราวทำสงครามกับลาวว่า

"เจ้าอนุวงค์กับเจ้าสุทธิสารผู้บุตรใหญ่ ตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลทะเลหญ้าฝ่ายทิศตะวันออกนอกเมืองนครราชสีมา ตั้งค่ายเป็นเจ็ดค่ายชักปีกกา ขุดสนามเพลาะพร้อมตามตำราพิไชยสงคราม โดยนาคนาม"

"พระณรงค์สงคราม ปรึกษาราชการทัพศึกกับพระยาปลัด พระยายกกระบัตร... บัดนี้เราตระเตรียมจัดการให้เป็นภูมิฐาน ตามตำรับกระบวนพิไชยสงครามตามไปตีทัพลาวอีกสักคราวหนึ่งเห็นจะได้ชัยชนะ...."

ณ ตำบลทุ่งบกหวาน "เจ้าพระยาราชสุภาวดี มีบัญชาสั่งให้นายทัพนายกองตั้งค่ายใหญ่ เป็นรูปกากางปีกตามความคิดของชาวเมืองสุพรรณภูมิ ซึ่งจะจัดได้เป็นนามค่ายอริกันกับค่ายศัตรูแล้วขุดสนามเพลาะปักขวากหนามตามตำราพิไชยสงคราม"

๒) การรบกับญวนซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในดินแดนเขมร

รบกับญวนที่เมืองสะแดก "เพราะเรือรบไทยรู้จักการพิไชยสงครามว่า....ถ้าจอดเรือรบหรือทอดสมอเรือนั้น ห้ามไม่ให้จอดและทอดสมอที่กระแสน้ำเชี่ยวเลยเป็นอันขาด เพราะกลัวจะถูกแพไฟของข้าศึกที่จะปล่อยตามน้ำมาไหม้เสีย"

หมื่นสิทธิสงครามปราบพวกเขมรเหล่าร้ายตายหมด "...ก็ยกพลทหารข้ามลำห้วย เดินทัพไปทางเหนือถึงตำบลไพรทุกฉมาพิจารณาดูตามภูมิลำเนาป่านั้น เห็นหญ้าตามพื้นแผ่นดินเป็นรอยทางคนเดินหญ้าราบซ้ำเป็นแถวไป หมื่นสิทธิสงครามเป็นผู้มีวิริยะปัญญาฉลาดในการพิไชยสงคราม เมื่อเห็นหญ้าราบเป็นรอยเท้าคนเดินเป็นทางไปในป่านั้นแล้วก็อาจสามารถเข้าใจว่าพวกเขมรเหล่าร้ายมาแอบซุ่มด้อมมองคอยทำร้ายกองทัพไทยอยู่ที่นี่อีกเป็นมั่นคง..."

๓) การพูดถึงพระยาเพชรบูรณ์ในการทำสงครามกับญวน ปรากฏดังนี้

จุลศักราช ๑๒๐๒ ปีชวดโทศก เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาลที่ ๓ ครั้น ณ เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสามค่ำ เจ้าพระยานครราชสีมาเป็นแม่ทัพ

"...เจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาพรหมสุรินทร์ยกทัพไปตีค่ายญวนที่กำพงปรักแต่ ณ เดือนสิบสองแรมสิบเอ็ดค่ำ แล้วให้จัดทัพอีกกองหนึ่งไพร่ไทยในกรุงและหัวเมือง ๑,๕๒๐ คน ***ให้พระยาเพชรบูรณ์เป็นแม่ทัพหน้าคุมไพร่ลาวหัวเมือง...*** (สำนักพิมพ์โฆษิต, ๒๕๕๐ ; อานามสยามยุทธ : ๓๖๓)

ครั้นเมื่อเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน) ป่วยเป็นไข้พิษ แล้วกลายเป็นไข้สันนิบาตลูกนก ทำให้ขาดแม่ทัพ เจ้าพระยาบดินทรเดชามีหนังสือถึงรัชกาลที่ ๓ ว่าไม่มีตัวคนที่จะเป็นแม่ทัพไปต่อรบกับญวน **รัชกาลที่ ๓ จึงให้ว่ากล่าวกับพระยาเพชรบูรณ์** ว่าอย่าท้อแท้เป็นใจหญิงหาควรไม่ ให้ตั้งใจทำราชการทัพศึกให้องอาจแข็งแรงขึ้นกว่าเก่า จึงจะสมควรที่เป็นเชื้อชายสืบตระกูลมาจากเจ้าพระยาพระคลังประตูจีนเก่า จะได้มีชื่อเสียงปรากฏในจดหมายเหตุตามวงศ์ตระกูลของพระยาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นวงศ์สืบมาแต่เสนาบดีกรุงเก่าโน้น

"...พอจะทำการแทนเจ้าพระยานครราชสีมาได้ ***ให้ตั้งใจทำการให้ดีจะพระราชทานยศให้เป็นเจ้าพระยาเพชรบูรณ์*** *คู่กันกับโคราชเพราะเป็นพระยานาหมื่นอยู่แล้ว..." (สำนักพิมพ์โฆษิต, ๒๕๕๐ ; เรื่องเดิม : ๓๙๐, ๔๑๖)*

โดยสรุป จากข้อค้นพบตามหลักฐานทั้ง ๒ ข้อค้นพบ ผู้เขียนวิเคราะห์และยืนยันว่า ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันตามรูปแบบการตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น และการครอบครองของผู้มีตำแหน่งแม่ทัพเป็นหลักฐาน ให้อนุมานลงข้อสรุปว่าตำราฉบับนี้เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓

สิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์

สิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ มีเจตนาที่จะบอกกล่าวให้ได้รู้ถึงการค้นพบหรือไขรหัสในองค์ความรู้ที่อยู่ในตำรา แตกต่างไปจากสิ่งที่เคยรู้มาก่อนหน้านี้ในตำราพิไชยสงครามไทย และยังไม่มีใครถอดรหัสความเข้าใจได้อีกเช่นกัน ขณะเดียวกันได้นำเสนอสิ่งที่พบใหม่จริงๆ ที่ได้จากการศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์คือ ข้อสันนิษฐานใหม่ตำราพิไชยสงครามใครรจนา ใครเป็นผู้เขียนตำราพิไชยสงครามไทยมี ๒ ตำรับ และสิ่งที่พบใหม่ความรู้เล่มคำกลอนเกี่ยวกับ ๒๑ กลศึก

ตามหลักฐานที่อ้างสืบต่อๆ มาซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานเดิมว่า “ศักราช ๘๖๐ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แรกให้ทำตำราพิชัยสงครามและแรกทำสารบัญชี” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเลย์, ๒๕๔๙ : ๒๕) และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดให้แต่งชำระขึ้นใหม่ได้กล่าวว่า *“ศักราช ๘๖๐ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๐๔๑) สมเด็จพระรามาธิบดี (พระองค์ที่ ๒) แรกให้ทำตำราพิไชยสงคราม”*

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๑ - ๒, ๕) ทรงอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

๑. มีเค้าเงื่อนเป็นที่สังเกตว่า ดูเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้ให้แก้ไขหรือเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อีกครั้งหนึ่ง เห็นเค้าเงื่อนข้อนี้ด้วยปรากฏแผนที่เมืองพิษณุโลกอยู่ในตำราพิไชยสงคราม... เห็นจะทำขึ้นเมื่อครั้งทรงครองเมืองพิษณุโลก และกระบวนใช้ปืนไฟใหญ่น้อย เป็นต้น ด้วยในสมัยครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงแต่งตำราพิไชยสงคราม ยังหาชำนาญการใช้ปืนไฟไม่

๒. ภายหลังครั้งสมเด็จพระนเรศวรฯ มา ก็เห็นจะมีการตรวจแก้และเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามอีก แต่หากไม่มีจดหมายเหตุปรากฏ เพราะบ้านเมืองก็ยังมีศึกสงครามต่อมาความจำเป็นต้องใช้ตำราพิไชยสงครามยังมีอยู่ไม่ขาด

๓. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่า ได้มีการตรวจชำระตำราพิไชยสงครามครั้งหนึ่งเมื่อในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ทรงชำระในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ เชิญพระตำหรับพระพิไชยสงครามข้างที่ออกมาเป็นพระสมุดพระราชตำหรับ ๑๔ เล่ม ให้ลงมือจับชำระสอบสวนกัน จนถึง ณ วัน... จึงสำเร็จ ให้คัดส่งเข้าไว้ข้างที่ฉบับหนึ่ง ไว้ ณ หอหลวงฉบับหนึ่ง

๔. ตำราพิไชยสงครามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ยังมีปรากฏอยู่จนบัดนี้ ด้วยตำราพิไชยสงครามที่มีอยู่บัดนี้เป็นของรวบรวมชั้นหลัง และชำระแก้ไขมาเสียหลายคราว ของเดิมเห็นจะไม่เหลือเท่าใดนัก (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๔๙๙ : ๒๗)

๕. เมื่อพิเคราะห์ดูตัวเรื่องในหนังสือพิไชยสงครามเพียงที่มีปรากฏอยู่ ดูเหมือนตำราจะแบ่งเป็น ๓ แผนก คือ ว่าด้วยเหตุแห่งการสงครามแผนกหนึ่ง ว่าด้วยอุบายสงครามแผนกหนึ่ง ว่าด้วยยุทธศาสตร์และยุทธวิธีแผนกหนึ่ง การถือนิมิตฤกษ์ยามและเลขยันต์อาถรรพศาสตร์ก็จะมีมาบ้างแล้วแต่โบราณ แต่มาเชื่อถือกันแก่กล้าขึ้นในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

ตำราพิไชยสงครามที่ปรากฏอยู่จึงเป็น ตำราดูนิมิต ฤกษ์ยาม และทำเลยันต์อาถรรพศาสตร์เสียโดยมาก ตำราการรบพุ่งและอุบายสงครามเหลืออยู่แต่ที่เก็บใจความแต่งเป็นกลอน (สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ; กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๖)

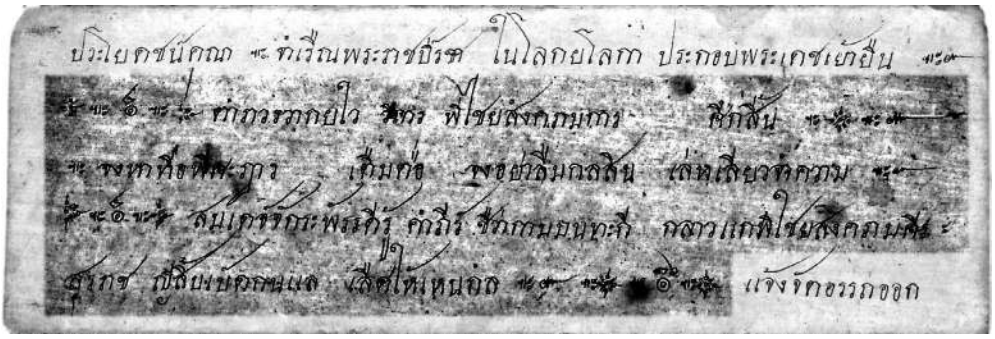
ข้อสันนิษฐานใหม่ ใครเป็นผู้รจนา ใครเป็นผู้เขียน ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

ถ้าพิจารณาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ตำราพิชัยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๓ กับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ จะพบความแตกต่างในเรื่องการถอดความเป็นภาษาปัจจุบัน โดยเฉพาะส่วนที่เป็นสาระสำคัญในการศึกษา พิจารณาเปรียบเทียบได้ ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบผู้แต่งตำราพิไชยสงคราม (สะกดตามต้นฉบับ)

ตำราพิไชยสงคราม ฉบับหลวงพิไชยเสนา	**ตำราพิไชยสงคราม คำกลอนฉบับรัชกาลที่ ๑**
ตำราวรวากยไว้ วิถาร พิไชยสงครามการ เสร็จสิ้น จงหาที่พิษฎาร เติมต่อ จงอย่าฟังกลสิ้น เล่หเลี้ยวจำความ สมเด็จจักพรรดิรู้ คำภีร์ ชื่อว่ากามมนทกี กล่าวแก้ พิไชยสงครามศรี สุรราช ญี่สิบเบ็ดกลแล้ เลิศให้เปนกล	ตำราวรวากยไว้ วิถาร พิไชยสงครามการ ศึกสิ้น จงหาที่พิษฎาร เติมต่อ จงอย่าพังกลสิ้น เล่หเลี้ยวจำความ สมเดจ์จักระพรรดิรู้ คำภีร ชื่อว่านามกามมนทกี กล่าวแก้ พิไชยสงครามศรี สูรราช ญี่สิบเบดกลแล้ เลิศให้เหนกล **ถอดความโดยกรมศิลปากร** ตำราวรวากยไว้ วิถาร พิชัยสงครามการ ศึกสิ้น จงหาที่พิสดาร เติมต่อ จงอย่าฟังกลสิ้น เล่ห์เลี้ยวจำความ สมเด็จจักรพรรดิรู้ คัมภีร์ ชื่อว่านามกามมนทกี กล่าวแก้ พิชัยสงครามศรี สูรราช ยี่สิบเบ็ดกลแล้ เลิศให้เห็นกล

ตำราพิไชยสงครามคำกลอนของกรมศิลปากร (ฉบับรัชกาลที่ ๓) และจากตำนานหนังสือพิไชยสงครามของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ	**ตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์**
ตำราวรวากไว้ วิถาน พิไชยสงครามการ ศึกสิ้น จงหาที่พิศฎาร เติมต่อ จงอย่าพังกลลิ้น เล่ห์เลี้ยวจำความ สมเด็จจักรพรรดิรู้ คำภีร์ ชื่อว่านามกามมนทกี กล่าวแก้ พิไชยสงครามศรี สูรราช ยี่สิบเบ็ดกลแล้ เลิศให้เหนกลฯ	ตำราวรวากยไว วิถาร พิไชยสงครามการ ศึกสิ้น จงหาที่อพิศะฎาร เตือมตื่อ จงอย่าลืมกลสิน เล่หเลียวจำความ สมเดจ์จักระพัรรดีรู้ คำภีร์ ชีว่ากามมนทะกี กลาวแก พิไชยสงครามศีร สุรราช ญี่สิบเบ็ดกนแล เลีศให้เหนกล **ถอดความโดย ดร.ดนัย เทียนพุฒ** ตำราวรวากยไว้ วิถาร พิไชยสงครามการ ศึกสิ้น จงหาที่พิสดาร เติมต่อ จงอย่าลืมกลสิ้น เล่ห์เลี้ยวจำความ สมเด็จจักรพรรดิรู้ คัมภีร์ ชื่อว่า กามันทะกี กล่าวแก้ พิไชยสงครามศรี สูรราช ยี่สิบเอ็ดกลแล้ เลิศให้เห็นกล

ภาพที่ ๒.๒ โคลงสี่สุภาพที่ยกมาจากตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน

ข้อสันนิษฐานโดยผู้เขียน

ตำราพิไชยสงครามฉบับแรกใครเป็นผู้จัดทำ แลเริ่มจัดทำเมื่อใด หรือเป็นตามที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าเริ่มทำครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

ถ้า**พิจารณาตามแบบแผนของโคลงสี่สุภาพ** ปกติแล้วโคลงบทสุดท้ายหรือ**โคลงบทใดบทหนึ่งจะบอกไว้ว่าใครเป็นผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์** ตัวอย่างเช่น ในลิลิตยวนพ่าย (โคลงยวนพ่าย) พลตรีหม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒย์ เกษมศรี (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๓๘ ; หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี, ๒๕๕๒ : ๑๗๐ - ๑๗๑) พบว่า ในส่วนที่เรียกว่าอาศิรวาทมีข้อความที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงงานประพันธ์ของท่านสำเร็จได้ *“เพราะพึ่งพระเจ้าหล้ากล่าวเกลา”* หรือพระเจ้าอยู่หัวทรงช่วยเหลือและกล่าวต่อไปว่า

.....ใช่เราข้ารู้กล่าว	กลบท บอกพ่อ
อัลปเบญโญเยาว	ยิ่งผู้
จัดแสดงพระยศรื้อ	ถึงถ่วย ไส้แฮ
นักปราชญ์ใดเรื่องรู้	เชี่ยวชาญฯ
.....สารสยามภาคยพร้อง	กลกานท นี้ฤๅ
คือคู่มาลาสวรรค์	ช่อช้อย
เบญญาพิศาลแถลง	เดอมกรยติ พระฤๅ
คือคู่ไหมแส้งร้อย	กึ่งกลางฯ
(โคลงยวนพ่าย)	

ซึ่งทำให้รู้ว่าผู้แต่ง ลิลิตยวนพ่าย คือ เบญญาพิศาล ทินนามของพระสงฆ์ฝ่ายสมถะ และทำให้มีข้อสรุปว่า แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแน่นอนมากกว่าสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒

***ดังนั้น* ตามบทของโคลงสี่สุภาพที่ยกมาจากตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ จะพบว่า “สมเด็จจักรพรรดิ์” แต่งโดยการแก้ฉบับของ “กามันทะกี” และแก้ไขมาเป็น กลศึก ๒๑ กลศึก** การสันนิษฐานตรงนี้ถือเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดได้เคยทำหรือเสนอมาก่อน

๑. ชื่อ กามันทะกี ที่ผู้เขียนถอดความมาจากคำว่า “กามมนทะกี” หรือ “กามมนทกี” โดยยังไม่ปรากฏคำนี้ในฉบับถอดความของฉบับใดมาก่อน เพราะว่า “หากถอดเป็น กามมนทกี” ไม่ได้สื่อความหมายใดๆ และไม่สามารถหาความหมายได้ แต่ถ้าใช้คำว่า “กามันทะกี” จะมีความหมายที่หมายถึงชื่อนครโบราณของอินเดียตอนใต้ ซึ่งในนิทานเวตาลเรื่องที่ ๓ ได้ระบุชื่อเมืองนี้ไว้ว่ามีอยู่ทางอินเดียตอนใต้

แล้วชื่อของนครโบราณของอินเดียตอนใต้เกี่ยวข้องอย่างไรกับตำราพิไชยสงครามไทย

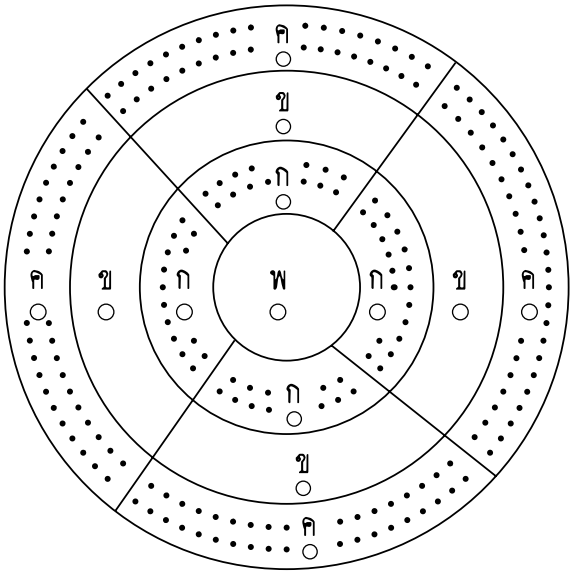
ด้วยเหตุที่ว่า อักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกสมัยสุโขทัยนั้น ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาโบราณของกรมศิลปากรได้ศึกษาว่า มีการดัดแปลงมาจากอักษรอินเดียตอนใต้

๒. “กามันทะกียะ” เป็นตำราพิไชยสงครามในตำราพิชัยสงครามฮินดูโบราณ มีฉบับหนึ่งชื่อว่า “กามันทะกียะ” ว่าด้วยเจ้าแผ่นดินองค์ใดผู้ครองราชอาณาจักรอยู่ในรัฐมณฑลหนึ่ง ถ้ามีพระเจ้าแผ่นดินอื่นๆ ครอบครองราชอาณาจักรมณฑลต่างๆ อยู่โดยรอบสี่ทิศเป็น ๑๒ พระองค์ ในพระเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พระองค์นั้น ย่อมจะเป็นสัมพันธมิตรมีพระราชไมตรีต่อกัน ๔ พระองค์เป็นอริราชไพรี ๔ พระองค์เป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เรียกว่า “อุทาสิน” ๔ พระองค์เคยเป็นธรรมดามีสืบๆ มา

การวางร่างรูปแบบราชอาณาจักรมณฑลคือว่า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดครอง-กรุง (พ) อยู่ ก็มีราชอาณาเขตอื่นอยู่โดยรอบสามมณฑลคือ (ก) (ข) (ค) และในสามมณฑลเหล่านี้ ทุกๆ มณฑลย่อมมีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งครองราชอาณาจักรอยู่ตรงทิศทั้งสี่ทุกๆ ทิศ จึงรวมพระเจ้าแผ่นดินทุกๆ สามมณฑลโดยรอบทิศทั้ง ๔ เป็น ๑๒ พระองค์ (ยี.อี.เยรินี, ๒๔๓๗ ; พิมพ์ครั้งใหม่ ๒๕๔๘ : ๙๗ - ๙๙)

แสดงว่า “กามันทะกี” กับ “กามันทะกียะ” คงเป็นอันเดียวกัน และในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ มีแผนภาพแสดงพิกัดเมืองพิษณุโลกในลักษณะที่สอดคล้องกัน

เหตุผลประการต่อมา สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๔๙๙ : ๑๙) สันนิษฐานว่า พวกกรุงศรีอยุธยาครั้งพระเจ้าอู่ทองตั้งเป็นเอกราชมา กรุงศรีอยุธยาได้ทำสงครามเนืองๆ ที่เป็นศึกใหญ่ก็หลายครั้ง เช่น ไปตีขอม ตีกรุงสุโขทัย และขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่... เห็นจะได้แบบอย่างทั้งวิธีการทหารและพลเรือนของขอมมาพิจารณาเปรียบเทียบกับของไทย เลือกสรรเอาที่ดีทั้ง ๒ ฝ่ายมาปรุงประสมกันเป็นวิธีการของชาวกรุงศรีอยุธยา

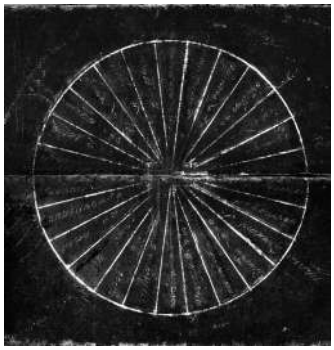
ภาพที่ ๒.๓ รูปราชอาณาจักรมณฑล

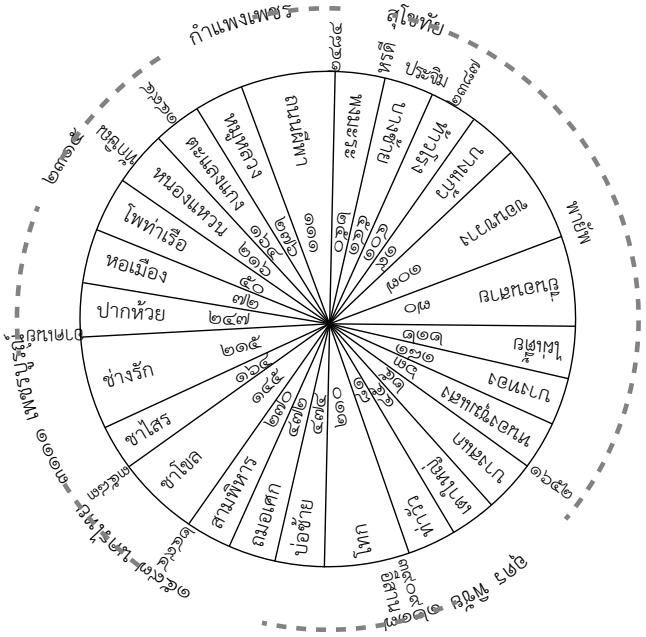
*ยี.อี.เยรินี. (๒๔๗๓). ตำราพิชัยสงครามฮินดูโบราณ (พิมพ์ใหม่ ๒๕๔๘) หน้า ๙๘

และขอมเองได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ของชาวอินเดีย ซึ่งตำราพิไชย-สงครามของอินเดียที่ปรากฏชัดอยู่คือ “พิชัยสงครามฮินดูโบราณ” (ยี.อี.เยรินี ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) อ้างจากประยุกต์ บุนนาค, ๒๕๔๘ บรรณาธิการพิชัยสงครามฮินดูโบราณ) กับ Jacq-Hergoualc’h (๒๐๐๗ : ๑๓) อธิบายว่า วัฒนธรรมของเขมรกับอินเดียมีความเชื่อมโยงกัน และสังเกตเห็นว่า กองทัพขอมเป็นรูปแบบของกองทัพอินเดีย ดังเช่นตามที่มีมาแต่โบราณในตำราของอินเดีย ซึ่งมีชื่อเสียงมากที่สุดคือ คัมภีร์อรรถศาสตร์ (Arthasastra)

๓. พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒย์ เกษมศรี (๒๕๕๒ : ๓๓, ๘๙ - ๙๐) ได้ถอดความพงศาวดารสังเขปเหตุการณ์อดีต และการสืบราชสมบัติของกษัตริย์สยาม เท่าที่ทราบจากพงศาวดารเก่าของ ฟาน ฟลีต (วันวลิต)

> .....ในครั้งที่พระเจ้ารามาธิบดี (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒) ปกครองสยามอยู่นั้น มีกษัตริย์อีกองค์หนึ่งอยู่ในเมืองรามราฐ (Rammardt) ทางฝั่งโจฬมณฑล (Chormondel) ทรงพระนามและมีอิสริยยศเหมือนกัน และอธิบายความว่า ในรัชกาลพระรามาธิบดีที่ ๒ มีเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์รบกับกษัตริย์รามราฐ (รามรัฐ)

ภาพที่ ๒.๔ แผนภาพแสดงพิกัดเมืองพิษณุโลก
ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มกระบวนพยุหะ

ไม่ทราบว่าเป็นใคร อยู่ทางฝั่งโจมณฑล ไม่ทราบเป็นกษัตริย์เมืองอะไร มีข้อน่าคิดอยู่ในหนังสือ Description อีกเล่มที่วันวลิตเขียนไว้ มีคำว่า “รามราฐโคตอปเชีย (Rammaradt Cotopsia)” อาจจะเป็นต้นเค้าวัฒนธรรมพราหมณ์ ทูตโคตอปเชียนี้เคยเข้ามาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ตามหลักฐานเอกสารดัตช์

สรุป ตามเค้าเงื่อนของเอกสาร ทำให้มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ***ผู้แต่งตำราพิไชย-สงคราม***ตั้งแต่ฉบับแรกได้นัยว่า ผู้แต่ง ***คือ สมเด็จพระจักรพรรดิ์***

สมเด็จจักรพรรดิรู้ คัมภีร์
ชื่อว่ากามันทะกี กล่าวแก้
พิไชยสงครามศรี สูรราช
ยี่สิบเอ็ดกลแล้ เลิศให้เห็นกล

(ถอดความจากตำราพิไชยสงคราม
ฉบับคำกลอน เมืองเพชรบูรณ์)

ดังนั้น การวิเคราะห์ข้างต้นผนวกกับการถอดความ และแปลความออกมาจากโคลงสี่สุภาพบทนี้ แปลความหมายว่า ***สมเด็จพระจักรพรรดิ์ น่าจะหมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒*** และตามเอกสารของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ มีพระนามเต็มคือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชราเมศวร บรมนาถบพิตร ทรงรู้ตำราพิไชยสงคราม ชื่อ กามันทะกีของนครอินเดียโบราณ หรือของคัมภีร์พิไชยสงครามจากเมืองกามันทะกี แล้วทรงแก้ไขตำราพิไชยสงครามของกษัตริย์ที่กล้าหาญ (สูรราช) มาเป็นตำราพิไชยสงคราม กลศึก ๒๑ กลศึก ในสมัยอยุธยาตอนต้น

การแปลความนี้เป็นครั้งแรกที่ผู้เขียนสรุปแปลความมาตามหลักฐานต่างๆ ที่แตกต่างไปจากที่เคยทำมาในอดีต ซึ่งยังไม่เคยพบว่ามีการแปลความในโคลงสี่สุภาพบทนี้มาก่อนในที่ใดๆ ทั้งสิ้น

ข้อสันนิษฐานแรกให้ทำตำราพิไชยสงคราม

ข้อสันนิษฐานที่ว่า “แรกให้ทำตำราพิชัยสงคราม” ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หมายความว่าอย่างไร

ความหมายนี้หมายความว่า เป็นการจัดทำตำราพิไชยสงครามเล่มแรกของเมืองไทยใช่หรือไม่ หรือมีนัยเป็นอย่างอื่น ผู้เขียนคิดว่าเป็นการท้าทายความรู้ทางด้านยุทธศาสตร์ไทยโบราณ และบรรดาความรู้ในเรื่องตำราพิไชยสงครามเป็นอย่างยิ่งที่คนไทยเราจะได้ศึกษาและทำให้เกิดความกระจ่างชัดขึ้นมา

๑. **คำว่า แรกให้ทำ หมายความว่าอย่างไรในสมัยอยุธยา** ตามหนังสือ “คำให้การชาวกรุงเก่า” เป็นหนังสือบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาที่ได้มาจากพม่า (พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๘ พิมพ์ใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๔) จะใช้คำว่า **“แรก”** ดังนี้

๑) เรื่องพระร่วงสุโขทัย พระเจ้าสุริยราชา เมื่อ***แรก***ได้ราชสมบัติ พระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา

๒) พระเจ้าอินทปรัสถ์ผู้สืบพระราชวงศ์พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์นั้น เมื่อ***แรก***ได้ครองราชสมบัตินั้นพระชนม์ ๒๕ พรรษา ลุศักราช ๕๖๖

ซึ่งทำให้ตีความได้ว่า ***แรกได้*** เป็นวันแรกที่ครองราชย์นั้นมีพระชนมายุเท่าไหร่ ***คงไม่ได้หมายความว่า ได้ราชสมบัติคนแรก***

ในหนังสือ The short history of the Kings of SIAM ๑๖๔๐ By Jeremias Van Vliet ใช้ในภาษาแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า He was the first who established the largefeasts and the game days (อ้างจาก Van Vliet's Siam by Chris Baker et al, ๒๐๐๕) โดย พลตรีหม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒย์ เกษมศรี แปล (จากต้นฉบับ) ว่าพระองค์แรกให้มีการพระราชพิธีใหม่และวันการละเล่นขึ้น (พระราชพิธีโล้ชิงช้าในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒) ลักษณะนี้หมายความว่า ***พระองค์เป็นคน (พระองค์) แรกที่ให้มีการทำ***

ดังนั้น คำว่า "แรกให้ทำหรือแรกให้มี" คงจะเป็นสิ่งแรกที่ทำในเฉพาะรัชกาล หรือสมัยของพระองค์ ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเริ่มแรกในสมัยนั้นหรือในสยาม

๒. คำว่า **"แรกตำราพิไชยสงคราม"** ถามผู้รู้ที่ได้ทำการศึกษามาก่อนให้ความหมายเป็น ๒ นัยคือ

นัยแรก	หมายถึง	โปรดให้เขียนขึ้น
นัยที่สอง	หมายถึง	ได้รวบรวมไว้เป็นครั้งแรก

ดังนั้น แบบแผนของตำราที่เกี่ยวกับการรบหรือการทำสงคราม จึงน่าจะมีปรากฏอยู่บ้างแล้ว สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ จึงทรงได้รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน (วสันต์ มหากาญจนะ, ๒๕๔๒ : ๑๔๕)

๓. ตำราพิไชยสงครามมีมาก่อนสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และสมัยอยุธยาตอนต้น หลักฐานปรากฏว่ามีตำราพิไชยสงครามมาก่อนสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ดังนี้

๑) ตำราพิไชยสงคราม<u>ก่อน</u>สมัยอยุธยาตอนต้น มีหลักฐานประวัติพระนางจามเทวีในตำนานพระบรมธาตุลำปาง (วัดพระธาตุลำปางหลวง, ๒๕๕๐ : ๒๔) และข้อมูลประวัติพระนางจามเทวีที่วัดพระธาตุลำปางหลวงกล่าวถึง

> กำเนิดของพระนางจามเทวี พระองค์ทรงมีชาติกำเนิดเป็นชาวหริภุญไชยแต่เดิม โดยเป็นบุตรีของคหบดีผู้หนึ่งนามว่า "อินตา" เมื่อยังทรงพระเยาว์มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งเมื่อยังทรงพระชนมายุได้ ๓ เดือน กำลังประทับนอนบนเบาะ พญานกใหญ่ได้บินเข้าไปจกพระวรกายถึงในบ้านพาขึ้นไปบนท้องฟ้า พอดีท่านสุเทวฤาษีแห่งระมิงค์นครเห็นเข้าจึงแผ่เมตตาให้พญานกปล่อยพระนางเสีย

ท่านได้ใช้พัดช้อนร่างพระนางขึ้นมาจึงได้ตั้งชื่อว่า “วี” และได้มอบให้พญาวานร ชื่อ กากะวานรและบริวารรวม ๓๕ ตัวช่วยเลี้ยงดู ทั้งยังได้สอนศิลปวิทยาการต่างๆ รวมทั้งวิชาฝ่ายบุรุษ เช่น การพิชัยสงคราม และการต่อสู้ด้วยอาวุธต่างๆ ซึ่งพระนางก็ได้เรียนอย่างคล่องแคล่ว มีพระสติปัญญาดีเยี่ยม (พระนางจามเทวีวีรสตรี ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรหริภุญไชย, ๒๕๕๑)

ต่อมา ภายหลังพระราชพิธีอภิเษกพระเจ้ากรุงละโว้ ได้พระราชทานพระธิดาในพระเจ้าทศราชแห่งกรุงรัตนบุระ ๒ พระองค์ คือ เจ้าหญิงปทุมวดีและเจ้าหญิงเกษวดี ให้เป็นพระพี่เลี้ยงคอยถวายการดูแลพระธิดาองค์ใหม่ รวมทั้งเป็นผู้ถวายการสอนวิชาศิลปะศาสตร์แขนงต่างๆ เพิ่มเติมแก่พระธิดาน้อยด้วย (พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรหริภุญไชย, ๒๕๕๐)

หลักฐานนี้บอกร่องรอยเกี่ยวกับ การมีตำราพิไชยสงครามมาก่อนเพราะว่า

ท่านสุเทวฤษีสอนศิลปะศาสตร์ น่าจะเป็นตำราพิชัยสงครามของอินเดียหรือฮินดูโบราณ เนื่องจากอิทธิพลของพราหมณ์มีครอบคลุมขอมในยุคนั้น พระธิดาและพี่เลี้ยงซึ่งมาจากเมืองรัตนปุระหรืออาณาจักรนครศรีธรรมราช ก็น่าจะได้รับอิทธิพลจากขอมหรืออินเดีย เพราะความรุ่งเรืองของอินเดียได้เข้ามาสู่ขอมตั้งแต่สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ และอีกยุคคือพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก่อนที่จะเสื่อมถอยลงจนชาวสยามสามารถขับไล่ขอมออกไป แล้วสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยให้เติบใหญ่มีอำนาจเข้ามาแทน

ตำราพิชัยสงครามของอินเดียในยุคปรัมปราปรากฏในมหากาพย์ ๒ เรื่อง คือ รามายะนะและมหาภารตะ โดยเฉพาะมหาภารตะได้พูดถึงกระบวนพยุหะ ว่า “...หลังจากวันที่ ๑๒ แห่งมหาภารตยุทธสิ้นสุดลง โทรณจารย์ให้ความเห็นว่า ในวันรุ่งขึ้นจะต้องแปรทัพให้เป็นรูปจักร ซึ่งเรียกกันว่า จักรพยุหะ....” (กรุณา - เรืองอุไร กุศลาสัย, ๒๕๕๐ : ๑๕๙)

๒) ตำราพิไชยสงครามในลิลิตพงศาวดารเหนือ ในลิลิตพงศาวดารเหนือพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (กรมศิลปากร, ๒๕๑๐ : ๖๒ - ๖๓) ตอนการทำศึกระหว่างเวียงไชยเชียงแสนกับสัชชนาไลย (ศรีสัชชนาลัย) เหตุเกิดสงครามเพราะศรีสัชชนาลัยได้เตรียมป้องกันเมือง ศึกษาเพลงอาวุธเครื่องสรรพยุทธ์ครบสรรพไว้สำหรับป้องกันพระนคร แล้วขอให้กรุงจีนช่วยหล่อปืนใหญ่ปืนเล็ก พร้อมลูกปืนดินเผา เมื่อข่าวศึกนี้ทราบถึงเวียงไชยเชียงแสน ได้จัดตั้งแม่ทัพนายพลดังนี้

● มีโองการโปรดเกล้า	ปฤกษา
กรมพระโหรโหรา	ทั่วทั้ง
จักจัดปีกซ้ายขวา	ทัพน่า หลังเฮย
ตามอย่างโบราณตั้ง	แบบเบื้องฉันใด
● โหรทั้งหลายกราบก้ม	อัญชลี
คำนับน้อมดุษณี	อัดอั้น
จึ่งรับสั่งพระศรี	สารลักษ แนะเฮย
หยิบพิไชยสงครามนั้น	เล่มต้นมาถวาย
..... ● ครุธนามฉอเสศนี้	แม่ทัพ
พยัฆเสศหกรับ	เทียบตั้ง
เปนปลัดที่สองสรรพ	ขวาปีก ซ้ายแฮ
ฤายกบัตรผู้รั้ง	ฝ่ายเบื้องหลังหนุน
..... ● เชียงรายเปนทัพหน้า	นำพล
เชียงหล่มเชียงตุงดน	ปีกซ้าย
เชียงฦาทัพหนุนขน	เสบียงฝอน
เชียงเหล็กเชียงเงินร้าย	จัดตั้งปีกขวา

ความปรากฏในลิลิตพงศาวดารเหนือฉบับนี้จะเห็นว่ามีการกล่าวถึง ตำราพิไชย-สงคราม การตั้งแม่ทัพตามนามมงคล การจัดกระบวนทัพทั้งทัพหน้า ปีกซ้าย ปีกขวา ทัพหลังยกกระบัตร

๓) ตำราพิไชยสงครามสมัยอยุธยาตอนต้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในตำนานการเกณฑ์ทหารไทย ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

> *".....แต่เมื่อพิเคราะห์ตามเรื่องพงศาวดารจำเดิมแต่พระเจ้าอู่ทองตั้งเป็นเอกราชมากรุงศรีอยุธยาได้ทำสงครามเนืองๆ ที่เป็นศึกใหญ่ก็หลายครั้ง เช่น ไปตีนครธมราชธานีขอม ตีกรุงสุโขทัย และขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ถ้าทหารไทยในครั้งนั้นไม่มีแบบแผน วิธีจัดการควบคุม ตลอดจนยุทธวิธีเป็นอย่างดีแล้ว ที่ไหนจะสามารถทำสงครามได้ชัยชนะ ดังปรากฏในเรื่องพงศาวดาร จึงสันนิษฐานว่าพวกกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น เห็นจะได้แบบอย่างทั้งวิธีการทหารและพลเรือนของขอมมาพิจารณาเปรียบเทียบกับของไทย เลือกสรรเอาที่ดีทั้ง ๒ ฝ่ายปรับประสมกันเป็นวิธีการของชาวกรุงศรีอยุธยา จึงสามารถพุ่งเอาชัยชนะได้ทั้งพวกขอมและไทยพวกอื่นๆ" (สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๔๙๙ : ๑๙)*

และจากวรรณกรรมยวนพ่ายหรือโคลงยวนพ่าย (ลิลิตยวนพ่าย) เพื่อยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ แต่งขึ้นโดยเบญญาพิศาล รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในคราวยกทัพไปตีและปราบปรามพระเจ้าติโลกราชเจ้าเมืองเชียงใหม่จนพ่าย (ยวนพ่าย - โยนก) โดยเนื้อหาของโคลงยวนพ่าย จะพรรณนาถึงการทำสงครามตามหลักตำราพิไชยสงคราม ใน ๔ ลักษณะด้วยกัน (ตัดตอนอธิบายเฉพาะการทำสงคราม)

๓.๑) การอธิบายถึง **"หลักแห่งกลศึกหรือกลยุทธการทำสงคราม"** ดังโคลงต่อไปนี้

ศักดานุภาพแกล้ว การรงค รวจแฮ
สบสาตรตราคมสรรพ ถ่องถ้วน
สรรเพชญแกว่นการทรง สรรพสาตร
สบสิพาคมล้วน เลิศถมาฯ

การช้างพิฆเนศรน้าว ปูนปาน ท่านนา
อัศวท่านยมกลางรงค เลิศแล้ว
การยุทธเชี่ยวชาญกล กลแกว่น (แปลว่า กลเก่งกล้า)
ไกรกว่าอรชุนแก้ว ก่อนบรรพฯ

กลวิรณแม่นเพี้ยง พระกฤษณ
กลต่อกลกันกล เกียจกั้ง (แปลว่าทรงใช้กลวิธีตอบโต้กลวิธี)
กลกลตอบกลคิด กลใคร่ ถึงเลย
กลแต่งกลตั้งรี้ รอบรณฯ

เชิงแก้เศิกใหญ่ให้ หายแรง รวจแฮ
เชิงรอบรายพลซุก ซุ่มไว้
เชิงเศิกสั่งแสวงเชิง ลาลาด ก็ดี
เชิงชั่งเสียได้รู้ รอบการย์ ฯ

๓.๒) การอธิบายถึง **"หลักแห่งยุทธวิธีหรืออุบายการสงคราม"** ดังตัวอย่างของโคลงต่อไปนี้

เชิงเข้าเชิงออก เอาศึก ก็ดี
พระสั่งสบเชิงชาย ถี่ถ้อย
พระญาณพันลึกลึก ชลธิศ เทียมฤๅ
ตรัสแต่งพลน้อยให้ คลี่คลา

๓.๓) การอธิบายถึง **"การจัดกระบวนทัพ ทัพช้าง ทัพม้า พลทหาร และทัพเรือ"** ดังตัวอย่างโคลงต่อไปนี้

- ช้างม้าเดียรดาษซ้าย แซมขวา
หลังก่อนเป็นชนัดชนัน อยู่ยั้ง
อาวุธมลังเมลืองอา ภาเพริศ พรายแฮ
เสโล่ห์แพนดั้งตั้ง แห่แหน ฯ

แวงในแวงนอกซ้าย ขวาขนัน
ชนัดดาบเงินทองพราย เพริศฟ้า
ดากันเกือบกันกรร กรีราช (กรี หมายถึง ช้าง)
เรืองซ่นเรืองก้อมผ้า ไพร่แพร ฯ

พวกพลช้างต้นแต่ ตัวหาญ
พันหนึ่งนับเป็นหัว เชือกชี้
แก้วจักรรัตนชาญ ชัยเดช
ทนหอกปืนป้องฟื้ ฯ

แต่พลม้าแล้วเลิศ สรวงสรรค์
เบญจสัตสังขยา คล่าวคล้อย
สยามกรรณ์สุพรรณหงษ์ ขยันแข่ง งามแฮ
สรรพแคบหมอนทองห้อย ภู่พราย ฯ

๓.๔) อธิบายถึง **"การทำสงครามหรือเนื้อหาแห่งการรบ"** และการดูฤกษ์ยามนิมิตแห่งการเคลื่อนทัพหรือการเข้าตีข้าศึก (ศึกษาได้จาก ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔ ; พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา โคลงยวนพ่าย)

โดยสรุป แสดงว่าประเทศไทยมีตำราพิไชยสงครามมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา และมีความชัดเจนในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น มีตำราพิไชยสงครามครบถ้วนกระบวนความ ทั้งว่าด้วยการสงคราม กลศึก ยุทธวิธี หรืออุบายแห่งสงคราม กระบวนการจัดทัพทั้งช้างม้า พลทหาร ทัพเรือ และการดูนิมิตฤกษ์ยาม โดยบันทึกในรูปโคลงยวนพ่าย หรืออาจเรียกว่า ***"ตำราพิไชยสงครามโคลงยวนพ่าย"*** ก็น่าจะได้

และคำว่า ***"แรกให้ทำตำราพิไชยสงคราม" เป็นที่แน่ชัดว่า สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เป็นผู้รจนา*** ซึ่งน่าจะเป็น "ฉบับตำราพิไชยสงครามคำกลอนที่มี ๒๑ กลศึก"

ซึ่งพระองค์ทรงแก้ไขและปรับปรุงให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น จากตำราพิชัยสงคราม ฮินดูโบราณชื่อ กามันทะกี แต่ไม่ได้กล่าวอ้างถึงมหากาพย์ “มหาภารตยุทธ” ที่มีปรากฏว่าเป็นหลักพื้นฐานของตำราพิไชยสงครามในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยบันทึกในวรรณกรรมยวนพ่าย ซึ่งเป็นความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่าง “ตำราพิไชยสงครามโคลงยวนพ่าย” กับ “ตำราพิไชยสงครามคำกลอน ๒๑ กลศึก ของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒” ดังความเห็นประกอบมาทั้งหมดข้างต้น

ตำราพิไชยสงครามไทยมี ๒ ตำรับ

ผลจากการศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ทำให้พบข้อมูลใหม่ว่าตำราพิไชยสงครามมี ๒ ตำรับ คือ ตำรับแรกเป็นตำราพิไชยสงครามคำกลอน และตำรับกระบวนพยุหะหรือแผนภาพ ซึ่งแต่เดิมเข้าใจกันว่ามี ๑ ชุด ๕ เล่มสมุดไทยตามที่ได้สรุปย่อไว้แล้วในส่วนนำของบทนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตำรับแรก เป็น **ตำราพิไชยสงครามคำกลอน มีทั้งหมด ๕ เล่มสมุดไทย**

๑. ฉบับที่สมบูรณ์มากที่สุด คือ ตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา (ในปัจจุบันเรียก ฉบับหมอบรัดเลย์ ปี พ.ศ. ๒๔๑๘ มีทั้งหมด ๕ เล่มสมุดไทย) เป็นฉบับที่ใช้อ้างอิงมากที่สุด

- หนังสือพิไชยสงคราม รวมเปนห้าเล่มสมุดไทย
  (คัดลอกมาจากฉบับของหลวงพิไชยเสนา : ราคาสามบาท)

- พิไชยตำหรับนี้, ศุภผล,
  ยี่สิบเบ็ดครบกล, ถี่ถ้วน,
  สำหรับราชมณฑล, ปราบศึก, สถานเอย.
  ครบสิ่งสงครามล้วน, เลิศแล้ว, ควรเรียน,
  (พิมพ์ตามต้นฉบับ - ปกหน้าใน)

- พิไชยสงครามไทยจบบริบูรณ์แต่เพียงนี้
  (พิมพ์ตามต้นฉบับ - หน้า ๑๒๔)

๒. **ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอนสมุดไทยขาว เทียบได้กับ ๒ เล่มครึ่งสมุดไทย** ซึ่งมีเนื้อความครบถ้วนเหมือนที่มีอยู่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ และตรงตามฉบับหมอบรัดเลย์ (ตามที่ผู้เขียนได้สรุปไว้ในเรื่องแรกของบทนี้ ตำราพิไชยสงครามฯ : ภาพรวมของตำรา) คือ

- ๒ เล่มสมุดไทย เล่ม ๑ และเล่ม ๒
- ๑ เล่มสมุดไทย เล่ม ๓ ครึ่งเล่ม กับอีก ๓ เพนิก (๓ คู่หน้า)

๓. ที่น่าสนใจซึ่งแตกต่างออกไป คือ มีการขึ้นต้นและลงท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพบอกว่าเริ่ม - จบบริบูรณ์ ซึ่งไม่พบในตำราพิไชยสงครามฉบับอื่นๆ

เริ่มต้น

พิ	เคราะห์การศึกใช้	โดยขบวน
ไชยะ	สฤดีทั้งมวล	ท่านไว้
สง	สัยสิ่งใดควร	คิดรำเรียนนา
คราม	ศึกกลศึกให้	ถ่องแท้หรือไทยหวัง

(ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน)

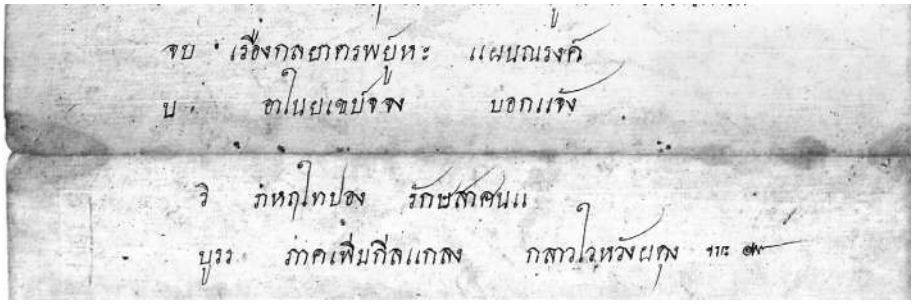

ภาพที่ ๒.๕ การเริ่มต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน

ตอนจบ

จบ	เรื่องกลยาตราพยุหะ	แผนณรงค์
บ	อานัยเบ็จจง	บอกแจ้ง
ริ	ร่ำหฤทัยปอง	รักษาศาสตร์
บูรณ์	ภาคเพิ่มกี่กลแถลง	กล่าวไว้หวังผดุง

(ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน)

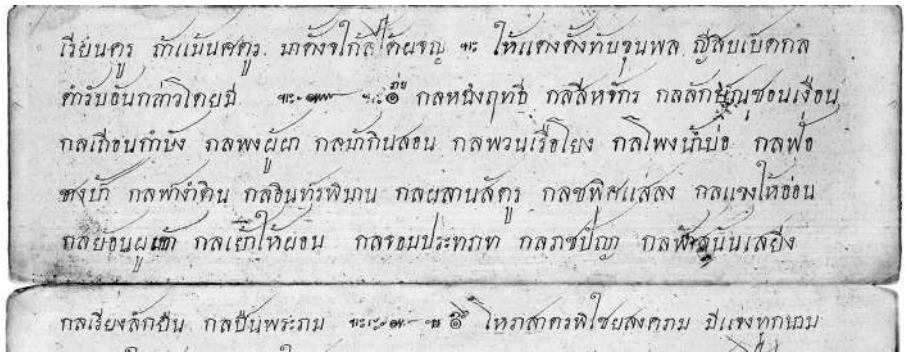

ภาพที่ ๒.๖ การลงท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน

และสิ่งที่เป็น***หัวใจสำคัญ ๒๑ กลศึก*** ซึ่งมีปรากฏเป็นที่รู้จักกันโดยตลอดจนถึงปัจจุบันคือ

กลหนึ่งฤทธี	กลสีหจักร์	กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน
กลเถื่อนกำบัง	กลพังภูผา	กลม้ากินสวน
กลพวนเรือโยง	กลโพงน้ำบ่อ	กลล่อช้างป่า
กลฟ้างำดิน	กลอินทรพิมาน	กลผลาญศัตรู
กลชูพิศแสลง	กลแข็งให้อ่อน	กลยอนภูเขา
กลเย้าให้ผอม	กลจอมปราสาท	กลราชปัญญา
กลฟ้าสนั่นเสียง	กลเรียงหลักยืน	กลปืนพระราม

(ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน)

ภาพที่ ๒.๗ ๒๑ กลศึก
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน

ซึ่งในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน **มีที่ผิดพลาด**ในร่ายลงท้าย **กลยอนภูเขา ว่าเป็น....ปืนไฟพาดประนัง กลชื่อพังภูเขา** ซึ่ง**ผิดเหมือน**กับตำราพิไชยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ ๑ กรมศิลปากร พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ และทุกฉบับที่กรมศิลปากรมอบให้พิมพ์เป็นอนุสรณ์แจกในงานฌาปนกิจศพตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ **ขณะที่ฉบับหมอบรัดเลย์ถูกต้อง**

***สรุปแสดงว่า* ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอน คงเป็นการคัดลอกต่อๆ มา** เพราะมีที่ตก เติม ขีดคำผิดหลายแห่ง และที่ผิดลงท้ายด้วยกลชื่อพังภูเขาในร่ายกลยอนภูเขา แม้ว่าตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มนี้ จะมีเพียง ๒ เล่มครึ่งสมุดไทย แต่ถือว่ามีองค์ความรู้ครบใน ๒๑ กลศึก ที่จะสามารถใช้เป็นตำรา (Text Book) เพื่อศึกษาทำความเข้าใจในยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการรบทัพจับศึกได้

ตำรับที่สอง เป็น**ตำราพิไชยสงครามแผนภาพ หรือแผนที่ทัพ ๑ เล่มสมุดไทย ว่าด้วยกระบวนพยุหะ (Vyuha)** หรือการจัดกองพลทหารเป็นกระบวนตอนต่างๆ โดยสัณนิษฐาน (ร้อยเอก ยี.อี.เยรินี รศ. ๑๑๓ - พ.ศ. ๒๔๓๗) ตามลักษณะสัตว์ที่มีพลังอำนาจหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เชื่อของคนในสมัยนั้น

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มแผนภาพหรือกระบวนพยุหะนี้ ว่าด้วยกระบวนพยุหะในการทำสงคราม มีกระบวนพยุหะยกทัพ กระบวนพยุหะดำเนินศึก กระบวนพยุหะตั้งค่าย **มีความสมบูรณ์ครบทั้งแผนภาพและตัวอักษร เทียบได้กับตำราพิไชยสงครามว่าด้วยวิธีตั้งค่ายฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑ ยกใหม่** ที่เขียนด้วยตัวอักษรทองทั้งแผนภาพและตัวหนังสือ และส่วนใหญ่เป็นแผนภาพว่างเปล่า

ผู้เขียนสรุปว่า ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มแผนภาพหรือกระบวนพยุหะนี้เหมือนกับ “คู่มือฝึกหัดการจัดทำกระบวนพยุหะ (Vyuha Workbook)” ด้วยมีแบบภาพเปล่าให้เขียนบันทึกได้ตรงตามความเข้าใจที่เราเรียกกันว่า ***“ฉบับกลางแปลง”*** เพราะในฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑ ซึ่งเป็นฉบับเขียนใหม่นี้ ในแต่ละแผนภาพเป็นหน้าที่มีเฉพาะแผนภาพว่างเปล่า ไม่มีตัวอักษรเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่เล่มอื่นๆ อีก ๒ เล่มที่ตรงกัน พบว่าเป็นการคัดลอกมาหรือเขียนใช้งานเรียบร้อยแล้ว ลงหมึกดำ บันทึกไว้บางแผนภาพลงสีน้ำยา

ขณะที่ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เป็นลักษณะอักษรขาว บางส่วนลงสีน้ำยา ภาพสีหรดาล และน่าจะใช้ในขณะช่วงทำสงครามจริง ซึ่งผู้เขียนอนุมานไว้ว่าเป็นช่วงการทำสงครามไทยกับญวนในรัชกาลที่ ๓ ตามรายละเอียดที่วิเคราะห์ไว้ข้างต้น

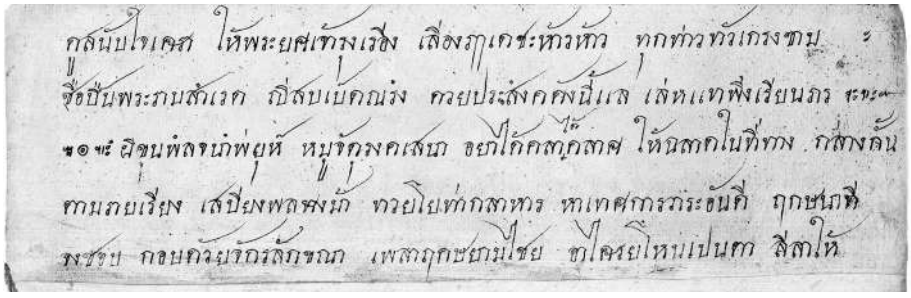
***ผู้เขียนพบว่า* ตำราพิไชยสงครามของไทย ต้องใช้ควบคู่กันทั้ง ๒ ตำรับ** คือ ทั้งเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ ดังนั้น ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอน จึงเปรียบเสมือนตำรา(Text Book) และเล่มกระบวนพยุหะเสมือนแบบฝึกหัด (Workbook) ซึ่งต้องใช้ควบคู่กันจึงจะศึกษาและทำความเข้าใจจนกระทั่งนำไปใช้จริงได้

สิ่งที่พบใหม่ในความรู้เล่มคำกลอนฉบับเมืองเพชรบูรณ์

สิ่งที่พบใหม่ในความรู้ตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอนเกี่ยวกับ ๒๑ กลศึก ซึ่งยังไม่มีใครอธิบายมาก่อนในเล่มคำกลอนสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์ ฉบับคำกลอน บอกไว้ชัดว่า ***"๒๑ กลศึก" นี้ ให้ศึกษา.... "เล่ห์กลที่เป็นหลักก่อน"*** เท่าที่ได้ตรวจสอบยังไม่พบในตำราพิไชยสงครามฉบับใดเขียนระบุไว้เช่นนี้มาก่อน

"....ยี่สิบเบ็ดณรงค์ ด้วยประสงค์ดังนี้แล เล่ห์แท้พึงเรียนก่อน"
(ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน)

ภาพที่ ๒.๘ ๒๑ กลศึก ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน

๒. **๒๑ กลศึกที่ใช้ในการรณรงค์ทำการรบ** ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอน มีลักษณะ "ล่อ ลวง ไล่" ใน ๖ รูปแบบ คือ ต่ำ ต่อ ตั้ง หลีก หลบ และเจรจา โดยจัดได้ ๓ กลุ่มประเภทกลศึกคือ

๑) กลประเภท **“ทำลายศึก” มี ๖ กลศึก** ประกอบด้วย กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน กลฟ้าสนั่นเสียง กลพวนเรือโยง กลอินทรพิมาน กลแข็งให้อ่อน และกลพังภูผา

๒) กลประเภท **“ที่เป็นอุบาย” มี ๔ กลศึก** ประกอบด้วย กลเถื่อนกำลัง กลเย้าให้ผอม กลชูพิษแถลง และกลเรียงหลักยืน

๓) กลประเภท **“ปกป้องพล” มี ๑๑ กลศึก** ประกอบด้วย กลฤทธี กลสีหจักร กลม้าเดินสวน กลโพงน้ำบ่อ กลล่อช้างป่า กลฟ้างำดิน กลผลาญศัตรู กลยอนภูเขา กลจอมปราสาท กลราชปัญญา และกลปืนพระราม

กลประเภท “ทำลายศึก”	**กลประเภท “ที่เป็นอุบาย”**	**กลประเภท “ปกป้องพล”**
๑. กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน ๒. กลฟ้าสนั่นสียง ๓. กลพวนเรือโยง ๔. กลอินทรพิมาน ๕. กลแข็งให้อ่อน ๖. กลพังภูผา	๑. กลเถื่อนกำบัง ๒. กลเย้าให้ผอม ๓. กลชูพิษแสลง ๔. กลเรียงหลักยืน	๑. กลฤทธี ๒. กลสีหจักร ๓. กลม้ากินส่วน ๔. กลโพงน้ำบ่อ ๕. กลล่อช้างป่า ๖. กลฟ้างำดิน ๗. กลผลาญศัตรู ๘. กลยอนภูเขา ๙. กลจอมปราสาท ๑๐. กลราชปัญญา ๑๑. กลปืนพระราม

โดยมีรายละเอียดของกลประเภท **“ทำลายศึก”** และกลประเภท **“ที่เป็นอุบาย”** ดังนี้

๑) รายละเอียดของ**กลประเภททำลายศึก**

กลทำลายศึก	**กลศึก**
- ตัดไม้ทับทางเสีย - อาจารย์ผู้วิเศษนั้นบันดาลให้เป็นลมเป็นฝน - ให้แล้วด้วยถ้อยคำ - ฝังอาถรรพ์อาคมในทำทางซึ่งจะมา - ให้เผาท่าทางซึ่งจะมานั้นเสีย - ให้ไขน้ำไหลไป	- กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน - กลฟ้าสนั่นเสียง - กลพวนเรือโยง - กลอินทรพิมาน - กลแข็งให้อ่อน - กลพังภูผา

๒) รายละเอียดของ**กลประเภทที่เป็นอุบาย**

กลประเภทที่เป็นอุบาย	กลศึก
- ซุ่มซ่อนอยู่นอกค่าย - อุบายทำลายแลเสนา แลทหารฝ่ายเขาเสียจงเปลือง - ให้เอาทรัพย์แก้วแหวนเงินทองลอบไปให้ - ให้เจรจาล่อลวงด้วยเลห์ลวงไพเราะ	- กลเถื่อนกำบัง - กลเย้าให้ผอม - กลชูพิษแสลง - กลเรียงหลักยืน

ดังนั้น สิ่งที่พบใหม่ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ได้สรุปภาพรวมของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ การอุบัติขึ้นของตำราพิไชยสงคราม ณ เมืองเพชรบูรณ์ และสิ่งที่พบใหม่ว่า **ตำราพิไชยสงครามตามข้อสันนิษฐานใหม่ว่าเรามีตำราพิไชยสงครามมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ตำราพิไชยสงครามมี ๒ ตำรับ ทั้งเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะ ซึ่งต้องใช้ควบคู่กัน** และหลักการเรียนรู้กลศึกใน ๒๑ กลศึก รวมถึงกลศึกที่กำหนดไว้ ๓ ประเภทนั้น ได้จุดประเด็นใหม่ให้ชวนศึกษาค้นคว้าและถอดความในตำราพิไชยสงครามไทย ว่ายังมีอะไรที่คนรุ่นเรายังไขรหัสแห่งคำตอบไม่ได้อีกมากน้อยแค่ไหน

คุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง

ประวัติศาสตร์เป็นสิ่งทรงคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ควรแก่การเรียนรู้ที่เราจะใช้เป็นสะพานข้ามไปสู่อนาคต และไม่ผิดพลาดแบบเดิมในอดีต

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ทั้ง ๒ เล่ม เป็นเอกสารโบราณมีภูมิปัญญาอยู่ภายใน ที่เรารุ่นลูกหลานสมควรศึกษาและสืบต่อองค์ความรู้ หรือพัฒนาปรับประยุกต์ใช้เข้ากับบริบททางสังคมในยุคปัจจุบัน

๑. ตำราพิไชยสงครามในสมัยโบราณของไทย**ถือเป็นหลักชัย**อันหนึ่งซึ่งพระมหากษัตริย์ แม่ทัพนายกอง ได้ใช้**ในการต่อสู้ปกป้องบ้านเมืองและแผ่นดินนี้** ให้ลูกหลานเหลนได้มีที่อยู่อาศัย ไม่ตกเป็นเมืองขึ้น (แม้ว่าจะเสียเมืองไป ๒ ครั้ง แต่ก็กอบกู้คืนมาได้) รอดพ้นมหาอำนาจจากซีกโลกตะวันตกในยุคล่าอาณานิคมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒. **ถือเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์** ให้เราได้สืบค้นและเรียนรู้วิธีการทางศาสตร์ด้านยุทธศาสตร์ กลยุทธ การคัดเลือกแม่ทัพ เหตุแห่งการสงคราม การดำเนินสงคราม กลศึก โลกวัตร ธรรมวัตรของพระเจ้าแผ่นดินในการปกครองบ้านเมืองดูแลอาณาประชาราษฎร์

๓. **ในด้านภาษา** ลักษณะของภาษาที่ใช้**เป็นภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น** มีร่องรอยปรากฏให้เห็นพัฒนาการและความเป็นอยู่ ความเชื่อของคนไทยสมัยก่อนอย่างเข้มข้นในเรื่องเหนือธรรมชาติ ด้านโชคชะตา ราศี นิมิต ฤกษ์ยาม มหาทักษา พยากรณ์สะท้อนถึงการสร้างขวัญและการปลุกจิตใจให้ฮึกเหิม รักชาติบ้านเมือง จนเสียสละชีวิตของตนเองเพื่อผืนดินถิ่นเกิดและถวายชีวิตเป็นราชพลี

๔. **การศึกษา** ตีความและทำความเข้าใจในตำราพิไชยสงคราม สามารถ**ทำให้เข้าใจยุทธศาสตร์การรบ หรือการทำสงครามของพระมหากษัตรย์และกองทัพไทยสมัยโบราณ** ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ลึกซึ้งสนุกสนานกว่าปัจจุบันที่น่าเบื่อและไม่ซาบซึ้ง หรือไม่เกิดความรักชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ ปกป้องชาติและแผ่นดิน ดังเช่นจากความเข้าใจในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่า

๔.๑) ความสามารถพิเศษของแม่ทัพตามตำราพิไชยสงคราม

คำว่าแม่ทัพ (Commander-in-Chief) ขุนศึก (Warlord) หรือแม่ทัพนายกอง ดูจะเป็นคำที่เราคุ้นเคย หากได้อ่านเรื่องราวในประวัติศาสตร์ หรือการทำสงครามสมัยโบราณของไทย

ตามตำราพิไชยสงคราม โดยเฉพาะฉบับหลวงพิไชยเสนา มีคำตอบให้ความกระจ่างว่า ผู้จะเป็นแม่ทัพหรือผู้นำคน ระบุว่าต้องรอบรู้กลศึก ๒๑ กลศึก (เล่มคำกลอน) และให้รู้คดี ๕ ประการ (ความสามารถ ๕ ประการ) คือ

๑) คิดกลให้อุบาย *“เห็นผู้ใดจะทำได้จึงให้ไปทำ ถ้าจะฝึกสอนทหารให้มีสง่า ข้าศึกจึงจะมีที่เกรงกลัว แล้วให้ตั้งตัวมีอำนาจดั่งราชสีห์”*

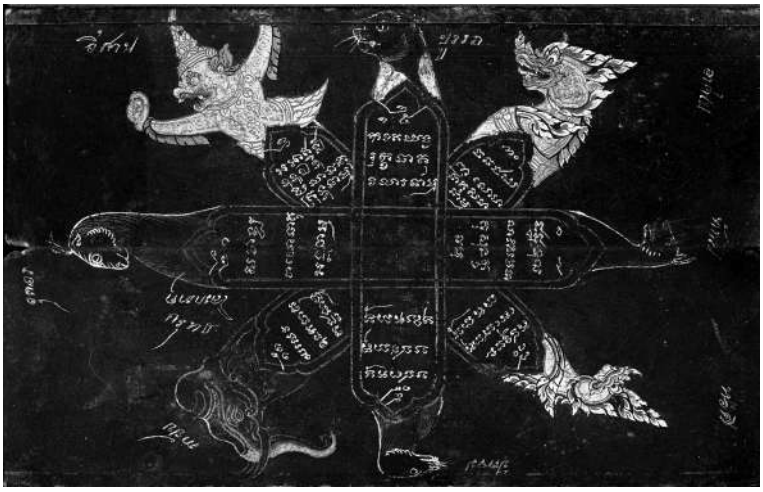
๒) น้ำใจโอบอ้อมแก่ทแกล้วทหารให้เสมอกัน *“ถ้าผู้ใดทำผิดให้ทำตามผิด อย่าถือโกรธผู้น้อย”*

๓) ให้พิจารณาตรองความแล้วจึงสั่ง *“ดั่งงาช้างมีแต่จะยาว จงรักษาความสัตย์ ทำการสิ่งใดให้แน่นอนอย่าเจรจาเป็นคำสอง”*

๔) ศึกยกมารู้ว่าแม่ทัพเคยชำนะเพราะกำลังพลมาก ฝ่ายผู้จะแก้ทัพรับมิได้เพราะมีพลน้อย *“อย่าถือตัวองอาจออกรบเมื่อกำลังกล้า จงหาที่มั่นให้ได้ก่อนจึงต่อสู้แล้วตรองอุบายหมายชนะจึงทำ”*

๕) ถ้าตัวแม่ทัพถึงไปตีเมืองใดมีรี้พลมาก อย่าคิดกำเริบทรยศต่อเจ้านายของตัว *“ผู้ใดรักษาคดีห้าประการนี้ได้ถูกถ้วน ก็ควรจะเป็นแม่ทัพได้”*

๔.๒) ชัยภูมิพยุหะตามตำราพิไชยสงคราม

ภาพที่ ๒.๙ ภาพชัยภูมิพยุหะ
ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ)

ลิลิตตะเลงพ่าย ถือเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ-ปรมานุชิตชิโนรส รัตนกวีเอกแห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งไม่มีกวีใดในปัจจุบันเทียบเทียมได้ ซึ่งตามโคลงที่ ๒๙ พระเจ้านันทบุเรงให้โอวาทและอวยชัยแก่พระราชบุตร มหาอุปราช ก่อนจะยกทัพไปปราบกรุงศรีอยุธยา จากการประกาศไม่เป็นเมืองขึ้นแก่หงสาวดีส่วนหนึ่ง ดังนี้

หนึ่งรู้พยุหะเศิกไสร้ สบสถาน
เจนจิตวิทยาการ กาจแกล้ว
รู้เชิงพิชัยชาญ ชุมค่าย ควรนา
อาจจักรอบรณแผ้ว แผกแพ้พังหนี

(วัดพระเชตุพน, ๒๕๒๘ : ๘ , หนังสือลิลิตตะเลงพ่ายและพระเกียรติบางประการ)

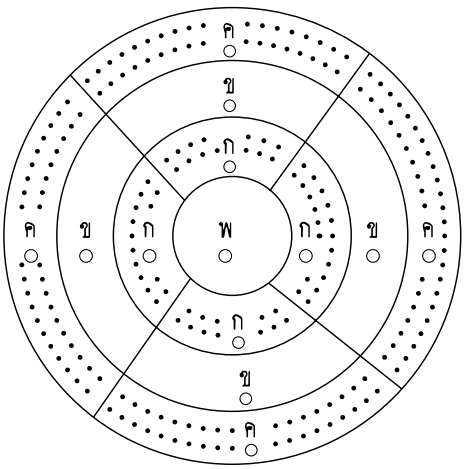
ตีความกันว่า ชัยภูมิพยุหะนั้นมี ๘ นาม ผู้เขียนได้ตรวจสอบและเทียบกับตำรา พิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา ฉบับรัชกาลที่ ๑ และอีกหลายๆ ฉบับ แน่ชัดว่า เป็นนามตามนั้น เมื่อพิจารณาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวน พยุหะ พบว่ามีแผนภาพชัยภูมิพยุหะทั้ง ๘ นามสัตว์ คือ ครุฑนาม พยัคฆนาม สีหนาม สุนัขนาม มุสิกนาม อัชนาม และคชนาม พร้อมกับกำหนดไว้ตามมหาทักษาพยากรณ์ ด้วย (ตามดวงดาว) ดังแผนภาพข้างต้นและอธิบายความดังนี้

.....มีเขาจอมปลวกต้นไม้	ต้นหนึ่งสูงใหญ่	***นามครุฑ***อย่าได้อางขนาง
ถ้าตั้งแนวป่าริมทาง	***นามพยัคฆ์***โดยปาง	เสียงปีปประเปรี้ยงเวียรวัน
มีไม้สามต้นเรียงรัน	ภูเขาหิมวันต์	จอมปลวกมหิมา
ดังนี้อาจารย์อัตถา	ภิปรายตำรา	ชื่อ***สีหราชนาม***สถาน
ใกล้บ้านแทบทางโบราณ	***สุนัข***ห้าวหาญ	ตั้งรายแทบทางซึ่งไป
ใกล้คลองแลแม่น้ำไหล	บังคับชื่อไว้	ว่า***นาคนาม***โดยการ
ดินโพรงปลวกหล้าอาหาร	***มุสิกนาม***สถาน	ตำแหน่งมุสิกอาศัย
กลางทุ่งฝูงเนื้อเคยไคล	แสดงตำนานใน	กำหนดว่าชื่อ***อัชนาม***
ถ้าหญ้าแกมไม้ไผ่หนาม	อาจารย์แนะนาม	***คชาคณา***อาไศรย
แปดนามตำราอันไพ	บูลย์กล่าวแต่ใน	มหาพิไชยสงคราม...

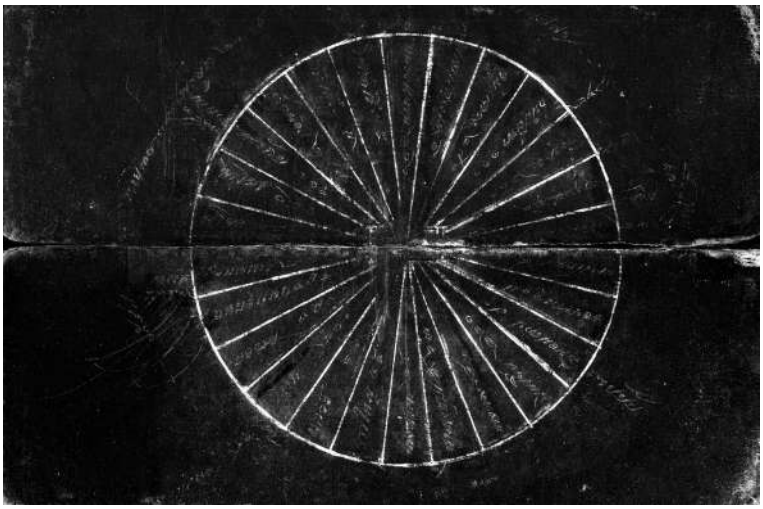
(ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน
จากตำราพิชัยสงครามฉบับ
เมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน)

๔.๓) **เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) แผนที่เมืองพิษณุโลก** ตามข้อสงสัยว่าแผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลกซึ่งมีคำว่า **บูนและเพชรบูรณ์** ตรวจสอบแล้วพบว่าเป็นภาพเดียวกับตำราพิไชยสงครามฉบับที่มีการชำระครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนเรศวร คือ แผนที่เมืองพิษณุโลก ตามข้อสันนิษฐานของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ (ซึ่งไม่มีร่องรอยให้สืบค้นแล้ว) ปรากฏว่าตรงกับฉบับเมืองเพชรบูรณ์ และฉบับที่คัดลอกต่อๆ มา แต่ไม่พบในฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑ (มีแต่เป็นแผนภาพเปล่า)

ข้อค้นพบนี้มีข้อสรุปดังนี้ ในตำราพิไชยสงครามฮินดูโบราณเล่มหนึ่งมีชื่อว่า กามันทะกียะ ได้ร่างรูปแบบราชอาณาจักรมณฑลเปรียบเทียบให้เห็นดังภาพที่ ๒.๑๐ - ๒.๑๑

ภาพที่ ๒.๑๐ ราชอาณาจักรมณฑล
ที่มา : ยี. อี. เยรินี. (๒๔๗๓) ตำราพิไชยสงคราม
ฮินดูโบราณ, พิมพ์ใหม่ ๒๕๔๘ : ๙๘
(ดูรายละเอียดแสดงคำอธิบายภาพ ในภาพที่ ๒.๓)

ภาพที่ ๒.๑๑ แผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลก
ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ)

แสดงให้เห็นอย่างแน่ชัดว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ทรงแก้ไขตำราพิไชยสงครามฮินดูโบราณฉบับกามันทะกี มาเป็นตำราพิไชยสงครามของไทย รูปแบบราชอาณาจักรมณฑลดังกล่าวคงมีในฉบับแรกนี้ และสมเด็จพระนเรศวรทรงแก้ไขให้เป็นแผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลก ทำให้แผนที่พิกัดเมืองพิษณุโลกเล่มกระบวนพยุหะสืบต่อมาถึงยุคปัจจุบันโดยไม่มีการปรับแก้ไข แต่คงท่องและคัดลอกสืบต่อๆ มาไว้ดูวิธีการทำแผนที่พิกัดเมือง

๔.๔) **การใช้ ๒๑ กลศึกและกระบวนพยุหะในตำราพิไชยสงคราม** การศึกษาตำราพิไชยสงครามและเอกสารโบราณ พงศาวดารและตำราพิไชยสงครามฉบับต่างๆ ฯลฯ พบว่า

๑) การจัดทัพ เคลื่อนทัพ หรือตั้งทัพ ทั้งเป็นตรีเสนา จตุรงคเสนา และเบญจเสนาเป็นสิ่งแรกที่แม่ทัพจะเป็นผู้คิดดำเนินการตามตำราพิไชยสงคราม

๒) กลศึก มีความสงสัยและสืบค้นกันมาอย่างยาวนาน เพราะแต่เดิมหาคำอธิบายการตีความและแปลความไม่ได้ เนื่องด้วยมีจำกัดอธิบายไว้เป็นเพียงคำกลอน ๒๑ กลศึก แต่ครั้งนี้อธิบายได้ดังนี้

(๑) กลศึกนี้เป็นเล่ห์ เป็นอุบาย เป็นสิ่งที่ผู้เรียนรู้โดยเฉพาะแม่ทัพนายกอง ต้องศึกษาทำความเข้าใจ และต้องรู้ว่ากลศึกใดที่สำคัญเป็นหลักต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญก่อน

(๒) การใช้กลศึกมีพบเห็นในหลายๆ ลักษณะด้วยกัน

อย่างแรก เป็นการใช้โดยทั่วไป หมายถึง เป็นกลอุบายที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนสมัยโบราณ เช่น การพูดจาต่อรอง การช่วงชิงหวังผลประโยชน์ในกิจการงานต่างๆ

อย่างต่อมา พระมหากษัตริย์หรือแม่ทัพ เมื่อได้ข่าวศึกสงครามก็จะทำการประชุมปรึกษาหารือกับข้าราชการ ขุนนาง เพื่อหากลศึกรับมือข้าศึก หรือการประเมินยุทธศาสตร์ ก็ต้องคิดกลศึกก่อนว่าจะดำเนินการอย่างไร

อย่างสุดท้าย การใช้ ๒๑ กลศึก ในระหว่างดำเนินสงครามเป็นความเฉลียวฉลาดของแม่ทัพนายกองที่จะหยิบกลศึกมาใช้ให้เหมาะกับภูมิประเทศ การรุก - รับพยุหะของข้าศึก และระหว่างดำเนินศึก

๓) กระบวนพยุหะในตำราพิไชยสงครามเล่มคำกลอนระบุว่า **"สิบสองในพยุหะ"** แต่ตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนาเล่ม ๕ บอกลักษณะดำเนินศึกสิบเอ็ดประการ ซึ่งหมายถึงกระบวนพยุหะ ๑๑ พยุหะ ทำให้อนุมานได้ว่า เรามีกระบวนพยุหะ ๑๑ - ๑๒ พยุหะ ที่ใช้ในการรบและตั้งรับ และเมื่อดำเนินการรบแม่ทัพจะเลือก ๒๑ กลศึก มาใช้อย่างรู้รอบและเชี่ยวชาญ

....ดังตัวอย่าง ในคราวที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราช ณ ตำบลหนองสาหร่าย คาดว่าอีก ๑ - ๒ วัน คงปะทะทำการรบกับพม่าแน่ พระองค์จึงให้จัดทัพเบญจเสนา ใช้กระบวนพยุหะ ปทุมพยุหะ หมายความว่า จัดกระบวนตอนหรือจัดกระบวนพลรบเป็นรูปดอกบัว มีแปดกลีบ (เหมือนแปดกองร้อย ตรงกลางดอกบัวเป็น ๕ ทัพ คือ เบญจเสนา มีทัพกองหน้า ทัพเกียกกาย ทัพหลวง (สมเด็จพระนเรศวรเป็นจอมทัพพร้อมด้วยพระเอกาทศรถ) ทัพยกกระบัตรและทัพหลัง พอเคลื่อนทัพเข้าต่อสู้กับทัพมอญที่ไล่พระยาศรีไสยณรงค์มาอย่างไม่เป็นกระบวน ช้างทรงได้ยินเสียงปืน ฯลฯ แล้ววิ่งถลันเข้าไปในหมู่ข้าศึก ไปอยู่หน้าทัพหลวงของพระมหาอุปราช

.....สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงขับช้างพระที่นั่งตรงไปยังพระมหาอุปราช แล้วร้องตรัสไปโดยฐานที่คุ้นเคยมาแต่ก่อน มีความว่า

"พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ใยในร่มไม้ เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้ยุทธหัตถีแล้ว" (กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๘๙)

ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงใช้**กลศึกราชปัญญา** จึงได้ตรัสดังกล่าวแก่พระมหาอุปราชให้ออกมาชนช้าง

๔.๕) **การจัดกองทัพและกระบวนพยุหะ** การทำสงครามในสมัยโบราณกองทัพเมื่อเผชิญหน้ากับข้าศึก ไม่ได้ให้ทหารเดินทัพเข้าโจมตีข้าศึกในทันที แต่ใช้วิธีการจัดทัพ (Battle - arrays) หรือกระบวนพยุหะ (Vyuha - Formation) เคลื่อนเข้าหาข้าศึก

ตามพิชัยสงครามฮินดูโบราณ ประเทศอินเดียเป็นหนึ่งในประเทศแรกของโลกที่ใช้ยุทธวิธี (Tactics) กองรบ/การจัดกองทัพ (Division) และกระบวนพยุหะ (Formation) (Gorkhali, ๒๐๐๖)

และตำราพิไชยสงครามของไทยมีหลักฐานว่า ปรับปรุงมาจากตำราพิไชย-สงครามฮินดูโบราณเล่มหนึ่งชื่อ กามันทะกี

ดังนั้น วิธีการจัดกองทัพและกระบวนพยุหะ จึงมีวิวัฒนาการมาจากแหล่งวิทยาการดังกล่าว หากแต่ปรับให้เหมาะสมกับลักษณะการประยุกต์ใช้และภูมิประเทศ

ผู้เขียนสังเคราะห์ กระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของไทยจากตำราพิไชยสงครามทั้งเล่มคำกลอนและกระบวนพยุหะได้ดังภาพที่ ๒.๑๒ กระบวนพยุหะจากตำราพิไชยสงคราม (พม่า) และภาพที่ ๒.๑๓

พบว่า มียุทธศาสตร์และยุทธวิธีเหมือนกันหลายอย่าง เช่น หลักการทำสงคราม ๘ ประการ พยุหะดำเนินศึก ๑๑ พยุหะ การตกแต่งบำรุงศึก (การแก้สงคราม) ๗ ประการ

ส่วนที่แตกต่าง คือ พยุหะรบและรับ มีกำหนดไว้ชัดเจน พร้อมกระบวนพยุหะยกกองทัพ และกระบวนพยุหะตั้งค่ายชัยภูมิมี ๔ (นทีภูมิ วันเนภูมิ - เปือกตม บังเกภูมิ - ป่า และบรรพเตภูมิ - เขา) อีกอย่างคือ กระบวนประชิดสงคราม ถ้าแม่ทัพอยู่หน้าเรียกว่า สุริยพยุหะ ถ้าแม่ทัพอยู่กลางเรียกว่า จันทรพยุหะ

ทั้งหมดนี้ **เป็นคุณค่าอันได้ใหม่จากการศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์และเอกสารโบราณเกี่ยวกับตำราพิไชยสงคราม**

ภาพที่ ๒.๑๒ กระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของไทย
*สังเคราะห์โดย ดร.ดนีย เทียนพุฒ (๒๕๕๕)

ภาพที่ ๒.๑๓ กระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของพม่า
*สังเคราะห์โดย ดร.ดนัย เทียนพุฒ (๒๕๕๕)

ผู้เขียนได้ทำการถอดความตำราพิไชยสงคราม
ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน
โดยเทียบเคียงกับตำราพิไชยสงคราม ๓ ฉบับ
โดยปรับให้มีความถูกต้องตรงตามฉบับหลวงพิไชยเสนา
และได้ทำตารางเปรียบเทียบความสอดคล้องของ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์
กับตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา
และฉบับรัชกาลที่ ๑

บทที่ ๓

ถอดรหัสตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน

“ ต้นฉบับและการถอดความ ”

ตำราพิไชยสงครามเล่มคำกลอน เอกสารโบราณชิ้นนี้มีการพิมพ์เผยแพร่มาอย่างต่อเนื่อง โดยกรมศิลปากรและสำนักพิมพ์เอกชน ด้วยความเข้าใจที่คิดว่าตำราพิไชย-สงครามครบสมบูรณ์ นั้นมีจำนวน ๕ เล่มสมุดไทย

ด้วยเหตุว่าตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา หรือที่เรียกกันว่าฉบับหมอบรัดเลย์ เป็นเล่มคำกลอนสมบูรณ์ครบ ๕ เล่มสมุดไทย ในภาษาปัจจุบันที่ถือเป็นเอกสารชั้นต้นในการเทียบเคียงตำราพิไชยสงครามสำหรับการพิมพ์ในยุคปัจจุบัน

แม้ว่ากรมศิลปากรได้มีการจัดพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ แต่ก็ไม่ครบทั้ง ๕ เล่มสมุดไทย จนกระทั่งในการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้พิมพ์ “ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๑” ครบทั้ง ๕ เล่ม และเพิ่มเล่มเนาวพยัตติ ด้วยเห็นว่าเนื้อหาที่เขียนอยู่ในช่วงเดียวกัน

ผู้เขียนได้ทำการถอดความตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มคำกลอน โดยเทียบเคียงกับตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา (ฉบับหมดบรัดเลย์ ปี พ.ศ. ๒๔๑๘) ซึ่งเป็นฉบับสมบูรณ์ที่สุด กับอีก ๓ ฉบับคือ ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๑ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๕) และตำราพิไชยสงครามของกรมศิลปากร (พระบวระ : พิไชย-สงคราม ตำรับไญย, ๒๕๑๒) กับตำราพิไชยสงครามฉบับของ ศ.สุกิจ นิมมานเหมินท์ ที่มอบให้สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

และได้ทำตารางเปรียบเทียบความสอดคล้องของตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ กับตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงพิไชยเสนา และฉบับรัชกาลที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๔๕) ดังตารางที่ ๓.๑

สำหรับการเรียงลำดับผู้เขียนเริ่มด้วยเนื้อหาการถอดความก่อน แล้วค่อยตามด้วยเนื้อหาต้นฉบับ และได้ปรับให้มีความถูกต้องตรงตามฉบับหลวงพิไชยเสนา

ความโดดเด่นของเล่มคำกลอนฉบับนี้มีโครงกระทู้ ๑ คำ บอกเริ่ม - จบ ตำรา ฯ กลศึก ๒๑ กลศึกที่พบว่ามี ๓ ลักษณะคือ กลประเภทอุบาย กลที่เป็นการทำลายศึก และกลปกป้องพล

ตารางที่ ๓.๑ การเปรียบเทียบความสอดคล้องของเนื้อหาในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

ฉบับหลวงพิไชยเสนา	ฉบับรัชกาลที่ ๑	ฉบับเพชรบูรณ์
เล่มที่ ๑ หน้า ๑ – ๒๐ (ย่อหน้าแรก) - ว่าด้วยบทอาศิรวาท - ความสำคัญของตำราพิไชยสงคราม - โหราศาสตร์สงคราม (นิมิตร้าย – ดี ลมที่พัดในร่างกาย) - กลศึก ๒๑ กล (๗ กล)	เลขที่ ๑๗๗ (เล่ม ๑) **<- เหมือนกัน ->**	ตรงกันทั้งเล่ม
เล่มที่ ๒ หน้า ๒๐ (ที่เหลือ) – หน้า ๓๔ (ข้อความ) - กลศึกต่อจากเล่ม ๑ - กลวิธีการเคลื่อนพล - ฤกษ์นาครและยายี วิธีเล่นชัยภูมิ - นิมิตบอกเหตุ – เภทภัย สุบินนิมิต	เลขที่ ๑๒๕ (จศ. ๑๑๔๔) (เล่ม ๒) **<- เหมือนกัน ->**	หน้าต้น (ครบ) ตรงกันทั้งหมด หน้าปลายถึงหน้า ๒๕ (ทั้งฉบับ ๔๑ หน้า) - ผิดพลาด กลยอนภูเขา เหมือนฉบับรัชการที่ ๑ - จบท้ายด้วยคำกลอนโคลงสี่สุภาพ ซึ่งไม่มีในฉบับใด - ไม่ตรงกับเล่ม ๑๒๕ นิมิตและทำนายฝัน ซึ่งเป็นภาษาไทย – ขอม
เล่มที่ ๓ หน้า ๓๔ (แผนภาพ) – หน้า ๖๔ - กลวิธีในการเคลื่อนพล - การจัดทัพเป็นกระบวนพยุหะ - มหาทักษาพยากรณ์ ลักษณะขุนพล นาม ยาตราทัพ ลักษณะเบญจปักษี สัตว์สำแดงฤทธิ์ ฤกษ์ตั้งทัพ เดินทัพ ยกพล ราศี ดาวเคราะห์	เลขที่ ๑๒๒ (เล่ม ๓) **<- เหมือนกัน ->** มีเพิ่มตำราดูนิมิตจากดวงดาว และภาพสีน้ำยา ลักษณะดวงดาวต่างๆ และดาวในราศี	หน้าต้นตรงทั้งหมด หน้าปลาย ๖ หน้า จบเพียงเท่านี้ และให้รหัสการศึกษา - ไม่ตรงในส่วนของฤกษ์พานาที สกุณนิมิต สัตว์ร้ายแสดงฤทธิ์ การตั้งทัพ เดินพลตามฤกษ์

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ) การเปรียบเทียบความสอดคล้องของเนื้อหาในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ (ต่อ)

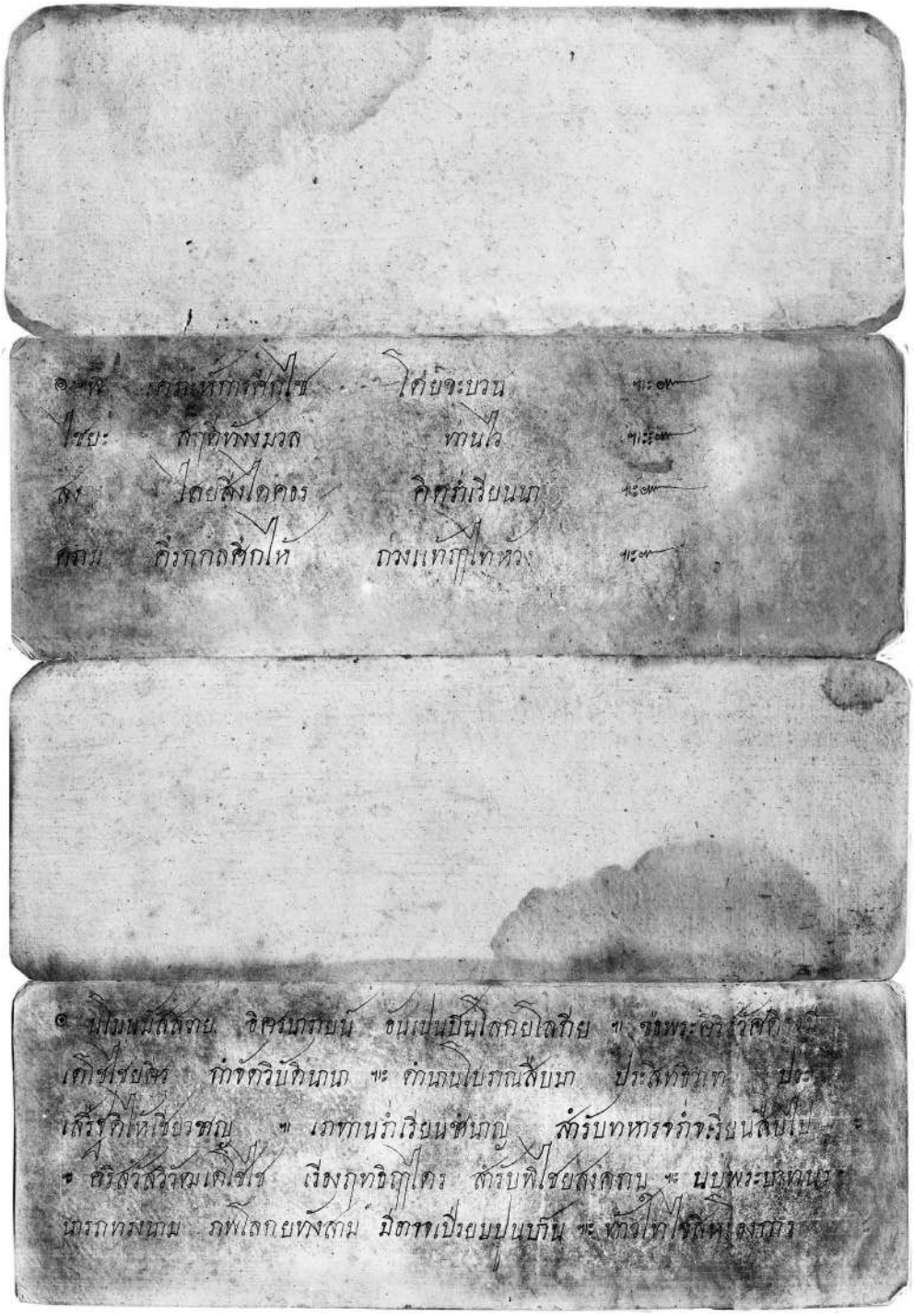
ฉบับหลวงพิไชยเสนา	ฉบับรัชกาลที่ ๑	ฉบับเพชรบูรณ์
เล่มที่ ๔ มหาทักษาพยากรณ์ (หน้า ๖๕ – ๗๖) - นามเมือง เสนาบดี คำนวณการยกทัพ มาตี การถอยทัพตามราศีผู้ที่จะตีเมืองได้ - เบญจปักษี ดูฤกษ์ ดูยาม ดูนาค - การยาตราตามวันเวลา การใส่เสื้อตามวัน - การทำดินปืน การยิงปืนใหญ่ - ลักษณะศึก เช่น ช้างศึก ม้าศึก รถศึกฯ - สิริมงคลในการอาบน้ำ แต่งตัว ดูแลครอบครัว	เลขที่ ๑๘๑ (เล่ม ๔) เทียบกับเล่ม ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๓๓๖) - การจัดทัพเป็นรูปแบบต่างๆ กระบวนพยุหะ - มหาทักษาพยากรณ์เหมือนกัน จนถึงเกณฑ์การตั้งทัพให้เหมาะกำลังคน - ไม่มีทั้งการทำดินปืนและการยิงปืนใหญ่	-
เล่มที่ ๕ หน้า ๗๗ – ๑๑๐ (ยังมีส่วนท้ายอีกถึงหน้า ๑๒๔) - โลกวัตรธรรมวัตร - ตำราดูดีร้าย ราหู ฤกษ์ยามดี นาคร - ลักษณะการเกิดศึก ลักษณะแม่ทัพ - ลักษณะกำลังศึก ดำเนินศึก ลักษณะศึก - การตั้งทัพ บำรุงศึก การเลิกทัพ ถอยทัพ - นิทานชาดกการทำสงครามของ ๒ กษัตริย์ - ยันต์ เศกน้ำมัน พุทธคุณ คาถาอาคม	เลขที่ ๑๑๘ (จศ. ๑๑๔๔) (เล่ม ๕) **<- เหมือนกัน ->** ที่ต่างเพิ่มเข้ามา - ตำราเกณฑ์ทัพตรีเสนา เบญจเสนา เลขที่ ๑๘๔ (จศ. ๑๑๔๔) (เล่ม ๖) - เนาวพยัตติ (ไม่มีในฉบับหลวงพิไชยเสนา)	-

ลักษณะเล่มคำกลอนเปรียบดังตำรา (Textbook) สำหรับศึกษาร่ำเรียน และเล่มกระบวนพยุหะเป็นคู่มือฝึกปฏิบัติ (Workbook) ต้องใช้ทั้ง ๒ เล่มควบคู่กัน จึงจะสามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ถูกต้อง แม้ว่าเล่มคำกลอนมีเพียง ๒ เล่มครึ่งสมุดไทย แต่เพียงพอในการใช้รบทัพจับศึกได้

สาระสำคัญหลักนอกจากกลศึก ๒๑ กลศึกแล้ว ในส่วนของเนื้อหาที่สอดคล้องกับเล่มที่ ๑ ของเล่มหลวงพิไชยเสนา ทำให้ทราบถึงการเกณฑ์บัญชี สัสดี การตรวจพล และยุทโธปกรณ์ การตั้งชัยภูมิพยุหะ

ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติทั้งด้านโหราศาสตร์ เช่น ฤกษ์ผานาที ดูเมฆ ดูลม นามมงคล ฯลฯ และมหาทักษาพยากรณ์ที่ใช้ควบคู่กับเล่มกระบวนพยุหะ

เมื่อวิเคราะห์ทั้งเล่มคำกลอน และเล่มกระบวนพยุหะ สามารถจำลองภาพ “สรรพวิชายุทธศาสตร์ในตำราพิไชยสงคราม” และ “กระบวนพยุหะในการดำเนินสงครามโบราณของไทยและพม่า” ได้ ดังอธิบายไว้แล้วในบทที่ ๒ เนื้อหาส่วนคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๑ - ๒ และ ๓ - ๔

รูปเล่มต้นฉบับพร้อมคำอ่านหนังสือสมุดไทยดำ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

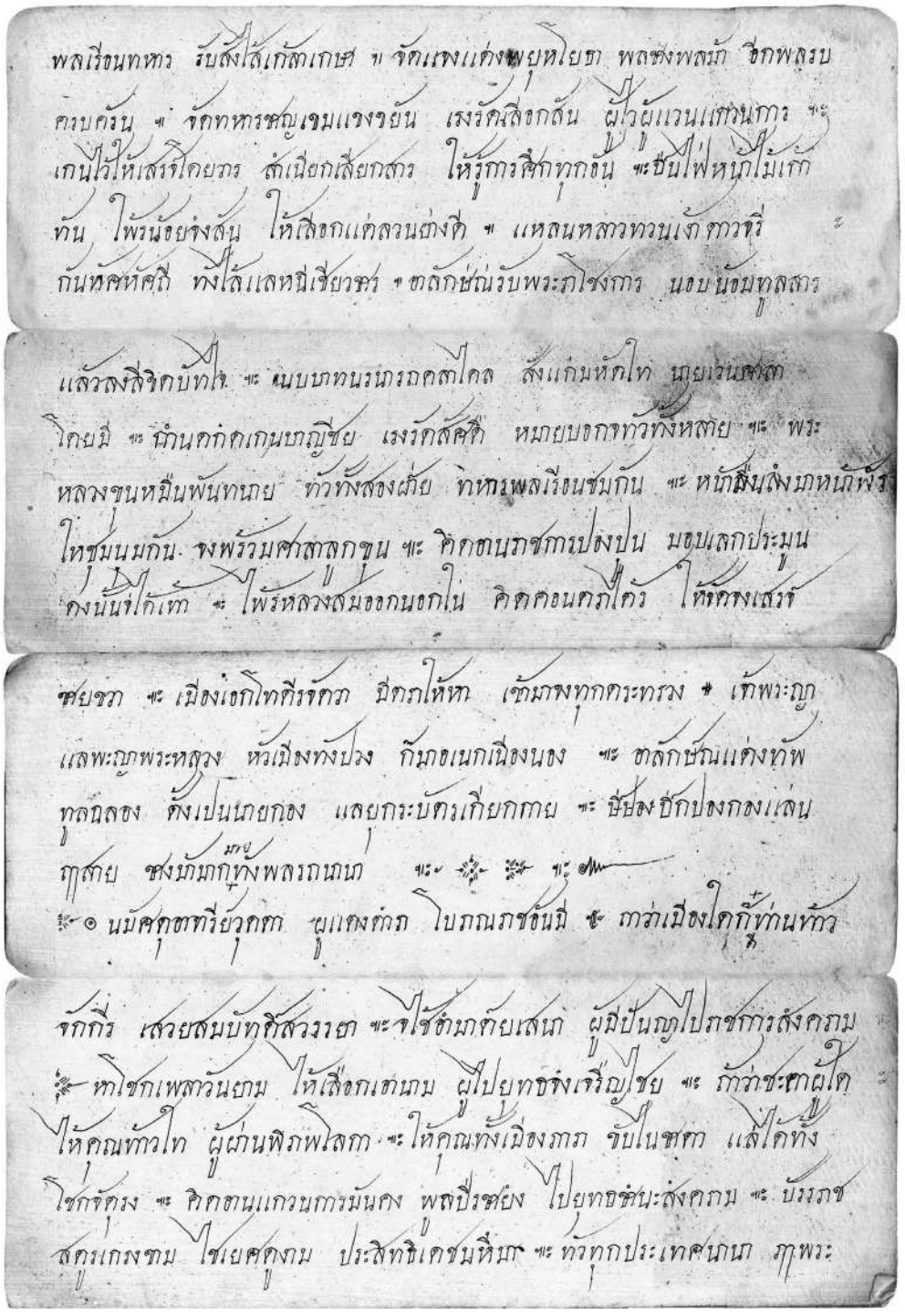
เล่มคำกลอน

พิ	เคราะห์การศึกใช้	โดยจะบวน
ไชยะ	สฤดิทั้งมวล	ท่านไว้
สง	สัยสิ่งใดควร	คิดร่ำเรียนนา
คราม	ศึกกลศึกให้	ถ่องแท้หรือไทยหวัง

* นโมนมัสสิวาย
ขอพระศิริสวัสดิ์จงมี
ตำนานโบราณสืบมา
เราท่านร่ำเรียนชำนาญ
ศรีสวัสวิวัฒเดโชชัย
นบพระบาทนรนาถทรงนาม

อิศรนารายณ์
เดโชชัยศรี
ประสิทธิวาจา
สำหรับทหาร
เรืองฤทธิฤาไกร
ภพโลกทั้งสาม

อันเป็นปิ่นโลกไลกีย์
กำจัดวิบัตินานา
ประเสริฐให้เชี่ยวชาญ
จะร่ำจะเรียนสืบไป
สำหรับพิชัยสงคราม
มิอาจจะเปรียบปูนปาน

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๕ - ๖ และ ๗ - ๘

ท้าวไทไขสีหโองการ
จัดแจงแต่งพยุหโยธา
จัดทหารชาญเข้มแข็งขยัน
เกณฑ์ไว้ให้เสร็จโดยวาร
ปืนไฟหน้าไม้เกาฑัณฑ์
แหลนหลาวทวนง้าวตาวจรี
อาลักษณ์รับพระราชโองการ

พลเรือนทหาร
พลช้างพลม้า
เร่งรัดเลือกสัน
สำเนียกเลียกสาร
ใหญ่น้อยจงสัน
กัณฐัศว์หัตถี
นอบน้อมทูลสาร

รับสั่งใส่เกล้าเกศา
อีกพลรบครบครัน
ผู้ไวผู้แว่นแกว่นการ
ให้รู้การศึกทุกอัน
ให้เลือกแต่ล้วนอย่างดี
ทั่งไล่แลหนีเชี่ยวชาญ
แล้วลงลิขิตบัดใจ

นบบาทนรนารถคลาไคล
กำหนดกฎเกณฑ์บาญชี
พระหลวงขุนหมื่นพันทนาย
นาหมื่นลงมานาพัน
คิดอ่านราชการปองปูน
ไพร่หลวงสมออกนอกใน

สั่งแก่มหาดไทย
เร่งรัดสัสดี
ทั่วทั้งสองฝ่าย
ให้ชุมนุมกัน
มอบเลขประมูล
คิดควรตราไตร

นายเวนศาลาโดยมี
หมายบอกจงทั่วทั้งหลาย
ทหารพลเรือนชุมกัน
จงพร้อมศาลาลูกขุน
ดั่งนั้นจะได้เท่าใด
ให้จัดจงเสร็จซ้ายขวา

เมืองเอกโทตรีจัตวา
เจ้าพระยาแลพระยาพระหลวง
อาลักษณ์แต่งทัพทูลฉลอง
ปีกป้องกองแล่นฤาสาย
นมัสดุอาจารีย์อุดตา
ถ้าว่าเมืองใดก็ดี

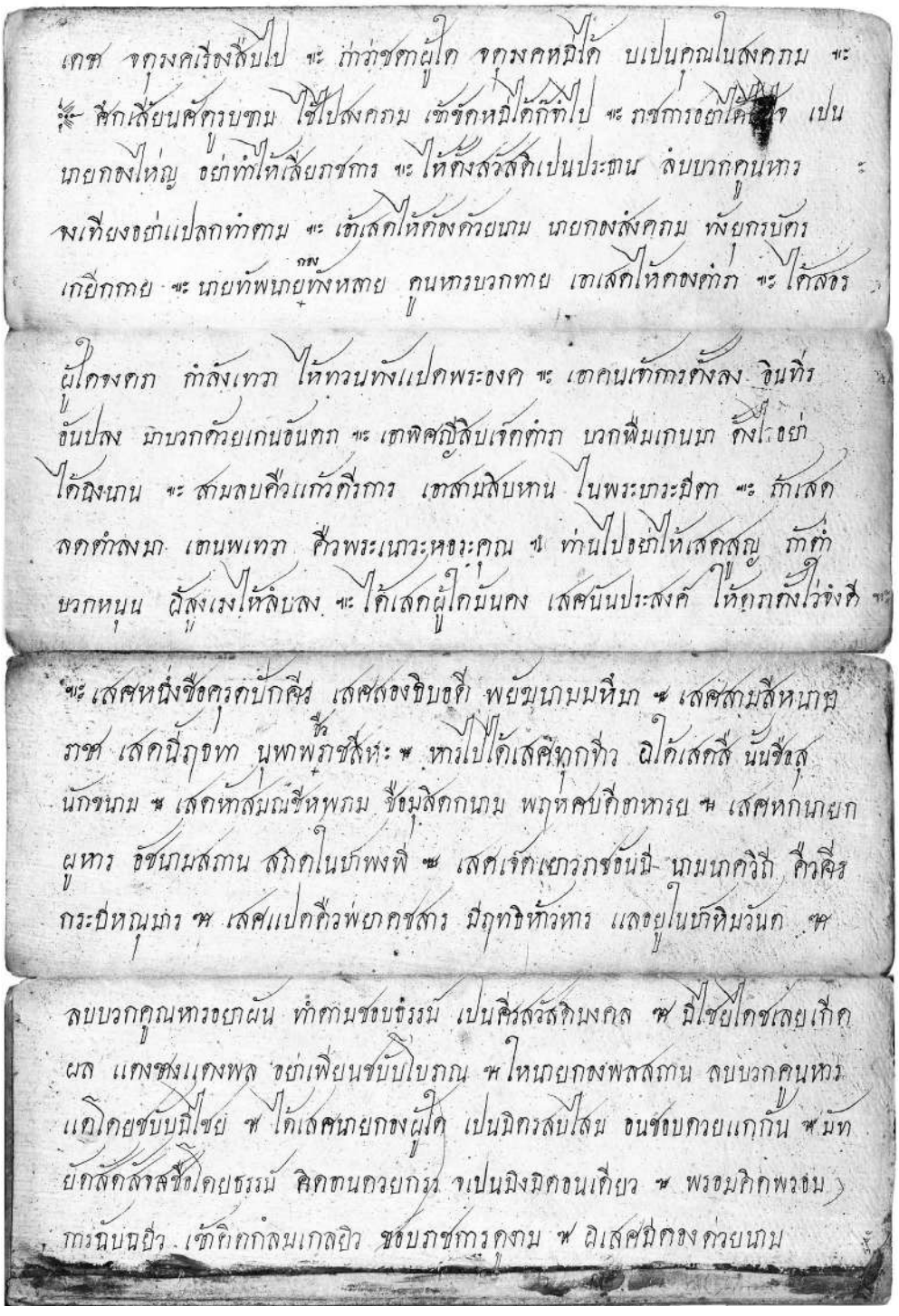
มีตราให้หา
หัวเมืองทั้งปวง
ตั้งเป็นนายกอง
ช้างม้ามากมาย
ผู้แต่งตำรา
ท่านท้าวจักรี

เข้ามาจงทุกกระทรวง
ก็มาอเนกเนืองนอง
แลยุกระบัตรเกียกกาย
ทั้งพลรถนานา
โบราณราชอันมี
เสวยสมบัติสวรรยา

จะใช้อำมาตย์เสนา
หาโชคเพลาวันยาม
ถ้าว่าชะตาผู้ใด
ให้คุณทั้งเมืองพารา
คิดอ่านแกว่นการมั่นคง
บรราชศัตรูเกรงขาม
ทั่วทุกประเทศนานา

ผู้มีปัญญา
ให้เลือกเอานาม
ให้คุณท้าวไท
ขับในชะตา
พูนปรีชายง
ไชเยศดูงาม
ลือพระเดชา

ไปราชการสงคราม
ผู้ไปยุทธจงเจริญชัย
ผู้ผ่านพิภพโลกา
แลได้ทั้งโชคจัตุรงค์
ไปยุทธชำนะสงคราม
ประสิทธิเดชมหิมา
จตุรงค์เรืองสืบไป

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๙ - ๑๐ และ ๑๑ - ๑๒

ถ้าว่าชะตาผู้ใด
ศึกเสี้ยนศัตรูบ่ขาม
ราชการอย่าได้ไว้ใจ
ให้ตั้งสวัสดิ์เป็นประธาน
เอาเศษให้ต้องด้วยนาม
นายทัพนายกองทั้งหลาย

จตุรงค์มิได้
ใช้ไปสงคราม
เป็นนายกองใหญ่
ลบบวกคูณหาร
นายกองสงคราม
คูณหารบวกทาย

บ่เป็นคุณในสงคราม
เขาขัดมิได้ก็จำไป
อย่าทำให้เสียราชการ
จงเที่ยงอย่าแปลกทำตาม
ทั้งยุกระบัตรเกียกกาย
เอาเศษให้ต้องตำรา

ได้ส่วนผู้ใดจงตรา
เอาคนเจ้าการตั้งลง
เอาพิศยี่สิบเจ็ดตำรา
สามลบคือแก้วตรีการ
ถ้าเศษลดต่ำลงมา
หารไปอย่าให้เศษสูญ
ได้เศษผู้ใดมั่นคง

กำลังเทวา
อินทรีย์อันปลง
บวกเพิ่มเกณฑ์มา
เอาสามสิบหาร
เอานพเทวา
ถ้าต่ำบวกหนุน
เศษนั้นประสงค์

ให้ถ้วนทั้งแปดพระองค์
มาบวกด้วยเกณฑ์อันตรา
ตั้งไว้อย่างได้นิ่งนาน
ในพระบารมีตา
คือพระเนาวหรคูณ
ผิสูงเร่งให้ลบลง
ให้ตราตั้งไว้จงดี

เศษหนึ่งชื่อครุฑปักษี
เศษสามสีหนามราชา
หารไปได้เศษทุกที
เศษห้าสมณชีพราหมณ์
เศษหกนายกองผู้หาญ
เศษเจ็ดเยาวราชอันมี
เศษแปดคือพระยาคชสาร

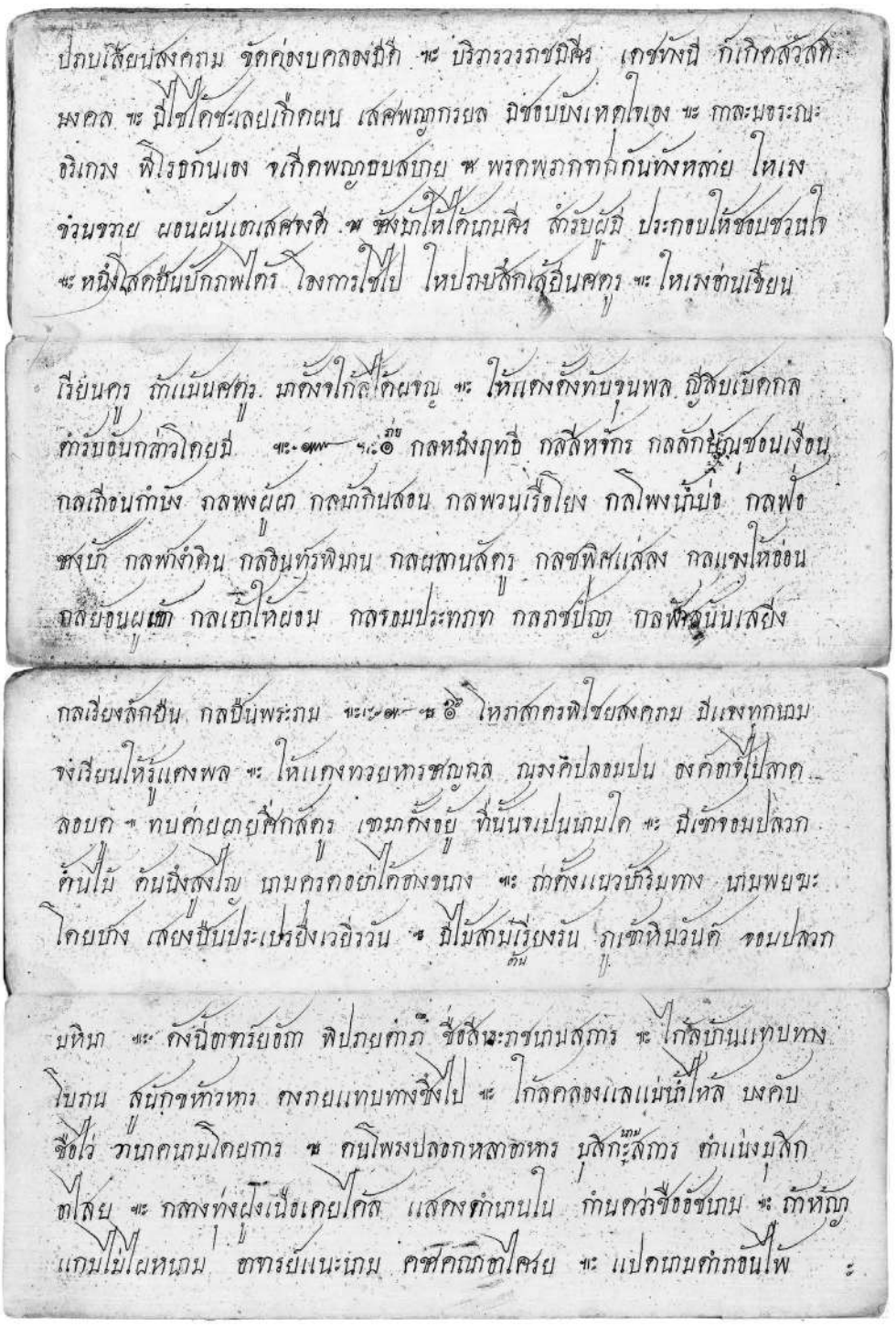
เศษสองธิบดี
เศษนี้ ฤทธา-
ผิได้เศษสี่
ชื่อมุสิกนาม
อัชนามสถาน
นามนาควิถี
มีฤทธิห้าวหาญ

พยัฆนามมหิมา
นุภาพชื่อราชสีห์
นั้นชื่อสุนัขนาม
พฤหัสบดีอาจารย์
สถิตในป่าพงพี
คือศรีกระบี่หนุมาน
แลอยู่ในป่าหิมวันต์

ลบบวกคูณหารอย่าผัน
มีชัยได้เชลยเกิดผล
ให้นายกองพลสถาน
ได้เศษนายกองผู้ใด
มัธยัสถ์สัตย์ซื่อโดยธรรม
พร้อมคิดพร้อมการฉับเฉียว

ทำตามชอบธรรม
แต่งช้างแต่งพล
ลบบวกคูณหาร
เป็นมิตรสบสมัย
คิดอ่านด้วยกัน
เข้าคิดกลมเกลียว

เป็นศรีสวัสดิ์มงคล
อย่าเพี้ยนฉบับโบราณ
แต่โดยฉบับมีชัย
อันชอบด้วยแก่กัน
จะเป็นมิ่งมิตรอันเดียว
ชอบราชการดูงาม

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๑๓ - ๑๔ และ ๑๕ - ๑๖

ผิเศษมิต้องด้วยนาม ปราบเสี้ยนสงคราม ขัดคล่องบ่คล่องมิดี
บริวารวรราชมีศรี เดชะทั้งนี้ ก็เกิดสวัสดิ์มงคล
มีชัยได้เชลยเกิดผล เศษพยากรณ์ยล มิชอบบังเหตุใจเอง
กาลมรณะอริเกรง พิโรธกันเอง จะเกิดพยาธิบ่สบาย
พลัดพรากจากกันทั้งหลาย ให้เร่งขวนขวาย ผ่อนผันเอาเศษจงดี
ช้างม้าให้ได้นามศรี สำหรับผู้ขี่ ประกอบให้ชอบชวนใจ
หนึ่งโสตปิ่นปักภพไตร โองการใช้ไป ให้ปราบศึกเสี้ยนศัตรู
ให้เร่งอ่านเขียนเรียนรู้ ถ้าแม้นศัตรู มาตั้งจะใกล้ได้ผจญ
ให้แต่งตั้งทัพขุนพล ยี่สิบเอ็ดกล ตำรับอันกล่าวโดยมี

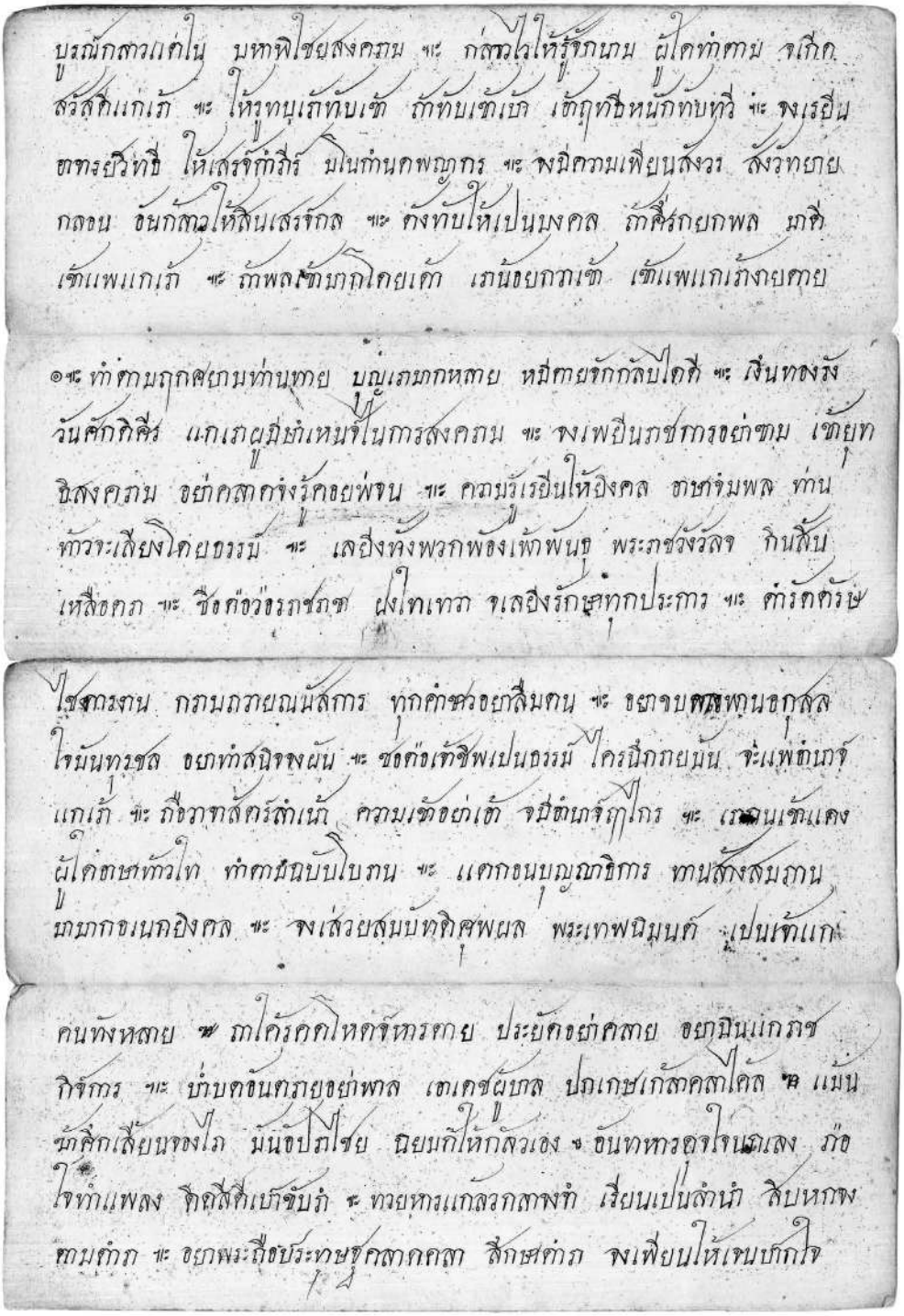
ร่าย

● กลหนึ่งฤทธี กลสีหจักร กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน กลเถื่อนกำบัง
กลพังภูผา กลม้ากินสวน กลพวนเรือโยง กลโพงน้ำบ่อ
กลล่อช้างป่า กลฟ้างำดิน กลอินทร์พิมาน กลผลาญศัตรู
กลชูพิษแสลง กลแข็งให้อ่อน กลยอนภูเขา กลเย้าให้ผอม
กลจอมปราสาท กลราชปัญญา กลฟ้าสนั่นเสียง กลเรียงหลักยืน
กลปืนพระราม

๑๖

● โหราศาสตร์พิชัยสงคราม มีแจงทุกนาม จงเรียนให้รู้แต่งพล
ให้แต่งทวยหาญชาญกล ณรงค์ปลอมปน องค์อาจไปลาดลอบดู
ทัพค่ายฝ่ายศึกศัตรู เขามาตั้งอยู่ ที่นั้นจะเป็นนามใด
มีเขาจอมปลวกต้นไม้ ต้นหนึ่งสูงใหญ่ นามครุฑอย่าได้อางขนาง
ถ้าตั้งแนวป่าริมทาง นามพยัคฆ์โดยปาง เสียงปืนประเปรี้ยงเวียรวัน
มีไม้สามต้นเรียงรัน ภูเขาหิมวันต์ จอมปลวกมหิมา

ดังนี้อาจารย์อัตถา ภิปรายตำรา ชื่อสีหราชนามสถาน
ใกล้บ้านแทบทางโบราณ สุนัขห้าวหาญ ตั้งรายแทบทางซึ่งไป
ใกล้คลองแลแม่น้ำไหล บังคับชื่อไว้ ว่านาคนามโดยการ
ดินโพรงปลวกหล้าอาหาร มุสิกนามสถาน ตำแหน่งมุสิกอาศัย
กลางทุ่งฝูงเนื้อเคยไคล แสดงตำนานใน กำหนดว่าชื่ออัชนาม
ถ้าหญ้าแกมไม้ไผ่หนาม อาจารย์แนะนาม คชาคณาอาไศรย

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๑๗ - ๑๘ และ ๑๙ - ๒๐

แปดนามตำราอันไพ
กล่าวไว้ให้รู้จักนาม
ให้รู้ทัพเราทัพเขา
จงเรียนอาจารย์วิธี
จงมีความเพียรสังวร
ตั้งทัพให้เป็นมงคล
ถ้าพลเขามากโดยเดา

บูลย์กล่าวแต่ใน
ผู้ใดทำตาม
ถ้าทัพเขาเบา
ให้เสร็จคัมภีร์
สังวัทยายกลอน
ถ้าศึกยกพล
เราน้อยกว่าเขา

มหาพิไชยสงคราม
จะเกิดสวัสดิ์แก่เรา
เอ้าฤทธีหนักทับทวี
มโนกำหนดพยากรณ์
อันกล่าวให้สิ้นเสร็จกล
มาตีเขาแพ้แก่เรา
เขาแพ้แก่เราง่ายดาย

ทำตามฤกษ์ยามท่านทาย
เงินทองรางวัลศักดิ์ศรี
จงเพียรราชการอย่าขาม
ความรู้เรียนให้ยิ่งคน
เลี้ยงทั้งพวกพ้องเผ่าพันธ์
ซื่อต่อวรราชราชา

บุญเรามากหลาย
แก่เราผู้มี
เข้ายุทธสงคราม
อาสาจุมพล
พระราชรางวัล
ฝูงไท้เทวา

มิตายจะกลับได้ดี
บำเหน็จในการสงคราม
อย่าคลาดจงรู้คอยผจญ
ท่านท้าวจะเลี้ยงโดยธรรม
กินสิ้นเหลือตรา
จะเลี้ยงรักษาทุกประการ

ดำรัสตรัสใช้การงาน
อย่าคบคนพาลอกุศล
ซื่อต่อเจ้าชีพเป็นธรรม
ถือวาจาสัตย์ลำเนา
เรากินข้าวแดงผู้ใด
แต่ก่อนบุญญาธิการ
จึงเสวยสมบัติศุภผล

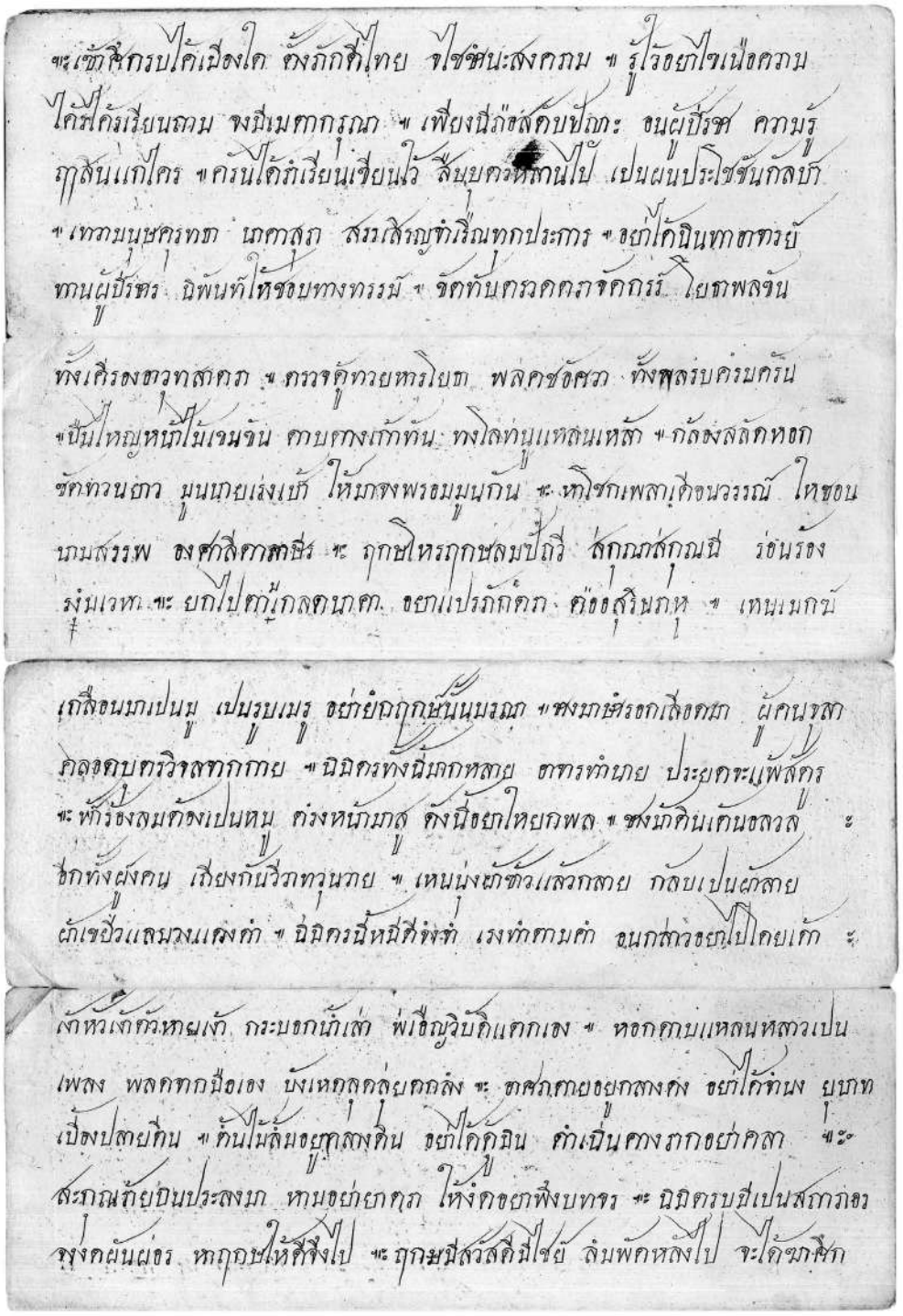
กราบถวายนมัสการ
ใจมันทุรชน
ใครนึกร้ายมัน
ความเข้าอย่าเอา
อาษาท้าวไท
ท่านสร้างสมภาร
พระเทพนิมนต์

ทุกค่ำเช้าอย่าลืมตน
อย่าทำสนิทจงผัน
จะแพ้อำนาจแก่เรา
จะมีอำนาจลือไกร
ทำตามฉบับโบราณ
มามากอเนกยิ่งคน
เป็นเจ้าแก่คนทั้งหลาย

ถ้าใครคิดโหดหาญตาย
บำบัดอันตรายอย่าพาล
แม้นข้าศึกเสี้ยนจองภัย
อันทหารดุจใจนักเลง
ทวยหาญแกล้วกล้าจงจำ
อย่าพระถือประทุษฐคลาดคลา

ประหยัดอย่าคลาย
เอาเดชภูบาล
มันอัปราชัย
พอใจทำเพลง
เรียนเป็นลำนำ
ศึกษาตำรา

อย่าหมิ่นแก่ราชกิจการ
ปกเกศเกล้าคลาไคล
นิยมให้กลัวเอง
ดีดสีตีเป่าขับรำ
สิบหกจงตามตำรา
จงเพียรให้เจนปากใจ

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๒๑ - ๒๒ และ ๒๓ - ๒๔

เข้าศึกรบได้เมืองใด
รู้ไว้อย่าไขเนื้อความ
เพียงนี้พอสดับปัญญา
ครั้นได้ร่ำเรียนเขียนไว้
เทวามนุษย์ครุฑธา
อย่าได้นินทาอาจารย์
ขัดทัพตรวจตราจัดกัน

ตั้งภักดีไท้
ใครใคร่เรียนถาม
อันผู้ปรีชา
สืบบุตรหลานไป
นาคาสุรา
ท่านผู้ปรีชาญ
โยธาพลขันธ์

จะชัยชำนะสงคราม
จงมีเมตตากรุณา
ความรู้ฤาสิ้นแก่ใคร
เป็นผลประโยชน์กัลปา
สรรเสริญจำเริญทุกประการ
นิพนธ์ให้ชอบทางธรรม
ทั้งเครื่องอาวุธศาสตรา

ตรวจดูทวยหาญโยธา
ปืนใหญ่หน้าไม้เขนขัน
กล้องสลัดหอกซัดทวนยาว
หาโชคเพลาเดือนวัน
ฤกษ์โหรฤกษ์ลมปัถวี
ยกไปตามเกล็ดนาคา

พลคชอัศวา
ดาบดั้งเกาทัณฑ์
มูลนายเร่งป่าว
ให้ชอบนามสรรพ์
สกุณาสกุณี
อย่าแปรพักตรา

ทั้งพลรบครบครัน
ทั้งโล่ธนูแหลนหลาว
ให้มาจงพร้อมมูลกัน
องศาลิปดาราศี
ร่อนร้องระงมเวหา
ต้องสุรินราหู

เห็นเมฆเกลื่อนมาเป็นหมู่
ช้างม้าสำรอกเลือดมา
นิมิตทั้งนี้มากหลาย
ฟ้าร้องลมต้องเป็นหมู่
ช้างม้าตื่นเต้นอลวน
เห็นนุ่งผ้าขาวแล้วกลาย
นิมิตรนี้มิดีจงจำ

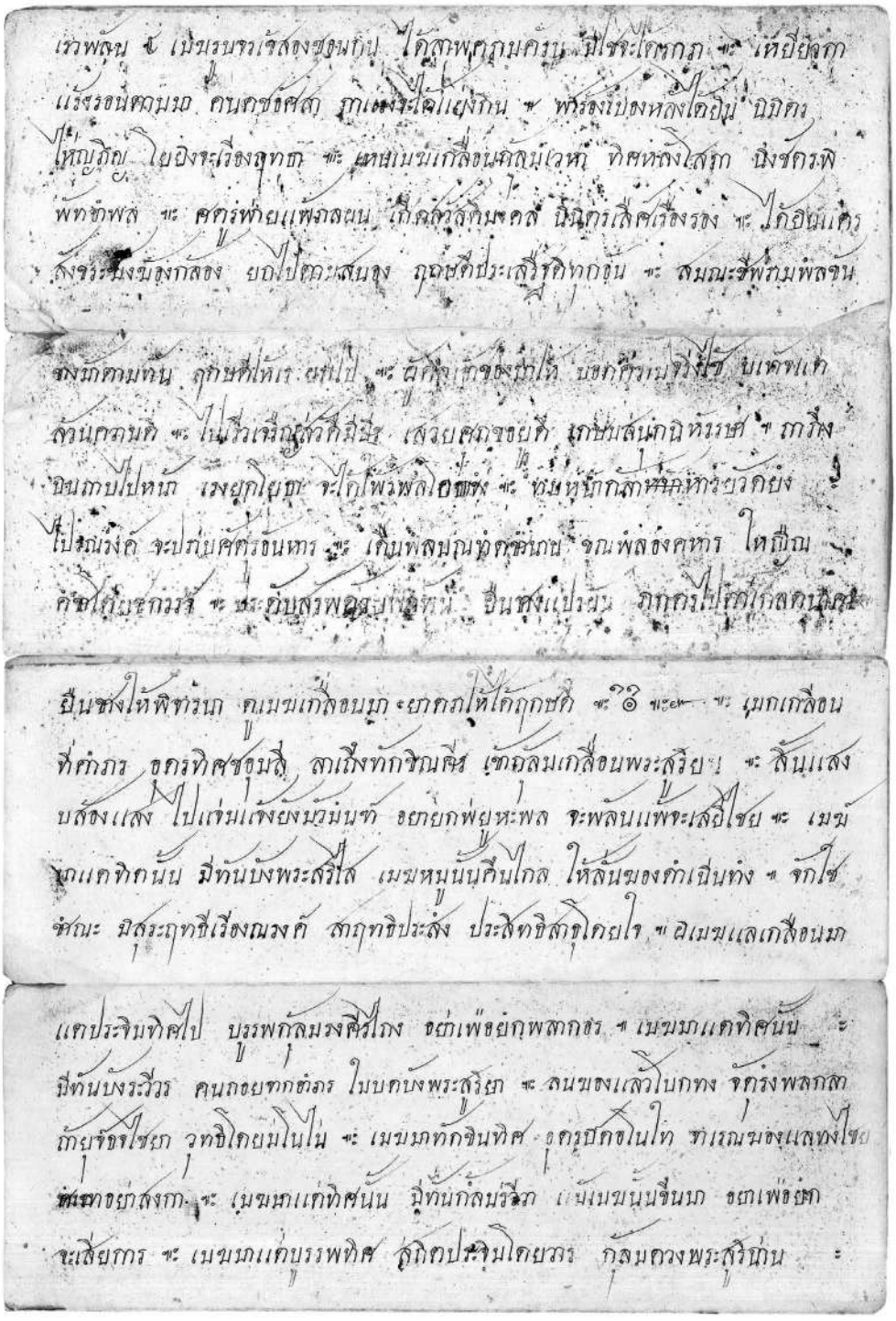
เป็นรูปเมรู
ผู้คนจุลา
อาจารย์ทำนาย
ตรงหน้ามาสู่
อีกทั้งฝูงคน
กลับเป็นผ้าลาย
เร่งทำตามคำ

อย่ายกฤกษ์นั้นมรณา
คลอดบุตรวิกลจากกาย
ประหยัดจะแพ้ศัตรู
ดังนี้อย่าให้ยกพล
เถียงกันวิวาทวุ่นวาย
ผ้าเขียวแลม่วงแดงดำ
อันกล่าวอย่าไปโดยเดา

เงาหัวเงาตัวหายเงา
หอกดาบแหลนหลาวเป็นเพลง
อาสภตายอยู่กลางดง
ต้นไม้ล้มอยู่กลางดิน
สกุณาร้ายบินประลงมา
นิมิตรบ่มิเป็นสถาพร
ฤกษ์มีสวัสดีมีชัย

กระบอกน้ำเล่า
พลัดจากมือเอง
อย่าได้จำนง
อย่าได้ดูหมิ่น
ห้ามอย่ายาตรา
จงงดผันผ่อน
ลมพัดหลังไป

เผอิญวิบัติแตกเอง
บังเหตุหลุดลุ่ยตกลง
ยุบาทเบื้องปลายตีน
ดำเนินข้างรากอย่าคลา
ให้งดอย่างพึ่งบทจร
หาฤกษ์ให้ดีจึงไป
จะได้ข้าศึกเร็วพลัน

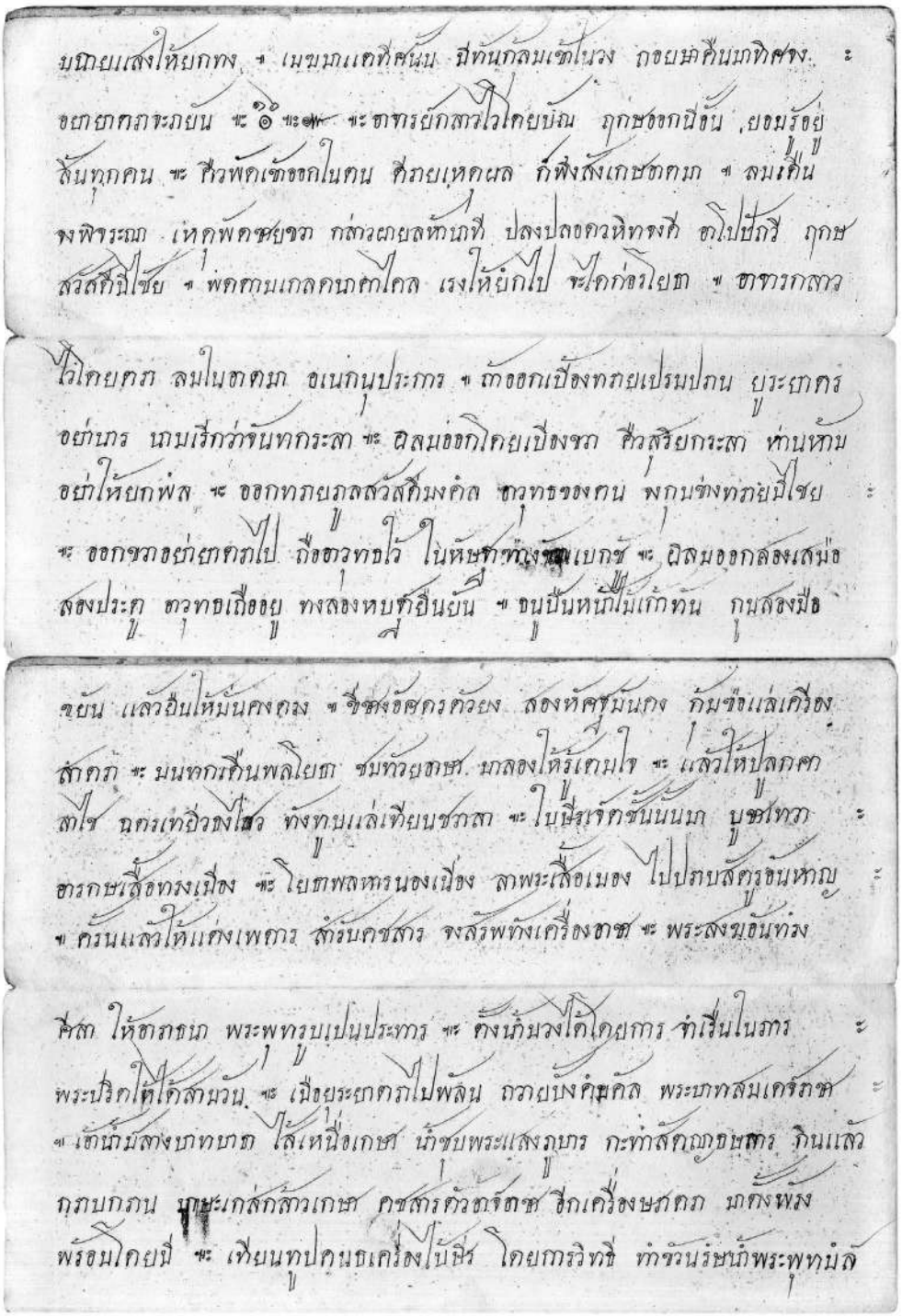
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๒๕ - ๒๖ และ ๒๗ - ๒๘

เมฆรูปจระเข้สองซ้อนกัน ได้ลาภครามครัน มีชัยจะได้พารา
เหยียวกาแร้งร่อนตามมา คนศชอัศวา กาแร้งจะได้แย่งกิน
ฟ้าร้องเบื้องหลังได้ยิน นิมิตรใหญ่ภิญ โญยิ่งจะเรืองฤทธา
เห็นเมฆเกลื่อนกลุ้มเวหา ทิศหลังโสภา ธงฉัตรพิพัฒน์อำพล
ศัตรูพ่ายแพ้พูนผล เกิศสวัสดิ์มงคล นิมิตเลิศเรืองรอง
ได้ยินแตรสังข์ระฆังฆ้องกลอง ยกไปตามสนอง ฤกษ์ดีประเสริฐทุกอัน

สมณชีพราหมณ์พลขันธ์ ช้างม้าตามทัน ฤกษ์ดีให้เร่งยกไป
ผู้คนเอาของมาให้ บอกความจริงไซร้ บ่เท็จแต่ล้วนความดี
ไปเร็วเจริญสวัสดิ์มีศรี เสวยสุขอยู่ดี เกษมสนุกนิ์หรรษา
ถ้าผึ้งบินถาบไปหน้า เร่งยกโยธา จะได้ไพร่พลโดยจง
ทัพหน้ากล้าหาญยวดยง ไปรณรงค์ จะปราบศัตรูอันหาญ
เดินพลฆณทลชำนาญ ขุนพลองค์หาญ ให้ยืนคชาโดยฉกรรจ์
ประดับสรรพด้วยพลพัน ยืนช้างแปรผัน พักตร์ไปตามเกล็ดนาคา
ยืนช้างให้พิจารณา ดูเมฆเกลื่อนมา ยาตราให้ได้ฤกษ์ดี

๑๑

● เมฆเกลื่อนทิฆัมพร อุดรทิศชอุ่มศรี
ลาถึงทักษิณศรี เข้ากลุ้มเกลื่อนพระสุริยน
สิ้นแสงบ่ส่องแสง ไปแจ่มแจ้งยังมัวมน
อย่ายกพยุหะพล จะพลันแพ้จะเสียชัย
เมฆมาแต่ทิศนั้น มิทันบังพระสุริยไสย
เมฆหมู่นั้นคืนไกล ให้ลั่นฆ้องดำเนินธง
จักชัยชำนะ มิสุรฤทธิ์เรืองณรงค์
สัมฤทธิ์ประสงค์ ประสิทธิ์สาธุโดยใจ
ผิเมฆแลเกลื่อนมา แต่ประจิมทิศไป
บูรพากลุ้มรังสีไถง อย่าเพิ่งยกพลากร
เมฆมาแต่ทิศนั้น มิทันบังระวีวร
คืนถอยจากอัมพร ไม่บดบังพระสุริยา
ลั่นฆ้องแล้วโบกธง จัตุรงพลาคลา
ถ้ายุทธจะชัยยา วุทธิโดยมโนใน
เมฆมาทักษิณทิศ อุดรปิดอโณทัย
จำเริญฆ้องแลธงชัย ชำนะแท้อย่าสงกา
เมฆมาแต่ทิศนั้น มิทันกลุ่มรวีวา
แม้เมฆนั้นคืนมา อย่าเพิ่งยกจะเสียการ

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๒๙ - ๓๐ และ ๓๑ - ๓๒

เมฆมาแต่บูรพทิศ
กลุ่มดวงพระสุริยฉาน
เมฆมาแต่ทิศนั้น
ถอยคืนมาทิศจง

สถิตย์ประจิมโดยวาร
บ่ฉายแสงให้ยกธง
มิทันกลุ้มเข้าในวง
อย่ายาตราจะภยันต์

๑๖

● อาจารย์กล่าวไว้โดยบรรพ์
คือพัดเข้าออกในตน
ลมเดินจงพิจารณา
ปลงปลอดวิหิทจงดี
พัดตามเกล็ดนาคาไคล

ฤกษ์ออกนี้อัน
ดีร้ายเหตุผล
เหตุพัดซ้ายขวา
อาโปปัถวี
เร่งให้ยกไป

ย่อมรู้อยู่สิ้นทุกคน
ก็พึงสังเกตอาตมา
กล่าวฝ่ายละห้านาที
ฤกษ์สวัสดิมีชัย
จะได้นิกรโยธา

อาจารย์กล่าวไว้โดยตรา
ถ้าออกเบื้องซ้ายเปรมปราณ
ผิลมออกโดยเบื้องขวา
ออกซ้ายพูนสวัสดิมงคล
ออกขวาอย่ายาตราไป
ผิลมออกสองเสมอสองประตู
ธนูปืนหน้าไม้เกาทัณฑ์

ลมในอาตมา
ยุรยาตรอย่านาน
คือสุริยกระลา
อาวุธของตน
ถืออาวุธไว้
อาวุธถืออยู่
กุมสองมือขยัน

อเนกนุประการ
นามเรียกจันทกระลา
ท่านห้ามอย่าให้ยกพล
จงกุมข้างซ้ายมีชัย
ในหัตถ์ข้างขวาแบกชู
ทั้งสองหัตถายืนยัน
แล้วยืนให้มั่นคงตรง

ขี่ช้างอัสดรตัวยง
มณฑกเดินพลโยธา
แล้วให้ปลูกศาลาชัย
บายศรีเจ็ดชั้นนั้นมา
โยธาพลหาญนองเนือง
ครั้นแล้วให้แต่งเพดาน

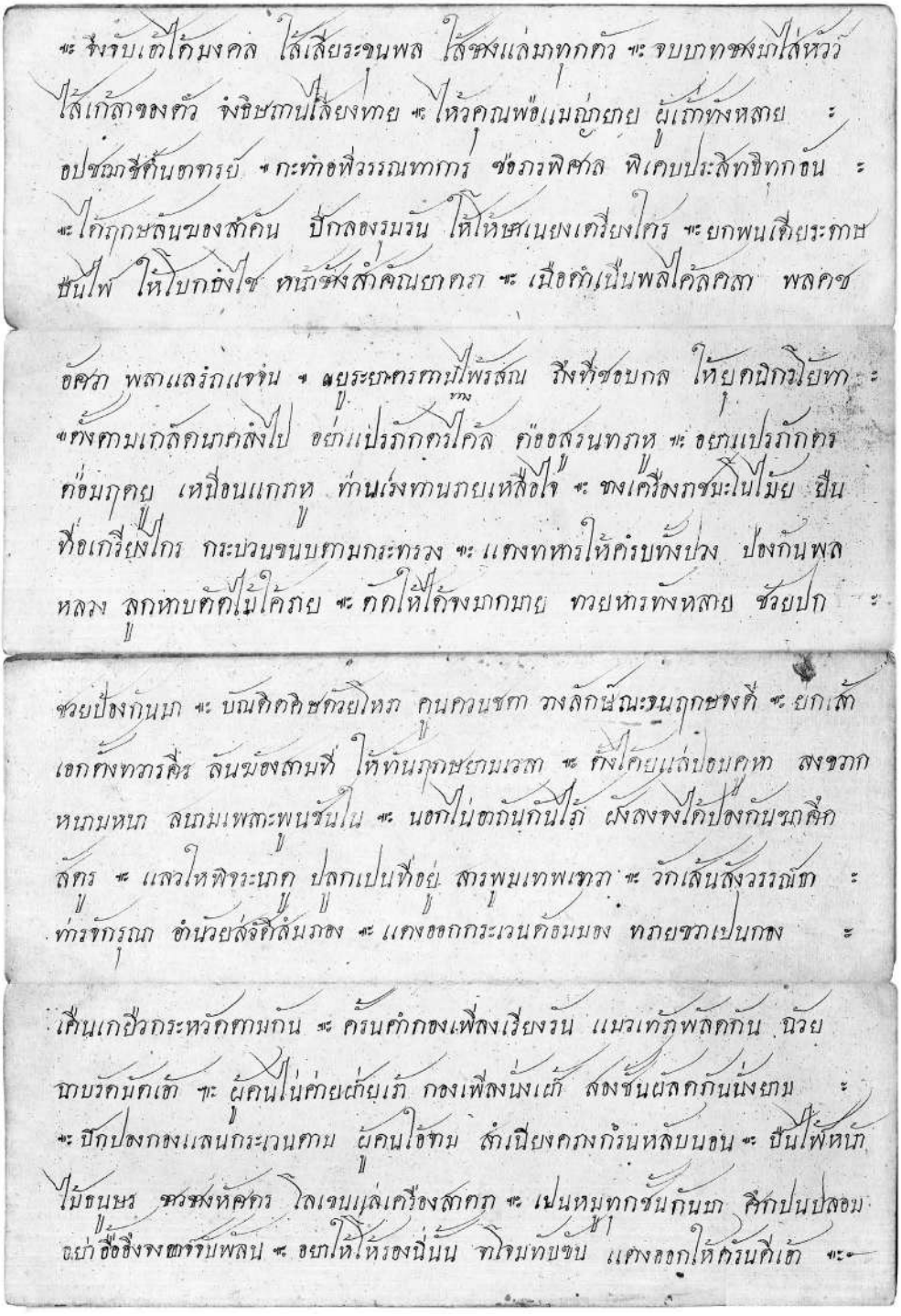
สองหัตถ์มั่นคง
ชุมทวยอาสา
ฉัตรเทียนธงไสว
บูชาเทวา
ลาพระเสื้อเมือง
สำหรับคชสาร

กุมขอแลเครื่องศาสตรา
มาลองให้รู้เต็มใจ
ทั้งธูปแลเทียนชวาลา
อารักษ์เสื้อทรงเมือง
ไปปราบศัตรูอันหาญ
จงสรรพทั้งเครื่องอาชา

พระสงฆ์อันทรงศีลา
ตั้งน้ำบวงด้วยโดยการ
เมื่อยุรยาตราไปพลัน
เอาน้ำล้างบาทบาทา
กระทำสัตยาธิษฐาน
คชสารตัวอาจอาชา
เทียนธูปคันธเครื่องบายศรี

ให้อาราธนา
จำเริญในการ
ถวายบังคมคัล
ใส่เหนือเกศา
กินแล้วกราบกราน
อีกเครื่องศาสตรา
โดยการวิธี

พระพุทธรูปเป็นประธาน
พระปริตให้ได้สามวัน
พระบาทสมเด็จราชา
น้ำชุบพระแสงภูบาล
มาสระเกศเกล้าเกศา
มาตั้งพรั่งพร้อมโดยมี
ทำขวัญรดน้ำพุทธมนต์

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๓๓ - ๓๔ และ ๓๕ - ๓๖

จึงจับเอาด้ายมงคล
จบบาทช้างมาใส่หัว
ไหว้คุณพ่อแม่ย่ายาย
กระทำอภิวันทนาการ
ได้ฤกษ์ลั่นฆ้องสำคัญ
ยกพลเดียรดาษปืนไฟ
เมื่อดำเนินพลไคลคลา

ใส่เศียรขุนพล
ใส่เกล้าของตัว
ผู้เฒ่าทั้งหลาย
ขอพรพิศาล
ปี่กลองรุมรัน
ให้โบกธงชัย
พลคชอัศวา

ใส่ช้างแลม้าทุกตัว
จงธิษฐานเสี่ยงทาย
อุปัชฌาย์ชีต้นอาจารย์
พิเศษประสิทธิทุกอัน
ให้ไห่สำเนียงเกรียงไกร
หน้าช้างสำคัญยาตรา
พลาแลรถแจจล

ยูรยาตรตามทางไพรสณฑ์
ตั้งตามเกล็ดนาคลงไป
อย่าแปรพักตร์ต่อมฤตยู
ช้างเครื่องราชมโนมัย
แต่งทหารให้ครบทั้งปวง
ตัดให้ได้จงมากมาย

ถึงที่ชอบกล
อย่าแปรพักตร์ไคล
เหมือนแก่ราหู
ยืนที่เกรียงไกร
ป้องกันพลหลวง
ทวยหาญทั้งหลาย

ให้หยุดนิกรโยธา
ต่ออสุรินทราหู
ท่านเร่งท่านร้ายเหลือใจ
กระบวนขนบตามกระทรวง
ลูกหาบตัดไม้ทำค่าย
ช่วยปกช่วยป้องกันมา

บัณฑิตคิดด้วยโหรา
ยกเสาเอกเอาตั้งทวารศรี
ตั้งค่ายและป้อมคูหา
นอกในอาถรรพ์กันภัย
แล้วให้พิจารณาดู
วักเช่นสังเวยวันทา
แต่งออกตระเวนด้อมมอง

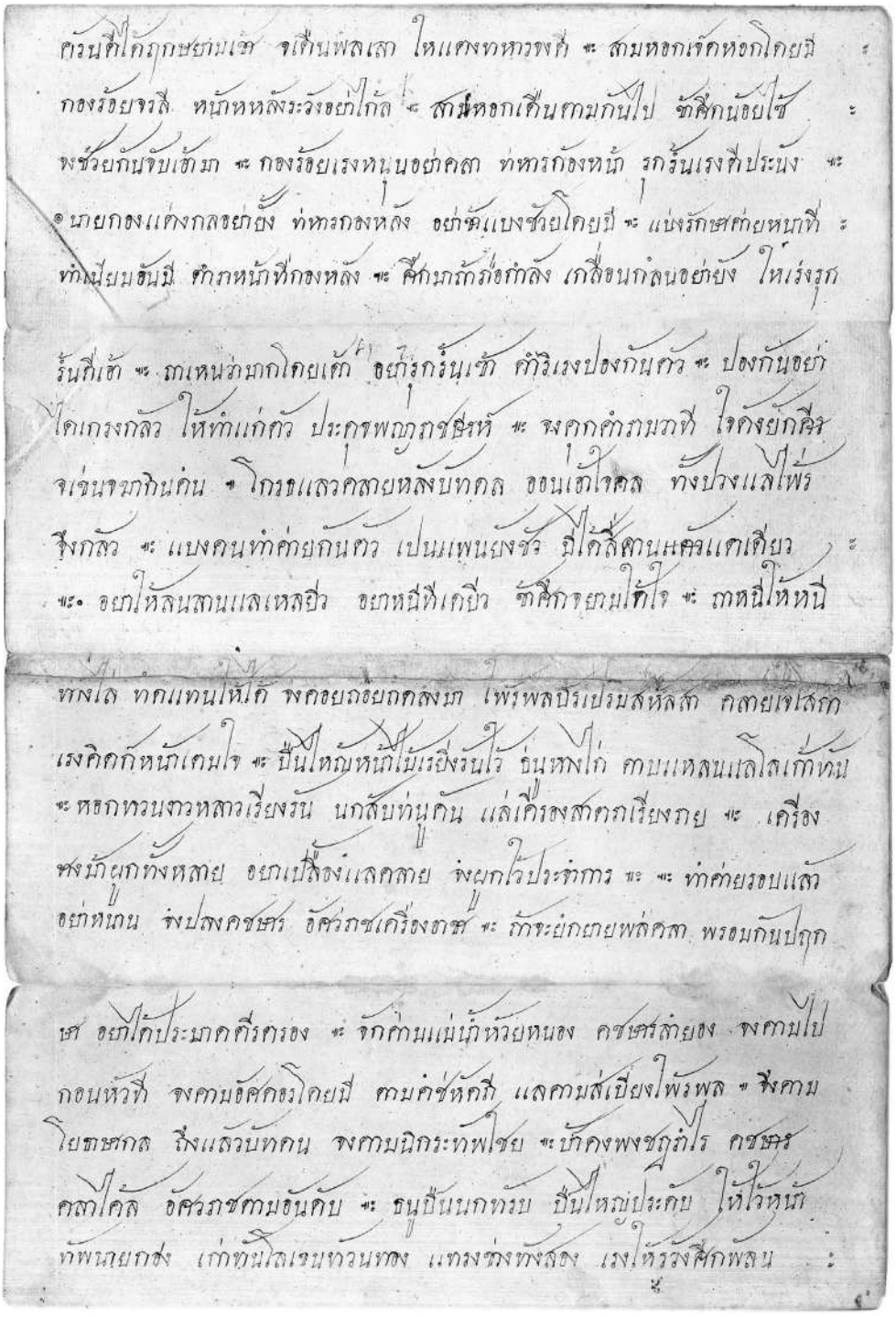
คูณควรชะตา
ลั่นฆ้องสามที
ลงขวากหนามหนา
ฝังลงจงได้
ปลูกเป็นที่อยู่
ท่านจะกรุณา
ซ้ายขวาเป็นกอง

วางลักษณ์จันทร์ฤกษ์จงดี
ให้ทันฤกษ์ยามเวลา
สนามเพลาะพูนชั้นใน
ป้องกันข้าศึกศัตรู
ศาลภูมิเทพเทวา
อำนวยสวัสดิ์สมพอง
เดินเกี้ยวกระหวัดตามกัน

ครั้งค่ำกองเพลิงเรียงรัน
ผู้คนในค่ายฝ่ายเรา
ปีกป้องกองแล่นกระเวนตาม
ปืนไฟหน้าไม้ธนูศร
เป็นหมู่ทุกชั้นกันมา
อย่าให้โห่ร้องนี่นั้น

แมวเซาพลัดกัน
กองเพลิงนั่งเฝ้า
ผู้คนไอจาม
ชาวช้างหัศดร
ศึกปนปลอมอย่า
จะโจมทัพขัน

ฉวยฉาบรัดมัดเอา
สองชั้นผลัดกันนั่งยาม
สำเนียงคร่างกรนหลับนอน
ไล่ห์เขนแลเครื่องศาสตรา
อื้ออึงจงอาจจับพลัน
แต่งออกให้ครันตีเอา

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๓๗ - ๓๘ และ ๓๙ - ๕๐

ครั้งดีได้ฤกษ์ยามเช้า
สามหอกเจ็ดหอกโดยมี
สามหอกเดินตามกันไป
กองร้อยเร่งหนุนอย่าคลา
นายกองแต่งกลอย่ายั้ง
แบ่งรักษาค่ายหน้าที่
ศึกมาถ้าพอกำลัง

จะเดินพลเล่า
กองร้อยจรลี
ข้าศึกน้อยไซร้
ทหารกองหน้า
ทหารกองหลัง
ทำเนียบอันมี
เกลื่อนกล่นอย่ายั้ง

ให้แต่งทหารจงดี
หน้าหลังระวังอย่าไกล
จงช่วยกันจับเอามา
รุกร้นเร่งตีประนัง
อย่าช้าแบ่งช่วยโดยมี
ตำราหน้าที่กองหลัง
ให้เร่งรุกร้นตีเอา

ถ้าเห็นว่ามากโดยเดา
ป้องกันอย่าได้เกรงกลัว
จงคุกคำรามวาที
โกรธแล้วคลายหลังบัดดล
แบ่งคนทำค่ายกันตัว
อย่าให้ลนลานแลเหลียว

อย่ารุกร้นเข้า
ให้ทำแก่ตัว
ใจดั่งยักษี
อ่อนเอาใจคน
เป็นแพนยังชั่ว
อย่าหนีทีเดียว

ดำริเร่งป้องกันตัว
ประดุจพญาราชสีห์
จะเข่นจะฆ่ากินคน
ทั้งปวงแลไพร่จึงกลัว
มิได้สี่ด้านแต่เดียว
ข้าศึกจะย่ามได้ใจ

ถ้าหนีให้หนีทางไล่
ไพร่พลปรีดิ์เปรมสหัสสา
ปืนใหญ่หน้าไม้เรียงรันไว้
หอกทวนง้าวหลาวเรียงรัน
เครื่องช้างม้าผูกทั้งหลาย
ทำค่ายรอบแล้วอย่านาน
ถ้าจะยักย้ายพลคลา

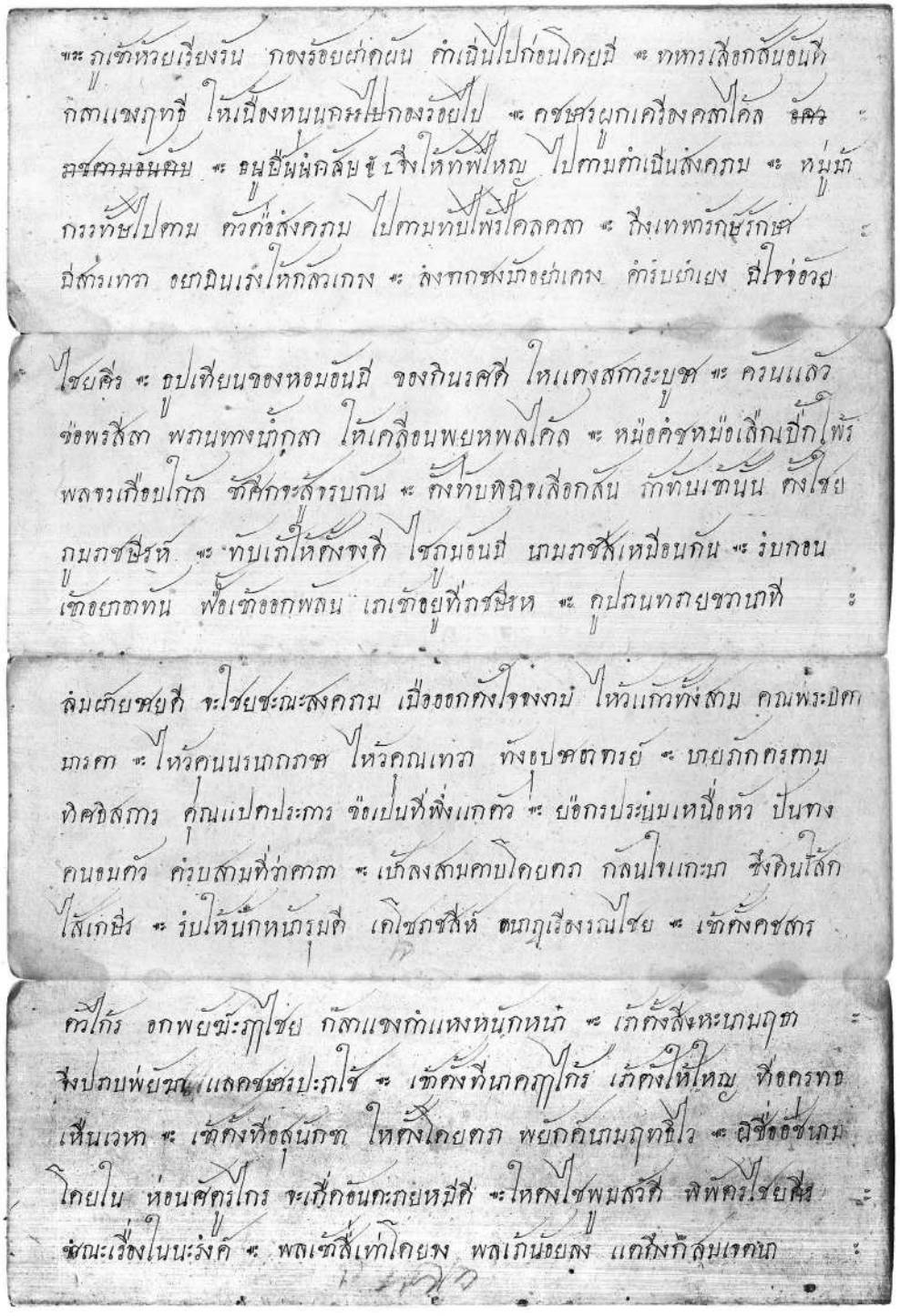
ทดแทนให้ได้
คลายใจโศกา
ธนูหางไก่
นกสับธนูคัน
อย่าเปลื้องแลคลาย
จงปลดคชสาร
พร้อมกันปรึกษา

จึงค่อยถอยถดลงมา
เร่งคิดก็หน้าเต็มใจ
ดาบแหลนแลโล่ห์เกาทัณฑ์
แลเครื่องศาสตราเรียงราย
จงผูกไว้ประจำการ
อัศวราชเครื่องอาชา
อย่าได้ประมาทตริตรอง

จักข้ามแม่น้ำห้วยหนอง
จงข้ามอัศดรโดยมี
จึ่งข้ามโยธาสากล
ป่าดงพงชัฏรำไร
ธนูปืนนกสับ
เกาทัณฑ์โล่ห์เขนทวนทอง

คชสารลำยอง
ตามคชหัตถี
ถึงแล้วบัดดล
คชสารคลาไคล
ปืนใหญ่ประดับ
แซงช้างทั้งสอง

จงข้ามไปก่อนหัวที
แลข้ามเสบียงไพร่พล
จงข้ามนิกรทัพชัย
อัศวราชตามอันดับ
ให้ไว้หน้าทัพนายกอง
เร่งให้ระวังศึกพลัน

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๔๑ - ๔๒ และ ๔๓ - ๔๔

ภูเขาห้วยเรียงรัน
ทหารเลือกสรรอันดี
คชสารผูกเครื่องคลาไคล
หมู่ม้ากัณฐ์ศวไปตาม
ถึงเทพารักษ์รักษา
ลงจากช้างม้าอย่าเครง

กองร้อยผาดผัน
กล้าแข็งฤทธี
จึ่งให้ทัพใหญ่
ตั้งต่อสงคราม
มีศาลเทวา
คำรพยำเยง

ดำเนินไปก่อนโดยมี
ให้เนื่องหนุนกองร้อยไป
ไปตามดำเนินสงคราม
ไปตามทัพใหญ่ไคลคลา
อย่าหมิ่นเร่งให้กลัวเกรง
มีใจจะอวยชัยศรี

ธูปเทียนของหอมอันมี
ครั้นแล้วขอพรลีลา
หมอคชหมอฤกษ์เบิกไพร
ตั้งทัพพินิจเลือกสรร
ทัพเราให้ตั้งจงดี
รบก่อนเขาอย่าอาธรรม์

ของกินรสดี
พรานทางนำคลา
พลจรเกือบใกล้
ถ้าทัพเขานั้น
ชัยภูมิอันมี
ล่อเขาออกพลัน

ให้แต่งสักการะบูชา
ให้เคลื่อนพยุหพลไคล
ข้าศึกจะสู้จะรบกัน
ตั้งชัยภูมิราชสีห์
นามราชสีห์เหมือนกัน
เราเข้าอยู่ที่ราชสีห์

ดูปราณซ้ายขวานาที
เมื่อออกตั้งใจจงงาม
ไหว้คุณนรนารถราชา
บ่ายพักตร์ตามทิศธิษฐาน
ยอกรประนมเหนือหัว
เป่าลงสามคาบโดยตรา
รบให้หนักหนารุมตี

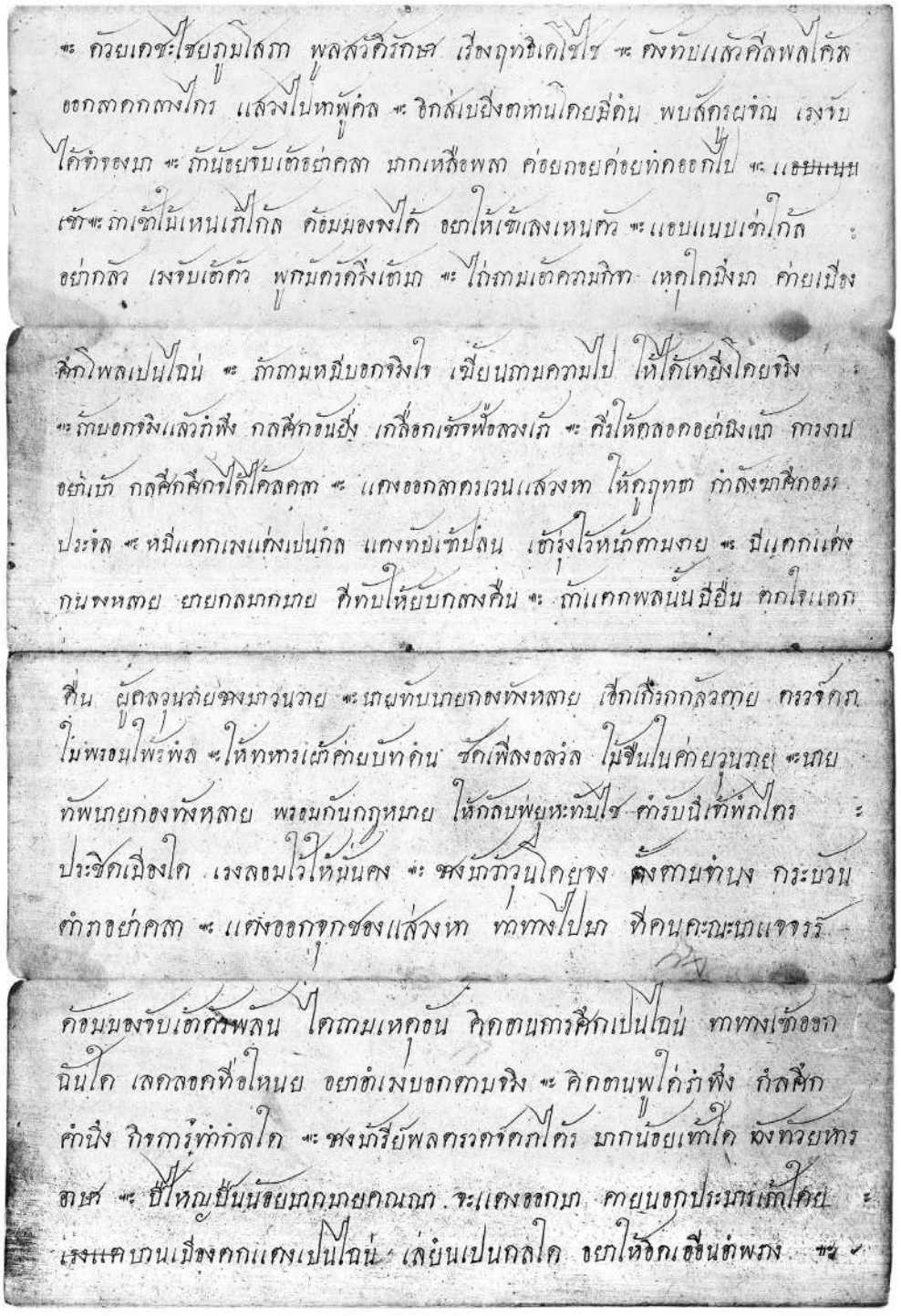
ลมฝ่ายซ้ายดี
ไหว้แก้วทั้งสาม
ไหว้คุณเทวา
คุณแปดประการ
ปัญจางค์น้อมตัว
กลั้นใจแกะมา
เดโชราชสีห์

จะชัยชนะสงคราม
คุณพระบิดามารดา
ทั้งอุปัชฌาย์อาจารย์
ขอเป็นที่พึ่งแก่ตัว
ครบสามที่ว่าคาถา
ซึ่งดินเสกใส่เกศี
หนาทเรืองรณชัย

เขาตั้งคชสารตัวไกร
เราตั้งสีหนามฤทธา
เขาตั้งที่นาคลือไกร
เขาตั้งที่สุนักขา
ผิชื่ออัชนามโดยนัย
ให้ตั้งชัยภูมิสวัสดิ์
พลเขาสี่เท่าโดยจง

อีกพยัคฆ์ลือชัย
จึงปราบพยัคฆา
เราตั้งให้ใหญ่
ให้ตั้งโดยตรา
ห่อนศัตรูไกล
พิพัฒน์ชัยศรี
พลเราน้อยลง

กล้าแข็งกำแหงหนักหนา
แลคชสารปราชัย
ที่ครุฑเหิรเวหา
พยัฆนามฤทธิไว
จะเกิดอันตรายมิดี
ชนะเรื่องในณรงค์
แต่กึ่งก็สมเจตนา

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๔๕ - ๔๖ และ ๔๗ - ๔๘

ด้วยเดชะชัยภูมิโสภา
ตั้งทัพแล้วคลี่พลไคล
อีกเสบียงอาหารโดยดล
ถ้าน้อยจับเอาอย่าคลา
ถ้าเขาไม่เห็นเราใกล้
แอบแนบเข้าใกล้อย่ากลัว
ไต่ถามเอาความกิจจา

พูลสวัสดิ์รักษา
ออกลาดกลางไพร
พบศัตรูผจญ
มากเหลือพลา
ด้อมมองจงได้
เร่งจับเอาตัว
เหตุใดมึงมา

เรืองฤทธิเดโชชัย
แสวงไปหาผู้คน
เร่งจับได้จองจำมา
ค่อยถอยค่อยถดออกไป
อย่าให้เขาเล็งเห็นตัว
ผูกมักรัดรึงเอามา
ค่ายเมืองศึกโพ้นเป็นไฉน

ถ้าถามมิบอกจริงใจ
ถ้าบอกจริงแล้วรำพึง
ตริให้ตลอดอย่านิ่งเนา
แต่งออกลาดตระเวณแสวงหา
มิแตกเร่งแต่งเป็นกล
มิแตกแต่กลจงหลาย
ถ้าแตกพลนั้นมิยืน

เฒ่ียนถามความไป
กลศึกอันยิ่ง
การงานอย่าเบา
ให้ดูฤทธา
แต่งทัพเข้าปล้น
ย้ายกลมากมาย
ตกใจแตกตื่น

ให้ได้เที่ยงโดยจริง
เกลือกเขาจะล่อลวงเรา
กลศึกศึกจะได้ไคลคลา
กำลังข้าศึกอันจะประจญ
เอารุ่งไว้หน้าตามงาย
ตีทัพให้ยับกลางคืน
ผู้คนช้างม้าวุ่นวาย

นายทัพนายกองทั้งหลาย
ให้ทหารเฝ้าค่ายบัดดล
นายทัพนายกองทั้งหลาย
ตำรับนี้เจ้าภพไตร
ช้างม้าว้าวุ่นโดยจง
แต่งออกจุกช่องแสวงหา

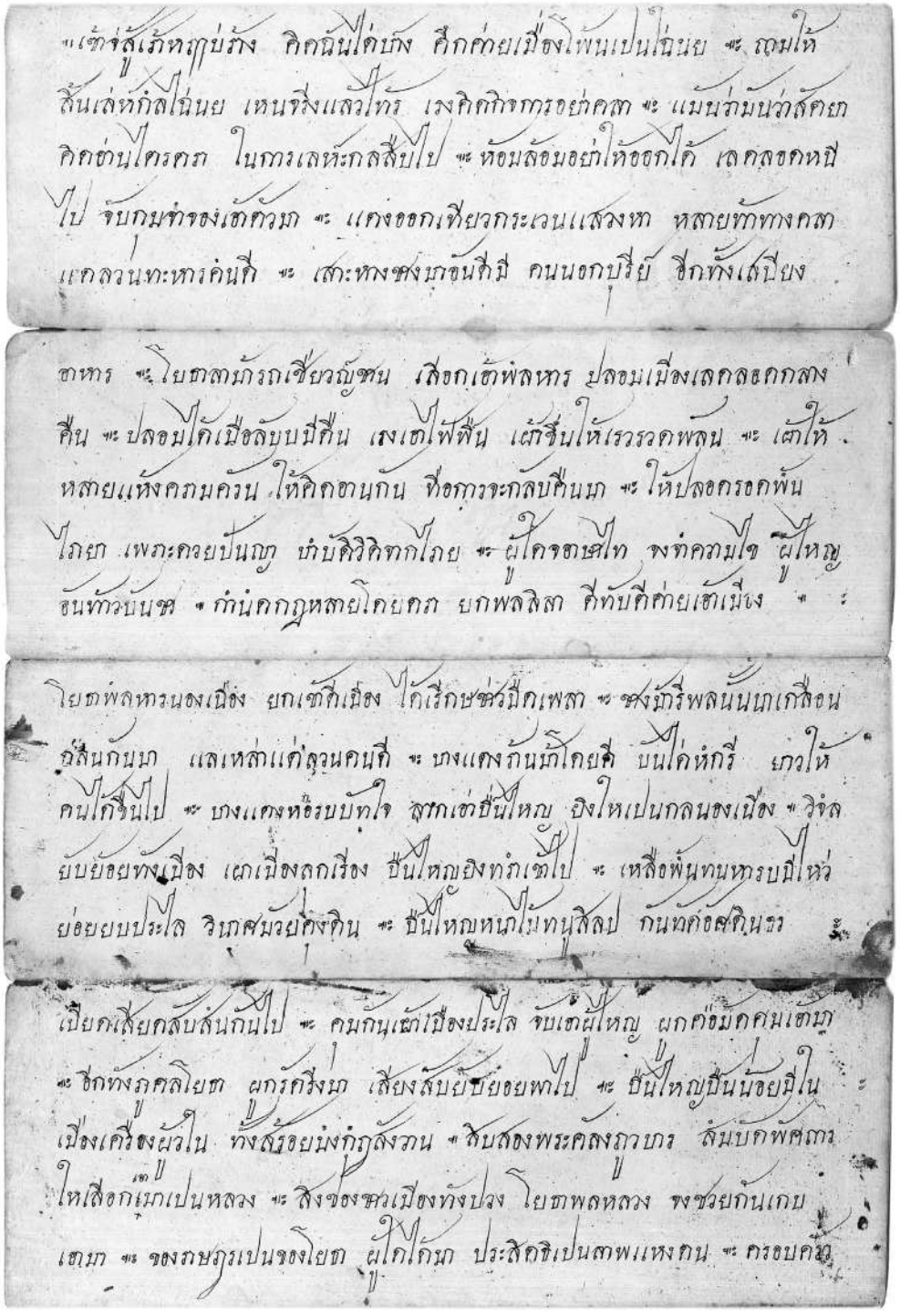
เอิกเกริกกลัวตาย
ชัดเพลิงอลวล
พร้อมกันกฎหมาย
ประชิดเมืองใด
ตั้งตามจำนง
ท่าทางไปมา

ตรวจตราไม่พร้อมไพร่พล
ไหม้ขึ้นในค่ายวุ่นวาย
ให้กลับพยุหทัพชัย
เร่งล้อมไว้ให้มั่นคง
กระบวนตำราอย่าคลา
ที่คนคณาแจจัน

ด้อมมองจับเอาตัวพลัน
ท่าทางเข้าออกฉันใด
คิดอ่านผู้ใดรำพึง
ช้างม้ารี้พลตรวจตราไตร
ปืนใหญ่ปืนน้อยมากมายคณนา
บ้านเมืองตกแต่งเป็นไฉน

ไต่ถามเหตุอัน
เล็ดลอดที่ไหน
กลศึกคำนึง
มากน้อยเท่าใด
จะแต่งออกมา
เล่ห์ยนต์เป็นกลใด

คิดอ่านการศึกเป็นไฉน
อย่าอำเร่งบอกตามจริง
กิจการจะทำกลใด
ทั้งทวยทหารอาสา
ค่ายนอกประมาณเท่าใด
อย่าได้อิดเอื้อนอำพราง

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๔๙ - ๕๐ และ ๕๑ - ๕๒

เขาจะสู้เราหรือบ่ร้าง
ถามให้สิ้นเล่ห์กลใน
แม้นว่ามันว่าสัตยา
ห้อมล้อมอย่าให้ออกได้
แต่งออกเที่ยวตระเวนแสวงหา
เสาะหาช้างมาอันมี

คิดฉันใดบ้าง
เห็นจริงแล้วไซร้
คิดอ่านไตรตรา
เล็ดลอดหนีไป
หลายท่าทางคลา
คนนอกบุรี

ศึกค่ายเมืองไพ้นเป็นไฉน
เร่งคิดกิจการอย่าคลา
ในการเล่ห์กลสืบไป
จับกุมจำจองเอาตัวมา
แต่ล้วนทหารคนดี
อีกทั้งเสบียงอาหาร

โยธาสามารถเชี่ยวชาญ
ปลอมได้เมื่อหลับบ่มิตื่น
เผาให้หลายแห่งความครัน
ให้ปลอดรอดพ้นภัยยา
ผู้ใดจะอาสาไท้
กำหนดกฎหมายโดยตรา

เลือกเอาพลหาญ
เร่งเอาไฟฟืน
ให้คิดอ่านกัน
เพราะด้วยปัญญา
จงจำความไข
ยกพลลีลา

ปลอมเมืองเล็ดลอดกลางคืน
เผาขึ้นในเร็ววรวดพลัน
ที่การจะกลับคืนมา
บำบัดวิบัติจากภัย
ผู้ใหญ่อันท้าวบัญชา
ตีทัพตีค่ายเอาเมือง

โยธาพลหาญนองเนือง
ช้างม้ารี้พลนั้นหนา
บ้างแต่งร้านม้าโดยดี
บ้างแต่งหอรบบัดใจ
วิจลยับย่อยทั้งเมือง
เหลือพ้นทนทานบ่มิไหว
ปืนใหญ่หน้าไม้ธนูศิลป์

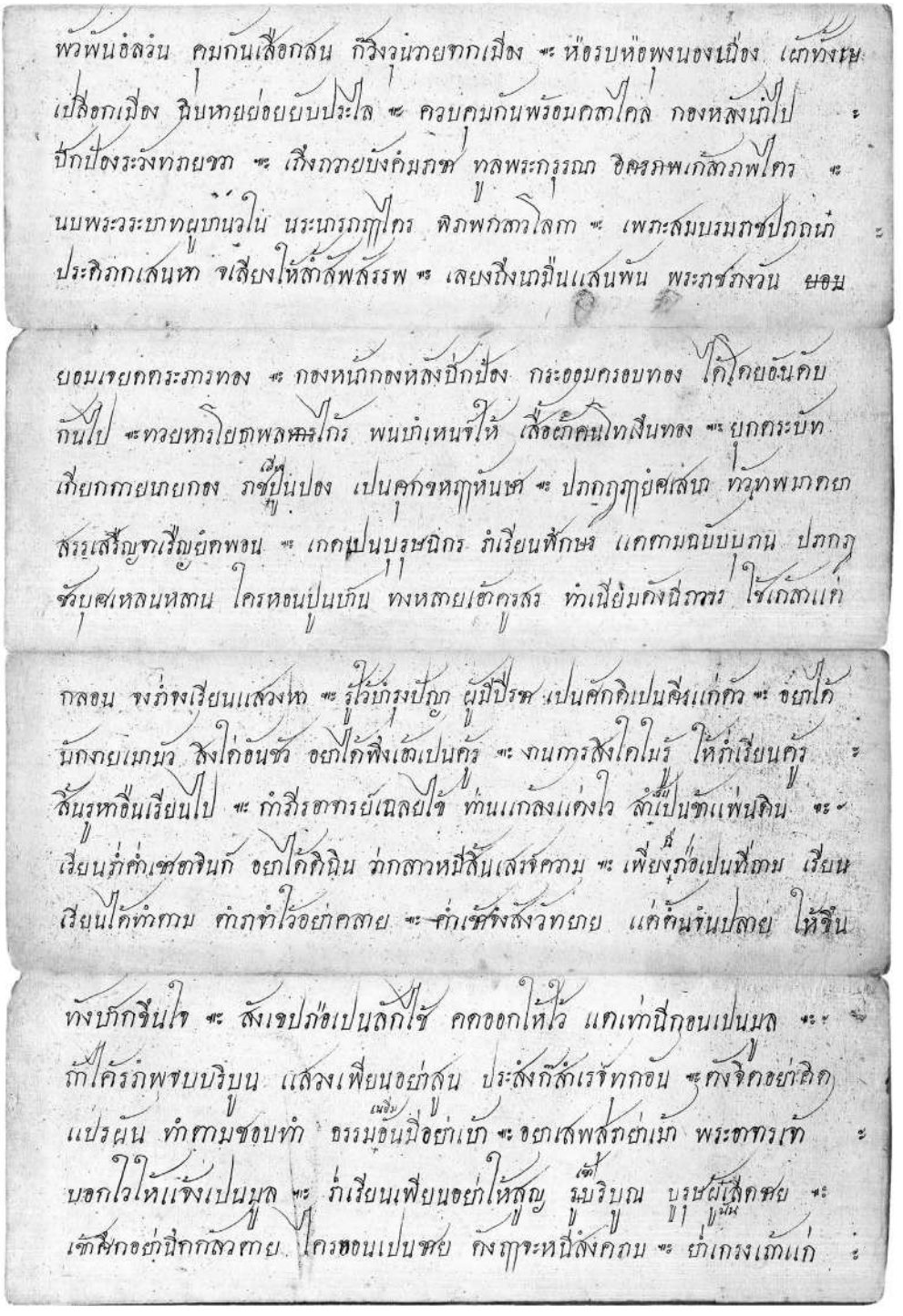
ยกเข้าตีเมือง
เกลื่อนกล่นกันมา
บันไดหกรี
ลากเอาปืนใหญ่
เผาเมืองลุกเรือง
ย่อยยับประลัย
กัณฐ์ศวหัศดินทร์

ได้ฤกษ์เช้ามืดเพลา
แลเหล่าแต่ล้วนคนดี
ยาวให้คนไต่ขึ้นไป
ยิงให้เป็นกลนองเนือง
ปืนใหญ่ยิงซ้ำเข้าไป
วินาศม้วยคงดิน
เบียดเสียดสับสนกันไป

คุมกันเผาเมืองประลัย
อีกทั้งผู้คนโยธา
ปืนใหญ่ปืนน้อยมีใน
สิบสองพระคลังภูบาล
สิ่งของชาวเมืองทั้งปวง
ของราษฎรเป็นของโยธา

จับเอาผู้ใหญ่
ผูกรัดรึงมา
เมืองเครื่องภูวนัย
สมบัติพัสถาน
โยธาพลหลวง
ผู้ใดได้มา

ผูกคอมัดคุมเอามา
เสี่ยงสับยับย่อยพาไป
ทั้งสร้อยมงกุฎสังวาล
ให้เลือกเอามาเป็นหลวง
จะช่วยกันเก็บเอามา
ประสิทธิเป็นลาภแห่งตน

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๕๓ - ๕๔ และ ๕๕ - ๕๖

ครอบครัวพัวพันอลวน
หอรบหอพุ่งนองเนือง
ควบคุมกันพร้อมคลาไคล
ถึงถวายบังคมราชา
นบพระวรบาทภูวไนย
เพราะสมบรมราชปรารถนา
เลี้ยงถึงนาหมื่นแสนพัน

คุมกันเสือกสน
เผาทั้งเปลือกเมือง
กองหลังนำไป
ทูลพระกรุณา
พระนารถลือไกร
ปฏิพัทธ์เสน่หา
พระราชรางวัล

ก็วิ่งวุ่นวายจากเมือง
ฉิบหายย่อยยับประลัย
ปีกป้องระวังซ้ายขวา
อิศวรเกล้าภพไตร
พิภพเกล้าโลกา
จะเลี้ยงให้ล้ำสับสรรพ์
ย่อมเจียดกระบี่พานทอง

กองหน้ากองหลังปีกป้อง
ทวยหาญโยธาพลไกร
ยุกระบัตรเกียกกายนายกอง
ปรากฏลือยศเสนา
เกิดเป็นบุรุษนิกร
ปรากฏชั่วบุตรเหลนหลาน
ทำเนียมดังนี้ถาวร

กระออมครอบทอง
พูนบำเหน็จให้
ราชเลี้ยงปูนปอง
ทั่วเทพมาตยา
ร่ำเรียนฝึกสอน
ใครห่อนปูนปาน
ใช่กล่าวแต่กลอน

ได้โดยอันดับกันไป
เสื้อผ้าคนโทเงินทอง
เป็นสุขหฤหรรษา
สรรเสริญจำเริญยศพร
แต่ตามฉบับบุราณ
ทั้งหลายเอาครูสอน
จงร่ำจงเรียนแสวงหา

รู้ไว้บำรุงปัญญา
อย่าได้มักง่ายเมามัว
งานการสิ่งใดไม่รู้
คัมภีร์อาจารย์เฉลยไข
เรียนร่ำค่ำเช้าอาจิณ
เพียงนี้เพื่อเป็นที่ถาม
ค่ำเช้าจงสังวัทยาย

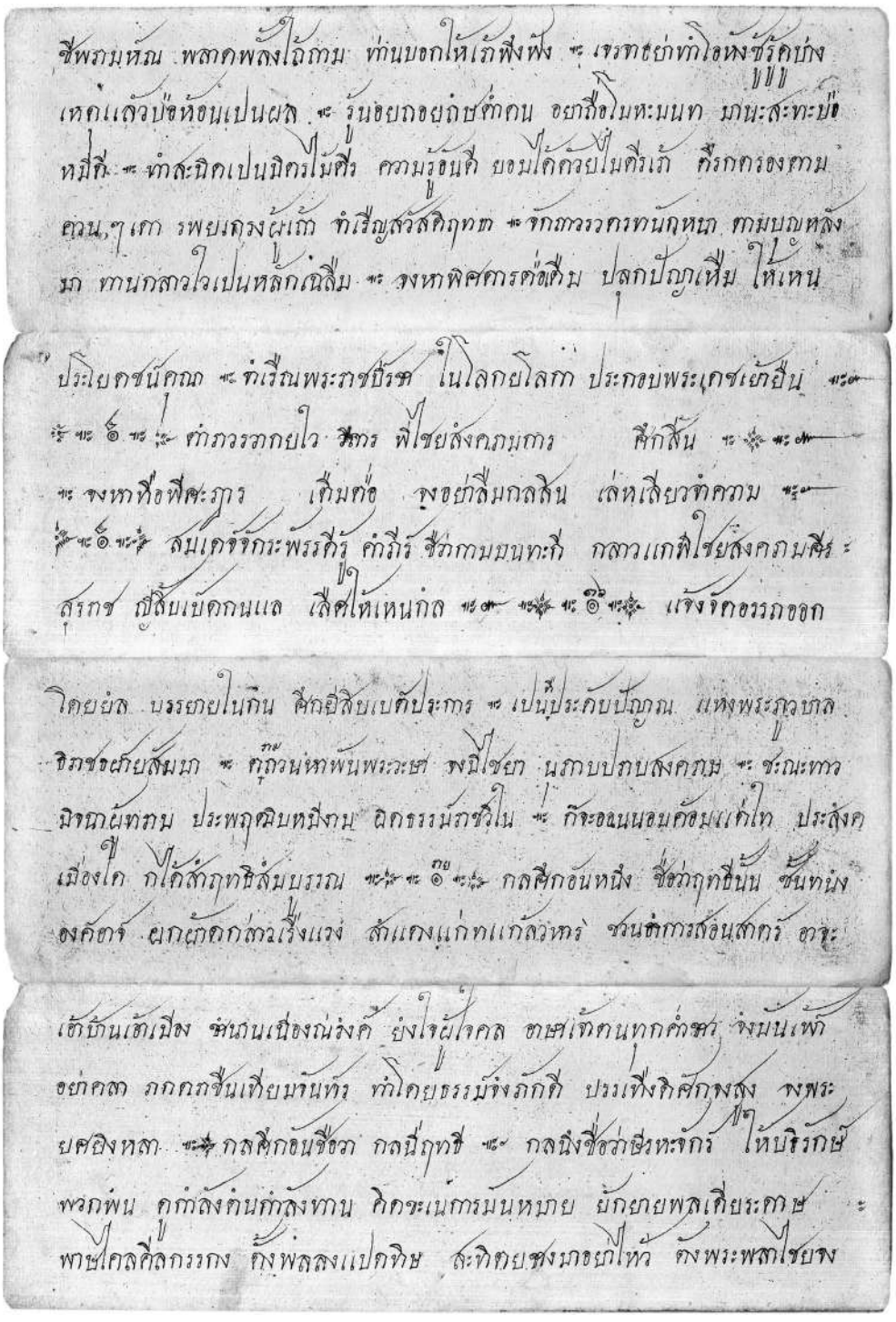
ผู้มีปรีชา
สิ่งใดอันชั่ว
ให้ร่ำเรียนครู
ท่านแกล้งแต่งไว้
อย่าได้ติฉิน
เรียนได้ทำตาม
แต่ต้นจนปลาย

เป็นศักดิ์เป็นศรีแก่ตัว
อย่าได้พึงเอาเป็นครู
สิ้นครูหาอื่นเรียนไป
สำหรับเป็นข้าแผ่นดิน
ว่ากล่าวมิสิ้นเสร็จความ
ตำราจำไว้อย่าคลาย
ให้ขึ้นทั้งปากขึ้นใจ

สังเขปพอเป็นหลักใช้
ถ้าใครพบจบบริบูรณ์
ตั้งจิตอย่าคิดแปรผัน
อย่าเสพสุรายาเมา
ร่ำเรียนเพียรอย่าให้สูญ
เข้าศึกอย่านึกกลัวตาย
ยำเกรงเฒ่าแก่ชีพราหมณ์

คัดออกให้ไว้
แสวงเพียรอย่าสูญ
ทำตามชอบธรรม
พระอาจารย์เจ้า
รู้แท้บริบูรณ์
ใครห่อนเป็นชาย
พลาดพลั้งไถ่ถาม

แต่เท่านี้ก่อนเป็นมูล
ประสงค์สำเร็จทุกอัน
ธรรมเนียมอันมีอย่าเบา
บอกไว้ให้แจ้งเป็นมูล
บุรุษผู้นั้นเลิศชาย
ดังฤาจะหนีสงคราม
ท่านบอกให้เราพึงฟัง

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๕๗ - ๕๘ และ ๕๙ - ๖๐

เจรจาอย่าทำโอหัง สู้รู้ดูบ้าง เหตุแล้วบ่ห่อนเป็นผล
รู้น้อยถอยถดต่ำตน อย่าถือโมหะมนท์ มานะสะทะบ่มิดี
ทำสนิทเป็นมิตรไมตรี ความรู้อันดี ย่อมได้ด้วยไมตรีเรา
ตรึกตรองตามควรควรเคา- รพเกรงผู้เฒ่า จำเริญสวัสดิ์ฤทธา
จักถาวรวัฒน์หนักหนา ตามบุญหลังมา ท่านกล่าวไว้เป็นหลักเฉลิม
จงหาพิสดารต่อเติม ปลูกปัญญาเหิม ให้เห็นประโยชน์คุณนา
จำเริญพระราชปรีชา ในโลกย์โลกา ประกอบพระเดชยืนยาว

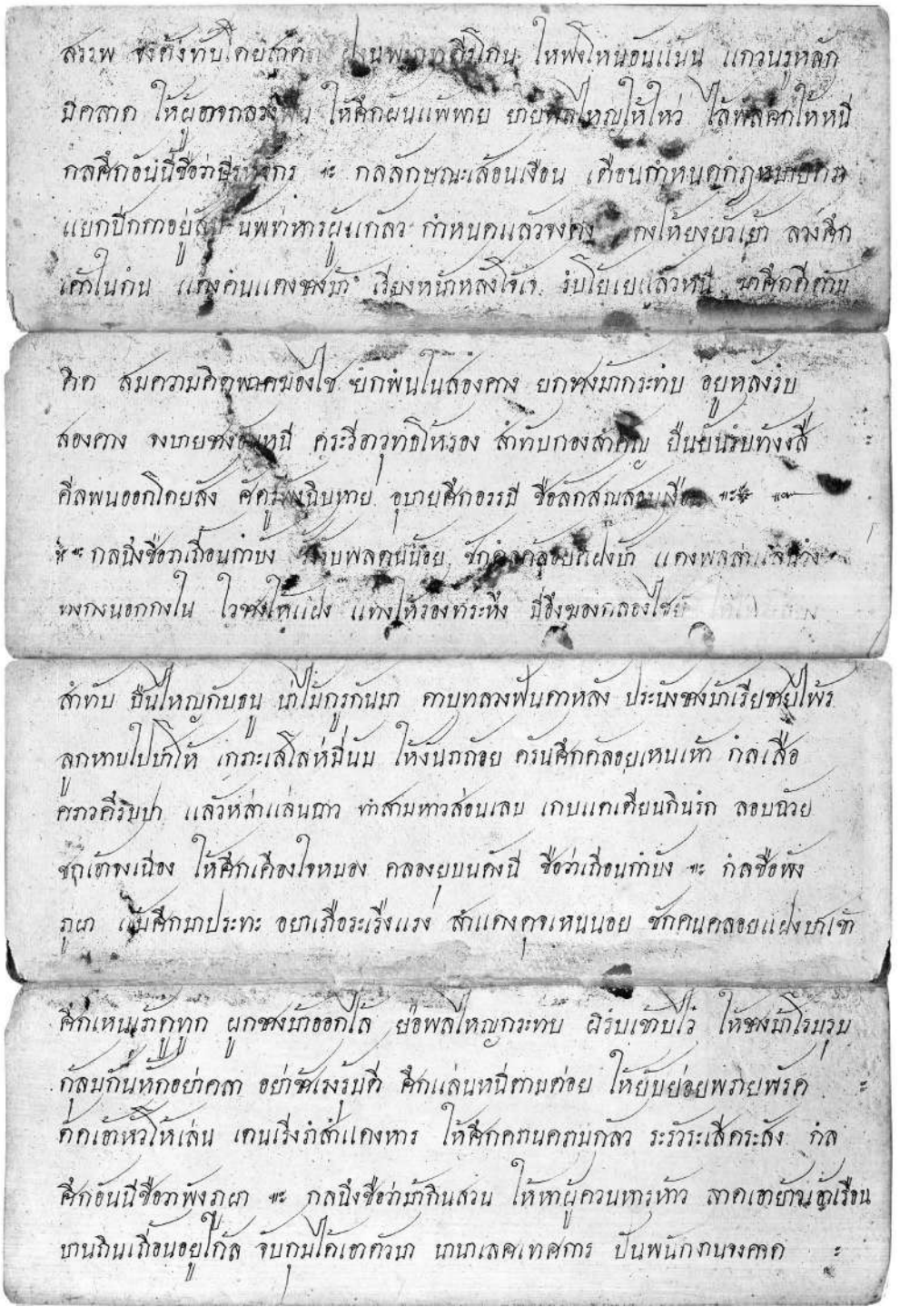
● ตำราวรวากยไว้ วิถาร
พิไชยสงครามการ ศึกสิ้น
จงหาที่พิสดาร เติมต่อ
จงอย่าลืมกลสิ้น เล่ห์เลี้ยวจำความ
สมเด็จจักรพรรดิ์รู้ คัมภีร์
ชื่อว่ากามันทกี กล่าวแก้
พิไชยสงครามศรี สุรราช
ยี่สิบเอ็ดกลแล้ เลิศให้เห็นกล

๑๖

● แจ้งจัดอรรถออกโดยยล บรรยายในกล ศึกยี่สิบเบ็จประการ
เป็นที่ประดับปัญญาญาณ แห่งพระภูวบาล ธิราชฝ่ายสัมมา
ตราบถ้วนห้าพันพรรษา จงมีไชยา นุภาพปราบสงคราม
ชำนะท้าวมิจฉาผู้ทราม ประพฤติบ่มิงาม ผิดธรรมราชวินัย
ก็จะอ่อมน้อมค้อมแต่ไท ประสงค์เมืองใด ก็ได้สัมฤทธิ์สมบูรณ์

ร่าย

● กลศึกอันหนึ่ง ชื่อว่าฤทธีนั้น ชั้นทนงองค์อาจ
ผกผาดกล่าวเริงแรง สำแดงแก่ทแกล้วหาญ ชวนทำการสอนศาสตร์
อาจจะเอาบ้านเอาเมือง ชำนาญเนืองณรงค์ ยงใจผู้ใจคน
อาสาเจ้าตนทุกค่ำเช้า จงหมั่นเฝ้าอย่าคลา พักตราชื่นเทียมจันทร์
ทำโดยธรรมจงภักดิ์ บันเทิงศักดิ์จงสูง จูงพระยศยิ่งหล้า
กลศึกอันชื่อว่า กลนี้ฤทธี

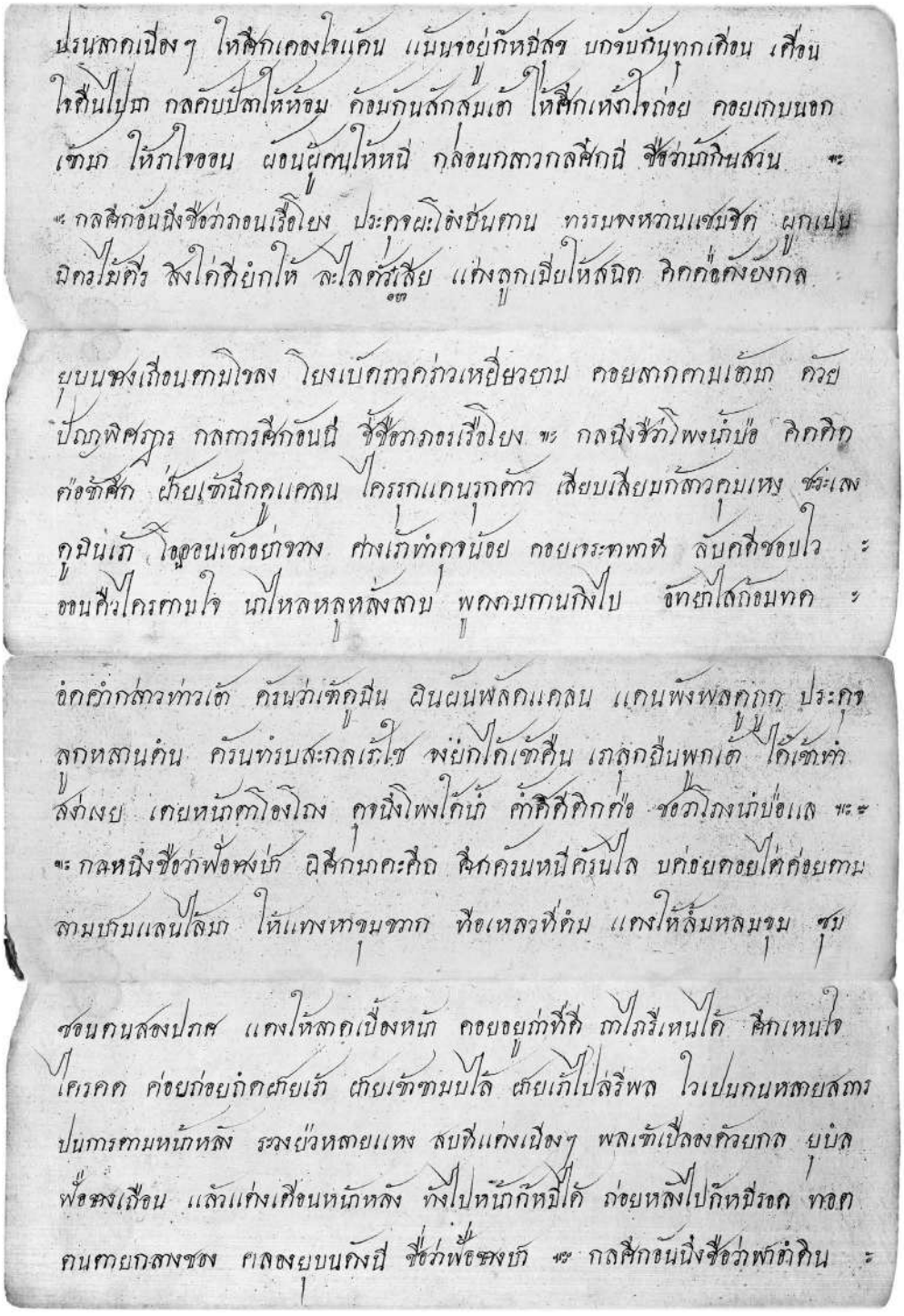
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๖๑ - ๖๒ และ ๖๓ - ๖๔

กลหนึ่งชื่อว่าสีหจักร
คิดคะเนการมั่นหมาย
ตั้งพลลงแปดทิศ
จงตั้งทัพโดยศาสตร์
แกว่นรู้หลักมิคลาด
ย้ายพลใหญ่ให้ไหว
ให้บริรักษ์พวกพล
ยักย้ายพลเดียรดาษ
สถิตช้างม้าอย่าไหว
ฝังนพบาทตรีโกณ
ให้ผู้อาจทะลวงฟัน
ไสพลศึกให้หนี
ดูกำลังตนกำลังท่าน
พาสไคลคลี่กรรกง
ตั้งพระพลาชัยจงสรรพ
ให้ฟังโหรอันแม่น
ให้ศึกผันแพ้พ่าย
กลศึกอันนี้ชื่อว่า สีหจักร

กลลักษณ์ซ่อนเงื่อน
นับทหารผู้แกล้ว
ลวงศึกเข้าในกล
รบโยเยแล้วหนี
ยกพลในสองข้าง
จึงบ่ายช้างอันหนี
ยืนยันรบทั้งสี่
อุบายศึกอันมี
เตือนกำหนดกฎหมายตรา
กำหนดแล้วจงคง
แต่งคนแต่งช้างม้า
ข้าศึกตีตามคิด
ยกช้างม้ากระทบ
คระวีอาวุธโห่ร้อง
คลี่พลออกโดยสั่ง
ชื่อลักษณ์ซ่อนเงื่อน
แยกปีกกาอยู่สรรพ
แต่งให้ยงยั่วเย้า
เรียงหน้าหลังโจเจ
สมความคิดพาดม้องชัย
อยู่หลังรบสองข้าง
สำทับก้องสำคัญ
ศัตรูพังฉิบหาย

กลหนึ่งชื่อว่าเถื่อนกำบัง
แต่งพลหล้าแล่นวง
แทงให้ร้องทระหึง
ปืนใหญ่กับธนู
ประนังช้างม้าเรี่ยชายไพร
ให้งันล่าถอย
แล้วล่าแล่นฉาว
ลอบฉวยฉกเอาจงเนือง
ชื่อว่าเถื่อนกำบัง
รั้งรับพลตนน้อย
ทั้งกงนอกกงใน
มี่อึงม้องกลองไชย
หน้าไม้กรูกันมา
ลูกหาบในป่าโห่
ครั้นศึกคล้อยเห็นห้าว
ทำสามหาวซ่อนเล็บ
ให้ศึกเคืองใจหมอง
ซักคนคล้อยแฝงป่า
ไว้ช้างให้แฝง
ให้ไว้เสียงสำทับ
ดาบทะลวงฟันดาหลัง
เกราะเสโลนี่นัน
กลเสือคราวครึ้มป่า
เก็บแต่เตียนกินรก
คลองยุบลดังนี้

กลชื่อพังภูผา
สำแดงดุจเห็นน้อย
ผูกช้างม้าออกไล่
ให้ช้างม้าโรมรุม
ศึกแล่นหนีตามต่อย
เต้นเริงร่าสำแดงหาญ
กลศึกอันนี้ชื่อว่าพังภูผา
แม้ศึกมาปะทะ
ชักคนคล้อยแฝงเข้าป่า
ยอพลใหญ่กระทบ
กลุ้มกันหักอย่าคลา
ให้ยับย่อยพรายพรัด
ให้ศึกคร้านคร้ามกลัว
อย่าเพิ่งระเริงแรง
ศึกเห็นเราดูถูก
ผิรบเขาบ่ไหว
อย่าช้าเร่งรุมตี
ตัดเอาหัวโห่เล่น
ระรัวระเสริดระสัง

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๖๕ - ๖๖ และ ๖๗ - ๖๘

กลหนึ่งชื่อม้ากินสวน
บ้านถิ่นเถื่อนอยู่ใกล้
ปันพนักงานจงขาด
แม้นจะอยู่ก็มิสุข
กลขับปลาให้ห้อม
คอยเก็บนอกเข้ามา
กลอนกล่าวกลศึกนี้

ให้หาผู้ควรหาญห้าว
จับกุมได้เอาตัวมา
ปรนลาดเนืองๆ
บุกขับกันทุกเดือน
ด้อมกันสักสุ่มเอา
ให้ราใจอ่อน
ชื่อว่าม้ากินสวน

ลาดเอาเหย้าเอาเรือน
นานาเลศเทศกาล
ให้ศึกเคืองใจแค้น
เตือนใจตื่นไปมา
ให้ศึกเหงาใจถอย
ผ่อนผู้คนให้หนี

กลศึกอันหนึ่งชื่อพวนเรือโยง
ผูกเป็นมิตรไมตรี
แต่งลูกเมียให้สนิท
โยงเบ็ดราวคราวเหยื่อย่าม
กลการศึกอันนี้

ประดุจพะองปีนตาล
สิ่งใดดียกให้
ติดต่อตั้งยังกล
ค่อยลากตามเข้ามา
ชื่อว่าพวนเรือโยง

ทำจงหวานแช่มชิด
ละไลตัวอย่าเสีย
ยุบลช้างเถื่อนตามโขลง
ด้วยปัญญาพิสดาร

กลหนึ่งชื่อว่าโพงน้ำบ่อ
ใครรุกแดนรุกด้าว
โอนอ่อนเอาอย่าขวาง
ลับคดีซอบไว้
พูดงามก้านกิ่งใบ
ครั้นว่าเขาดูหมิ่น
ประดุจลูกหลานตน
เราลุกยืนผูกเอา
ดุงหนึ่งโพงได้น้ำ

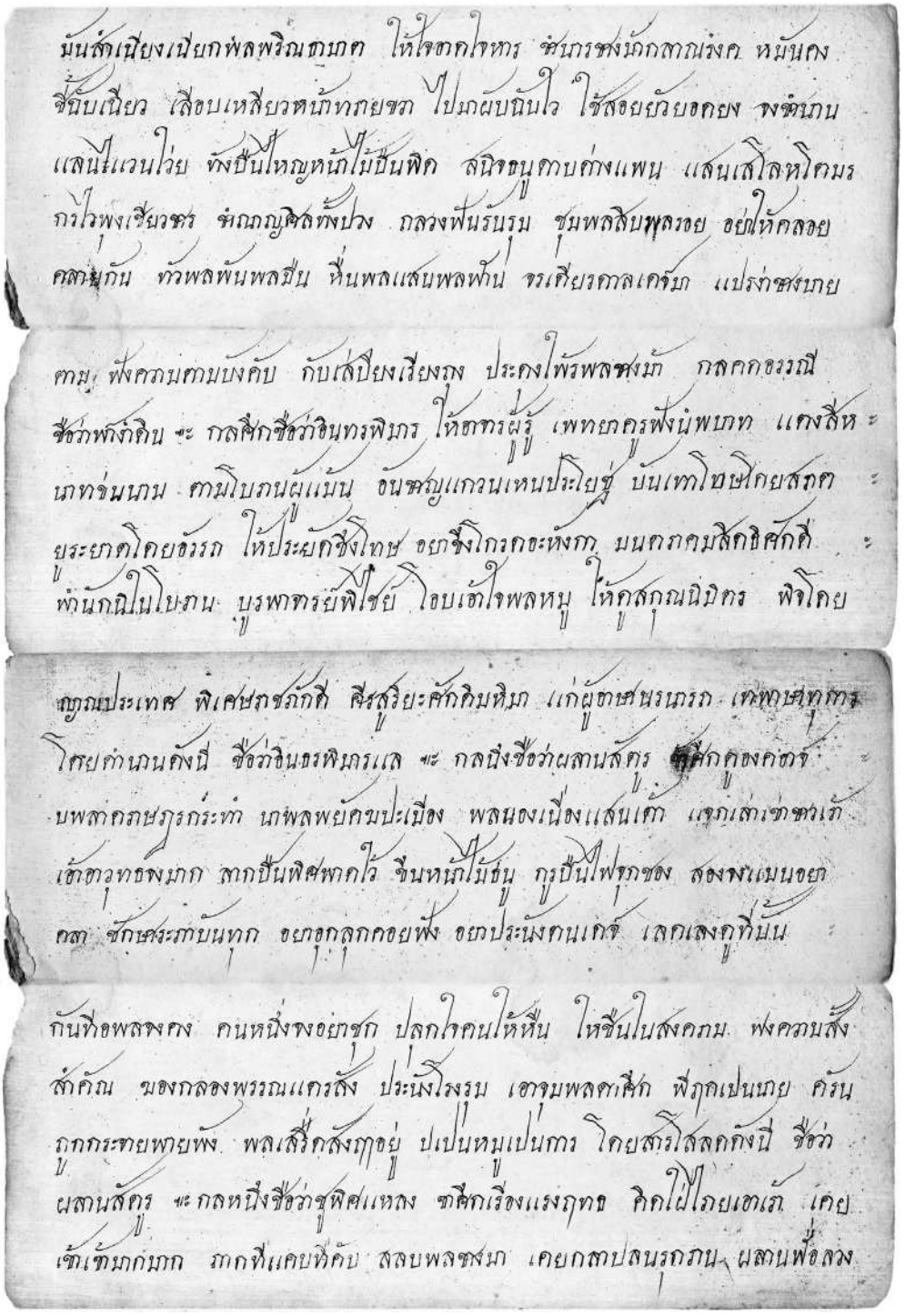
คิดติดต่อข้าศึก
เลียบเลียมกล่าวข่มเหง
ข้างเราทำดุจน้อย
อ่อนคือใคร่ตามใจ
อัธยาศัยถ่อมถด
ผินผันพลดูแคลน
ครั้นสบกลเราไซร้
ได้เข้าทำสง่าเงย
คำคดีติดต่อ

ฝ่ายเขานึกดูแคลน
ชรเลงดูหมิ่นเรา
ค่อยเจรจาพาที
น้ำไหลลู่หลั่งหลาม
อดคำกล่าวท้าวเอา
แดนพังพลดูถูก
จึงยกได้เขาคืน
เตยหน้าตาโอ่โถง
ชื่อว่าโพงน้ำบ่อแล

กลหนึ่งชื่อว่าล่อช้างป่า
บ่ค่อยต่อยไต่ค่อยตาม
ที่เหลวที่ตม
แต่งให้ลาดเบื้องหน้า
ศึกเห็นใจใคร่คด
ฝ่ายเราไปล่อรี้พล
ระวังอยู่หลายแห่ง
ยุบลล่อช้างเถื่อน
ถอยหลังไปก็มิรอด
ชื่อว่าล่อช้างป่า

ผิศึกมาคะคึก
ลามปามแล่นไล่มา
แต่งให้ล้มหลุมขุม
คอยอยู่ท่าที่ดี
ค่อยถอยถดฝ่ายเรา
ไว้เป็นกลหลายสถาน
สบที่แต่งเนืองๆ
แล้วแต่งเตือนหน้าหลัง
ทอดตนตายกลางช่อง

ศึกครั้นหนีครั้นไล่
ให้แทงหาขุมขวาก
ซุ่มซ่อนตนสองปราษ
ถ้าไพรีเห็นได้
ฝ่ายเขาขามบ่ไล่
ปันการตามหน้าหลัง
พลเขาเปลืองด้วยกล
ทั้งไปหน้าก็มิได้
คลองยุบลดังนี้

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๖๙ - ๗๐ และ ๗๑ - ๗๒

กลศึกอันหนึ่งชื่อว่าฟ้างำดิน
ชำนาญช้างม้ากล้าณรงค์
ไปมาผับฉับไว
ทั้งปืนใหญ่หน้าไม้ปืนพิษ
กรไวพุ่งเชี่ยวชาญ
ชุมพลสิบพลร้อย
หื่นพลแสนพลล้าน
ฟังความตามบังคับ
กลศึกอันนี้ชื่อว่าฟ้างำดิน

หมั่นสำเหนียกพลพฤนฒามาตย์
มั่นคงชี้ฉับเฉียว
ใช้สอยยวดยอดยง
สนิทธนูดาบตั้งแพน
ชำนาญศิลป์ทั้งปวง
อย่าให้คล้อยคลายกัน
จรเดียวดาลเด็ดมา
กันเสบียงเรียงถุง

ให้ใจอาจใจหาญ
เหลือบเหลียวหน้าซ้ายขวา
จงชำนาญแล่นแว่นไว
แสนเสโล่ห์โตมร
ทะลวงฟันรันรุม
ทั้วพลพันพลหมื่น
แปรงาช้างบ่ายตาม
ประดุงไพร่พลช้างม้า

กลศึกชื่อว่าอินทรพิมาน
แต่งสีหนาทข่มนาม
บรรเทาโทษโดยศาสตร์
อย่าขึงโกรธอหังการ์
บูรพาจารย์พิชัย
พิศโดยญาณุประเทศ
แก่ผู้อาสานรนารถ
ชื่อว่าอินทรพิมานแล

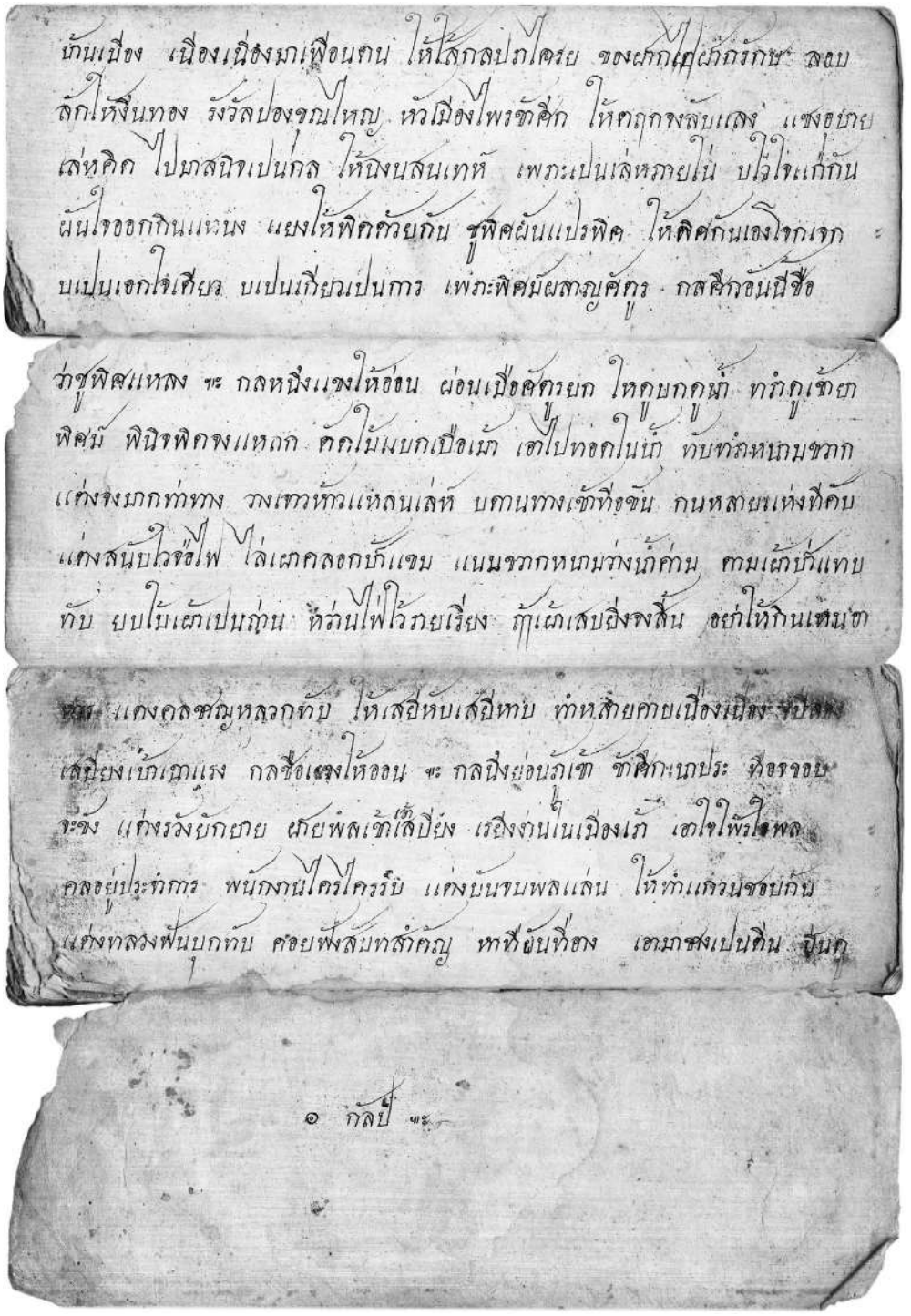
ให้อาจารย์ผู้รู้
ตามโบราณผู้แม่น
ยุรยาตราโดยอรรถ
มนตราคมสิทธิศักดิ์
โอบเอาใจพลหมู่
พิเศษราชภักดี
เทพาสาธุการ

เพทยาครูฝังนพบาท
อันชาญแกว่นเห็นประโยชน์
ให้ประหยัดซึ่งโทษ
พำนักนิในโบราณ
ให้ดูสกุณนิมิต
ศรีสุริยศักดิ์มหึมา
โดยตำนานดังนี้

กลหนึ่งชื่อว่าผลาญศัตรู
นำพลพยัคฆ์ปะเมือง
เอาอาวุธจงมาก
กรูปืนไฟจุกช่อง
อย่าอุกลุกคอยฟัง
กันที่พลจงคง
ให้ชื่นใจสงคราม
ประนังโรมรุม
ครั้งถูกกระจายพ่ายพัง
โดยสารโศลกดังนี้

ข้าศึกดูองอาจ
พลนองเนืองแสนเต้า
ลากปืนพิษพาดไว้
ส่องจงแม่นอย่าคลา
อย่าประนังตนเด็ด
คนหนึ่งจงอย่าฉุก
ฟังความสั่งสำคัญ
เอาจุดพลดาศึก
พลเสริดสังฤาอยู่
ชื่อว่าผสานศัตรู

บ่พลาดราษฎร์กระทำ
แจกเหล้าข้าวชาวเรา
ขึ้นหน้าไม้ธนู
ชักสาระพาบรรทุก
เล็ดเล็งดูที่มั่น
ปลุกใจคนให้หื่น
ฆ้องกลองพรรณแตรสังข์
พิลึกเป็นนาย
บ่เป็นหมู่เป็นการ

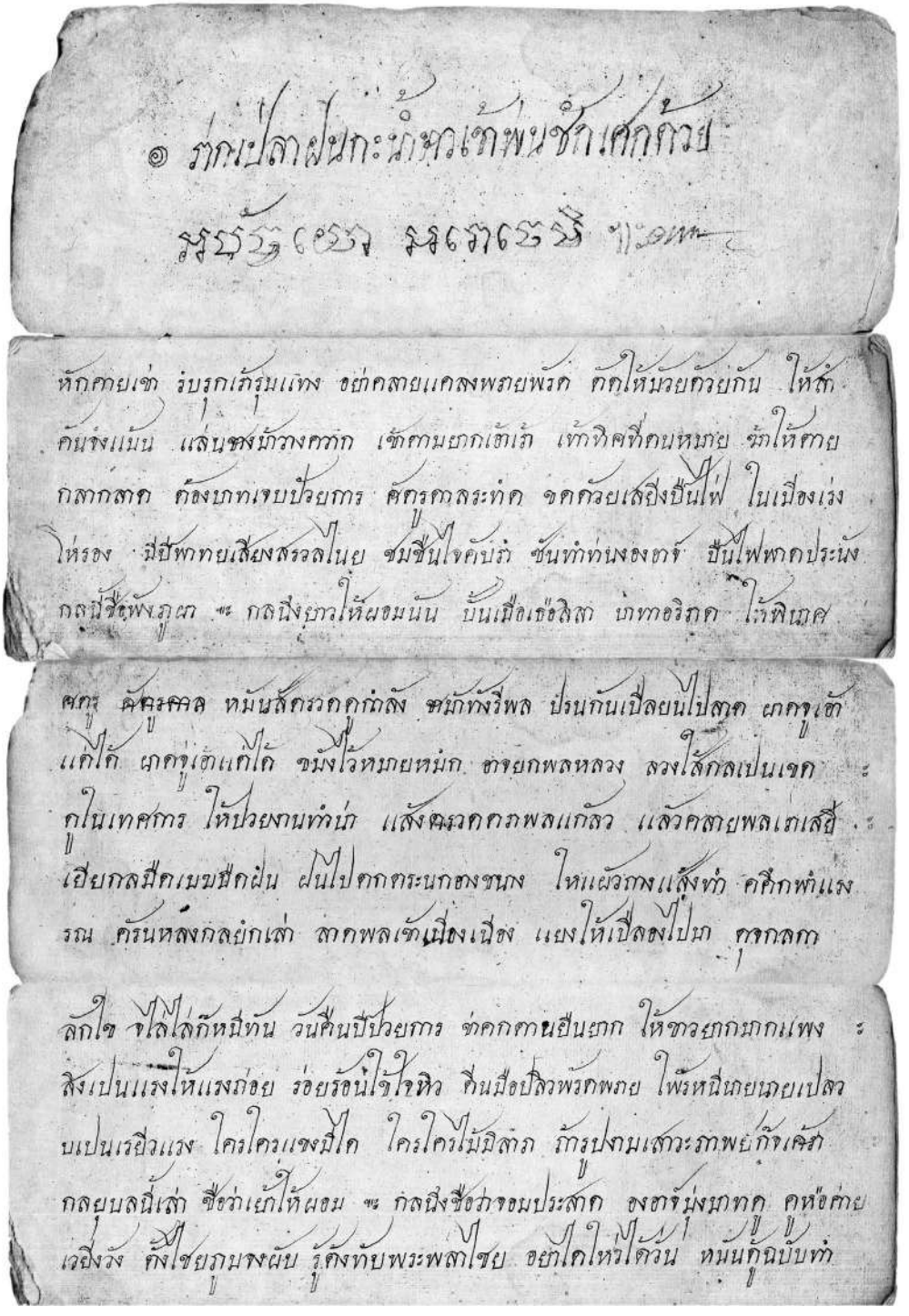
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าต้นที่ ๗๓ - ๗๔ และ ๗๕ - ๗๖

กลหนึ่งชื่อว่าชูพิษแสลง
เคยเข้าเข้ามากมาก
เคยคลาปล้นรุกราน
ให้ใส่กลปราศรัย
รางวัลปองขุนใหญ่
แสร้งอุบายเล่ห์คิด
เพราะเป็นเล่ห์ภายใน
แยงให้ผิดด้วยกัน
บ่เป็นเอกใจเดียว
กลศึกอันนี้ชื่อ
ข้าศึกเรืองแรงฤทธิ์
ภาคที่แคบที่คับ
ผลาญล่อลวงบ้านเมือง
ของฝากไปฝากรักษ์
หัวเมืองไพร่ข้าศึก
ไปมาสนิทเป็นกล
บ่ไว้ใจแก่กัน
ชูพิษผันแปรพิษ
บ่เป็นเกียวเป็นการ
ว่าชูพิษแสลง
คิดใฝ่โพยเอาเรา
สลับพลช้างม้า
เนืองๆ มาเพื่อนตน
ลอบลักให้เงินทอง
ให้ตรึกจงลับแลง
ให้ฉงนสนเท่ห์
ผันใจออกกินแหนง
ให้ผิดกันเองโจกเจก
เพราะพิษผลาญศัตรู

กลหนึ่งแข็งให้อ่อน
ซ้ำดูเข้ายาพิษ
เอาไปทอดในน้ำ
วางจาวห้าวแหลนเล่ห์
แต่งสนับไว้จ่อไฟ
ตามเผาป่าแทบทัพ
รื้อเผาเสบียงจงสิ้น
ให้เสียหับเสียหาบ
กลชื่อแข็งให้อ่อน
ผ่อนเมื่อศัตรูยก
พินิจพิษจงแหลก
ทับซ้ำหนามขวาก
บ่ด่านทางเข้าที่ขัน
ไล่เผาคลอกป่าแซม
ยับไม้เผาเป็นถ่าน
อย่าให้กินเห็นอาหาร
ทำหลายคาบเนื่องๆ
ให้ดูบกดูน้ำ
ตัดไม้แบกเบื่อเมา
แต่งจงมากท่าทาง
กันหลายแห่งที่คับ
แนมขวากหนามหว่างน้ำข้าม
หว่านไฟไว้รายเรียง
แต่งคนชาญหลอกทัพ
เปลืองเสบียงเปล่าเฉาแรง

กลหนึ่งยอนภูเขา
แต่งระวังยักย้าย
เอาใจไพร่ใจพล
แต่งบรรจบพลแล่น
คอยฟังสัพสำคัญ
ข้าศึกเนาปะ
ฝ่ายพลเขาเอาเสบียง
คนอยู่ประจำการ
ให้ทำแกว่นชวนกัน
หาที่ยันที่อ้าง
ที่จะขอบจะขัง
เรียงงานในเมืองเรา
พนักงานใครๆ รบ
แต่งทะลวงฟันบุกทัพ
เอาม้าช้างเป็นตีน

● กลับ

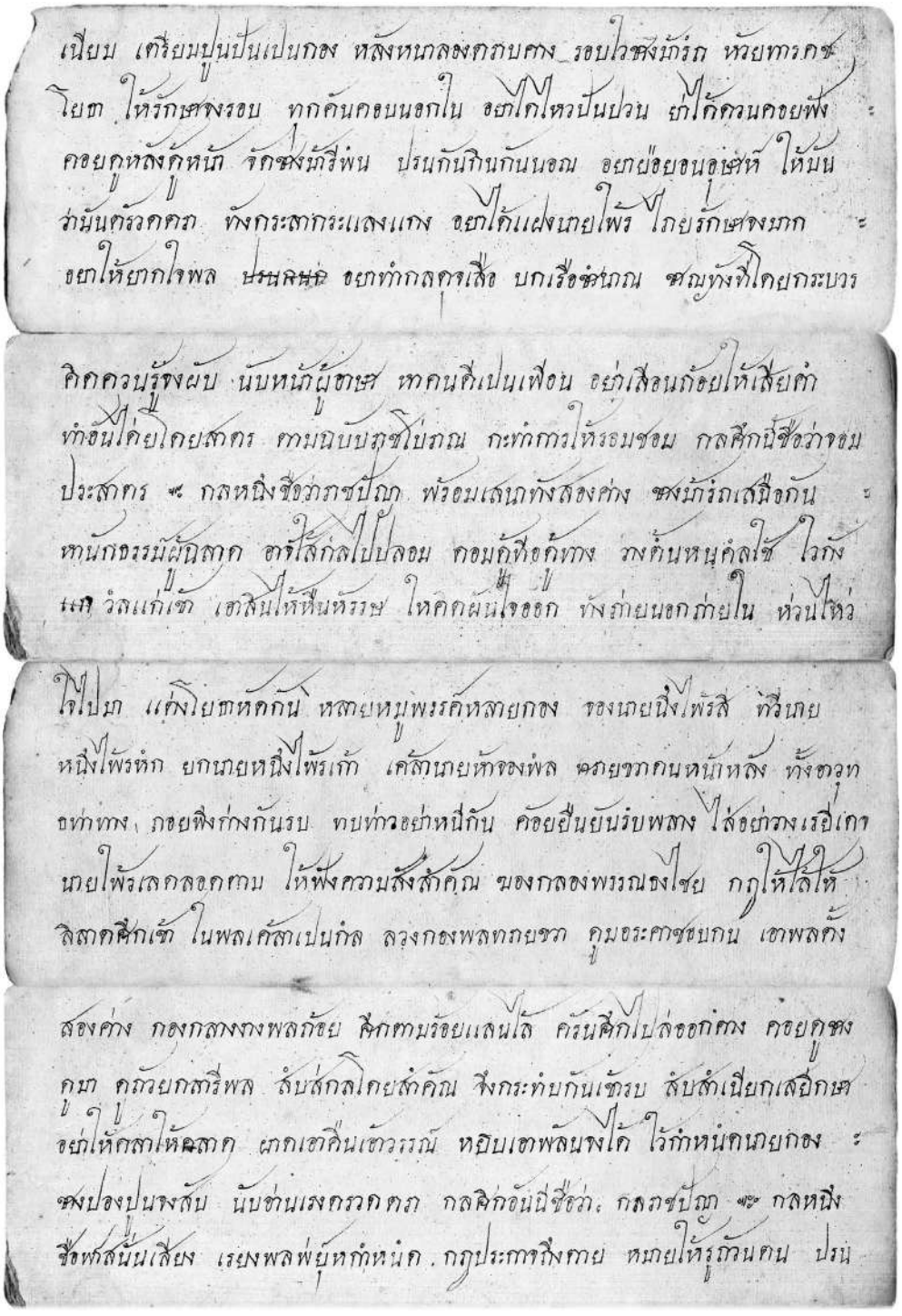

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๑ - ๒ และ ๓ - ๔

ปืนคูหักค่ายเข้า
ตัดให้ม้วยด้วยกัน
เขาตามยากเอาเรา
ต้องบาดเจ็บป่วยการ
ในเมืองเร่งโห่ร้อง
ชั้นทำทนงองอาจ
รบรุกเร้ารุมแทง
ให้สำคัญจงแม่น
เทาทิศที่ต้นหมาย
ศัตรูดาลระทด
มีปีพาทย์เสียงสรวลใน
ปืนไฟพาดประนัง
อย่าคลายแคลงพรายพลัด
แล่นข้างม้าวางขวาก
ฆ่าให้ตายกลากลาด
ขดด้วยเสียงปืนไฟ
ชมชื่นใจขับรำ
*กลชื่อนี้พังภูผา
(น่าจะเป็นยอนภูเขา - ผู้เขียน)

*๑) ในฉบับหมอบรัดเลย์ใช้ว่า “ปืนไฟพาดปะนัง กลชื่อย้อนภูเขา”
*๒) ในปูมราชธรรมใช้ว่า *ปืนพิษพาดปรนศร นี้ชื่อยอนภูเขา*
(ประยุกต์ บุนนาค, ๒๕๔๘ : ปูมราชธรรมในพิชัยสงครามฮินดูโบราณ หน้า ๒๑๗)
ทั้ง ๒ นี้น่าจะถูกต้องกว่าเพราะสอดคล้องกับชื่อ กลศึกยอนภูเขา

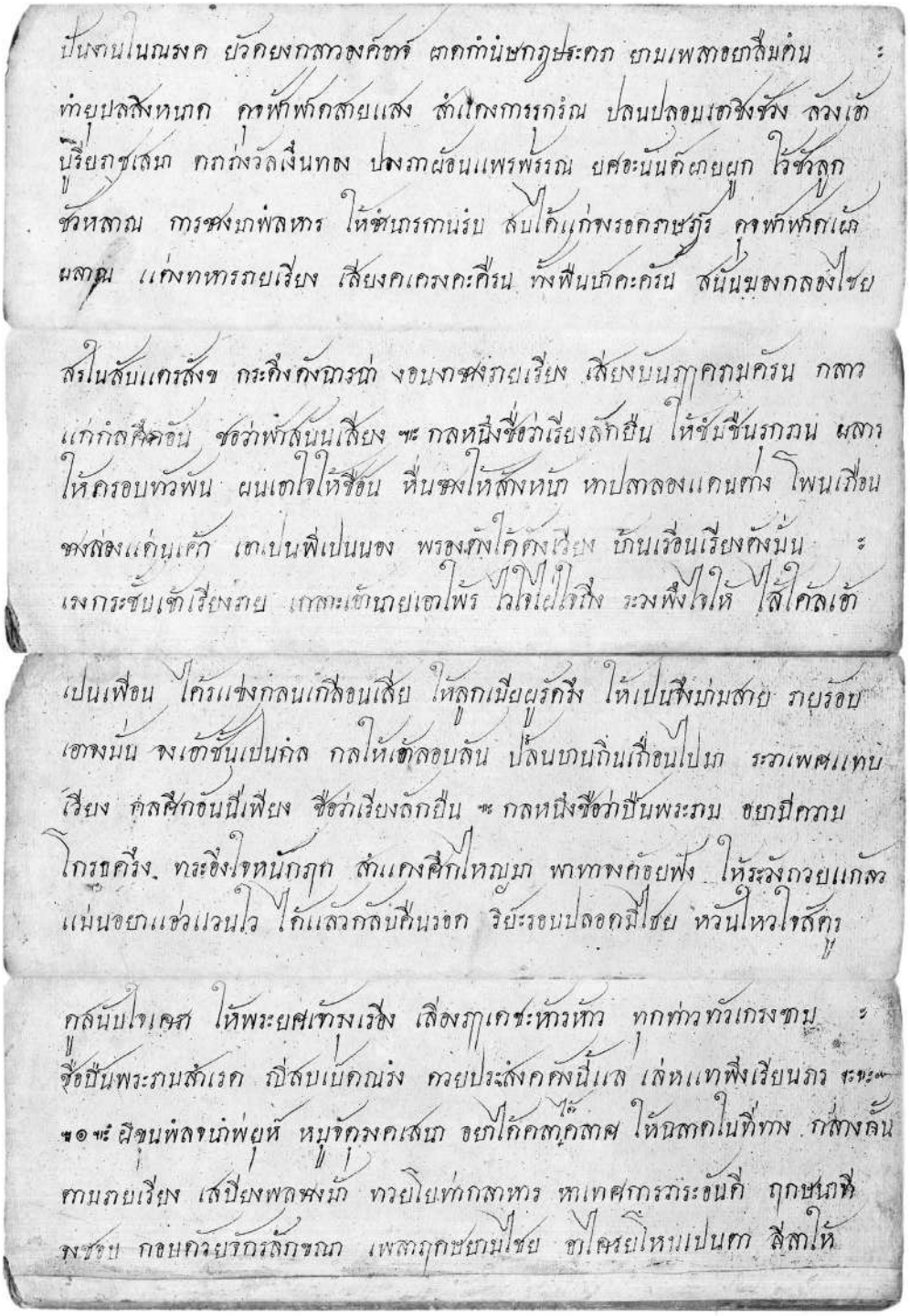
กลหนึ่งเย้าให้ผอมนั้น
ให้พินาศศัตรู
ปรนกันเปลี่ยนไปลาด
อาจยกพลหลวง
ให้ป่วยงานทำนา
เยียกลยืดเมฆมือฝน
คะคึกพำแรงรณ
แยงให้เปลืองไปมา
วันคืนปีป่วยการ
สิ่งเป็นแรงให้แรงถอย
ไพร่หนีนายนายเปลี่ยว
ใครๆ ไม่มีลาภ
ชื่อว่าเย้าให้ผอม
บั้นเมื่อเธอลีลา
หมั่นตรวจดูกำลัง
ผาดจู่เอาแต่ได้
ลวงใส่กลเป็นเขต
แสร้งตรวจตราพลแกล้ว
ฝนไปตกตระหนกอางขนาง
ครั้งหลงกลยกเล่า
ดุจกลกาลักไข่
ข้าศึกต้านยืนยาก
ร่อยร้อนไข้ใจหิว
บ่เป็นเรี่ยวแรง
ถ้ารูปงามเสาวภาพย์ก็จะเศร้า
บาทาอธิราช
ช้างม้าทั้งรี้พล
ขมังไว้หมายหมก
ดูในเทศกาล
แล้วคลายพลเราเสีย
ให้แผ้วถางแสร้งทำ
ลาดพลเข้าเนืองๆ
จะไล่ๆ ก็มิทัน
ให้ข้าวยากหมากแพง
ตีนมือปลิวพรัดพราย
ใครๆ แข็งมิได้
กลยุบลนี้เล่า

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๕ - ๖ และ ๗ - ๘

กลหนึ่งชื่อว่าจอมปราสาท
ตั้งชัยภูมิจงผับ
หมั่นดูฉบับธรรมเนียม
รอบไว้ช้างม้ารถ
ทุกคันขอบนอกใน
คอยดูหลังดูหน้า
อย่าย่อหย่อนอุตส่าห์
อย่าได้แฝงนายไพร่
อย่าทำกลดุจเสือ
คิดควรรู้จงผับ
อย่าเลื่อนถ้อยให้เสียคำ
กระทำการให้รอมชอม
องอาจมุ่งมาดดู
รู้ตั้งทัพพระพลาชัย
เตรียมปูนปั้นเป็นกอง
ห้วยธารคชโยธา
อย่าได้ไหวปั่นป่วน
จัดช้างม้ารี้พล
ให้หมั่นว่าหมั่นตรวจตรา
ภัยรักษาจงมาก
บกเรือชำนาญ
นับหน้าผู้อาสา
ทำอันใดโดยศาสตร์
กลศึกนี้ชื่อว่า
คูหอค่ายเวียงวัง
อย่าได้ไหวได้หวั่น
หลังหน้าสองตราบข้าง
ให้รักษาจนรอบ
อย่าได้ด่วนคอยฟัง
ปรนกันกินกันนอน
ทั้งกระลากระแลงแกง
อย่าให้ยากใจพล
ชาญทั้งที่โดยกระบวน
หาคนดีเป็นเพื่อน
ตามฉบับราชโบราณ
จอมปราสาท

กลหนึ่งชื่อว่าราชปัญญา
หานักธรรมผู้ฉลาด
วางต้นหนคนใช้
ให้คิดผันใจออก
แต่งโยธาหัดกัน
ทวีนายหนึ่งไหร่หก
ซ้ายขวาคนหน้าหลัง
ทบท้าวอย่าหนีกัน
นายไพร่เล็ดลอดตาม
กดให้ไสให้หนี
ลวงกองพลซ้ายขวา
กองกลางง้างพลถอย
คอยดูช้างดูม้า
จึ่งกระทบกันเข้ารบ
ผาดเอาคืนเอาวัน
ช้างปองปูนจงสับ
กลราชปัญญา
พร้อมเสนาทั้งสองข้าง
อาจใส่กลไปปลอม
ไว้กังวลแก่เขา
ทั้งภายนอกภายใน
หลายหมู่พรรค์หลายกอง
ยกนายหนึ่งไพร่เก้า
ทั้งอาวุธท่าทาง
คอยยืนยันรบพลาง
ให้ฟังความสั่งสำคัญ
ลีลาดศึกเข้า
ดูมรรคาชอบกล
ศึกตามรอยแล่นไล่
ดูทวยกล้ารี้พล
สบสำเหนียกเสียกสา
หยับเอาพลันจงได้
นับอ่านเร่งตรวจตรา
ช้างม้ารถเสมอกัน
ด้อมดูที่ดูทาง
เอาสินให้หื่นหรรษ์
หวั่นไหวใจไปมา
จองนายหนึ่งไพร่สี่
เคล้านายห้าจองพล
ถอยพึ่งกางกันรบ
ใส่อย่าวางเรี่ยเด็ด
ฆ้องกลองพรรณธงชัย
ในพลเคล้าเป็นกล
เอาพลตั้งสองข้าง
ครั้งศึกไปล่อออกข้าง
สบสกลโดยสำคัญ
อย่าให้คลาให้คลาด
ไว้กำหนดนายกอง
กลศึกอันนี้ชื่อว่า

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๙ - ๑๐ และ ๑๑ - ๑๒

กลหนึ่งชื่อฟ้าสนั่นเสียง
หมายให้รู้ถ้วนตน
ผาดกำหนดกฎตรา
ดุจฟ้าฟาดสายแสง
ล่วงเอาบุรีราชเสมา
ยศอนันต์ผายผูก
ให้ชำนาญการรบ
แต่งทหารรายเรียง
สนั่นฆ้องกลองชัย
งอนงาช้างรายเรียง
ชื่อว่าฟ้าสนั่นเสียง

เรียงพลพยุหกำหนด
ปรนปันงานในณรงค์
ยามเพลาอย่าลืมตน
สำแดงการรุกรณ
ตรารางวัลเงินทอง
ไว้ชั่วลูกชั่วหลาน
สบได้แก่จงรอดราษฎร์
เสียงคะเครงคะครื้น
สรในสรรพแต่สังข์
เสียงบรรลือครามครัน

กฎประกาศถึงตาย
ยวดยงกล่าวองอาจ
ทำยุบลสิงหนาท
ปล้นปลอมเอาชิงช่วง
ปองผ้าผ่อนแพรพรรณ
การช้างม้าพลหาญ
ดุจฟ้าฟาดเผ้าผลาญ
ทั้งพื้นป่าคะครั้น
กระดิ่งดังฉานฉ่า
กล่าวแก่กลศึกอัน

กลหนึ่งชื่อว่าเรียงหลักยืน
ผันเอาใจให้ชื่น
โพนเถือนช้างล่วงแดนเขา
บ้านเรือนเรียงตั้งมั่น
ไว้ใจใฝ่ใจถึง
ใครแข็งกลบเกลื่อนเสีย
รายล้อมเอาจงมั่น
ปล้นบ้านถิ่นเถือนไปมา
ชื่อว่าเรียงหลักยืน

ให้ชมชื่นรุกราน
หื่นสร้างไร่สร้างนา
เอาเป็นพี่เป็นน้อง
เร่งกระชั้นเข้าเรียงราย
ระวังพึงใจให้
ให้ลูกเมียผูกรัดรึง
จงเอาชั้นเป็นกล
ระว้าเภทแทนเวียง

ผลาญให้ครอบทั่วพัน
หาปลาล่วงแดนต่าง
พร้องตั้งค่ายตั้งเวียง
เกาะเอานายเอาไพร่
ใส่ไคล้เอาเป็นเพื่อน
ให้เป็นจึงม่ามสาย
กลให้เขาลอบล้น
กลศึกอันนี้เพียง

กลหนึ่งชื่อว่าปืนพระราม
สำแดงศึกใหญ่มา
แม่นอย่าแอ่วแว่นไว
หวั่นไหวใจศัตรู
เลื่องลือเดชหาญห้าว
ยี่สิบเบ็จณรงค์

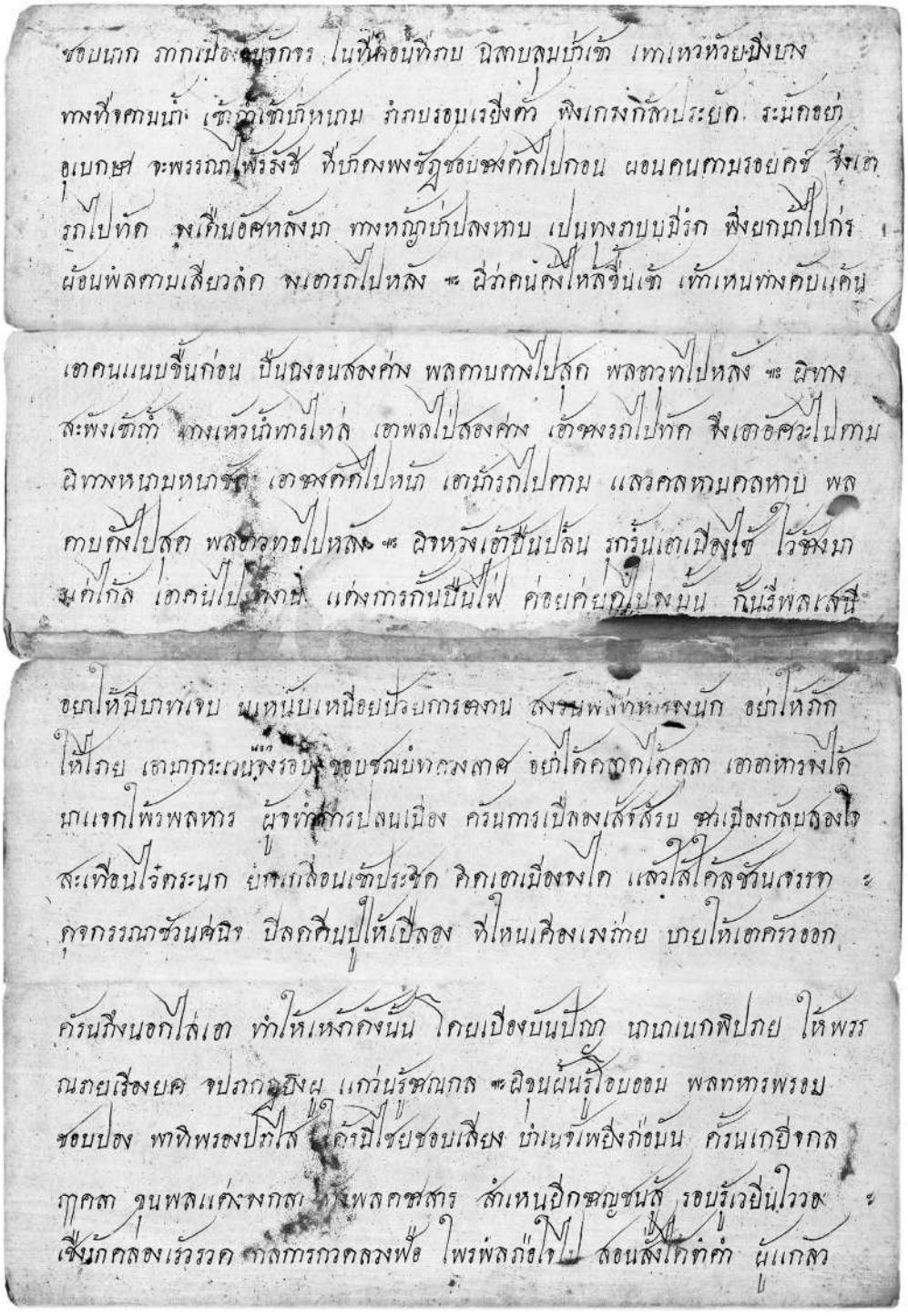
อย่ามีความโกรธขึ้ง
พาธาจงคอยฟัง
ได้แล้วกลับคืนรอด
ดูสนั่นใจเศร้า
ทุกท้าวทั่วเกรงขาม
ด้วยประสงค์ดังนี้แล

ทรอึงใจหนักลึก
ให้ระวังถอยแกล้ว
ริรอบปลอดมีชัย
ให้พระยศเจ้ารุ่งเรือง
ชื่อปืนพระรามสำเร็จ
เล่หแท้พึงเรียนก่อน

● ผิขุนพลจะนำพยุห์
ฉลาดในที่ทาง
ทวยโยธากล้าหาญ
กอร์ปด้วยจักรลัคนา
ลีลาให้ชอบนาค
ฉลาบลุ่มป่าเขา

หมู่จตุรงคเสนา
กลางกั้นตามรายเรียง
หาเทศกาลวาระอันดี
เพลาฤกษ์ยามชัย
ภาคเมืองอันจักจร
เทาเหวห้วยบึงบาง

อย่าได้คลาได้คลาด
เสบียงพลช้างม้า
ฤกษีนาทีจงชอบ
อาศัยโหรเป็นตา
ในที่ดอนที่ราบ
ทางที่จะข้ามน้ำ

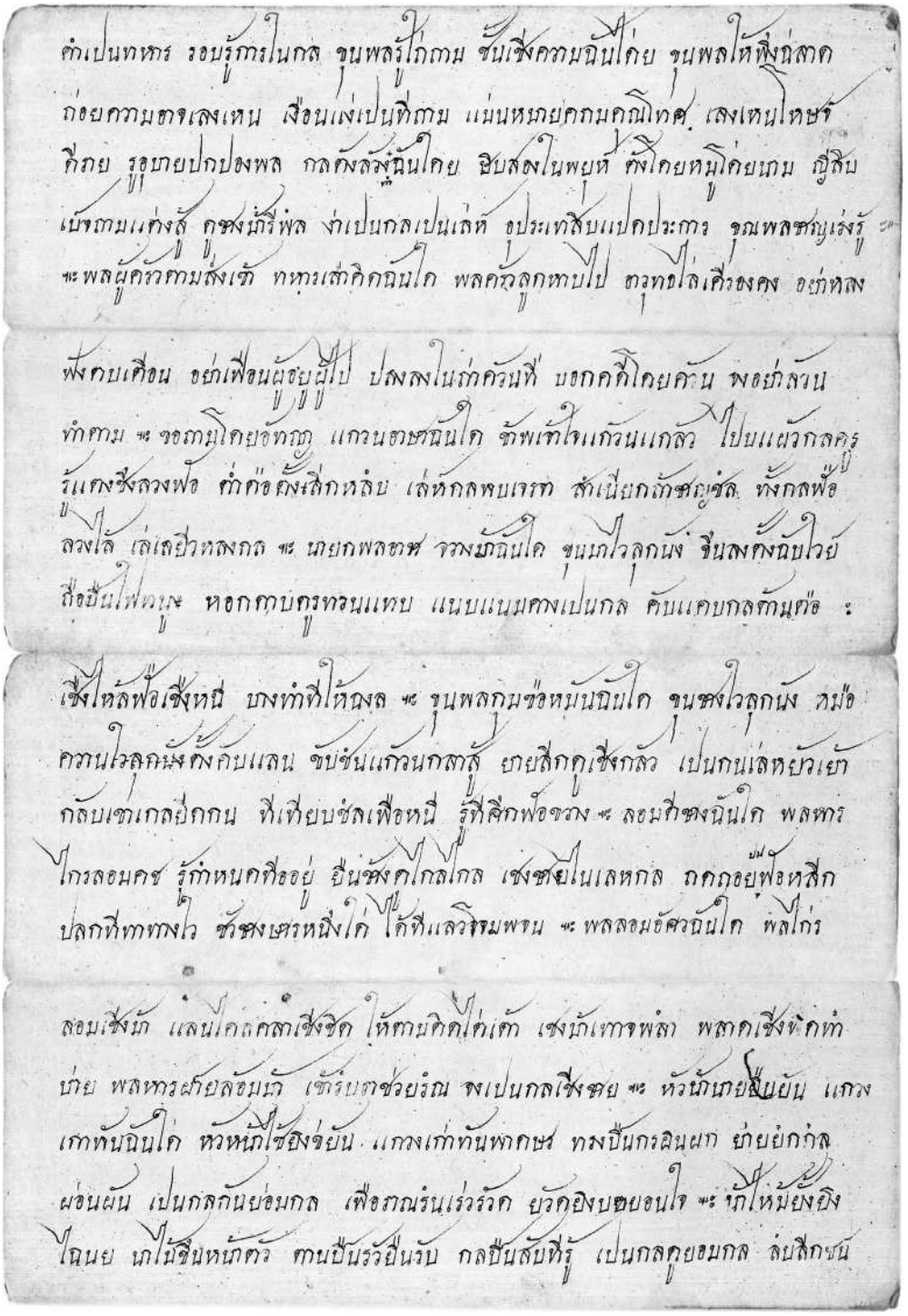

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๑๓ - ๑๔ และ ๑๕ - ๑๖

เข้าถ้ำเข้าป่าหนาม รำรามรอบเรียงตัว พึงเกรงกลัวประหยัด
ระมัดอย่าอุเบกขา จะพรรณาไพรรังชี้ ที่ป่าดงพงชัฏ
ชอบช้างตัดไปก่อน ผ่อนคนตามรอยคช จึงเอารถไปถัด
จึงเดินอัศว์หลังมา ทางหญ้าป่าปลงหาบ เป็นทุ่งราบบ่มีรก
พึงยกม้าไปก่อน ผ่อนพลตามเลี้ยวลด จงเอารถไปหลัง

ผิว่าคนคลั่งไคล้ขึ้นเขา เท้าเห็นทางคับแคบ เอาคนแนบขึ้นก่อน
ปีนชะง่อนสองข้าง พลดาบตั้งไปสุด พลอาวุธไปหลัง
ผิทางสะพังเข้าถ้ำ ทางเหวน้ำธารไหล เอาพลไปสองข้าง
เอาช้างรถไปถัด จึงเอาอัศวะไปตาม ผิทางหนามหนาชัฏ
เอาช้างตัดไปหน้า เอาม้ารถไปตาม แล้วคนหามคนหาบ
พลดาบตั้งไปสุด พลอาวุธไปหลัง ผิจะหวังเอาปืนปล้น
รุกร้นเอาเมืองไซร้ ไว้ช้างมาแต่ไกล เอาคนไปทำงาน
แต่งการกั้นปืนไฟ ค่อยขยดไปจงมั่น กั้นรี้พลเสนี
อย่าให้มีบาทเจ็บ บ่เหน็บเหนื่อยป่วยการงาน สงวนพลทหารจงหนัก
อย่าให้พักให้ภัย เอาม้าตระเวนนอก จงรอบขอบชนบทลวงลาศ
อย่าได้คลาดได้คลา เอาอาหารจงได้ มาแจกไพร่พลหาญ
ผู้จะทำการปล้นเมือง ครั้นการเปลืองเสร็จสรรพ ชาวเมืองกลับสองใจ
สะเทือนไหวตระหนก ยกเกลื่อนเข้าประชิด คิดเอาเมืองจงได้
แล้วใส่ไคล้ชวนเจรจา ดุจกรุณาชวนสนิท ปลิดตีนปูให้เปลือง
ที่ไหนเคืองเร่งถ่าย บ่ายให้เอาครัวออก ครั้งถึงนอกไล่เอา
ทำให้เหงาดังนั้น โดยเบื้องบันปัญญา นานาเนกภิปราย
ให้พรรณรายเรืองยศ จะปรากฏยังผู้ แกว่นรู้ชาญกล

ผิขุนพลรู้โอบอ้อม พลทหารพร้อมชอบปอง พาทีพร้องปราศรัย
ใครมีชัยชอบเลี้ยง บำเหน็จเพียงพอมัน ครั้นเกียจกลฤาคลา
ขุนพลแต่งจงกล้า ทั้งพลคชาสาร สำเหนียกชาญชนสู้
รอบรู้เวียนไวว่อง เชิงม้าคล่องเร็วรวด กลการกวดลวงล่อ
ไพร่พลพอใจไป สอนสั่งได้จำคำ ผู้แกล้วคำเป็นทหาร
รอบรู้การในกล ขุนพลรู้ไถ่ถาม ชั้นเชิงความฉันใด
ขุนพลให้พึงฉลาด ถ้อยความอาจเล็งเห็น เงื่อนแง่เป็นที่ถาม
แม่นนั้นหมายความคุณโทษ เล็งเห็นโทษดีร้าย รู้อุบายปกป้องพล
กลตั้งลวงทำฉันใด สิบสองในพยุห์ ตั้งโดยหมู่โดยนาม
ยี่สิบเอ็ดถามแต่งสู้ ดูช้างม้ารี้พล งำเป็นกลเป็นเล่ห์
อุปเท่ห์สิบแปดประการ ขุนพลหาญเร่งรู้

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๑๗ - ๑๘ และ ๑๙ - ๒๐

◉ พลผู้ครัวตามส่งข่าว ทหารเล่าคิดฉันใด พลครัวลูกหาบไป
อาวุธใส่เครื่องคง อย่าหลงฟังตักเตือน อย่าเฟื่อนผู้อยู่ผู้ไป
ปลงลงในถ้าควรที่ บอกคดีโดยควร จงอย่าล้วนทำตาม

ขอถามโดยอัธยา แกว่นอาสาฉันใด ข้าพเจ้าใจแกว่นแกล้ว
ไปบ่แผ้วกลครู รู้แต่งเชิงลวงล่อ ต่ำต่อตั้งหลีกหลบ
เล่ห์กลทบเจรจา สำเหนียกถ้าชาญชน ทั้งกลล่อลวงไล่
เล่ห์เลี้ยวหลงกล

นายกพลอาสา จะวางม้าฉันใด ขุนม้าไวลุกนั่ง
ขึ้นลงตั้งฉับไว ถือปืนไฟธนู หอกดาบตรูทวนแทบ
แนบแนมข้างเป็นกล คับแคบกลต้านต่อ เชิงไล่ล่อเชิงหนี
บ้างทำทีให้ฉงน

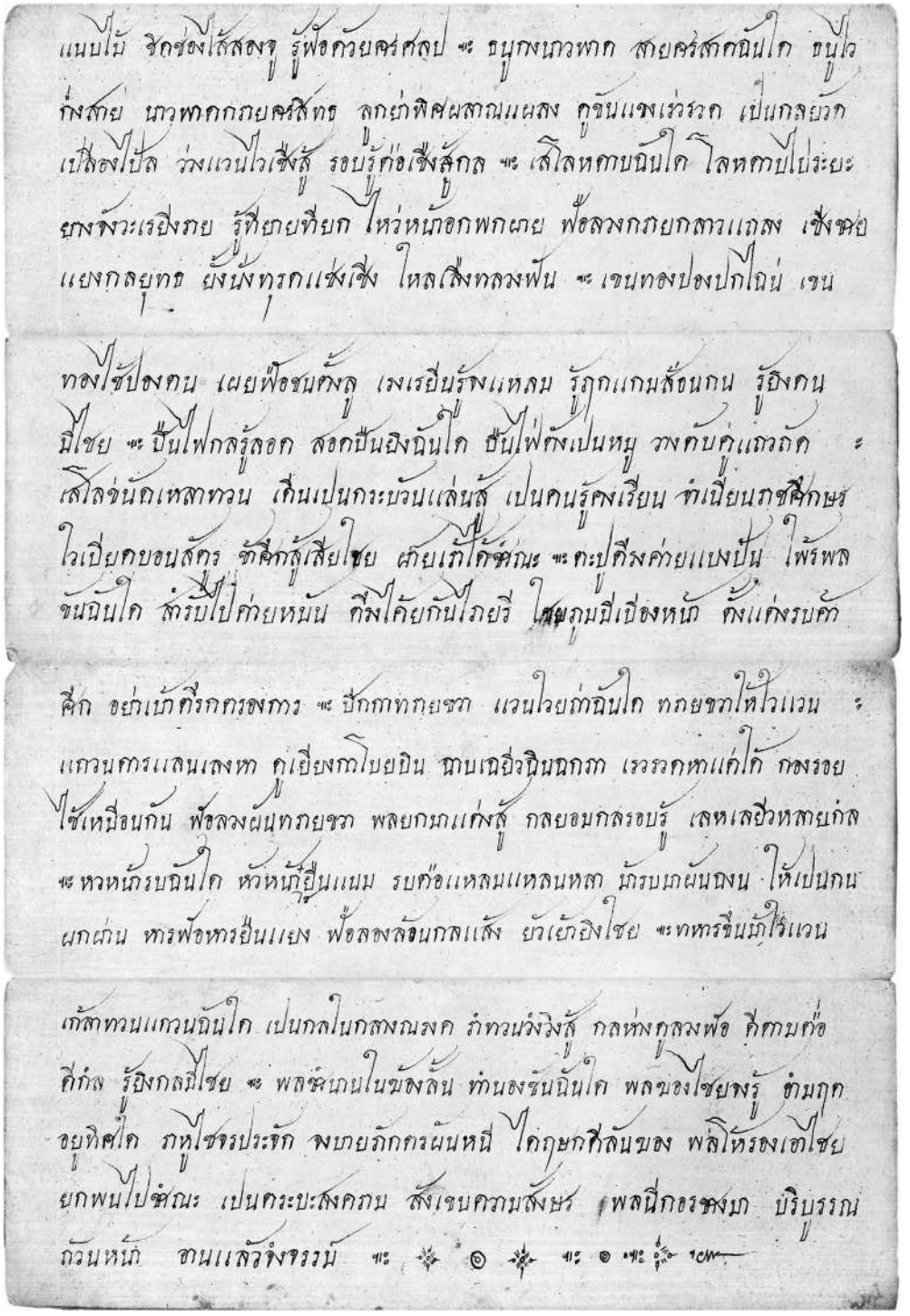
ขุนพลกุมขอมั่นฉันใด ชุนช้างไวลุกนั่ง หมอควาญตั้งขับเล่น
ขับชนแกว่นกล้าสู้ ย้ายหลีกดูเชิงกลัว เป็นกลเล่ห์ยั่วเย้า
กลบเขาเกลียดกล ทีเทียบชนเพื่อหนี รู้ทีศึกล่อขวาง

ล้อมตีนช้างฉันใด พลหาญไกรล้อมคช รู้กำหนดที่อยู่
ยืนช้างดูไกลไกล เชิงชายในเล่ห์กล ถดถอยปนล่อหลีก
ปลีกที่ท่าทางไว้ ชั่วช้างสารหนึ่งได้ ได้ทีแล้วโจมผจญ

พลล้อมอัคว์ฉันใด พลไกรล้อมเชิงม้า แล่นไคลคลาเชิงชิด
ให้ตามติดไต่เต้า เชิงม้าเท้าจะพล้ำ พลาดเชิงผิดทำบ่าย
พลหาญฝ่ายล้อมม้า เข้ารบราช่วยรณ จงเป็นกลเชิงชาย

หัวหน้านายยืนยัน แกว่งเกาทัณฑ์ฉันใด หัวหน้าไชร้ยิงขยัน
แกว่งเกาทัณฑ์พาดศร ทรงปืนกรผืนผก ย้ายยกกลผ่อนผัน
เป็นกลกันย่อมกล เพื่อราญรณเร็วรวด ยวดยิ่งบ่หย่อนใจ

หน้าไม้ยั้งยิงไฉน หน้าไม้ขึ้นหน้าตัว ต้านปืนรัวยืนรับ
กลปืนสับที่รู้ เป็นกลดูย่อมกล หลบหลีกชนแนบไม้
ชิดช่องไชร้สองจู่ รู้ล่อด้วยศรศิลป์

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๒๑ - ๒๒ และ ๒๓ - ๒๔

ธนูก่งน้าวพาด
น้าวพาดกรายศรสิทธิ์
เป็นกลยวดเปลื้องไปล่

เสโล่ห์ดาบฉันใด
รู้ที่ย้ายที่ยก
เชิงชายแย้งกลยุทธ

เขนทองปองปกไฉน
เร่งเรียนรู้จงแหลม

ปืนไฟกลรู้ลอด
วางตับคู่แถวถัด
เป็นคนรู้คงเรียน
ข้าศึกสู้เสียชัย

ตะปูตรึงค่ายแบ่งปัน
ตรึงค่ายกันไพรี
อย่าเบาตรึกตรองการ

ปีกกาซ้ายขวา
แกว่นการแล่นเล็งหา
เร็วรวดหาแต่ได้
พลยกมาแต่งสู้

หัวหน้ารบฉันใด
ม้ารบม้าผันฉงน
ล่อลวงล้วนกลแสร้ง

ทหารขึ้นม้าไวแว่น
รำทวนวงวิ่งสู้
รู้ยิงกลมีชัย

พลชำนาญในฆ้องลั่น
อำมฤตยูทิศใด
ได้ฤกษ์ดีลั่นฆ้อง
เป็นตบะสงคราม
บริบูรณ์ถ้วนหน้า

สายศรศาสตร์ฉันใด
ลูกยาพิษผลาญแผลง
ว่องแว่นไวเชิงสู้

โล่ห์ดาบไประยะ
ไว้หน้าอกผกผาย
ยั้งนั่งทรุดแซงเชิง

เขนทองใช้ป้องตน
รู้ลึกแกมซ่อนกล

สอดปืนยิงฉันใด
เสโล่ห์ขนัดเหล่าทวน
จำเนียรราชศึกสอน
ฝ่ายเราได้ชำนะ

ไพร่พลขันฉันใด
ชัยภูมิมีเบื้องหน้า

แว่นไวถ้าฉันใด
ดูเยี่ยงกาโบยบิน
กองร้อยไซร้เหมือนกัน
กลย่อมกลรอบรู้

หัวหน้าไซร้ยืนแนม
ให้เป็นกลผกผ่าน
ยั่วเย้าชิงชัย

เคล้าทวนแกว่นฉันใด
กลห่างดูลวงล่อ

ทำนองนั้นฉันใด
ราหูไซร้จรประจักษ์
พลโห่ร้องเอาชัย
สังเขปความสั่งสอน
อ่านแล้วจงจำ

ธนูไวโก่งสาย
ดูขันแข็งเร็วรวด
รอบรู้ต่อเชิงกล

ย่างจังหวะเรียงราย
ล่อลวงกรายกล่าวแถลง
ให้ละเลิงทะลวงฟัน

เผยล่อชนตั้งสู้
รู้ยิ่งคนมีชัย

ปืนไฟตั้งเป็นหมู่
เดินเป็นกระบวนแล่นสู้
ไว้เบียดบอนศัตรู

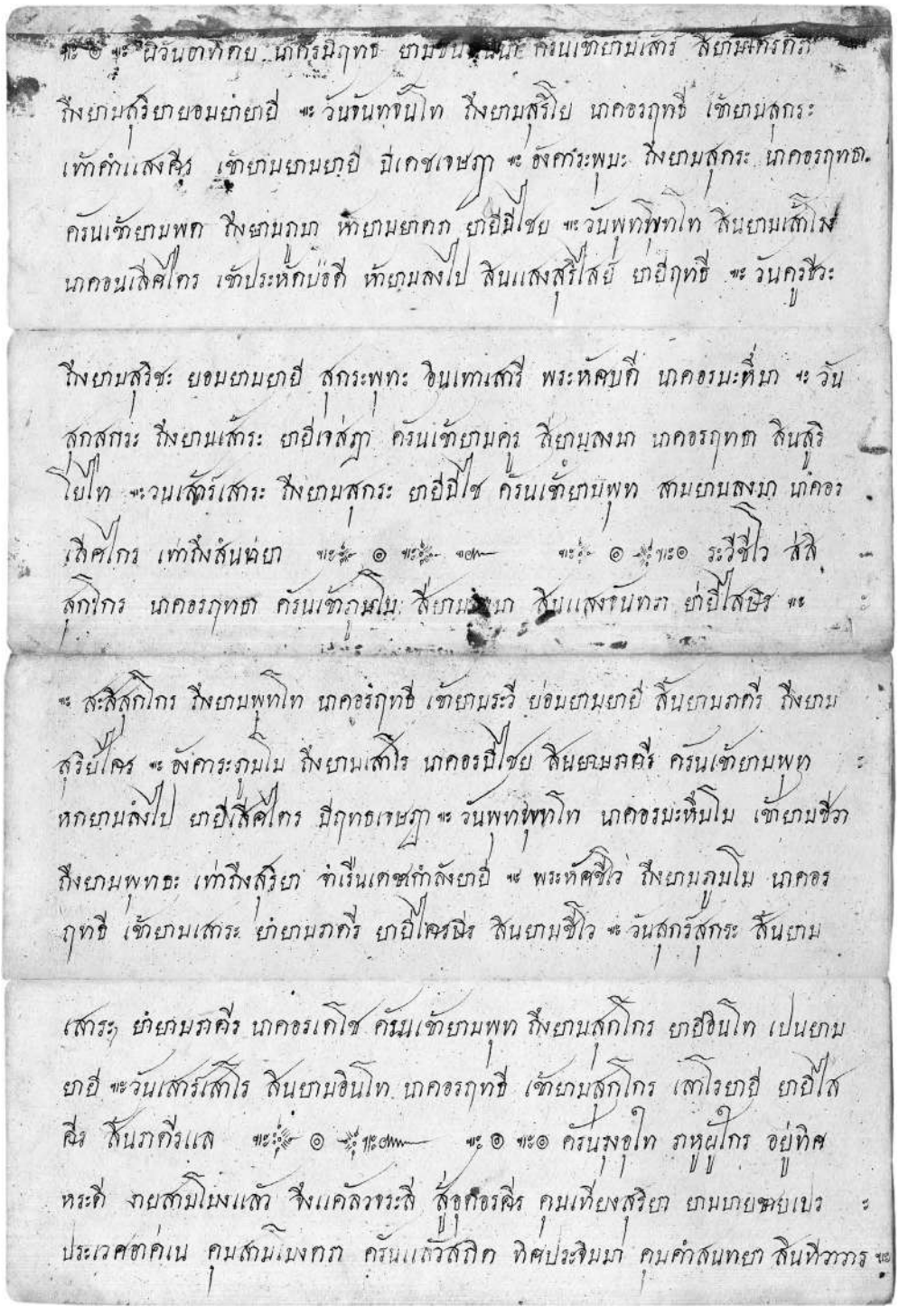
สำหรับไปค่ายมั่น
ตั้งแต่รบข้าศึก

ซ้ายขวาให้ไวแว่น
ฉาบเฉี่ยวบินฉกพา
ล่อลวงผันซ้ายขวา
เล่ห์เลี้ยวหลายกล

รบต่อแหลมแล่นหล้า
หาญล่อหาญยืนแย้ง

เป็นกลในกลางณรงค์
ดีตามต่อดีกล

พลฆ้องชัยจงรู้
จงบ่ายพักตร์ผันหนี
ยกพลไปชำนะ
พลนิกรช้างม้า

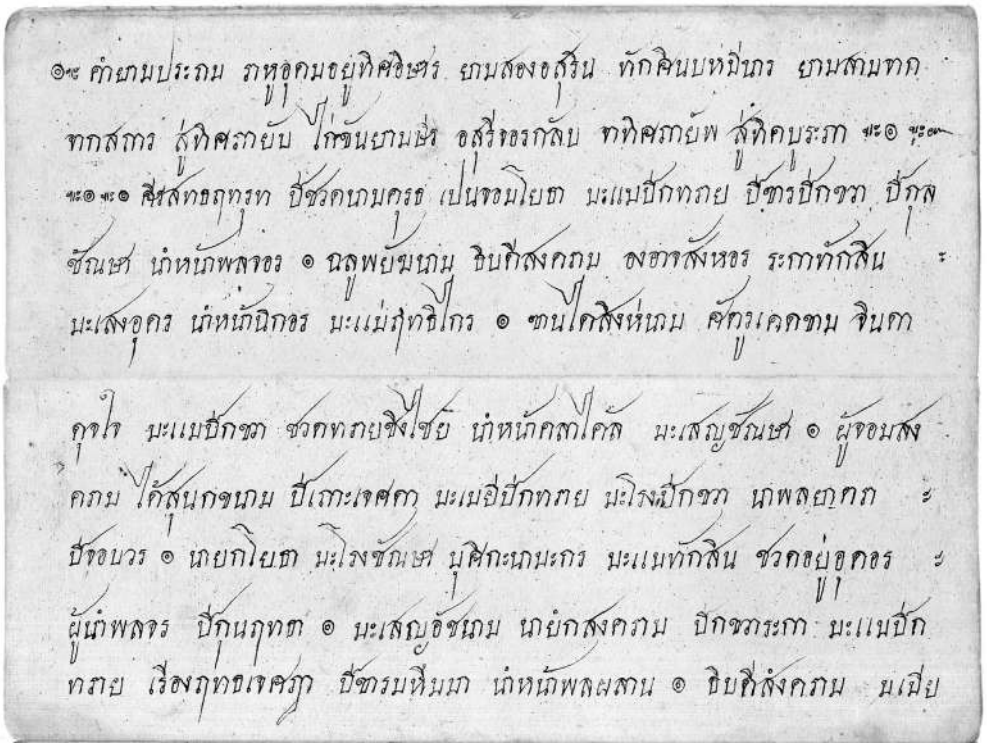
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๒๕ - ๒๖ และ ๒๗ - ๒๘

๑๘

◉ ผิวันอาทิตย์ นาครมีฤทธิ์ ยามชั้นนั้นมา ครั้งเข้ายามเสาร์
สี่ยามไตรตรา ถึงยามสุริยา ย่อมยามยายี
วันจันทร์จันโท ถึงยามสุริโย นาครฤทธี เข้ายามศุกระ
เท้าค่ำแสงศรี เข้ายามยามยายี มีเดชเจษฎา
อังคารภุมมะ ถึงยามศุกระ นาครฤทธา ครั้นเข้ายามพุธ
ถึงยามภุมมา ห้ายามยาตรา ยายีมีชัย
วันพุธพุทโธ สิ้นยามเสาโร นาครเลิศไกร เข้าพฤหัสบดี
ห้ายามลงไป สิ้นแสงสุริโสย ยายีฤทธี
วันครูชีวะ ถึงยามสุริชะ ย่อมยามยายี ศุกระพุทธะ
อินเท่าเสารี พฤหัสบดี นาครมหิมา
วันศุกร์ศุกระ ถึงยามเสาระ ยายีเจษฎา ครั้นเข้ายามครู
สี่ยามลงมา นาครฤทธา สิ้นสุริโยทัย
วันเสาร์เสาระ ถึงยามศุกระ ยายีมีชัย ครั้นเข้ายามพุธ
สามยามลงมา นาครเลิศไกร เท่าถึงสนธยา

◉ ระวีชีโว ศะศิศุกโกร นาครฤทธา ครั้นเข้าภุมโม
สี่ยามลงมา สิ้นแสงจันทรา ยายีไสศรี
ศะศิศุกโกร ถึงยามพุทโธ นาครฤทธี เข้ายามระวี
ย่อมยามยายี สิ้นยามราตรี ถึงยามสุริยไสย
อังคารภุมโม ถึงยามเสาโร นาครมีชัย ครั้นเข้ายามพุธ
หกยามลงไป ยายีเลิศไตร มีฤทธิ์เจษฎา
วันพุธพุทโธ นาครมหิโม เข้ายามชีวา ถึงยามพุทธะ
เท้าถึงสุริยา จำเริญเดชา กำลังยายี
พฤหัสชีโว ถึงยามภุมโม นาครฤทธี เข้ายามเสาระ
ย่ำยามราตรี ยายีไสยศรี สิ้นยามชีโว
วันศุกร์ศุกระ สิ้นยามเสาระ นาครเดโช ครั้นเข้ายามพุธ
ถึงยามศุกโกร ยายีอิทโธ เป็นยามยายี
วันเสาร์เสาโร สิ้นยามอินโท นาครฤทธี เข้ายามศุกโกร
เสาโรยายี ยายีไสยศรี สิ้นราตรีแล

ครั้งรุ่งอุทัย ราหูผู้ไกร อยู่ทิศหรดี บ่ายสามโมงแล้ว
จึงแคล้วจรลี สู่อุดรศรี คุมเที่ยงสุริยา ยามบ่ายชายเป็น
ประเวศอาคเนย์ คุมสามโมงตรา ครั้นแล้วสถิต ทิศประจิมมา
คุมค่ำสนธยา สิ้นทิวาวาร

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๒๙ - ๓๐

ค่ำยามปฐม ราหูอุดม อยู่ทิศอิสาน ยามสองสุรินทักษิณบ่หมิ่นนาน ยามสามจากสถาน สู่ทิศพายัพ ไก่ขันยามสี่อสุรีจรกลับ จากทิศพายัพ สู่ทิศบูรพา

◉ ศรีสิทธิฤทธิรุทธ

ปีชวดนามครุฑ เป็นจอมโยธา
มะแมปีกซ้าย ปีขาลปีกขวา
ปีกุลชันษา นำหน้าพลจร

◉ ฉลูพยัคฆนาม

ธิบดีสงคราม องอาจสังหรณ์
ระกาทักษิณ มะเส็งอุดร
นำหน้านิกร มะแมฤทธิไกร

◉ ขาลได้สิงหนาม

ศัตรูเข็ดขาม จินดาดุจใจ
มะแมปีกขวา ชวดซ้ายชิงชัย
นำหน้าคลาไคล มะเส็งชันษา

◉ ผู้จอมสงคราม

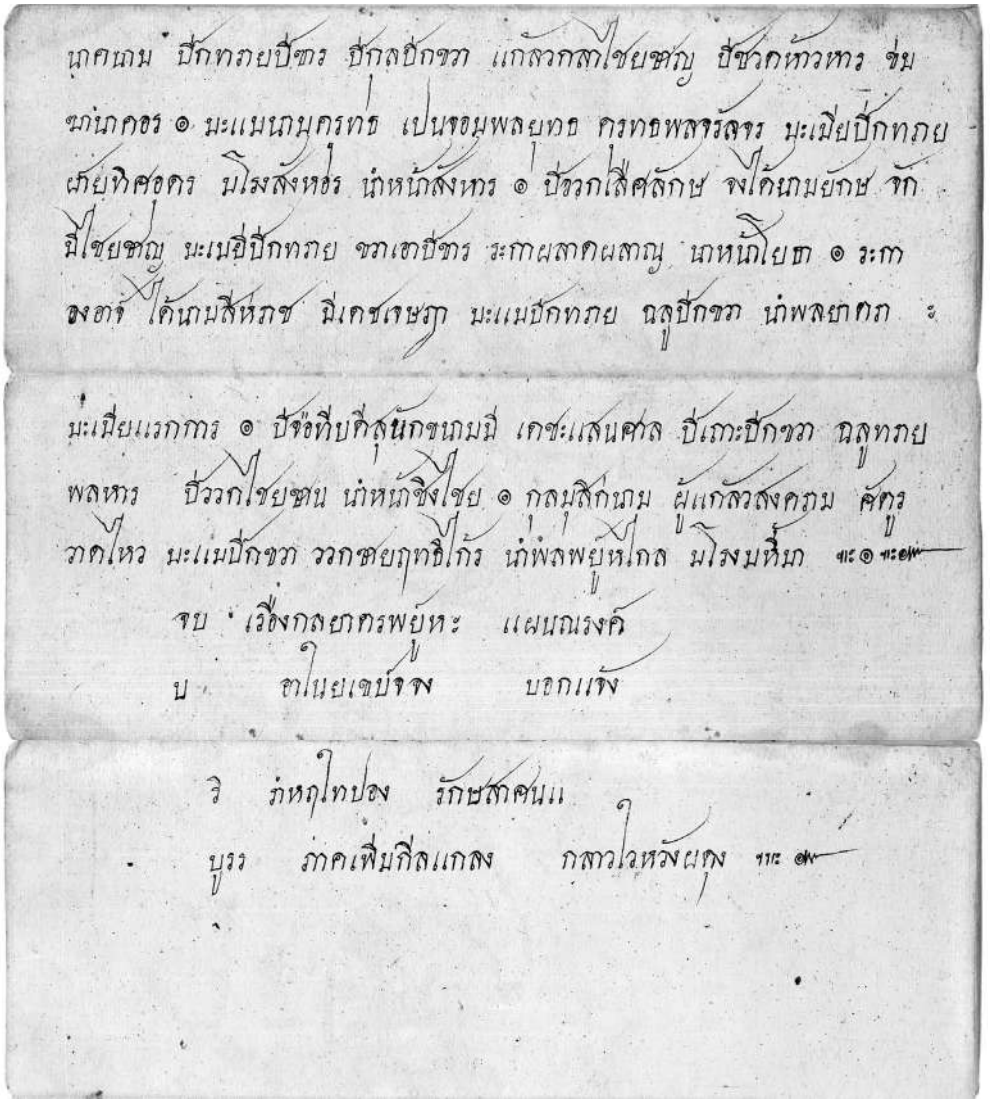
ได้สุนัขนาม ปีเถาะเจษฎา
มะเมียปีกซ้าย มะโรงปีกขวา
นำพลยาตรา ปีจอบวร

◉ นายกองโยธา

มะโรงชันษา มุสิกะนามกร
มะแมทักษิณ ชวดอยู่อุดร
ผู้นำพลจร ปีกุนฤทธา

◉ มะเส็งอัชนาม

นายกองสงคราม ปีกขวาระกา
มะแมปีกซ้าย เรืองฤทธิ์เจษฎา
ปีขาลมหึมา นำหน้าพลผลาญ

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๓๑ - ๓๒ - ๓๓

◉ ธิบดีสงคราม

มะเมียนาคนาม ปีกซ้ายปีขาล
ปีกุลปีกขวา แกล้วกล้าไชยชาญ
ปีชวดห้าวหาญ ข่มฆ่านาคร

◉ มะแมนามครุฑ

เป็นจอมพลยุทธ ครุฑพลจรัลจร
มะเมียปีกซ้าย ฝ่ายทิศอุดร
มะโรงสังหรณ์ นำหน้าสังหาร

◉ ปีวอกเลิศลักษณ์

จงได้นามพยัคฆ์ จักมีชัยชาญ
มะเมียปีกซ้าย ขวาเอาปีขาล
ระกาผลาดผลาญ นำหน้าโยธา

◉ ระกาองอาจ

ได้นามสีหราช มีเดชเจษฎา
มะแมปีกซ้าย ฉลูปีกขวา
นำพลยาตรา มะเมียแรกการ

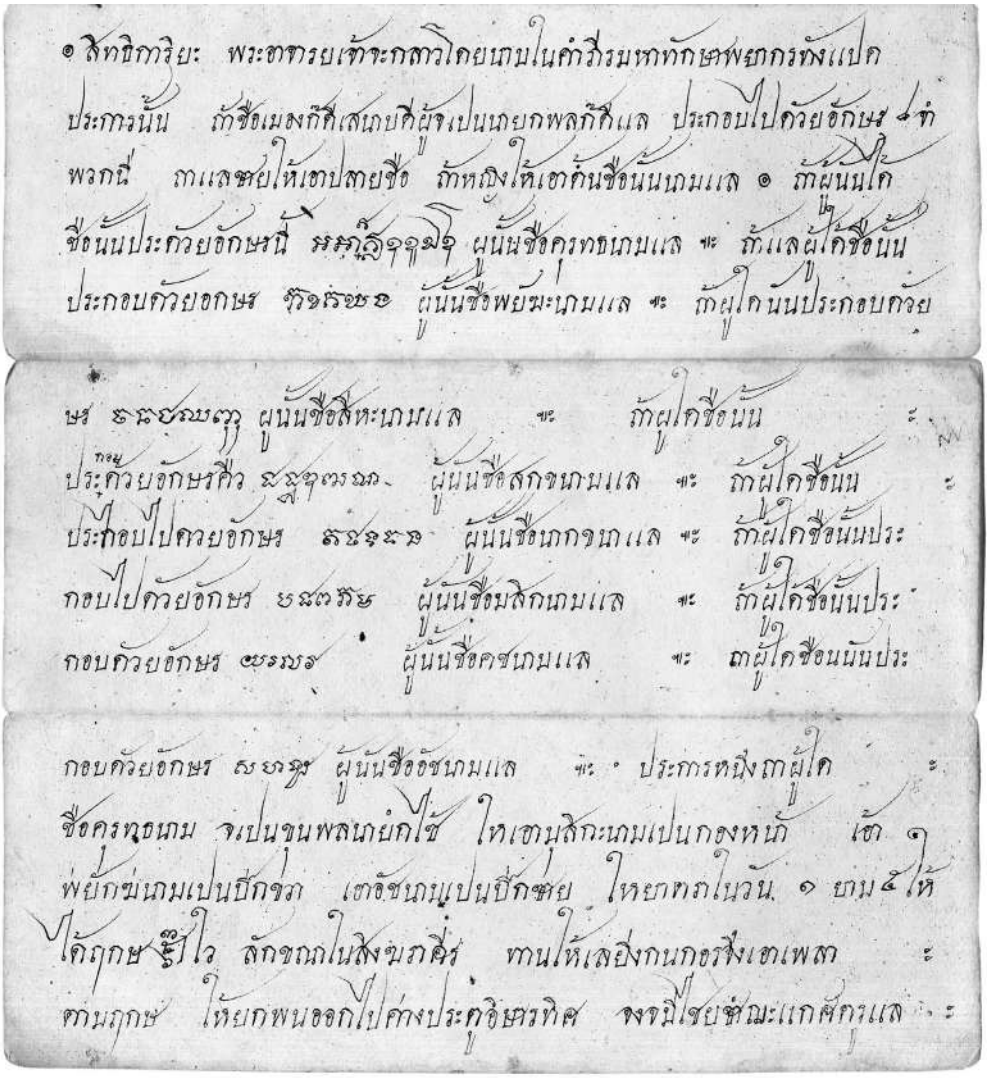
◉ ปีจอธิบดี

สุนัขนามมี เดชะแสนศาล
ปีเถาะปีกขวา ฉลูซ้ายพลหาญ
ปีวอกชัยชาญ นำหน้าชิงไชย

◉ กุนมุสิกนาม

ผู้แกล้วสงคราม ศัตรูวาดไหว
มะแมปีกขวา วอกซ้ายฤทธิไกร
นำพลพยู่ห์โคล มะโรงมหึมา

จบเรื่อง กลยาตราพยุหะ แผนณรงค์
บ อานัยเบ็จจง บอกแจ้ง
ริ ร่ำหฤทัยปอง รักษาศาสตร์
บูรณ์ ภาคเพิ่มกี่กลแถลง กล่าวไว้ หวังผดุง

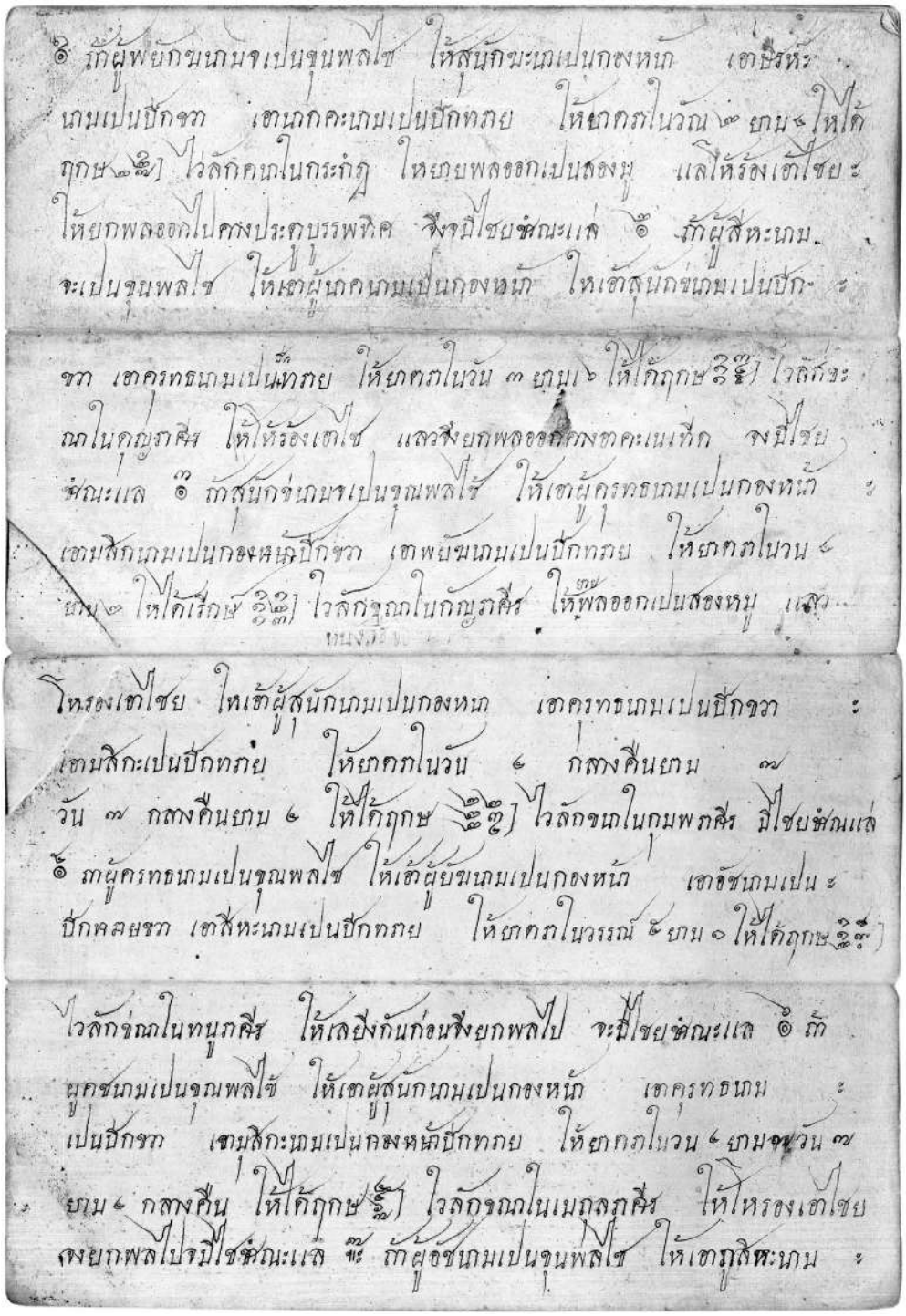

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๓๔ - ๓๕ - ๓๖

◉ สิทธิการิยะพระอาจารย์เจ้าจะกล่าวว่า โดยนามในคำภีร์มหาทักษาพยากรณ์ทั้งแปดประการนั้น ถ้าชื่อเมืองก็ดี เสนาบดีก็ดี ผู้จะเป็นนายกองพลก็ดีแล ประกอบไปด้วยอักษรทั้ง ๘ จำพวกนี้ ถ้าแลชายให้เอาปลายชื่อ ถ้าหญิงให้เอาต้นชื่อนั้นนามแล

● ถ้าผู้นั้นได้ชื่อนั้นประกอบด้วยอักษรนี้	อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ	ผู้นั้นชื่อครุฑนามแล
● ถ้าแลผู้ได้ชื่อนั้นประกอบด้วยอักษร	ก ข ค ฆ ง	ผู้นั้นชื่อพยัคฆนามแล
● ถ้าผู้ใดนั้นประกอบด้วย	จ ฉ ช ฌ ญ	ผู้นั้นชื่อสีหนามแล
● ถ้าผู้ใดชื่อนั้นประกอบด้วยอักษรคือ	ฏ ฐ ฑ ฒ ณ	ผู้นั้นชื่อสุนัขนามแล
● ถ้าผู้ใดชื่อนั้นประกอบด้วยอักษร	ต ถ ท ธ น	ผู้นั้นชื่อนาคนามแล
● ถ้าผู้ใดชื่อนั้นประกอบไปด้วยอักษร	ป ผ พ ภ ม	ผู้นั้นชื่อมุสิกนามแล
● ถ้าผู้ใดชื่อนั้นประกอบด้วยอักษร	ย ร ล ว	ผู้นั้นชื่อคชนามแล
● ถ้าผู้ใดชื่อนั้นประกอบด้วยอักษรนี้	ส ห ฬ	ผู้นั้นชื่ออัชนามแล

● ประการหนึ่งถ้าผู้ใดชื่อครุฑนาม จะเป็นขุนพลนายกองไชร้ ให้เอามุสิกนามเป็นกองหน้า เอาพยัฆนามเป็นปีกขวา เอาอัชนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๑ ยาม ๕ ให้ได้ฤกษ์ ๓ ฤกษ์ ๕ ฤกษ์ ๖ ไว้ลัคนาในสิงห์ราศี ท่านให้เลี้ยงกันก่อนจึ่งเอาเพลาตามฤกษ์ ให้ยกพลออกไปข้างประตูอิสานทิศจึงจะมีชัยชนะแก่ศัตรูแล

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๓๗ - ๓๘ และ ๓๙ - ๔๐

๒

◉ ถ้าผู้พยัคฆนามจะเป็นขุนพลไชร้ ให้สุนัขนามเป็นกองหน้า เอาสิงหนามเป็นปีกขวา เอานาคนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๒ ยาม ๔ ให้ได้ฤกษ์ ๑ ฤกษ์ ๒ ฤกษ์ ๒๗ ไว้ลัคนาในกรกฎ ให้ย้ายพลออกเป็นสองหมู่ แลโห่ร้องเอาชัย ให้ยกพลออกไปข้างประตูบูรพทิศ จึงจะมีชัยชำนะแล

๓

◉ ถ้าผู้สีหนามจะเป็นขุนพลไชร้ ให้เอาผู้นาคนามเป็นกองหน้า ให้เอาสุนัขนามเป็นปีกขวา เอาครุฑนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๓ ยาม ๖ ให้ได้ฤกษ์ ๑๓ ฤกษ์ ๑๔ ฤกษ์ ๑๕ ไว้ลัคนาในตุลราศี ให้โห่ร้องเอาชัย แล้วจึงยกพลออกข้างอาคเนย์ทิศ จึงมีชัยชำนะแล

๔

◉ ถ้าสุนัขนามจะเป็นขุนพลไชร้ ให้เอาผู้ครุฑนามเป็นกองหน้า เอามุสิกนามเป็นปีกขวา เอาพยัคฆนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๔ ยาม ๒ ให้ได้ฤกษ์ ๑๑ ฤกษ์ ๑๒ ฤกษ์ ๑๓ ไว้ลักขณาในกันย์ราศี ให้ย้ายพลออกเป็นสองหมู่ แล้วโห่ร้องเอาชัย ***(ต้นฉบับตกส่วนท้ายไปและ ๖ ถ้ามุสิกนามเป็นขุนพลไชร้ฯ ผู้เขียนได้เพิ่มเติมจากตำราพิไชยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ ๑ เลขที่ ๑๘๑ ชื่อตำราพิไชยสงคราม เล่ม ๓ ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ จนถึงวิธีตั้งทัพ)*** จึ่งยกพลออกไปข้างทิศทักษิณ ทิศไชร้ไปจึ่งมีชัยชนะแล

๕

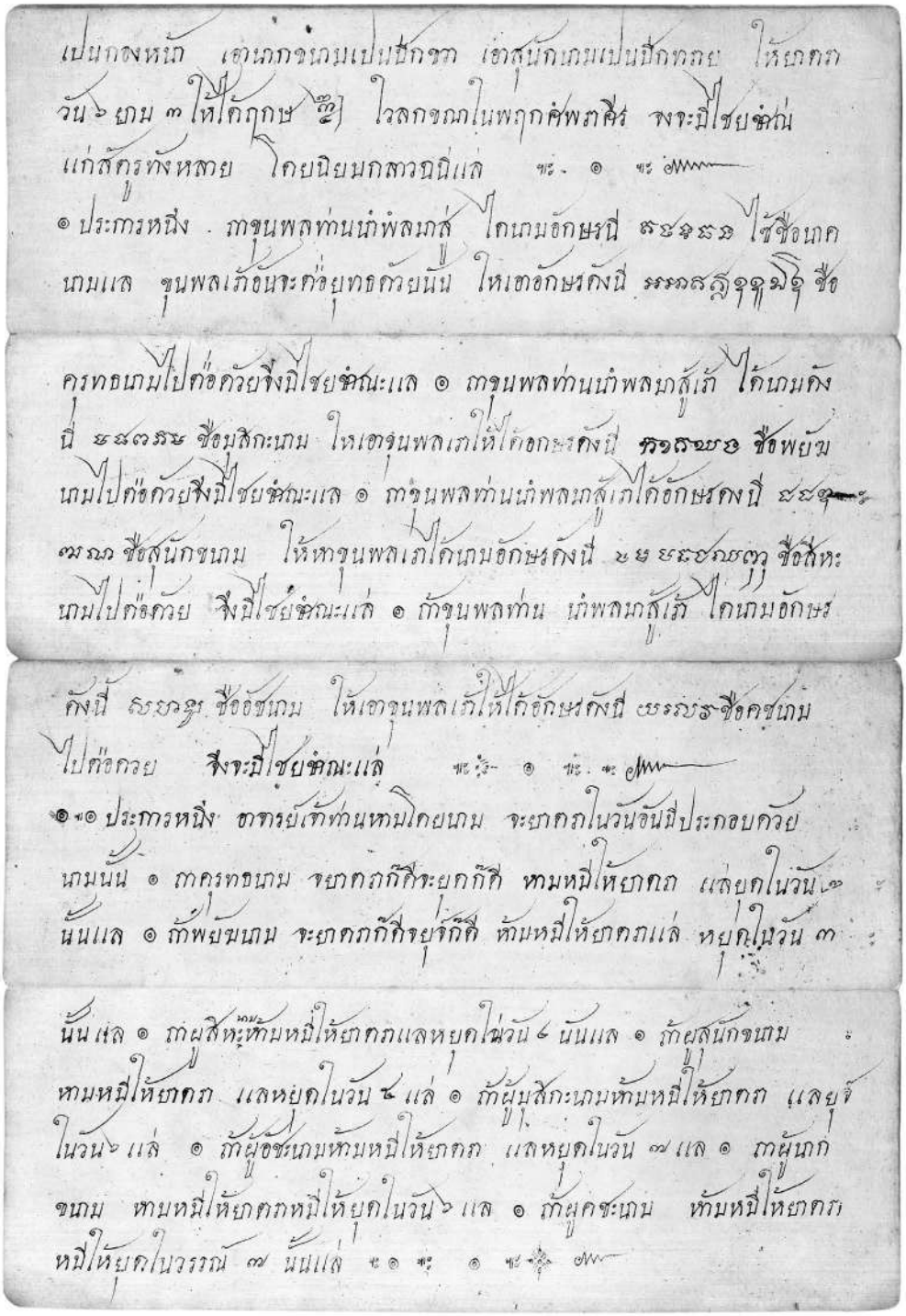
◉ ถ้าผู้นาคนามเป็นขุนพลไชร้ ให้ผู้สุนัขนามเป็นกองหน้า เอาครุฑนามเป็นปีกขวา เอามุสิกเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๔ กลางคืนยาม ๗ วัน ๗ กลางคืนยาม ๔ ให้ได้ฤกษ์ ๒๒ ฤกษ์ ๒๓ ฤกษ์ ๒๔ ไว้ลัคนาในกุมภ์ราศี มีชัยชนะแล

๖

◉ ถ้ามุสิกนามเป็นขุนพลไชร้ ให้เอาผู้พยัคฆนามเป็นกองหน้า เอาอัชนามเป็นปีกขวา เอาสีหนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๕ ยาม ๑ ให้ได้ฤกษ์ ๑๘ ฤกษ์ ๑๙ ฤกษ์ ๒๐ ไว้ลัคนาในธนูราศี ให้เลี้ยงกันก่อนจึงยกพลไป จะมีชัยชำนะแล

๗

◉ ถ้าผู้คชนามเป็นขุนพลไชร้ ให้ผู้สุนัขนามเป็นกองหน้า เอาครุฑนามเป็นปีกขวา เอามุสิกนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน ๔ ยาม ๗ วัน ๗ ยาม ๔ กลางคืน ให้ได้ฤกษ์ ๔ ฤกษ์ ๕ ฤกษ์ ๖ ฤกษ์ ๗ ไว้ลัคนาในเมถุนราศี ให้โห่ร้องเอาชัย จงยกพลไปจะมีชัยชนะแล

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๔๑ - ๔๒ และ ๔๓ - ๔๔

๘

◉ ถ้าผู้อัชนามเป็นขุนพลไซร้ ให้ผู้สีหนามเป็นกองหน้า เอานาคนามเป็นปีกขวา เอาสุนัขนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราวัน ๖ ยาม ๓ ให้ได้ฤกษ์ ๒ ฤกษ์ ๓ ฤกษ์ ๔ ไว้ลัคนาในพฤษภราศี จึงจะมีชัยชำนะแก่ศัตรูทั้งหลาย โดยนิยมกล่าวนี่นี้แล ***(ผู้เขียนปรับการเรียงเลขใหม่ให้ถูกต้องจนครบ ๑ - ๘)***

◉ ประการหนึ่ง ถ้าขุนพลท่านนำพลมาสู่ ได้นามอักษรนี้ ต ถ ท ธ น ไซร้ ชื่อนาคนามแล ขุนพลเราอันต่อยุทธด้วยนั้น ให้เอาอักษรดังนี้ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ชื่อครุฑนามไปต่อด้วย จึงมีชัยชนะแล

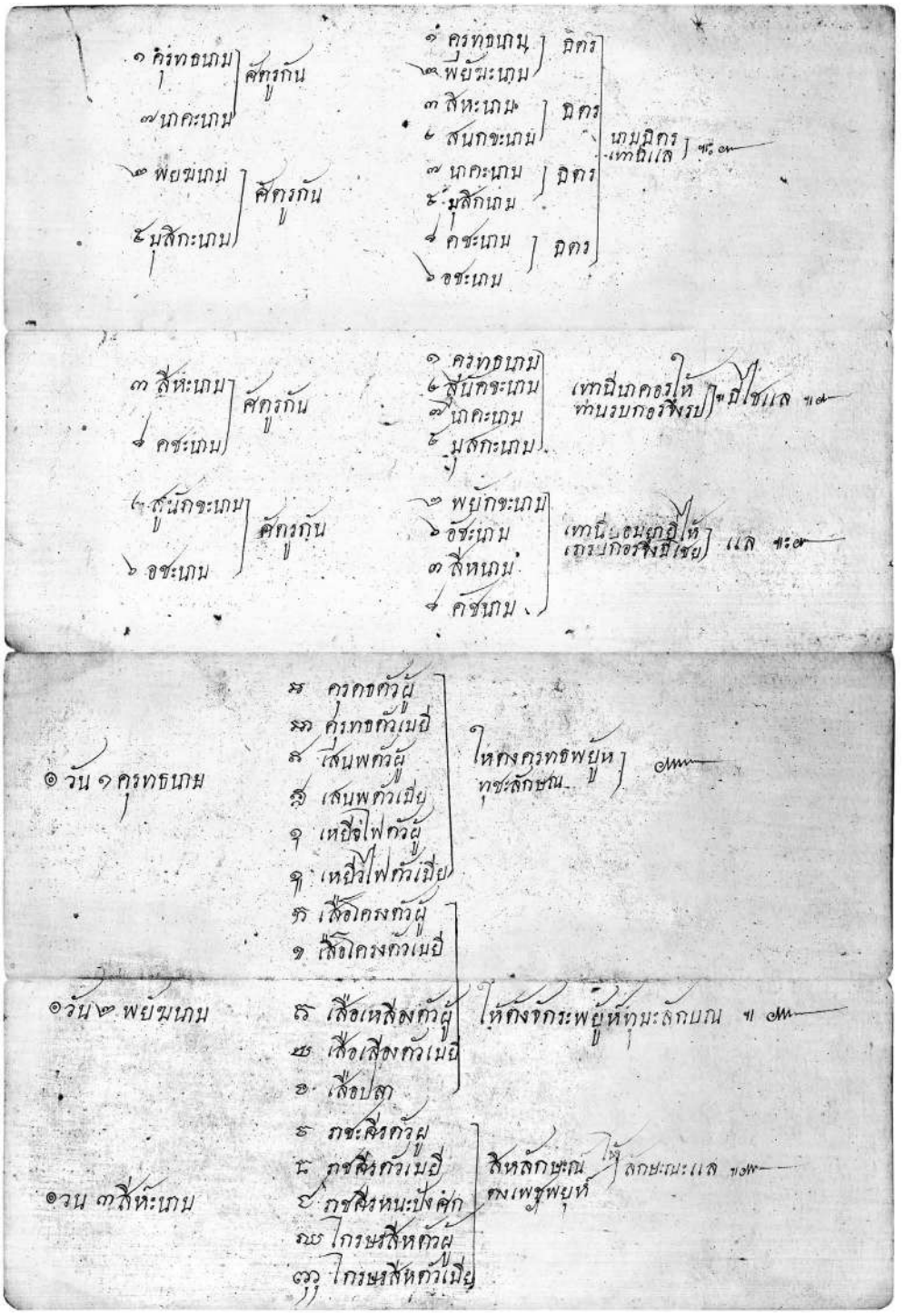
◉ ถ้าขุนพลท่านนำพลมาสู้เรา ได้นามดังนี้ ป ผ พ ภ ม ชื่อมุสิกนาม ให้หาขุนพลเราให้ได้อักษรดังนี้ ก ข ค ฆ ง ชื่อพยัคฆนามไปต่อด้วย จึงมีชัยชนะแล

◉ ถ้าขุนพลท่านนำพลมาสู้เรา ได้อักษรดังนี้ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ชื่อสุนัขนาม ให้หาขุนพลเราได้นามอักษรดังนี้ จ ฉ ช ฌ ญ ชื่อสีหนามไปต่อด้วย จึงมีชัยชนะแล

◉ ถ้าขุนพลท่านนำพลมาสู้เรา ได้นามอักษรดังนี้ ส ห ฬ ชื่ออัชนาม ให้เอาขุนพลเราให้ได้อักษรดั่งนี้ ย ร ล ว ชื่อคชนามไปต่อด้วย จึงจะมีชัยชนะแล

◉ ประการหนึ่งอาจารย์เจ้าท่านห้ามโดยนาม จะยาตราในวันอันมีประกอบด้วยนามนั้น

ถ้าครุฑนาม	จะยาตราก็ดี	จะหยุดก็ดี ห้ามมิให้ยาตราแลหยุดในวัน ๒ นั้นแล
ถ้าพยัคฆนาม	จะยาตราก็ดี	จะหยุดก็ดี ห้ามมิให้ยาตราแลหยุดในวัน ๓ นั้นแล
ถ้าผู้สีหนาม	ห้ามมิให้ยาตรา	แลหยุดในวัน ๔ นั้นแล
ถ้าผู้สุนัขนาม	ห้ามมิให้ยาตรา	แลหยุดในวัน ๕ แล
ถ้าผู้มุสิกนาม	ห้ามมิให้ยาตรา	แลหยุดในวัน ๖ แล
ถ้าผู้อัชนาม	ห้ามมิให้ยาตรา	แลหยุดในวัน ๗ แล
ถ้าผู้นาคนาม	ห้ามมิให้ยาตรา	มิให้หยุดในวัน ๖ แล
ถ้าผู้คชนาม	ห้ามมิให้ยาตรา	มิให้หยุดในวัน ๗ นั้นแล

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๔๕ - ๔๖ และ ๔๗ - ๔๘

๑ ครุฑนาม ┐
๗ นาคนาม ┘ ศัตรูกัน

๒ พยัคฆนาม ┐
๕ มุสิกนาม ┘ ศัตรูกัน

๓ สีหนาม ┐
๘ คชนาม ┘ ศัตรูกัน

๒ สุนัขนาม ┐
๖ อัชนาม ┘ ศัตรูกัน

๑ ครุฑนาม ┐
๒ พยัคฆนาม ┘ มิตร

๓ สีหนาม ┐
๔ สุนัขนาม ┘ มิตร

๗ นาคนาม ┐
๕ มุสิกนาม ┘ มิตร

๘ คชนาม ┐
๖ อัชนาม ┘ มิตร

นามมิตรเท่านี้แล

๑ ครุฑนาม ┐
๒ สุนัขนาม ┘
๗ นาคนาม ┐
๕ มุสิกนาม ┘
เท่านี้ นาคให้ท่านรบก่อนจึงรบ ┐ มีชัยแล

๒ พยัคฆนาม ┐
๖ อัชนาม ┘
๓ สีหนาม ┐
๔ คชนาม ┘
เท่านี้ยอมยายีให้เรารบก่อนจึงมีชัย ┐ แล

(พระอาจารย์ท่านกล่าวไว้)

◉ วัน ๑ ครุฑนาม

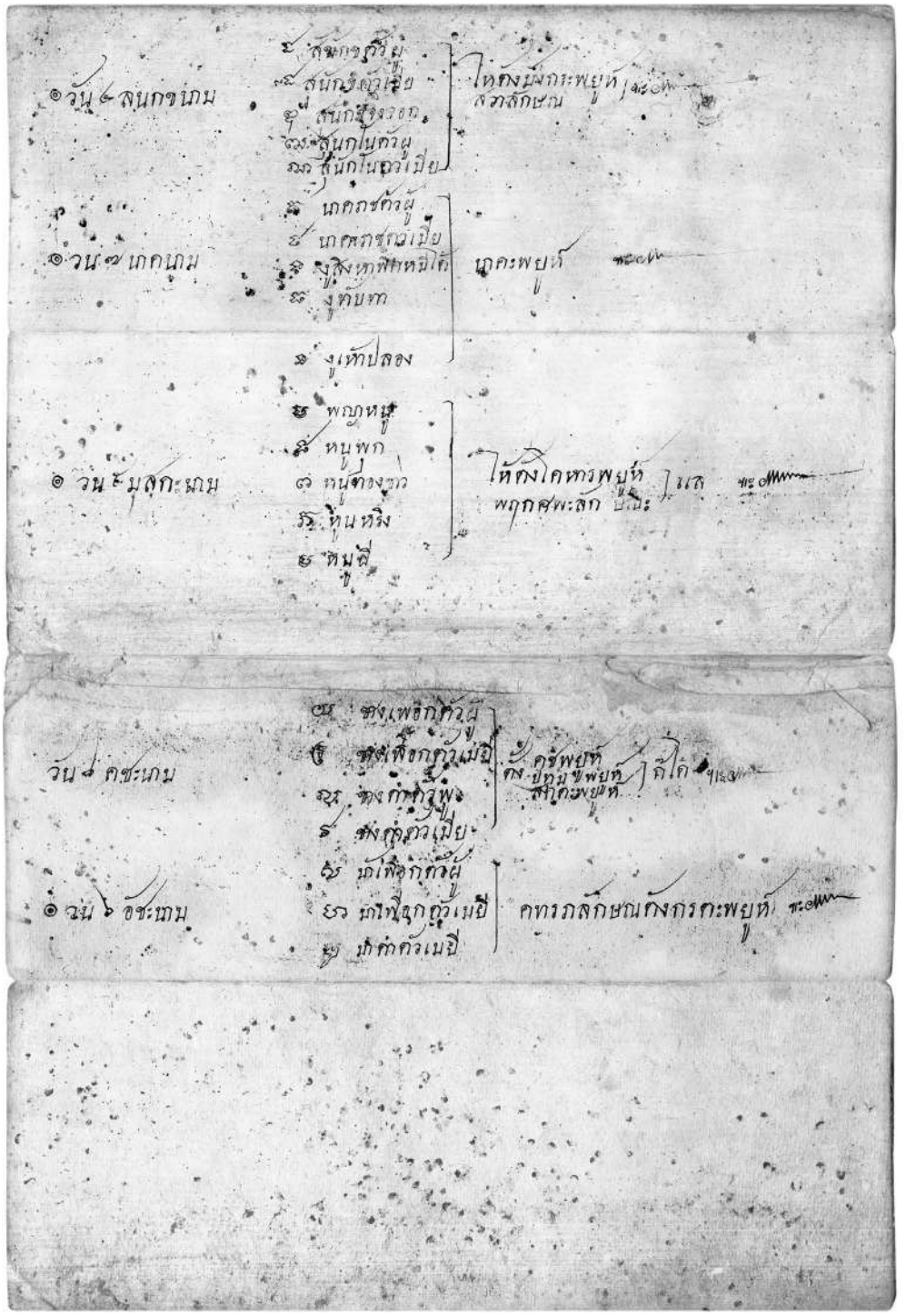
อ ครุฑตัวผู้
อา ครุฑตัวเมีย
อิ เสนะตัวผู้
อี เสนะตัวเมีย
อุ เหยี่ยวไฟตัวผู้
อู เหยี่ยวไฟตัวเมีย
ให้ตั้งครุฑนามพยู่ห์ธุชลักษณะ

◉ วัน ๒ พยัคฆนาม

ก เสือโคร่งตัวผู้
ข เสือโคร่งตัวเมีย
ค เสือเหลืองตัวผู้
ฆ เสือเหลืองตัวเมีย
ง เสือปลา
ให้ตั้งจักรพยู่ห์ปทุมลักษณะ

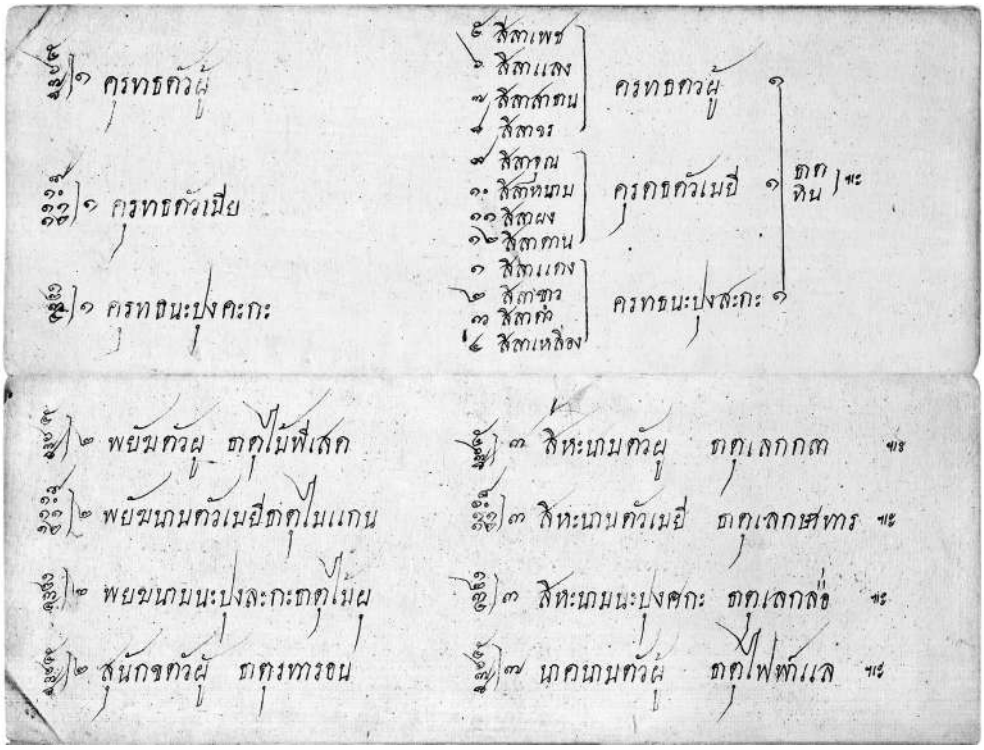
◉ วัน ๓ สีหนาม

จ ราชสีห์ตัวผู้
ฉ ราชสีห์ตัวเมีย
ช ราชสีห์ปุงสก
ฌ ไกรสีห์ตัวผู้
ญ ไกรสีห์ตัวเมีย
สิงห์ลักษณะให้ตั้งเพชรพยู่ห์ลักษณะแล

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๔๙ - ๕๐ และ ๕๑ - ๕๒

◉ วัน ๔ สุนัขนาม	ฏ	สุนัขตัวผู้	ให้ตั้งมังกรพยู่ห์ สวาลักษณะ
	ฐ	สุนัขตัวเมีย	
	ฑ	สุนัขจิ้งจอก	
	ฒ	สุนัขในตัวผู้	
	ณ	สุนัขในตัวเมีย	
◉ วัน ๗ นาคนาม	ต	นาคราชตัวผู้	ให้ตั้งนาคพยู่ห์
	ถ	นาคราชตัวเมีย	
	ธ	งูสิงห์หาพิษมิได้	
	ท	งูทับทา	
	น	งูเห่าปล้อง	
◉ วัน ๕ มุสิกนาม	ป	พญาหนู	ให้ตั้งโคหาพยู่ห์ พฤกศภ ลักษณะแล
	ผ	หนูพุก	
	พ	หนูท้องขาว	
	ภ	หนูหริ่ง	
	ม	หนูผี	
◉ วัน ๘ คชนาม	ย	ช้างเผือกตัวผู้	ให้ตั้งคชพยู่ห์ ปทุมพยู่ห์ สักตะพยู่ห์ก็ได้
	ร	ช้างเผือกตัวเมีย	
	ล	ช้างดำตัวผู้	
	ว	ช้างดำตัวเมีย	
◉ วัน ๖ อัญชนาม	ส	ม้าเผือกตัวผู้	ครั้นภลักษณ์ ตั้งกรกฏพยู่ห์
	ห	ม้าเผือกตัวเมีย	
	ฬ	ม้าดำตัวเมีย	

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๕๓ - ๕๔

กล่าวเชิงเดิน

(เดือน)

๕
๖
๗
๘] (วัน) ๑ ครุฑตัวผู้

๙
๑๐
๑๑
๑๒] ๑ ครุฑตัวเมีย

๑
๒
๓
๔] ๑ ครุฑนปุงสก

๕
๖
๗
๘] ๒ พยัคฆตัวผู้ ธาตุไม้พิเศษ

๙
๑๐
๑๑
๑๒] ๒ พยัคฆตัวเมีย ธาตุไม้แก่น

๑
๒
๓
๔] ๒ พยัคฆนามปุงสก ธาตุไม้ผุ

๕
๖
๗
๘] ๒ สุนัขตัวผู้ ธาตุเท่าร้อน

(วัน)

๕ ศิลาเพชร
๖ ศิลาแลง
๗ ศิลาสาธาร
๘ ศิลาขอน] ครุฑตัวผู้ ๑

๙ ศิลาจุณ
๑๐ ศิลาหนาม
๑๑ ศิลาผง
๑๒ ศิลาดาน] ครุฑตัวเมีย ๑ ธาตุดิน

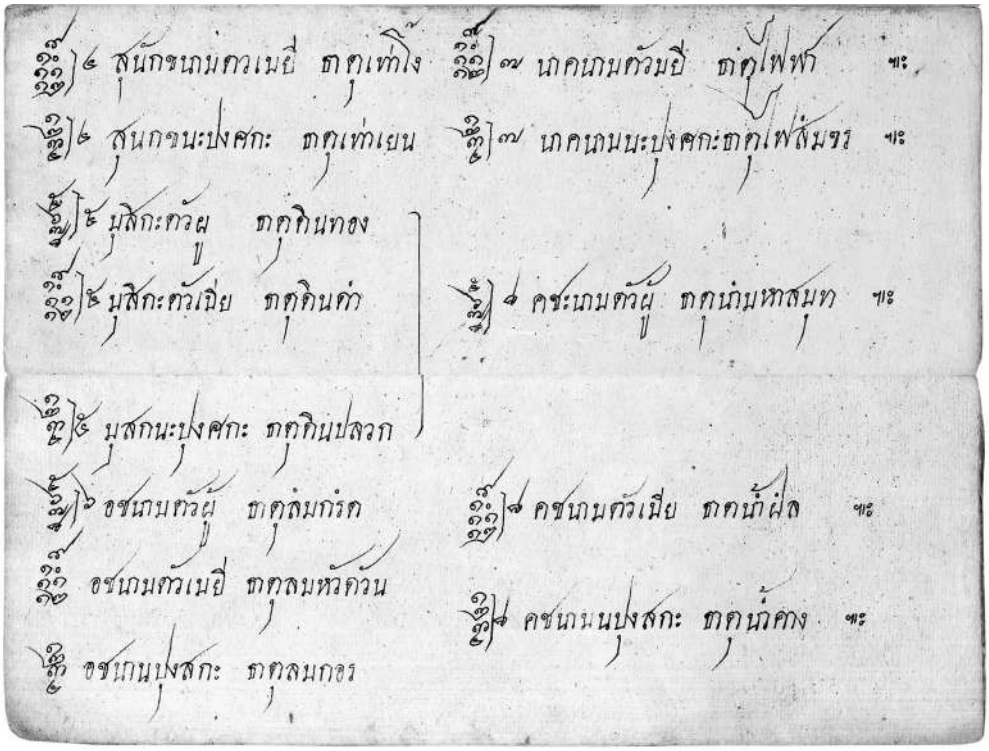
๑ ศิลาแดง
๒ ศิลาขาว
๓ ศิลาดำ
๔ ศิลาเหลือง] ครุฑนปุงสก ๑

๕
๖
๗
๘] ๓ สีหนามตัวผู้ ธาตุเหล็กกล้า

๙
๑๐
๑๑
๑๒] ๓ สีหนามตัวเมีย ธาตุเหล็กสาธาร

๑
๒
๓
๔] ๓ สีหนามปุงสก ธาตุเหล็กหล่อ

๕
๖
๗
๘] ๗ นาคนามตัวผู้ ธาตุไฟฟ้าแล

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๕๕ - ๕๖

๙
๑๐
๑๑
๑๒
๔ สุนัขนามตัวเมีย
ธาตุเท่าโง

๙
๑๐
๑๑
๑๒
๗ นาคนามตัวเมีย
ธาตุไฟฟ้า

๑
๒
๓
๔
๔ สุนัขนปุงสก
ธาตุเท่าเย็น

๑
๒
๓
๔
๗ นาคนามนปุงสก
ธาตุไฟสุมขอน

๕
๖
๗
๘
๕ มุสิกตัวผู้
ธาตุดินทอง

๙
๑๐
๑๑
๑๒
๕ มุสิกตัวเมีย
ธาตุดินดำ

๑
๒
๓
๔
๕ มุสิกนปุงสก
ธาตุดินปลวก

๕
๖
๗
๘
๘ คชนามตัวผู้
ธาตุน้ำมหาสมุทร

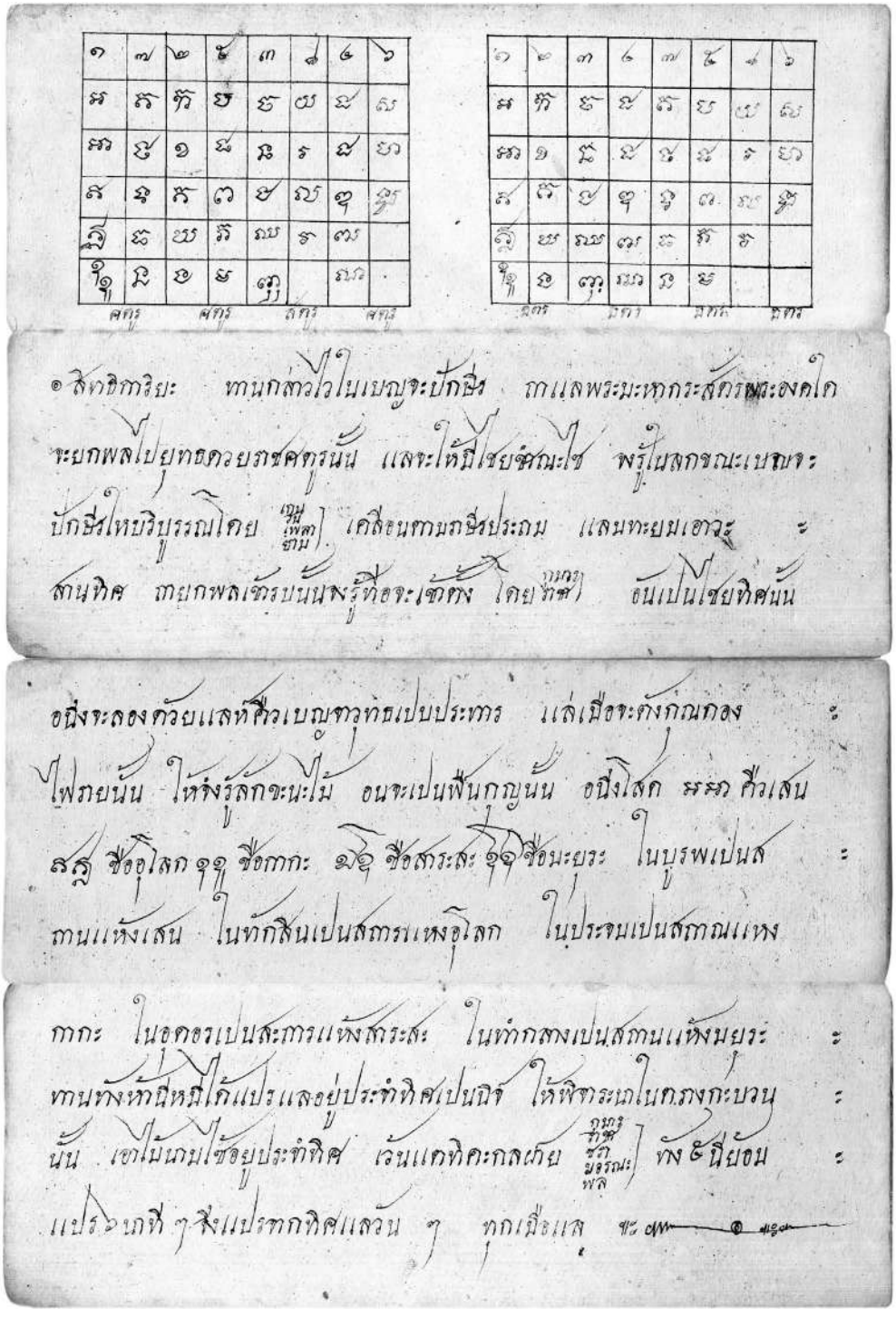
๕
๖
๗
๘
๖ อัชนามตัวผู้
ธาตุลมกรด

๙
๑๐
๑๑
๑๒
๘ คชนามตัวเมีย
ธาตุน้ำฝน

๙
๑๐
๑๑
๑๒
๖ อัชนามตัวเมีย
ธาตุลมหัวด้าน

๑
๒
๓
๔
๘ คชนามปุงสก
ธาตุน้ำค้าง

๑
๒
๓
๔
๖ อัชนามปุงสก
ธาตุลมก้อน

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๕๗ - ๕๘ และ ๕๙ - ๖๐

๑	๗	๒	๕	๓	๘	๔	๖
อ	ต	ก	ป	จ	ย	ฏ	ส
อา	ถ	ข	ผ	ฉ	ร	ฐ	ห
อิ	ท	ค	พ	ช	ล	ฑ	ฬ
อี	ธ	ฆ	ภ	ฌ	ว	ฒ	
อุอู	น	ง	ม	ญ		ณ	

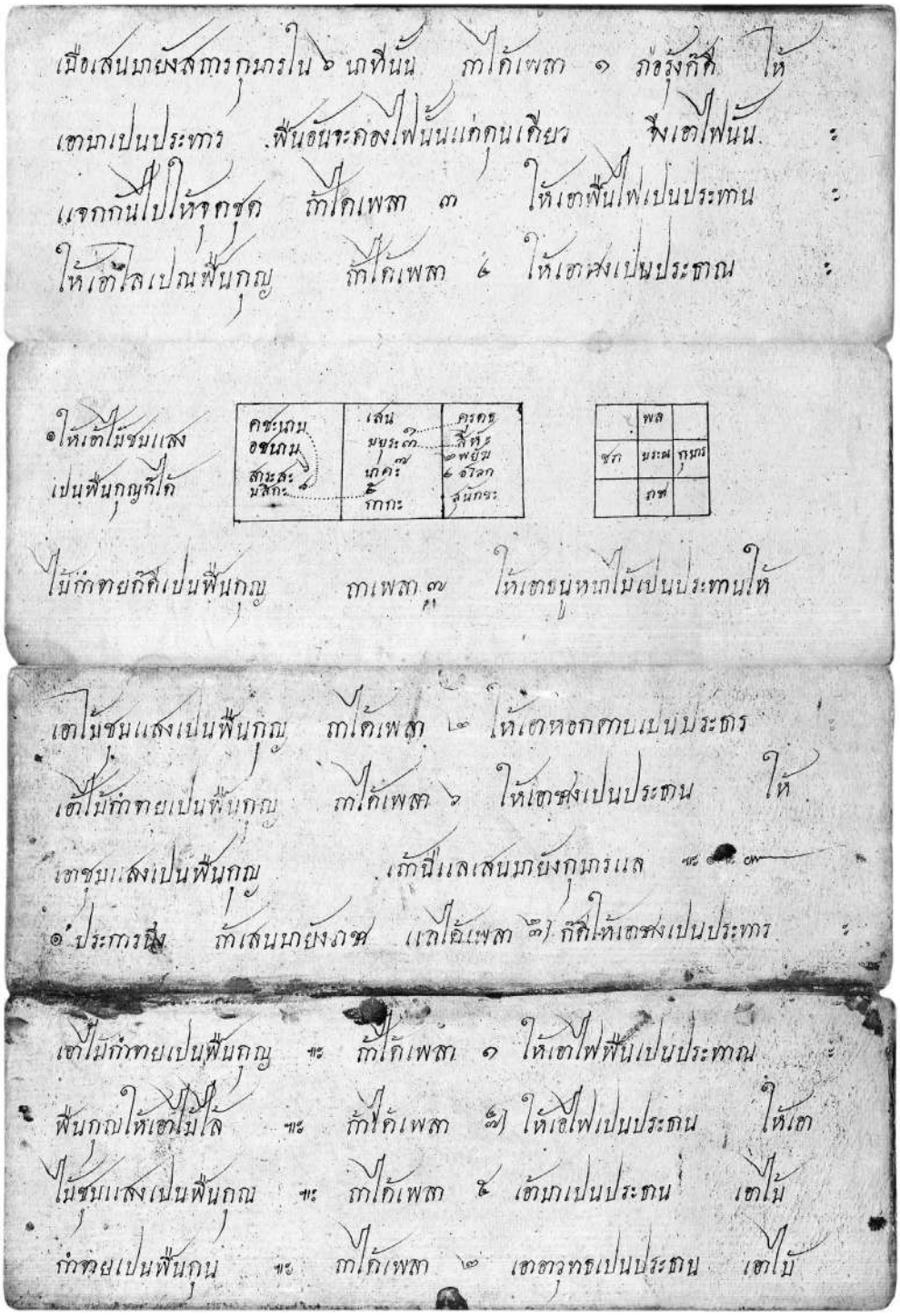
ศัตรู ศัตรู ศัตร ศัตรู

๑	๒	๓	๔	๗	๕	๘	๖
อ	ก	จ	ฏ	ต	ป	ย	ส
อา	ข	ฉ	ฐ	ถ	ผ	ร	ห
อิ	ค	ช	ฑ	ท	พ	ล	ฬ
อี	ฆ	ฌ	ฒ	ธ	ภ	ว	
อุอู	ง	ญ	ณ	น	ม		

มิตร มิตร มิตร มิตร

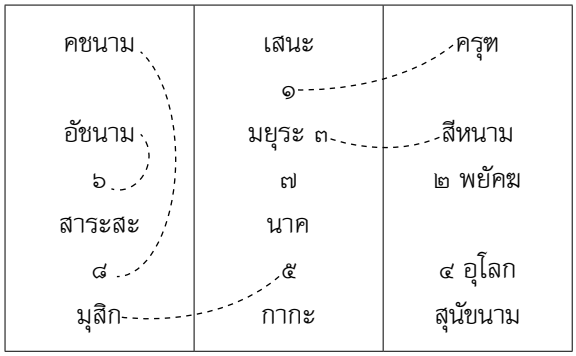
◉ สิทธิการิยะ ท่านกล่าวในเบญจปักษี ถ้าแลพระมหากษัตรย์พระองค์ใด จะยกพลไปยุทธด้วยราชศัตรูนั้น แลจะให้มีชัยชำนะไซร้ จงรู้ในลักษณะเบญจปักษีให้บริบูรณ์โดยเกณฑ์ วัน เพลา ยาม เคลื่อนตามราศี ประถม แลมัธยม อวสานทิศ ถ้ายกพลเข้ารบนั้นจงรู้ที่จะเข้าตั้งโดยกุมาร โดยราชา อันเป็นชัยทิศนั้น อนึ่งจะลองด้วยเล่ห์คือ เบญจอาวุธเป็นประธาน และเมื่อจะตั้งกุณฑ์กองไฟรายนั้นให้จงรู้ลักษณะไม้ อันจะเป็นฟืนกุณฑ์นั้น

อนึ่งโสด อ อา คือ เสนะ อิ อี ชื่อ อุโลก อุ อู ชื่อ กากะ เอ โอ ชื่อ สาระสะ โอ เอา ชื่อ มยุระ ในบูรพาเป็นสถานแห่งเสนะ ในทักษิณเป็นสถานแห่งอุโลก ในประจิมเป็นสถานแห่งกากะ ในอุดรเป็นสถานแห่งสาระสะ ในท่ามกลางเป็นสถานแห่งมยุระ ท่านทั้งห้านี้มิได้แปร แลอยู่ประจำทิศเป็นนิจ ให้พิจารณาในตารางกระบวนนั้น เอาไม้นามใส่อยู่ประจำทิศ เว้นแต่ทิศกลฝ่าย กุมาร ราชา ชรา มรณะ พละทั้ง ๕ นี้ย่อมแปร ๖ นาทีๆ จึงแปรจากทิศแลวันๆ ทุกเมื่อแล

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๖๑ - ๖๒ และ ๖๓ - ๖๔

◉ เมื่อเสนะมายังสถานกุมารใน ๖ นาที นั้นถ้าได้เพลา (ยาม) ๑ พอรุ่งก็ดีให้เอาม้าเป็นประธาน ฟืนอันจะกองไฟนั้นแต่ดุ้นเดียว จึงเอาไฟนั้นแจกกันไปให้จุดชุด ถ้าได้เพลา ๓ ให้เอาปืนไฟเป็นประธาน ให้เอาไม้ไล่เป็นฟืนกุณฑ์ ถ้าได้เพลา ๔ ให้เอาช้างเป็นประธาน ให้เอาไม้ชุมแสงเป็นฟืนกุณฑ์ก็ได้

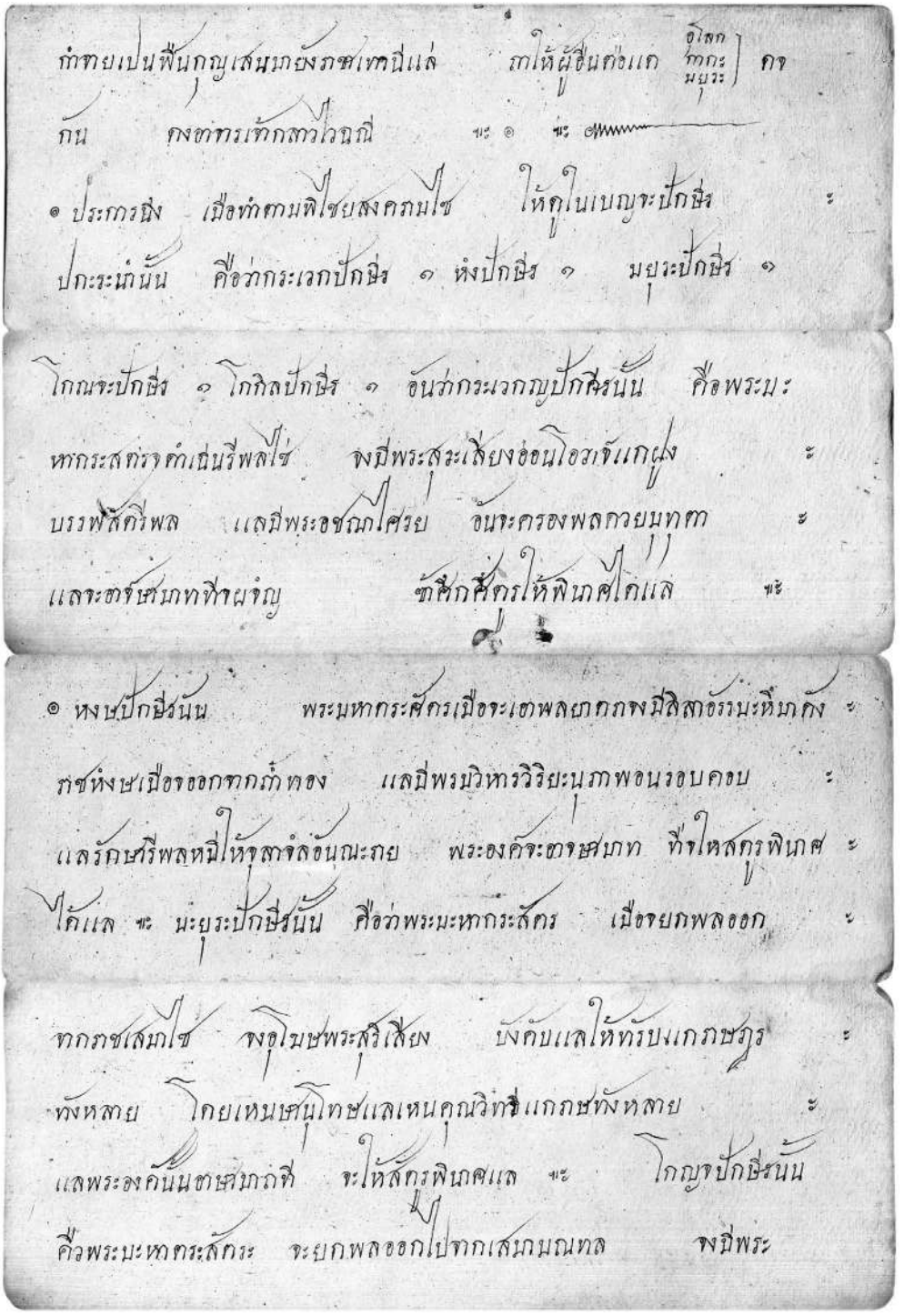
	พละ	
ชรา	มรณะ	กุมาร
	ราชา	

ไม้กำจายก็ดีเป็นฟืนกุณฑ์ ถ้าได้เพลา (ยาม) ๗ ให้เอาธนูหน้าไม้เป็นประธาน ให้เอาไม้ชุมแสงเป็นฟืนกุณฑ์ ถ้าได้เพลา ๒ ให้เอาหอกดาบเป็นประธาน เอาไม้กำจายเป็นฟืนกุณฑ์ ถ้าได้เพลา ๖ ให้เอาช้างเป็นประธาน ให้เอาชุมแสงเป็นฟืนกุณฑ์ เท่านี้แลเสนะมายังกุมารแล

◉ ประการหนึ่ง ถ้าเสนะมายังราชาแลได้เพลา (ยาม ๒ ยาม ๓) ก็ดีให้เอาช้างเป็นประธาน เอาไม้กำจายเป็นฟืนกุณฑ์

ถ้าได้เพลา ๑	ให้เอาปืนไฟเป็นประธาน	ฟืนกุณฑ์ให้เอาไม้ไล่
ถ้าได้เพลา ๔ เพลา ๗	ให้เอาปืนไฟเป็นประธาน	ให้เอาไม้ชุมแสงเป็นฟืนกุณฑ์
ถ้าได้เพลา ๕	เอาม้าเป็นประธาน	เอาไม้กำจายเป็นฟืนกุณฑ์
ถ้าได้เพลา ๒	เอาอาวุธเป็นประธาน	เอาไม้กำจายเป็นฟืนกุณฑ์
		เสนะมายังราชา เท่านี้แล
ถ้าให้ผู้อื่นต่อแต่อุโลก	กากะ มยุระ ดุจกัน	ดังอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ฉะนี้

◉ ประการหนึ่ง เมื่อทำตามพิไชยสงครามไซร้ ให้ดูในเบญจปักษีปกรนัมนั้น คือว่าการเวกปักษี ๑ หงษ์ปักษี ๑ มยุระปักษี ๑ โกญจะปักษี ๑ โกกิละปักษี ๑ อันว่าการเวกปักษีนั้น คือ พระมหากษัตริย์ดำเนินรี้พลไซร้ จึงมีพระสุรเสียงอ่อนโอวาทแก่ฝูงบรรพสัตว์รี้พล แลมีพระอัชฌาสัย อันจะครองพลด้วยมุทิตา แลจะอาจสามารถที่จะผจญข้าศึกศัตรูให้พินาศได้แล

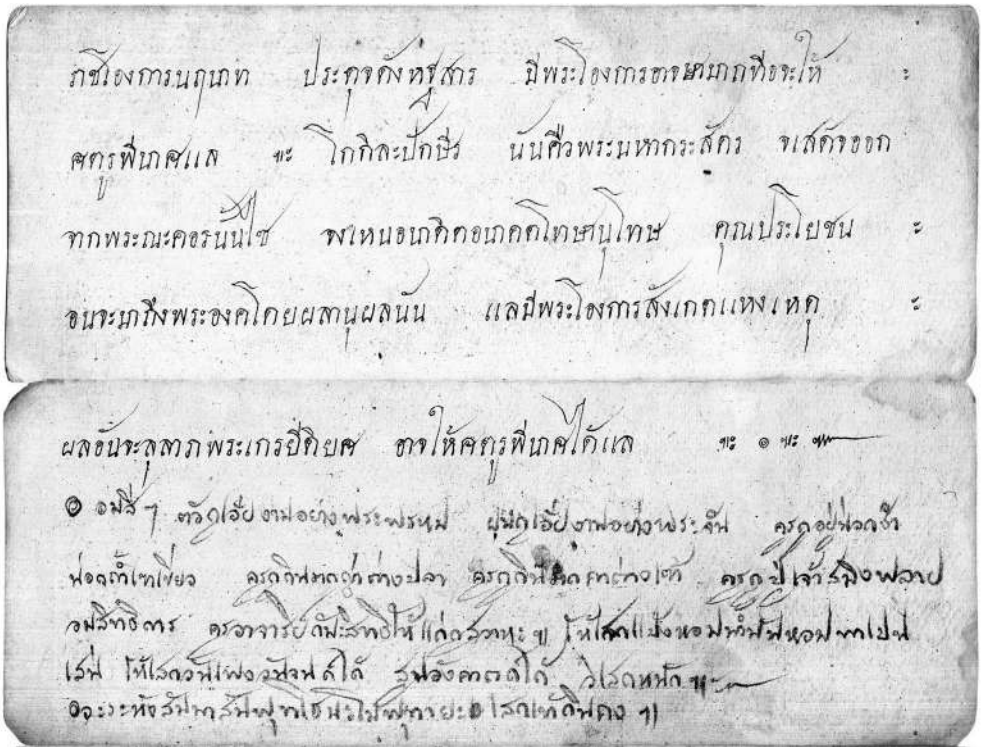
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๖๕ - ๖๖ และ ๖๗ - ๖๘

◉ หงส์ปักษีนั้น พระมหากษัตริย์เมื่อจะเอาพลยาตรา จงมีลีลาอันมหิมาดังราชหงษ์ เมื่อจะออกจากถ้ำทอง แลมีพรหมวิหารวิริยานุภาพอันรอบคอบ แลรักษารี้พลมิให้จลาจลอันตราย พระองค์จะอาจสามารถที่จะให้ศัตรูพินาศได้แล

มยุระปักษีนั้น คือว่า พระมหากษัตริย์เมื่อจะยกพลออกจากราชเสมาไชร้ จงอุโฆษพระสุรเสียง บังคับแลให้ทรัพย์แก่ราษฎรทั้งหลาย โดยเห็นโทษานุโทษ แลเห็นคุณวิชาแก่ราษฎรทั้งหลาย แลพระองค์นั้นอาจสามารถที่จะให้ศัตรูพินาศแล

โกญจะปักษีนั้น คือ พระมหากษัตริย์จะยกพลออกไปจากเสมามณฑล จึงมีพระราชโองการนิรนาท ประดุจดังหัตถสาร มีพระราชโองการอาจสามารถที่จะให้ศัตรูพินาศแล

โกกิละปักษีนั้น คือ พระมหากษัตริย์จะเสด็จออกจากพระนครนั้นไชร้ จงเห็นอดีต อนาคต โทษานุโทษ คุณประโยชน์ อันจะมาถึงพระองค์โดยผลานุผลนั้น แลมีพระราชโองการสังเกตแห่งเหตุผล อันจะลุลาภพระเกียรติยศ อาจให้ศัตรูพินาศได้แล

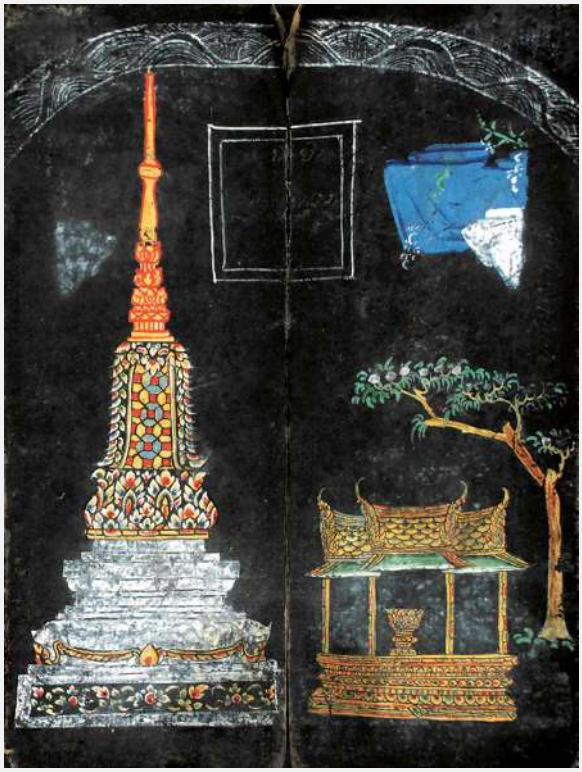

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอน หน้าปลายที่ ๖๙ - ๗๐ และ ๗๑ - ๗๒

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์
เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ) เอกสารโบราณชิ้นนี้
เป็นสมุดไทยดำ ตัวอักษรสีทอง และบางส่วนสีขาว
แผนภาพเส้นสีขาว รูปภาพสีหรดาล และสีน้ำยา
และผู้เขียนได้ทำการถอดความ
โดยเทียบกับตำราพิไชยสงคราม ๓ เล่ม คือ
ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑
ชื่อสมุดแผนที่พิไชยสงครามยกใหม่ ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ
ตำราพิไชยสงครามเลขที่ ๑๙ ว่าด้วยวิธีตั้งค่าย
สมุดพิไชยสงครามกระบวนพยุหะ ของ ศ.สุกิจ นิมมานเหมินท์

บทที่ ๔

ถอดรหัสตำราพิไชยสงคราม ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ)

“ ต้นฉบับและการถอดความ ”

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ เอกสารโบราณชิ้นนี้เป็นสมุดไทยดำ ตัวอักษรสีทอง และบางส่วนสีขาว แผนภาพเส้นสีขาว รูปภาพสีหรดาลและสีน้ำยา

โดยสภาพทั่วไปมีความสมบูรณ์มาก ทั้งแผนภาพและเนื้อหา ด้านแผนที่ตั้งค่ายทัพการเคลื่อนทัพ และกระบวนพยุหะบางส่วน เช่น กระบวนพยุหะ การตั้งทัพและแผนที่ตั้งเมืองพิษณุโลก เป็นลักษณะการใช้งานจริงเนื่องด้วยเขียนเป็นตัวอักษรสีขาว

เมื่อผู้เขียนทำการศึกษาเพื่อถอดความ ได้เทียบกับตำราพิไชยสงคราม ๓ เล่มดังนี้

เล่มที่ ๑ ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑ ชื่อสมุดแผนที่พิไชย-สงครามยกใหม่ ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ มีทั้งหมด ๓๓ ภาพ สมุดไทยดำ ตัวอักษรทอง เส้นตารางในแผนภาพสีทอง รูปลงสีหรดาลและสีน้ำยา หน้าต้นมีแผนภาพและข้อความเขียนและตัวอักษร ยกเว้นบางหน้าเป็นแผนภาพเปล่าๆ ส่วนหน้าปลายเป็นแผนภาพเปล่า ไม่มีข้อความเป็นส่วนใหญ่ ไปจนจบเล่ม

เล่มที่ ๒ ตำราพิไชยสงครามเลขที่ ๑๙ ว่าด้วยวิธีตั้งค่าย มีภาพประกอบ ตามบัญชีบริการเอกสารโบราณหมวดยุทธศาสตร์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกสำนักหอสมุดแห่งชาติ

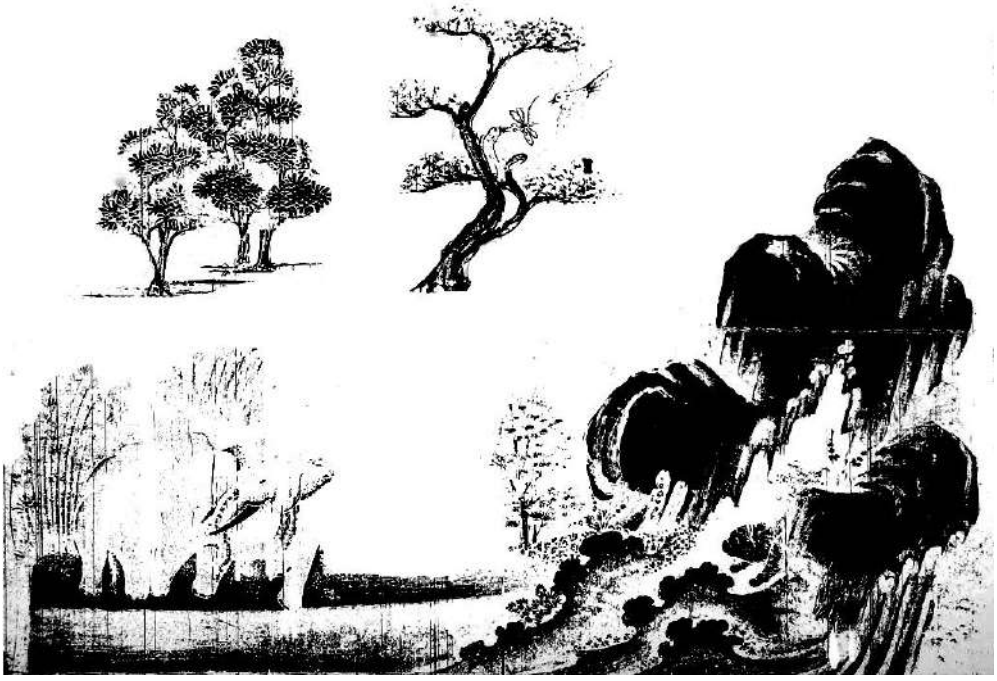
เล่มที่ ๓ สมุดพิไชยสงครามกระบวนพยุหะ ของ ศ.สุกิจ นิมมานเหมินท์ ที่มอบให้สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ซึ่งเล่มที่ ๒ และเล่มที่ ๓ ทั้ง ๒ เล่มนี้ เป็นเล่มที่อธิบายกระบวนพยุหะเหมือนฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑ ข้างต้น และน่าจะเป็นเอกสารโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะไม่มีบานแผนกระบุผู้เขียนและปีที่เขียน เป็นฉบับสมุดไทยขาว ตัวอักษรดำ แผนภาพและรูปเป็นสีน้ำยา คงเป็นเล่มที่คัดลอกมาหรือเขียนใช้งานเรียบร้อยแล้ว มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทั้งแผนภาพกระบวนพยุหะและเนื้อความมากกว่าฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑

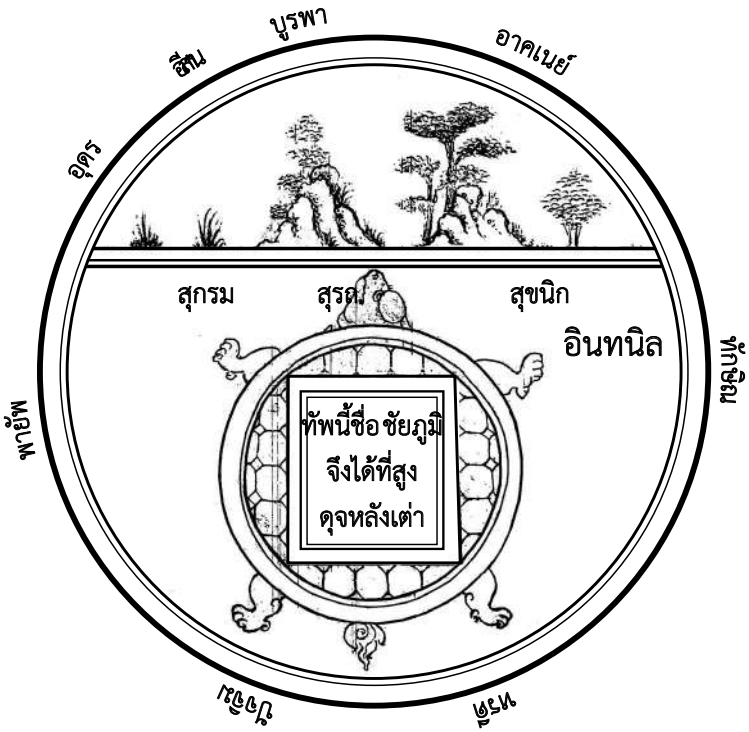
ภาพที่ ๔.๑ ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑
ชื่อสมุดแผนที่พิไชยสงคราม ยกใหม่

ภาพที่ ๔.๑.๑ หน้าสมุดแผนที่พิไชยสงคราม ยกใหม่

ภาพที่ ๔.๑.๒ หน้าต้น ภาพแรกแผนที่ชัยภูมิ ป่า ภูเขา มีช้าง ๒ เชือก

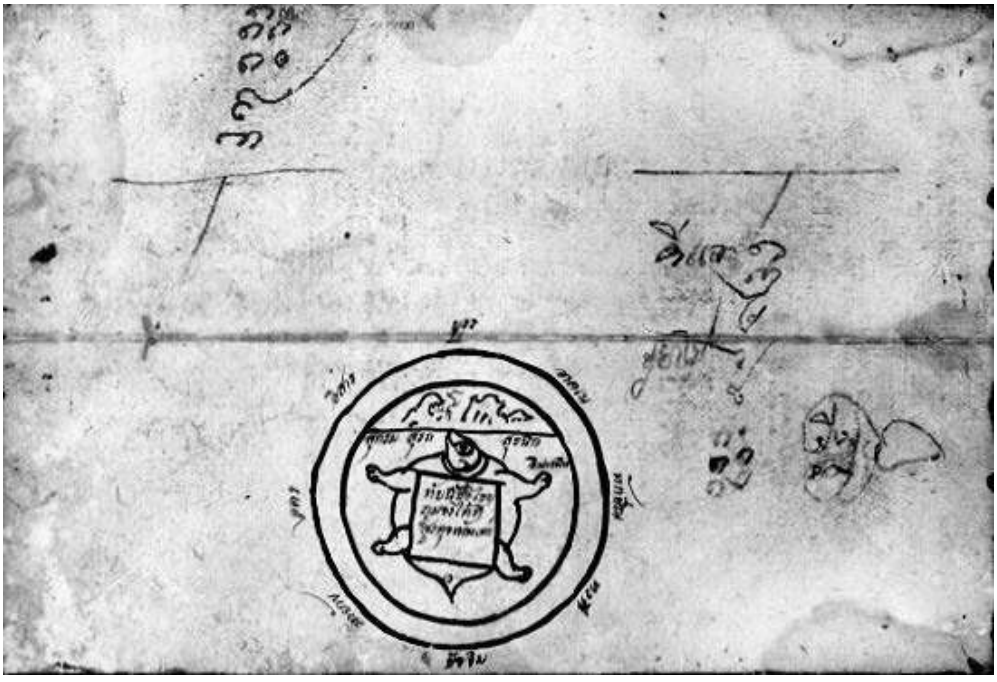

ภาพที่ ๔.๑.๓ หน้าต้น ภาพที่สอง เป็นแผนที่ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า

ภาพที่ ๔.๒ ตำราพิไชยสงคราม ไม่มีบานแผนกระบุผู้เขียนและปีที่เขียน
สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาพที่ ๔.๒.๑ หน้าต้น ภาพที่สอง เป็นแผนที่ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า

ภาพที่ ๔.๒.๒ หน้าต้น ภาพแรก แผนที่ชัยภูมิที่สูงดุจหลังเต่า

ภาพที่ ๔.๒.๓ หน้าต้น ภาพแรกแผนที่ชัยภูมิที่ตั้งทัพชื่อ ทัพสนพระภู

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ เมื่อทำการศึกษาและถอดความเป็นภาษาปัจจุบัน โดยการเปรียบเทียบกับเอกสารชั้นต้นทั้ง ๓ เล่ม พบว่า

๑. ตำราพิไชยสงครามเล่มกระบวนพยุหะนี้ **มีความสมบูรณ์ของเนื้อหาครบถ้วน** เมื่อทำการถอดความ สามารถเก็บใจความเรียบเรียง จัดทำต้นฉบับหนังสือในภาษาปัจจุบันได้โดยตลอด มีเพียงเล็กน้อยที่ยังต้องทำความเข้าใจ เพราะการเขียนภาษาไทยในสมัยโบราณ พยัญชนะ ตัวสะกด การันต์ วรรณยุกต์ ไม่มีรูปแบบอย่างที่ใช้ในภาษาปัจจุบัน เป็นลักษณะของการพ้องคำหรือพ้องเสียง จึงสะกดและเขียนไปตามนั้น

๒. **ในหน้าต้นภาพแรกเป็นชัยภูมิป่า ภูเขา มีช้าง ๒ เชือก** ซึ่งมีในตำราพิไชย-สงครามฉบับรัชกาลที่ ๒ และฉบับเลขที่ ๑๙ สำนักหอสมุดแห่งชาติ แต่ใน**ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ไม่มี** หรือฉบับอื่นก็ไม่ปรากฏเป็นต้นฉบับจริง ภาพเขียนได้งดงามตามธรรมชาติ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เล่มกระบวนพยุหะต้นฉบับจริงน่าจะมีด้วย เพราะฉบับรัชกาลที่ ๒ เป็นฉบับยกใหม่ และฉบับเลขที่ ๑๙ เป็นฉบับที่เขียนขึ้นหลังสมัยรัชกาลที่ ๑ (วสันต์ มหากาญจนะ, ๒๕๔๒ : ๑๔๖) **ฉะนั้น ฉบับเมืองเพชรบูรณ์ คงไม่ได้เป็นฉบับที่เขียนจากต้นฉบับจริง ตามฉบับรัชกาลที่ ๒**

๓. ฉบับเมืองเพชรบูรณ์พบว่า แผนภาพในกระบวนพยุหะตามสัญฐานลักษณะสัตว์ ภูมิประเทศ เป็นการ**เขียนด้วย**สีหรดาลและสีน้ำยา แต่พอเป็นการจัดพล เส้นเขียนแสดงที่ตั้งทัพจะเป็นเส้นสีขาว แต่เขียนด้วยอักษรสีทอง ยกเว้นบางแผนภาพเป็นการเขียนที่ตั้งทัพและอักษรด้วยสีขาว เช่น แผนภาพที่ตั้งเมืองพิษณุโลก

๔. **ตัวเขียนในแผนภาพ**สำหรับกรณีที่เป็นนามมงคล นามแม่ทัพ ว่าจะเป็นแม่ทัพมีชื่ออักษรใด ซึ่งจะทำให้มีชัยชนะในการทำศึก เป็นอริกับศัตรู หรือสามารถทำศึกตามตำราโหราศาสตร์สงครามได้ถูกต้อง พบว่าจะใช้อักษรขอมเขียนไว้

โดยสรุปผู้เขียนลงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มกระบวนพยุหะเล่มนี้ ดังนี้

๑. ตามหน้าปกสมุดไทยเล่มกระบวนพยุหะ มีรูปและข้อความอยู่ ๒ บรรทัด คือ รูป “สุนัขนาม” อนุมานได้ว่าเป็นการเขียนจาก “เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน)” ต้องตามตำราพิไชยสงคราม ทัพหน้าจะต้องใช้ “สุนัขนาม”

ส่วนข้อความ ๒ บรรทัด พออ่านจับใจความได้ว่า “ท่านเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยะภาหะ มาถึงพระยาเพชรรัตน์สงครามรามภักดีพิริยะพาหะ...”

โดยเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยะภาหะ เป็นราชทินนามของเจ้าเมืองนครราชสีมา ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ คือ เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน) บรรดาศักดิ์ของเจ้าเมืองนครราชสีมา ได้รับการแต่งตั้งสูงขึ้นเป็นเมืองชั้นเอก เพราะปราบกบฏเวียงจันทน์เป็น “เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีอภัยพิริยะนรากรมพาหุ” (วิกิพีเดีย, ๒๕๕๕)

ส่วนพระยาเพชรรัตน์สงครามรามภักดีพิริยะพาหะ เป็นราชทินนามของเจ้าเมืองเพชรบูรณ์ อีกทั้งคำว่า “มาถึง” น่าจะใช้สำหรับบุคคลที่เสมอกันหรือต่ำกว่า ทั้งเจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาเพชรบูรณ์ ในขณะนั้นมีศักดินา ๑๐,๐๐๐ เท่ากัน

๒. เล่มกระบวนพยุหะเล่มนี้ตามข้อ ๑ และตามหนังสืออานามสยามยุทธ ซึ่งเป็นบันทึกรายงานราชการกองทัพไทยของเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ที่สมุหนายก (สำนักพิมพ์โฆษิต, ๒๕๕๐ : ๙) ไปทำศึกสงครามกันกับลาว เขมร ญวน ในรัชกาลที่ ๓ ทำให้พออนุมานถึงตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ได้ว่า

๒.๑) เป็นฉบับกลางแปลง เนื่องจากแผนภาพการตั้งทัพบางส่วนยังเป็นร่องรอยตัวอักษรสีขาว ทั้งแผนภาพ และตัวเขียน มีให้เห็นในหลายหน้า

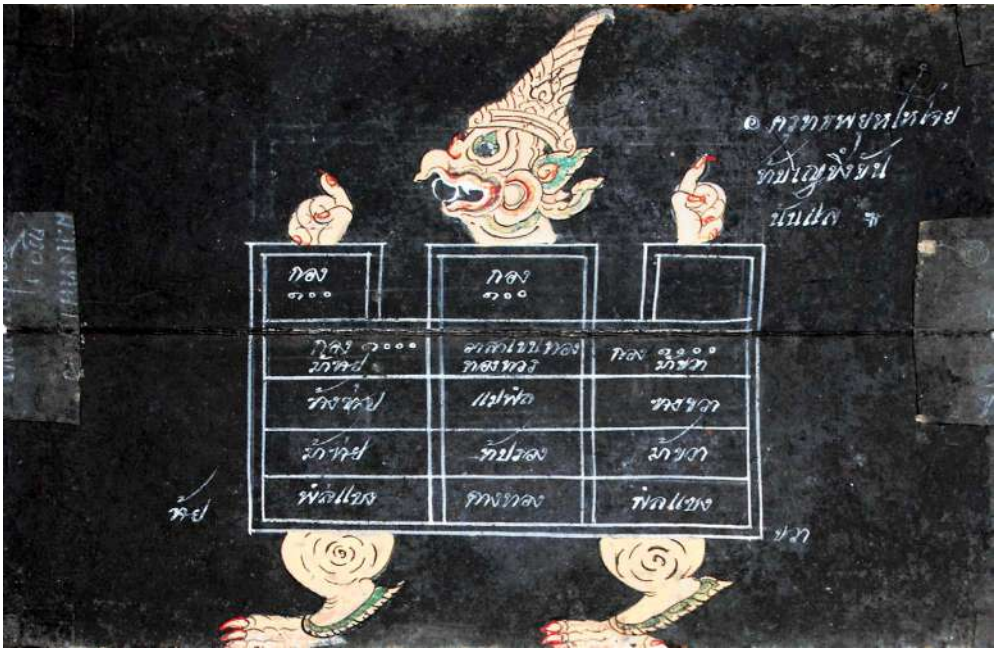
๒.๒) คิดว่าพอเสร็จจากการทำสงครามอานามสยามยุทธ คงมีการคัดลอกใหม่ หรือเขียนขึ้นโดยใช้ตัวอักษรทอง ในแผนภาพตามสัณฐานสัตว์และภูมิประเทศลงสีหรดาลและสีน้ำยา และข้อความในส่วนการจัดกำลังพล ตั้งค่ายอีกด้วย ยกเว้นตามข้อ ๒.๑

๓. กระบวนพยุหะที่รู้จักและมักมีการหยิบยกมากล่าวถึงกันอยู่บ่อยๆ อาทิ ปทุมพยุหะ ครุฑพยุหะ มังกรพยุหะ ดังภาพที่ ๔.๓, ๔.๔ และ ๔.๕

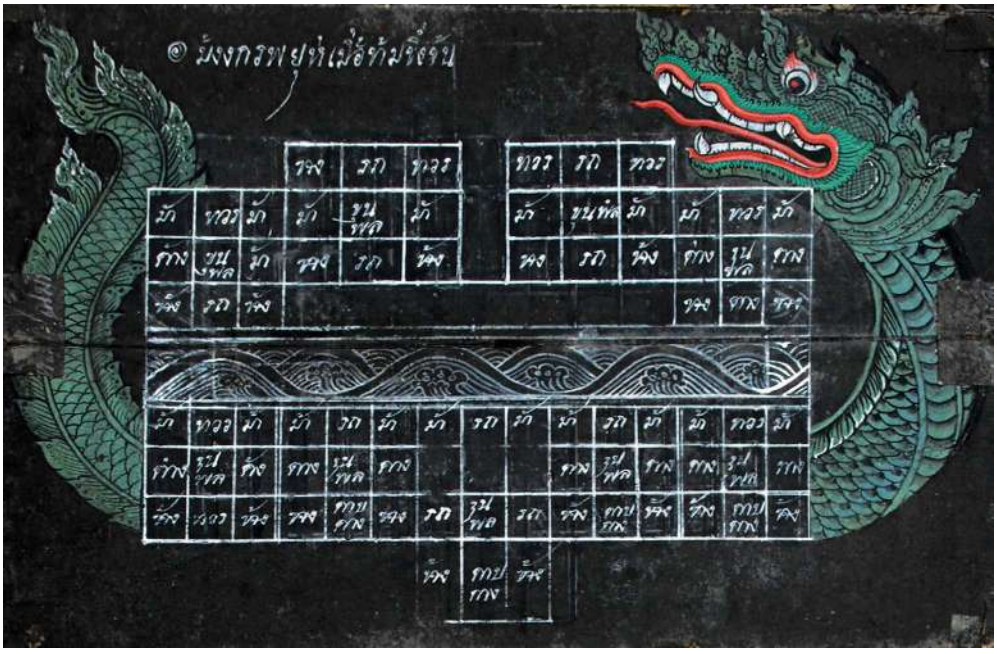
๔. ต้องขอขอบคุณและชื่นชมตระกูลพรหมบุญ ที่ได้เก็บรักษาและตกทอดเอกสารโบราณ ตำราพิไชยสงครามเล่มคำกลอนและเล่มกระบวนพยุหะทั้ง ๒ เล่มนี้ให้คงสภาพดี ทำให้มีเค้าเงื่อนและสามารถอนุมานโดยเปรียบเทียบกับเอกสารชั้นต้นที่ทำการศึกษาจนถอดความเป็นภาษาปัจจุบันได้เกือบสมบูรณ์ตลอดเล่ม โดยเฉพาะเล่มกระบวนพยุหะหรือแผนภาพในยุคปัจจุบันยังมีการทำน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีการศึกษาในเรื่องนี้เพราะขาดผู้รู้ที่จะวิเคราะห์และอรรถาธิบาย

ภาพที่ ๔.๓ ปทุมพยุหะ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ

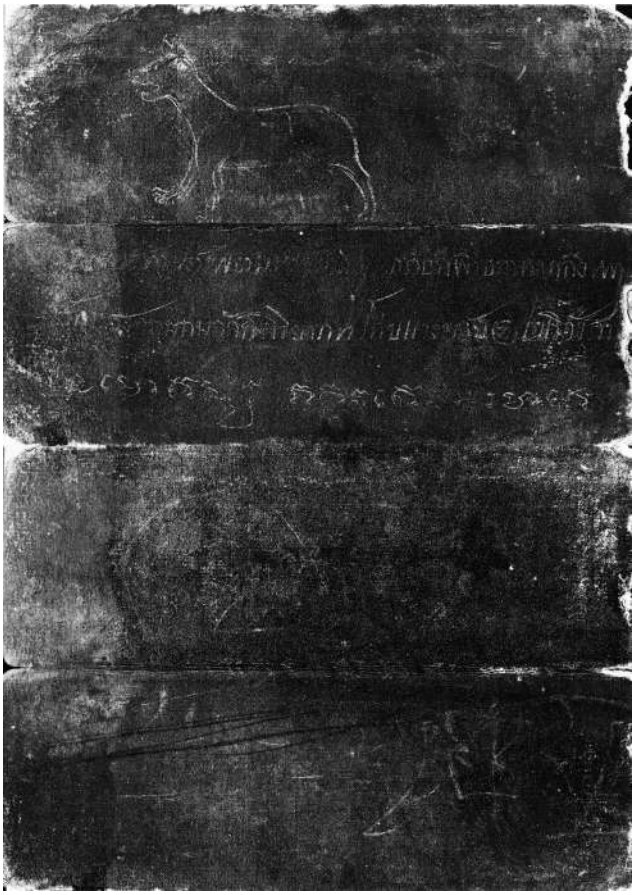
ภาพที่ ๔.๔ ครุฑพยุหะ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ

ภาพที่ ๔.๕ มังกรพยุหะ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ

รูปเล่มต้นฉบับพร้อมคำอ่านหนังสือสมุดไทยดำ
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ)

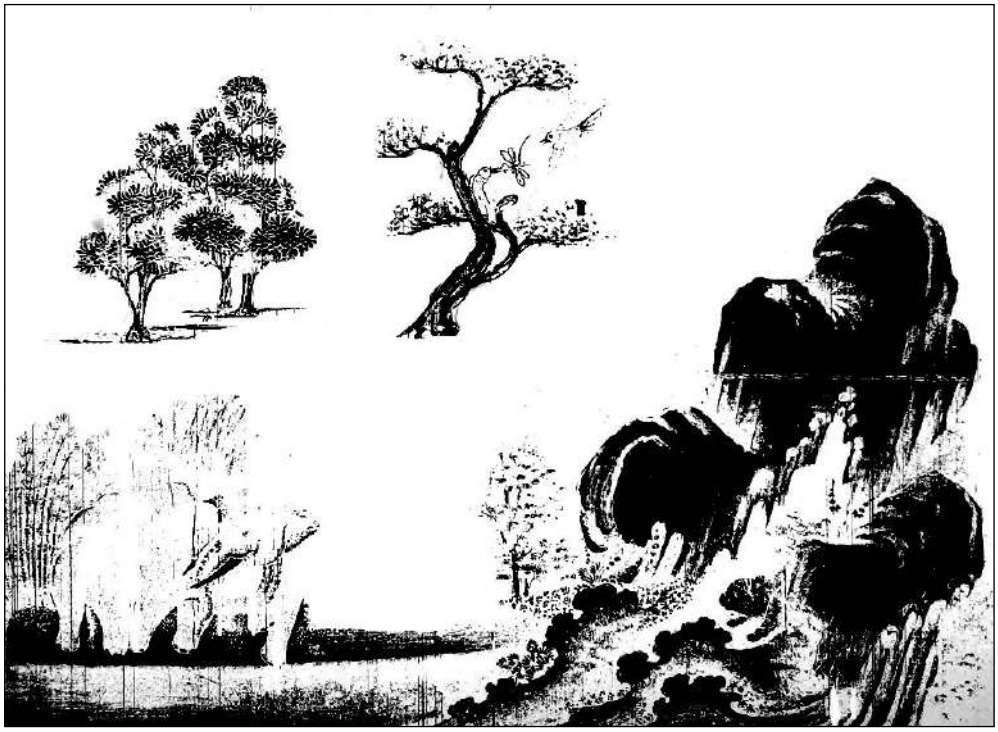
“ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ (แผนภาพ)” หน้าสมุด

เผยแพร่โดย : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

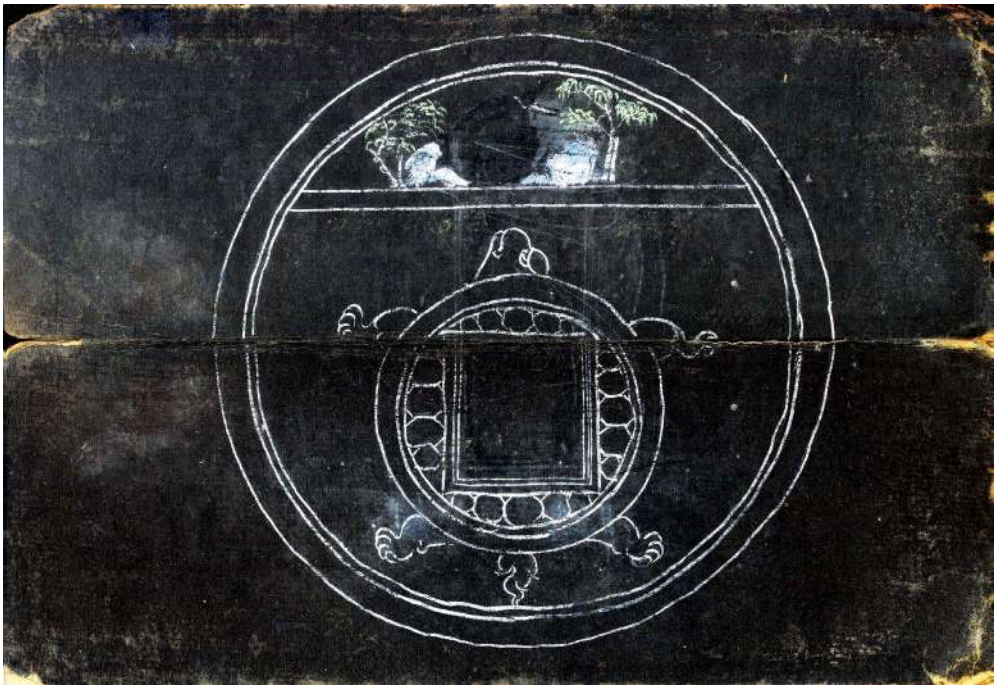
หน้าสมุดเล่มกระบวนพยุหะหรือแผนภาพ มีรูปและข้อความอยู่ ๒ บรรทัด คือ รูป “สุนัขนาม” อนุมานได้จาก “เจ้าพระยานครราชสีมา” มีนามว่า ทองอิน

ดังนั้นตามตำราพิไชยสงครามทัพหน้าจะต้องใช้ “สุนัขนาม” สำหรับข้อความ ๒ บรรทัด น่าจะเป็น

“ท่านเจ้าพระยากำแหงสงคราม รามภักดีพิริยะภาหะ มาถึงพระยาเพชรรัตน์สงครามรามภักดีพิริยะพาหะ” ข้อความถัดไปไม่ชัด

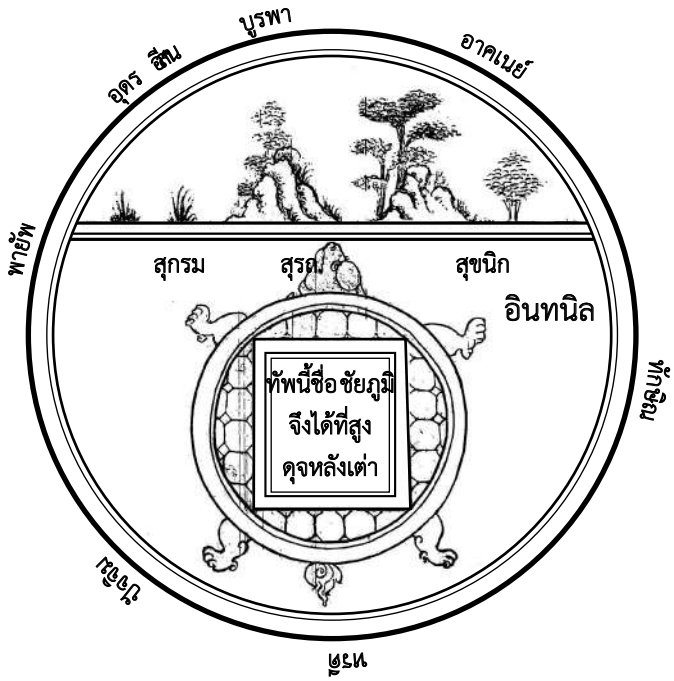

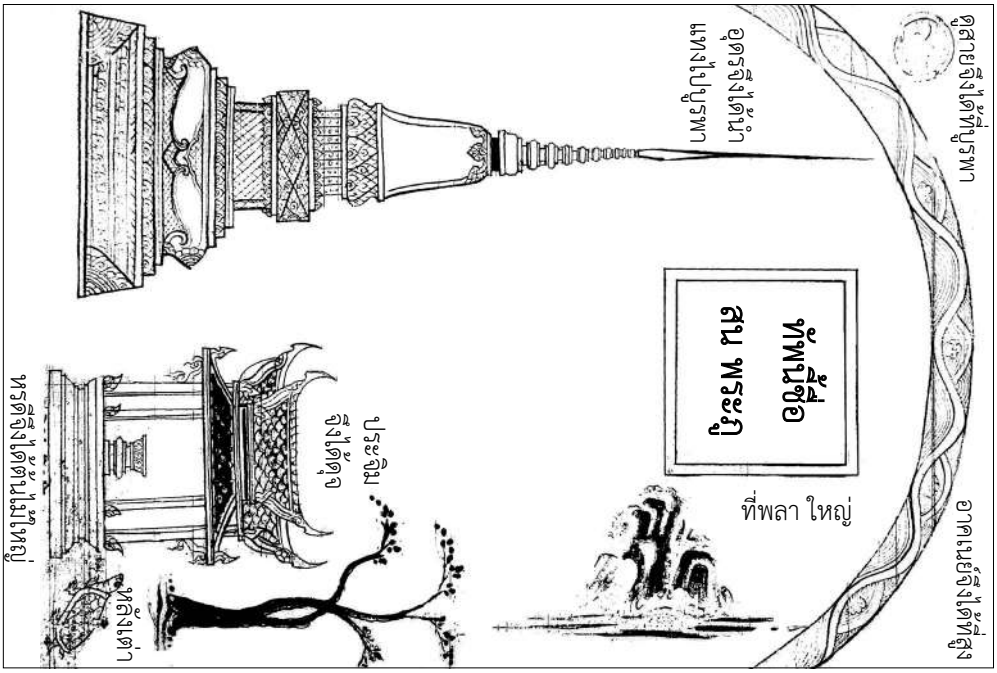
หน้าต้นที่ ๑ - ๒ มีในตำราพิชัยสงครามฉบับอื่น
ในตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ไม่ปรากฏภาพนี้

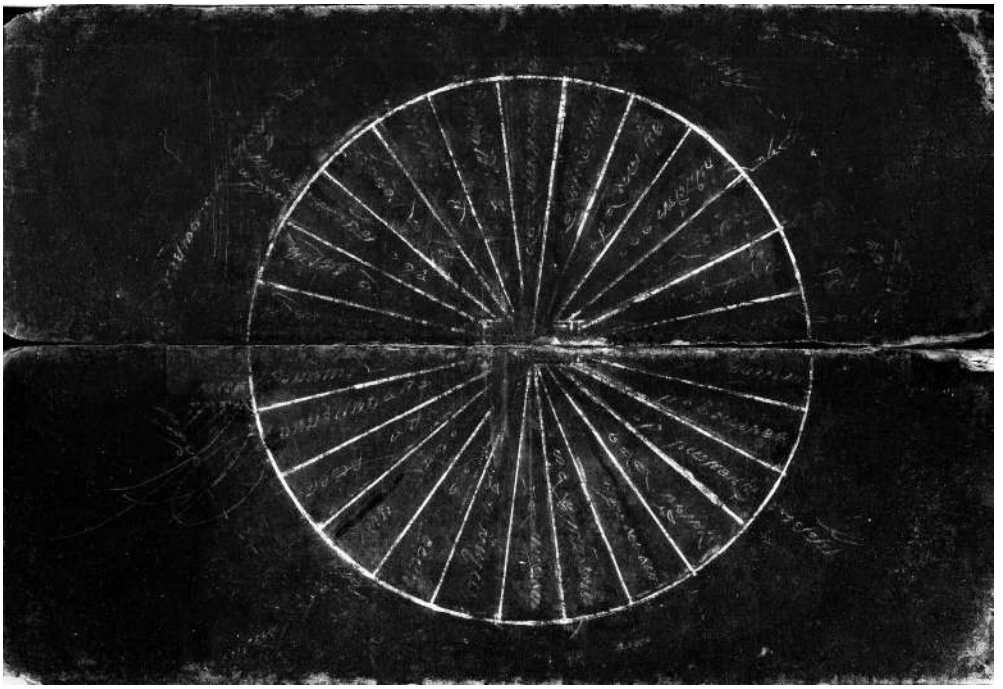
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓ – ๔ และ ๕ - ๖

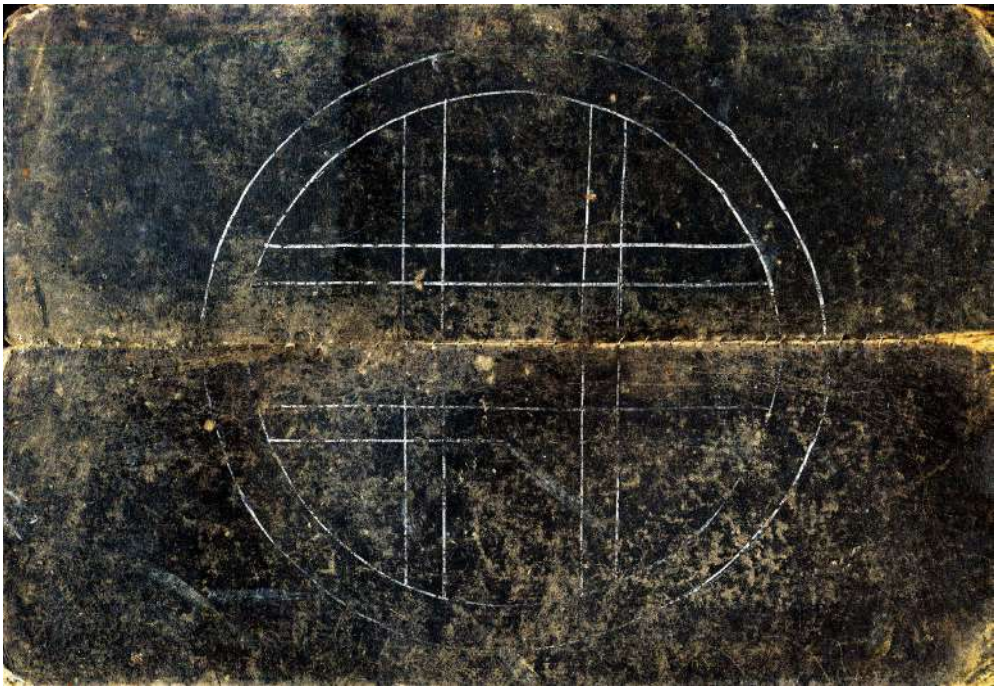

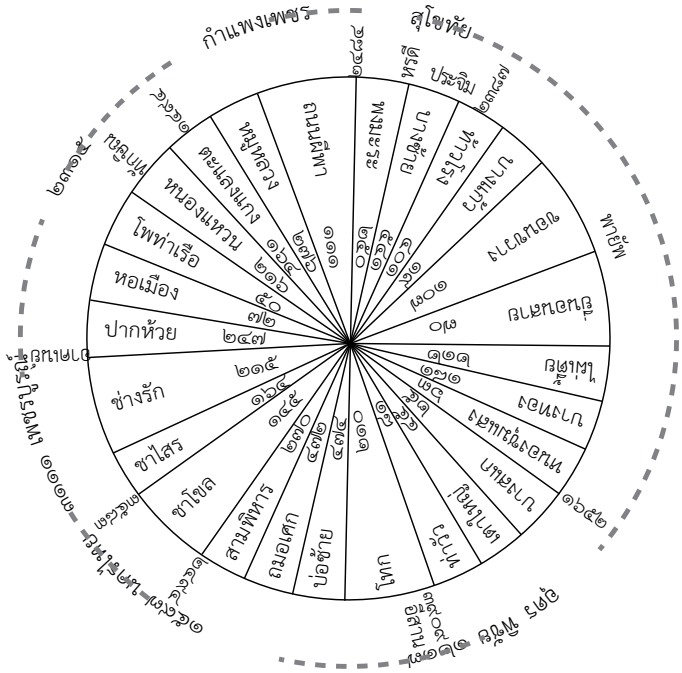
ทักษิณจึงได้ต้นไม้ใหญ่

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓ – ๔ และ ๕ - ๖

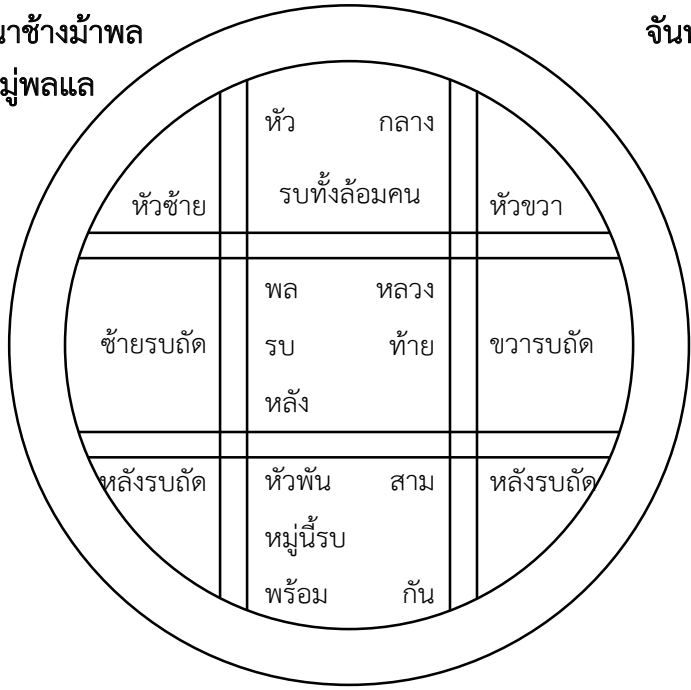

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๗ - ๘ และ ๙ - ๑๐

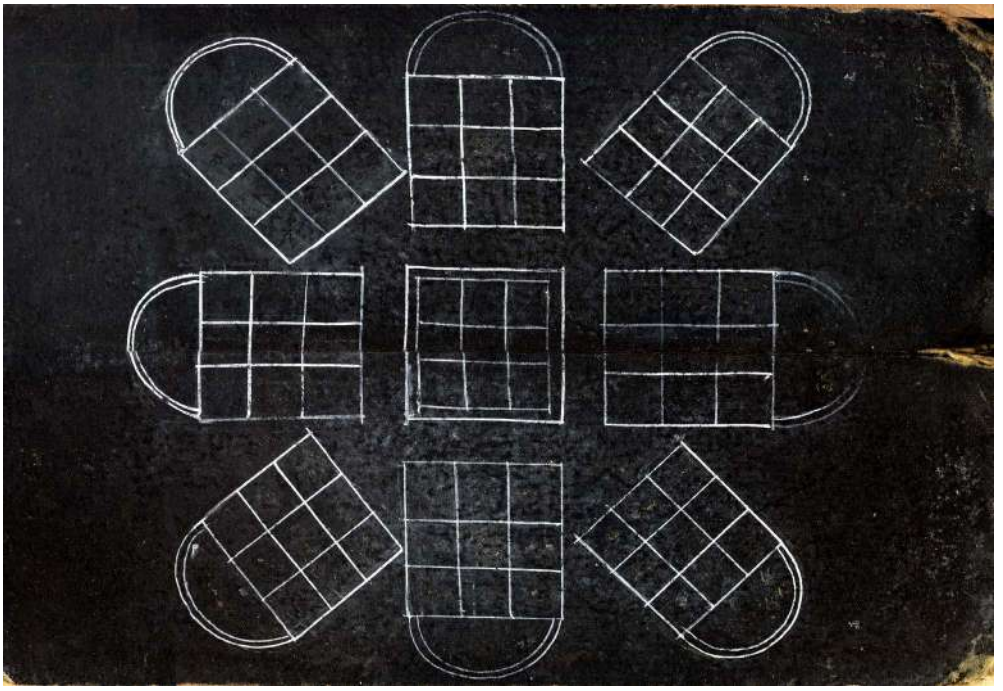

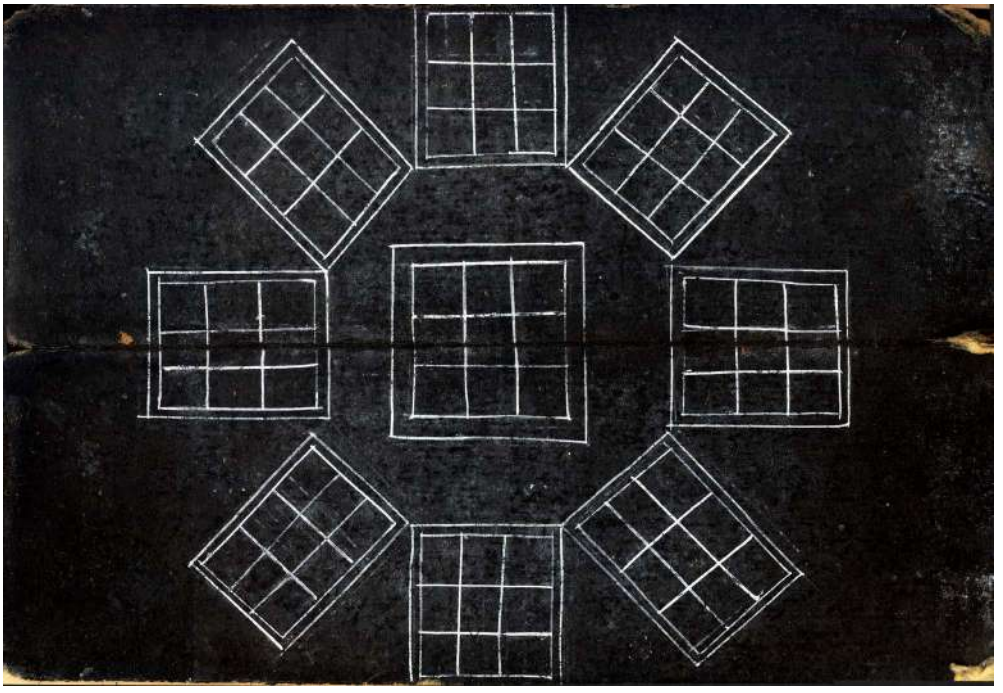
ตั้งเบญจเสนาช้างม้าพล
จัดทัพโดยหมู่พลแล

จันทรพยุหะ

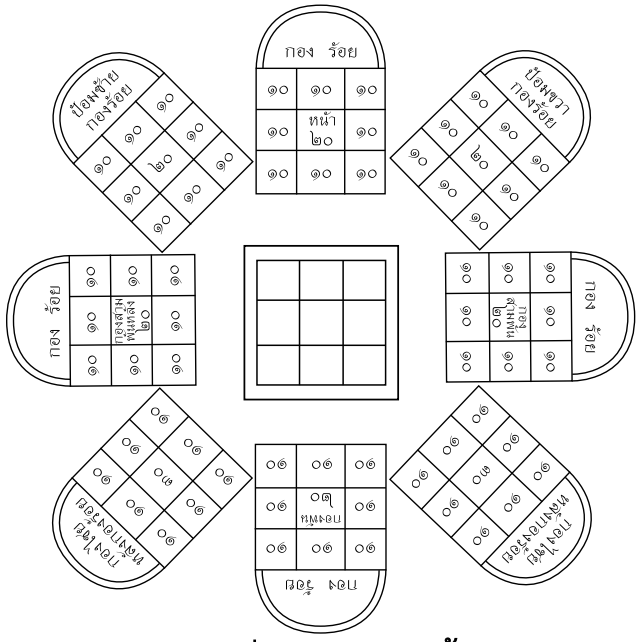

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๗ - ๘ และ ๙ - ๑๐

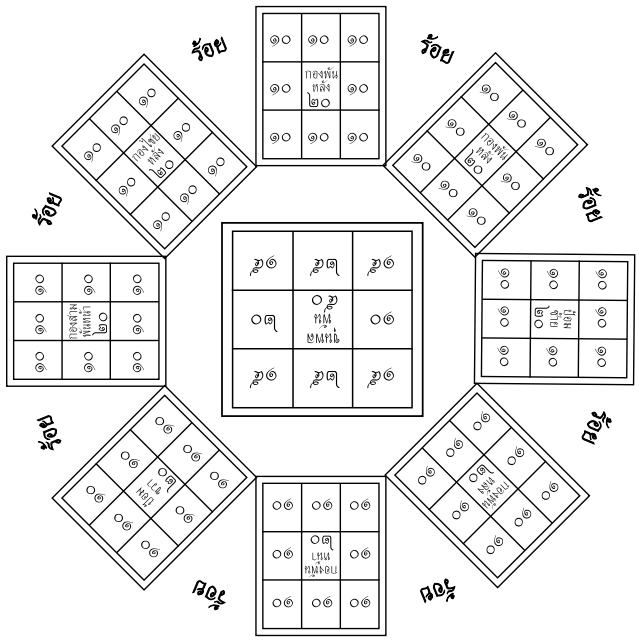

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๑๑ - ๑๒ และ ๑๓ - ๑๔

◉ ปทุมพยุหะ เมื่อข้าศึกล้อม ตั้งทัพเอาข้าศึก

◉ จักรพยุหะ ตั้งเมื่อ เกรงล้อม

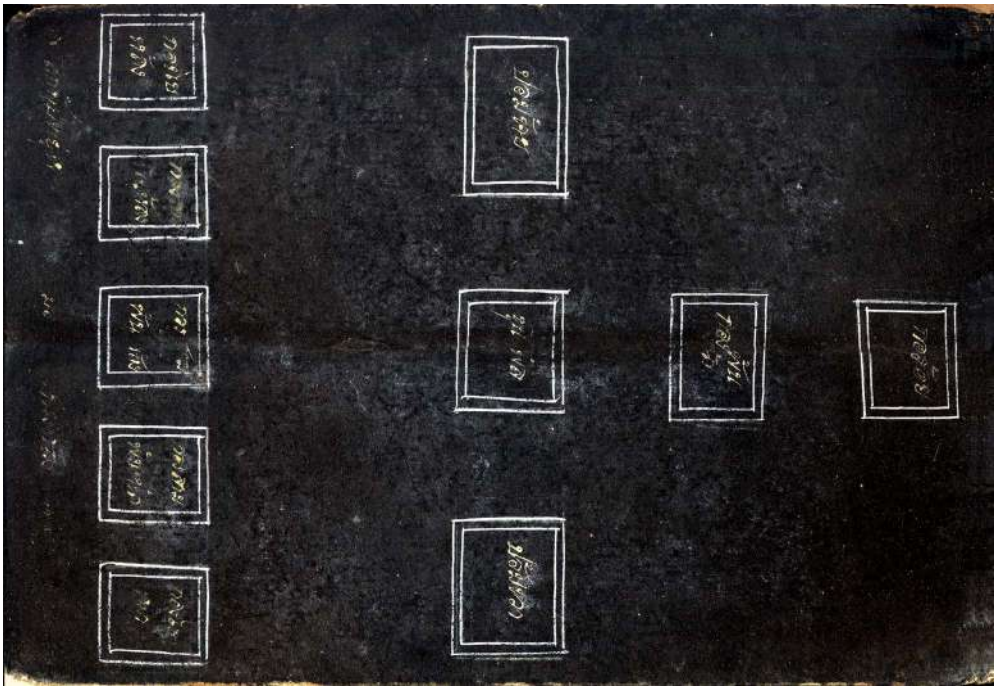
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๑๑ - ๑๒ และ ๑๓ - ๑๔

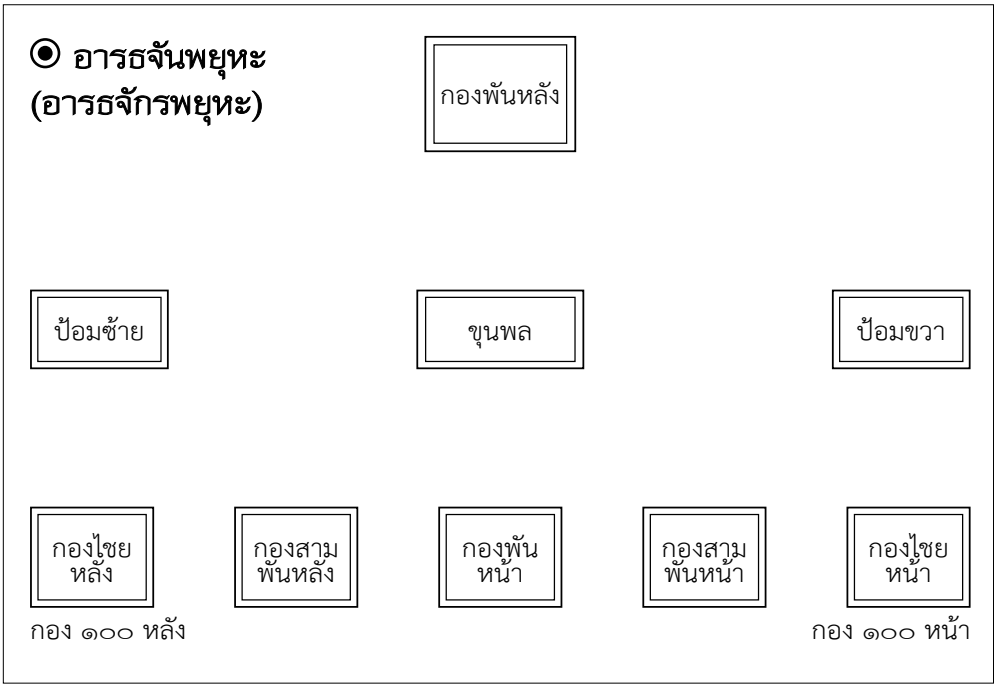
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๑๕ - ๑๖ และ ๑๗ - ๑๘

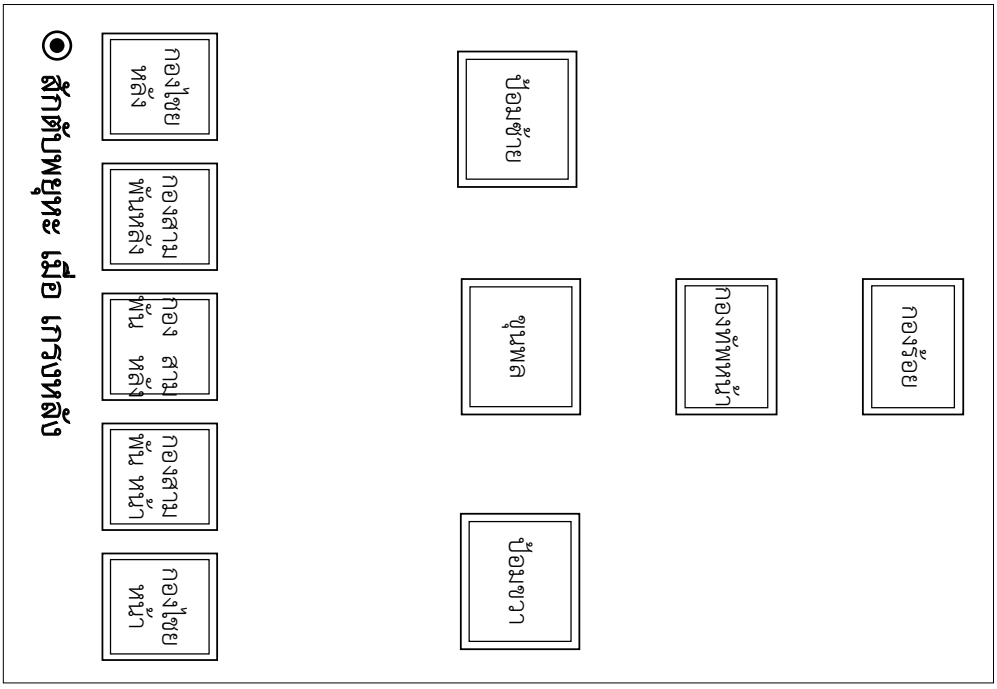
กองหน้า
กองกลาง
กองหลัง
ปีก
ปีก

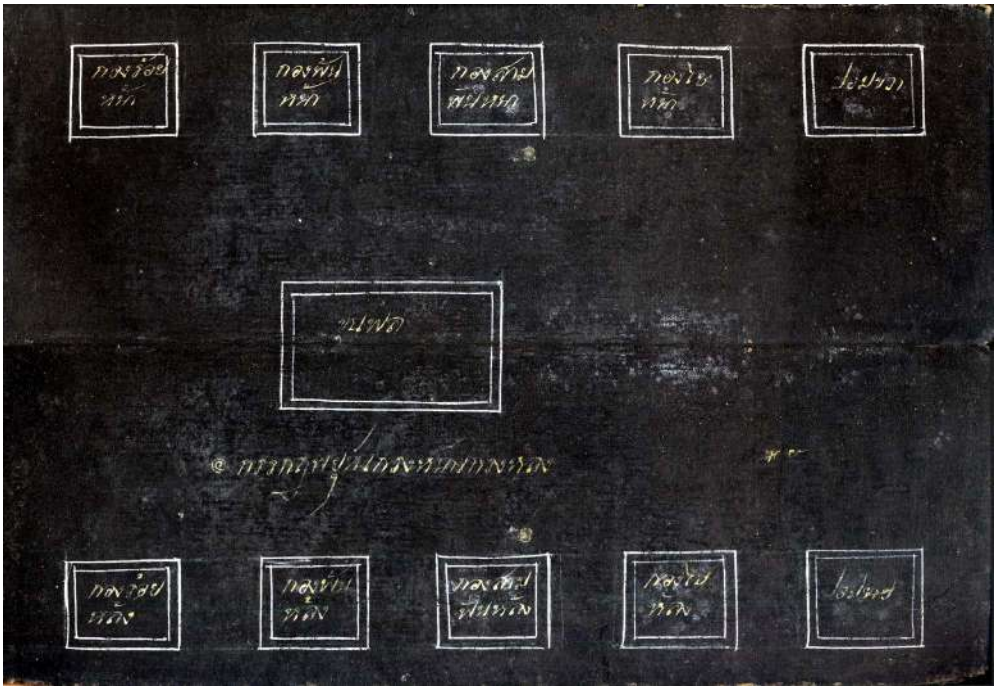

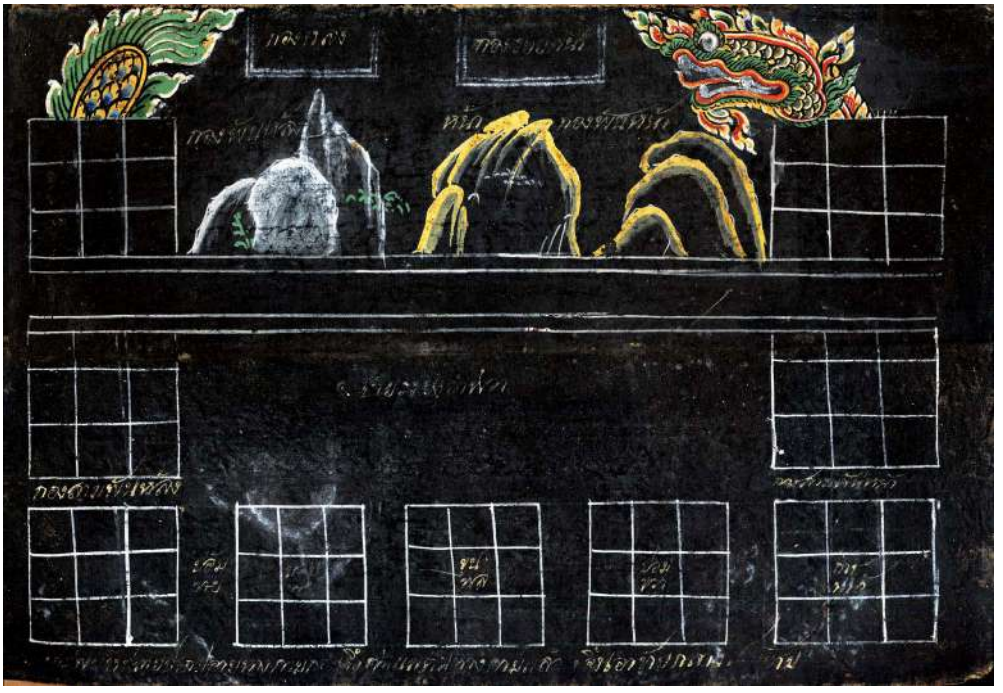
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๑๙ - ๒๐ และ ๒๑ - ๒๒

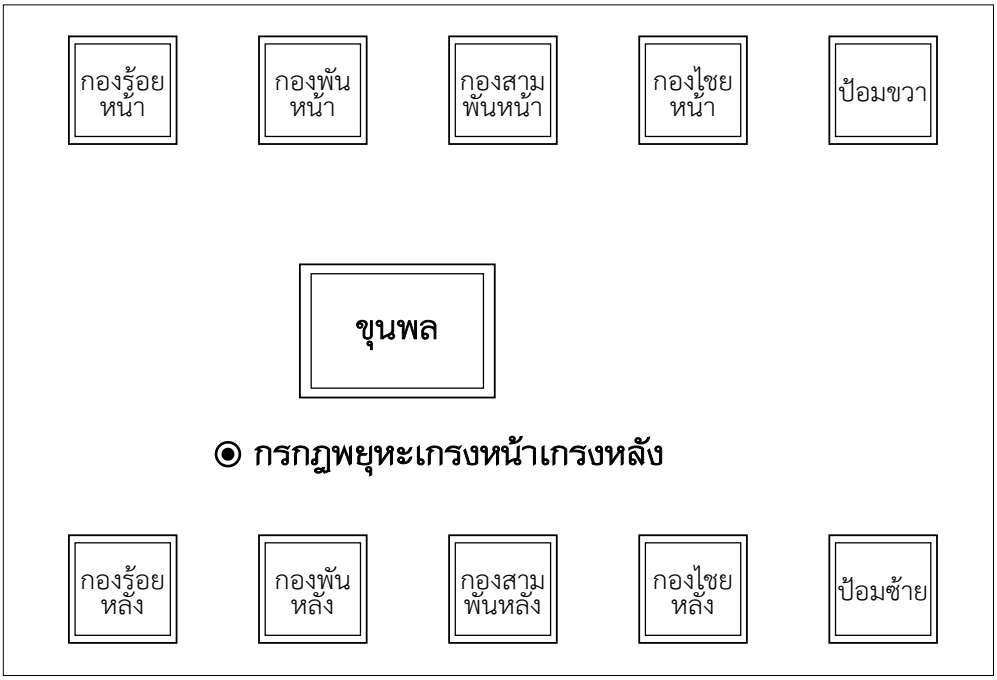

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๑๙ - ๒๐ และ ๒๑ - ๒๒

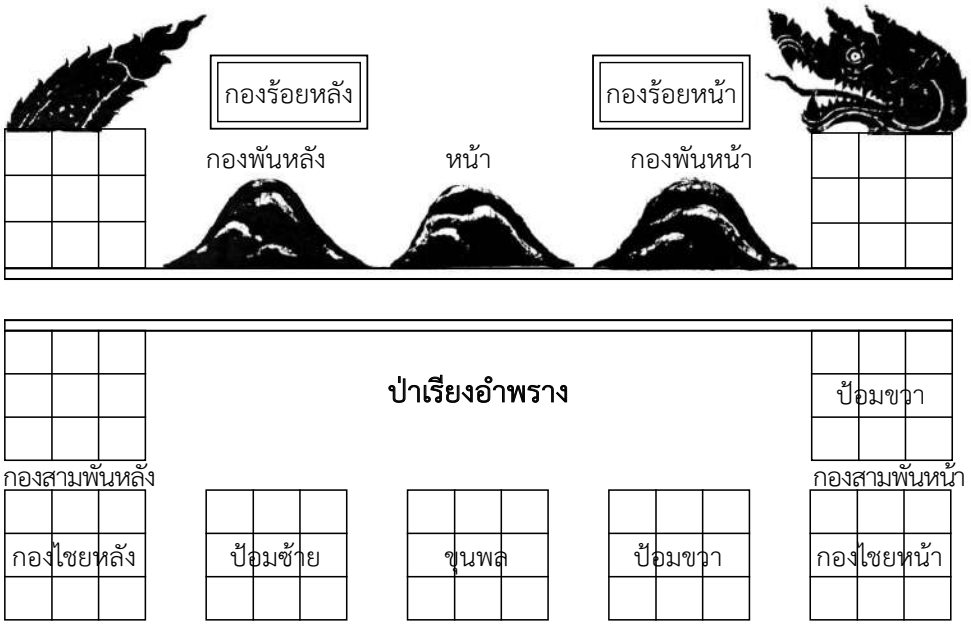

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๒๓ - ๒๔ และ ๒๕ - ๒๖

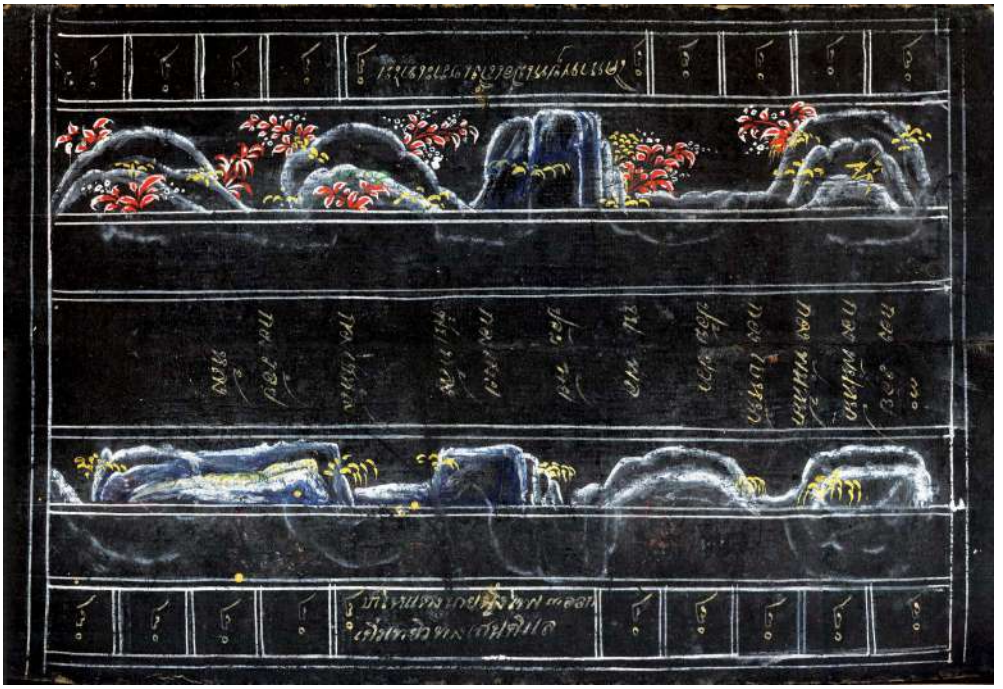

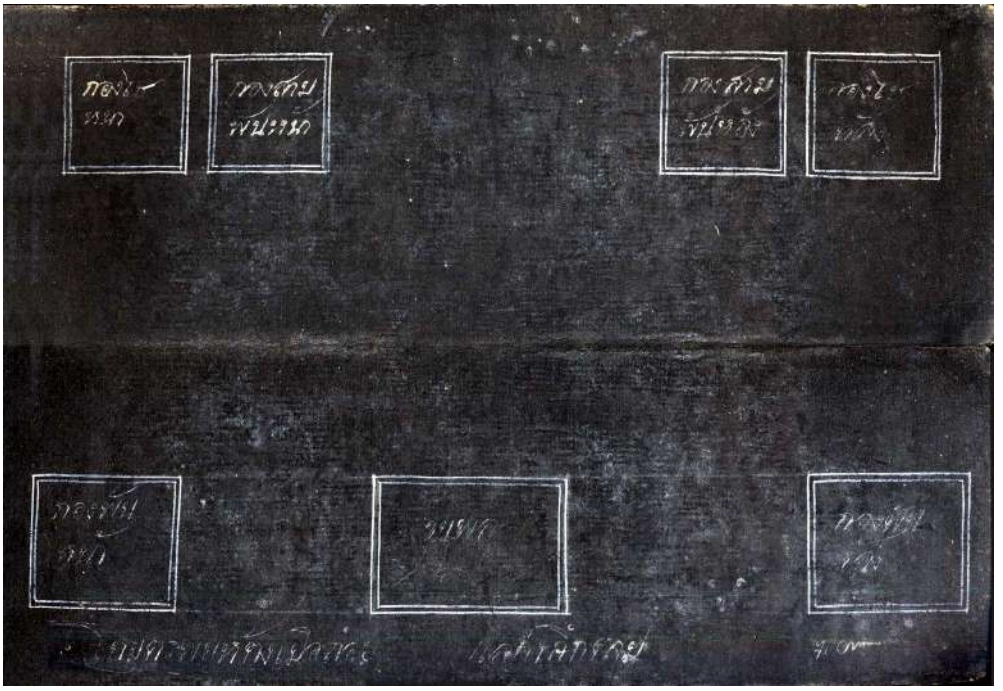
◉ กรกฎพยุหะเกรงหน้าเกรงหลัง

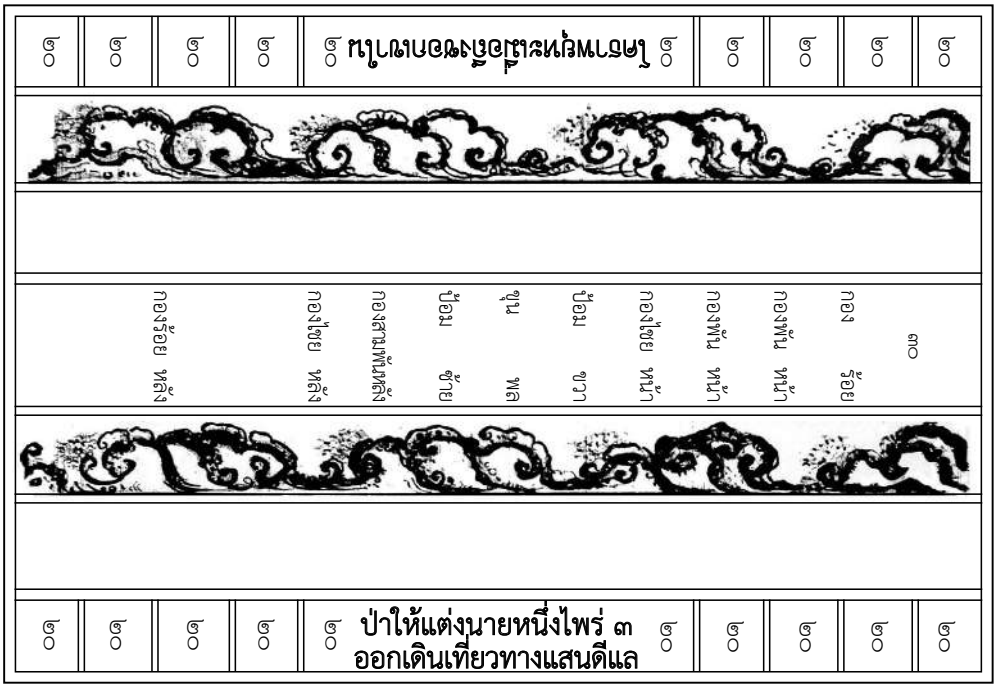
มังกรพยุหะปลายปากปลายหางข้ามก่อนจึ่งต่อแลต้นหางข้ามแล้ว จึ่งเอาทัพกลางข้าม

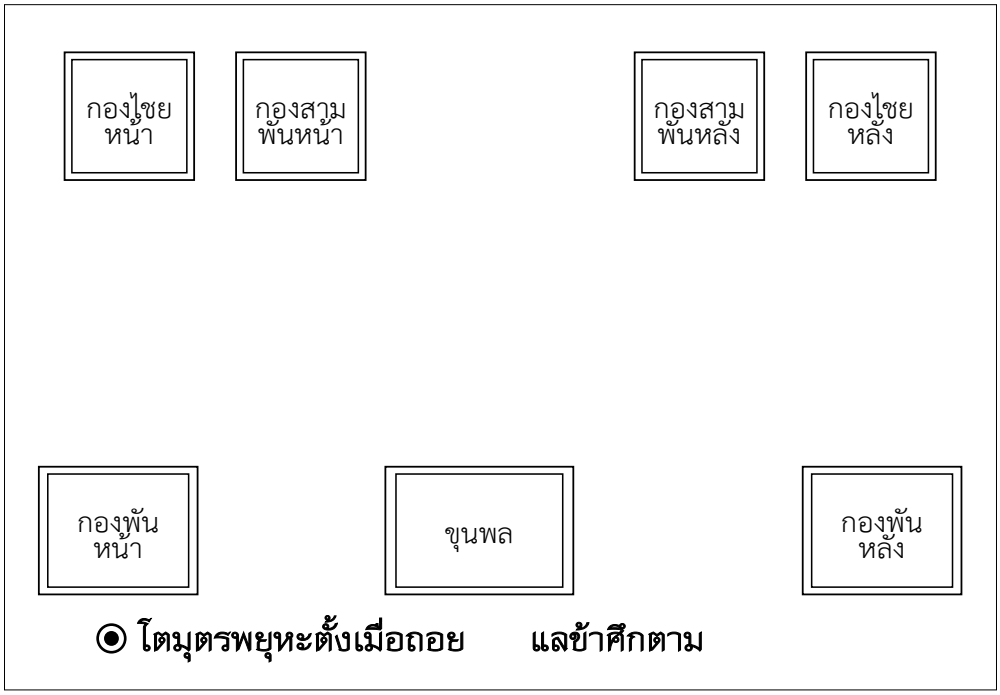
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๒๓ - ๒๔ และ ๒๕ - ๒๖

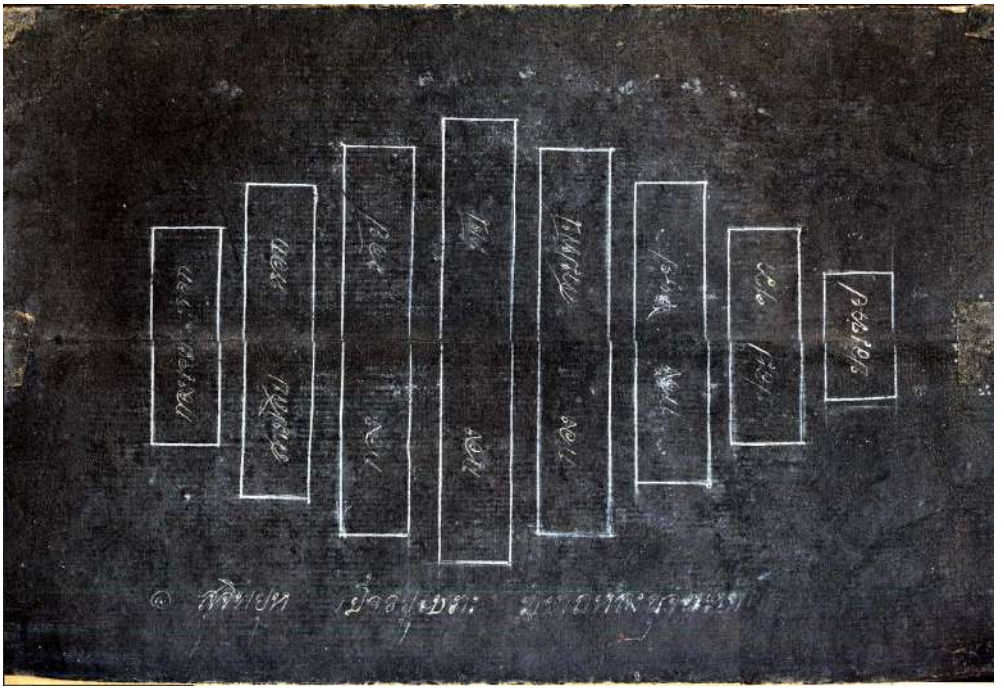

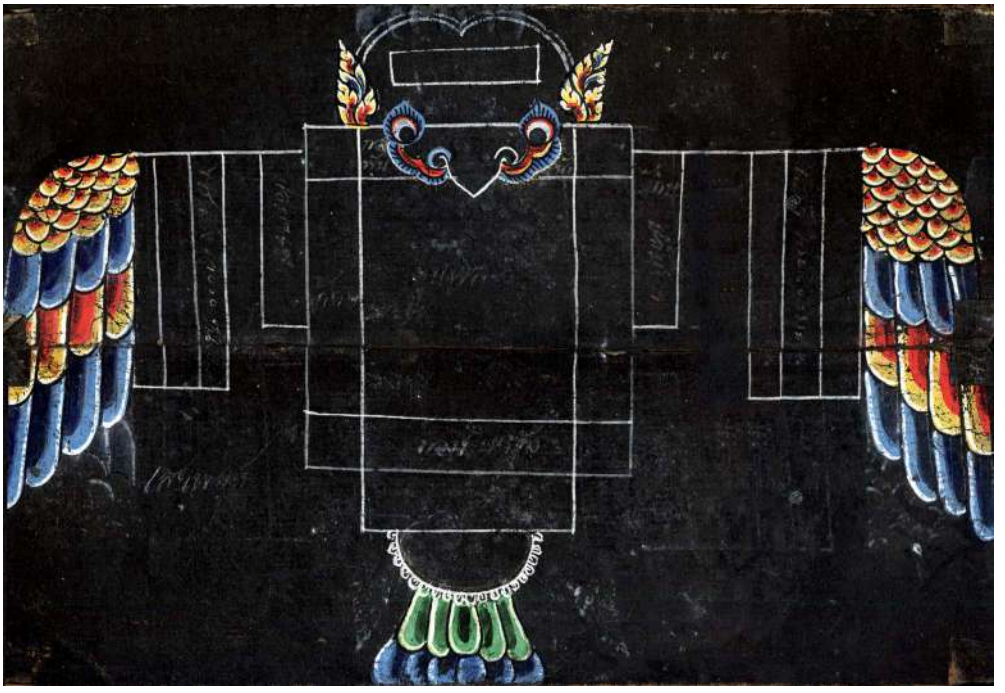
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๒๗ - ๒๘ และ ๒๙ - ๓๐

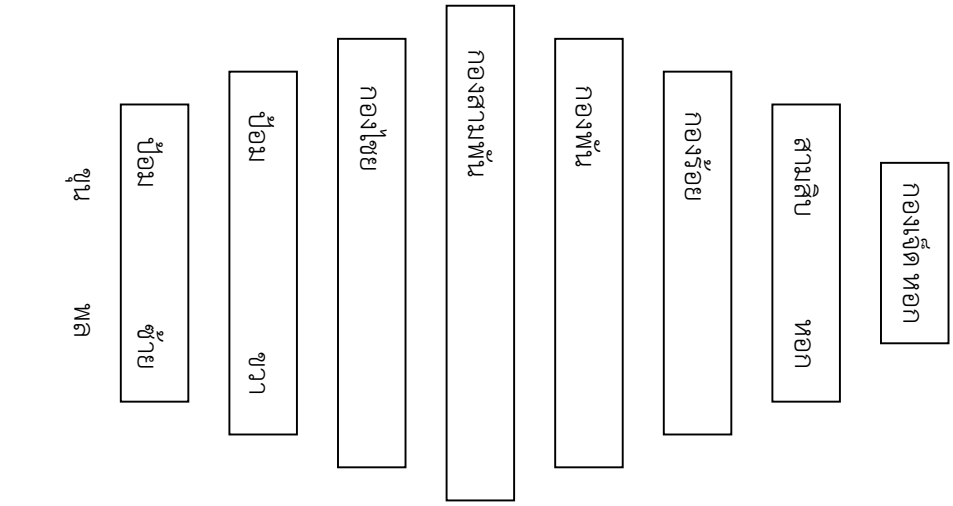
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๒๗ - ๒๘ และ ๒๙ - ๓๐

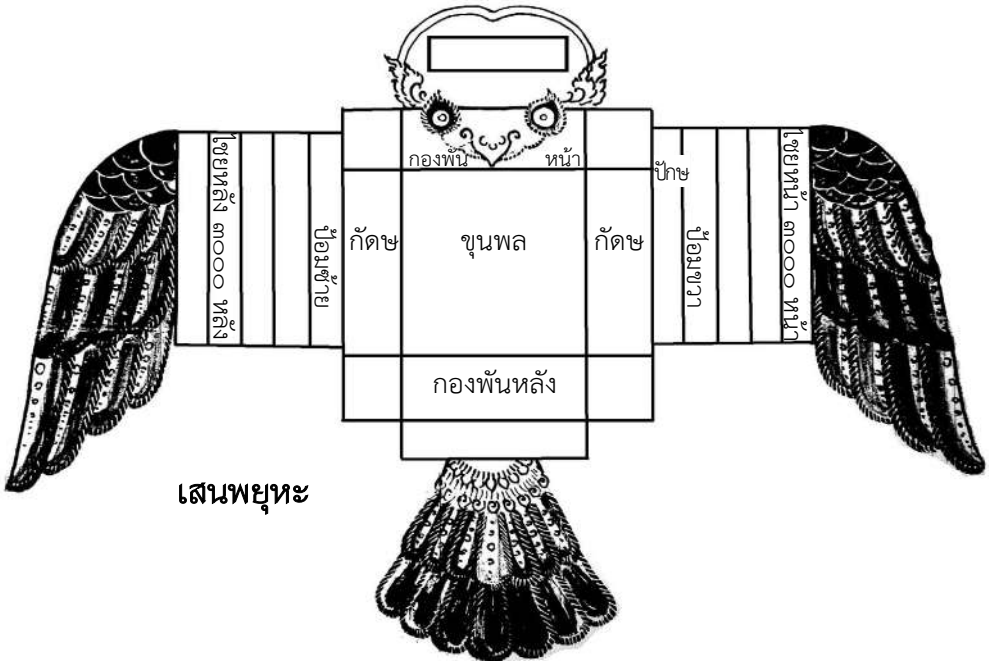

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓๑ - ๓๒ และ ๓๓ - ๓๔

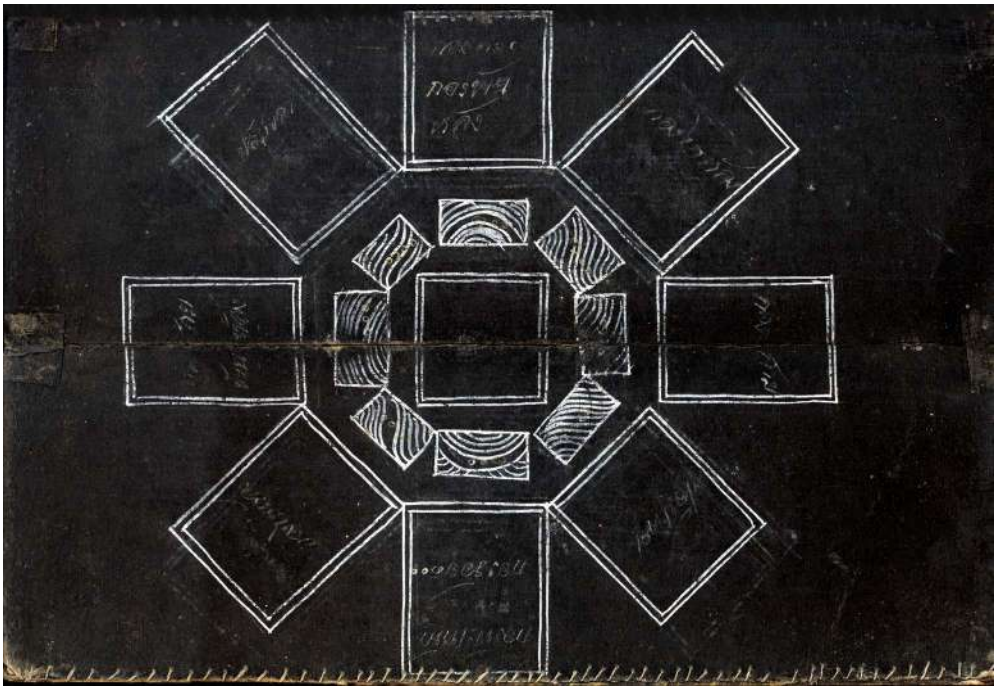
◉ สุจิพยุหะ เมืออยู่ซอก เข้าบ้านหลังดุจหน้า

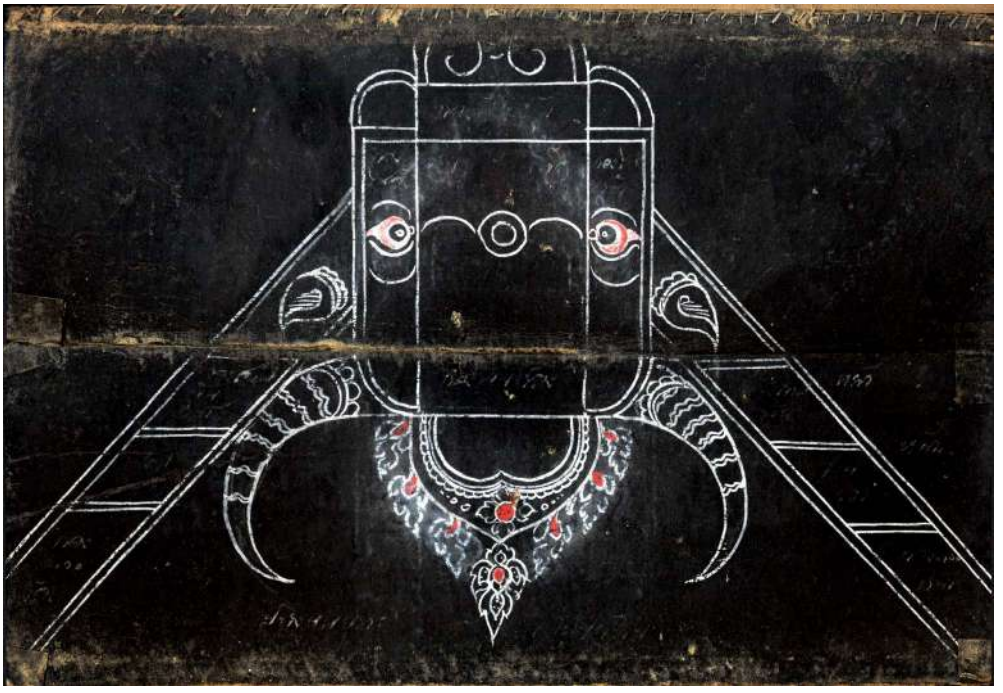

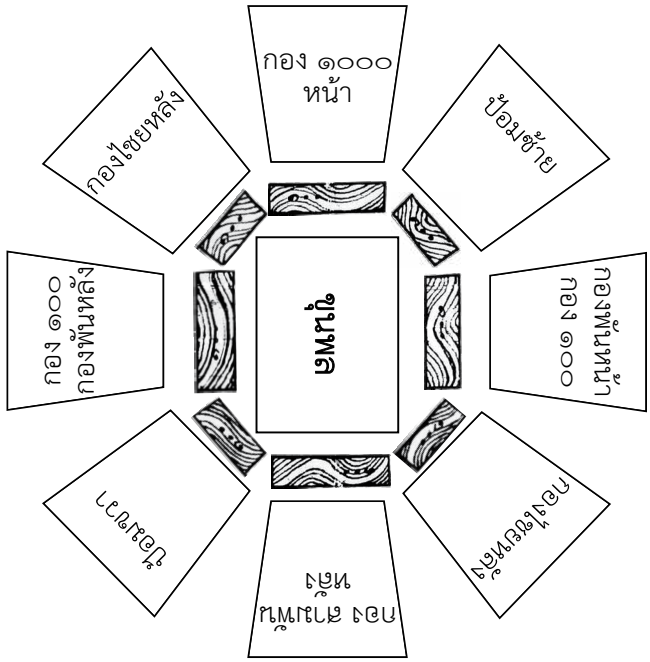
เสนพยุหะ

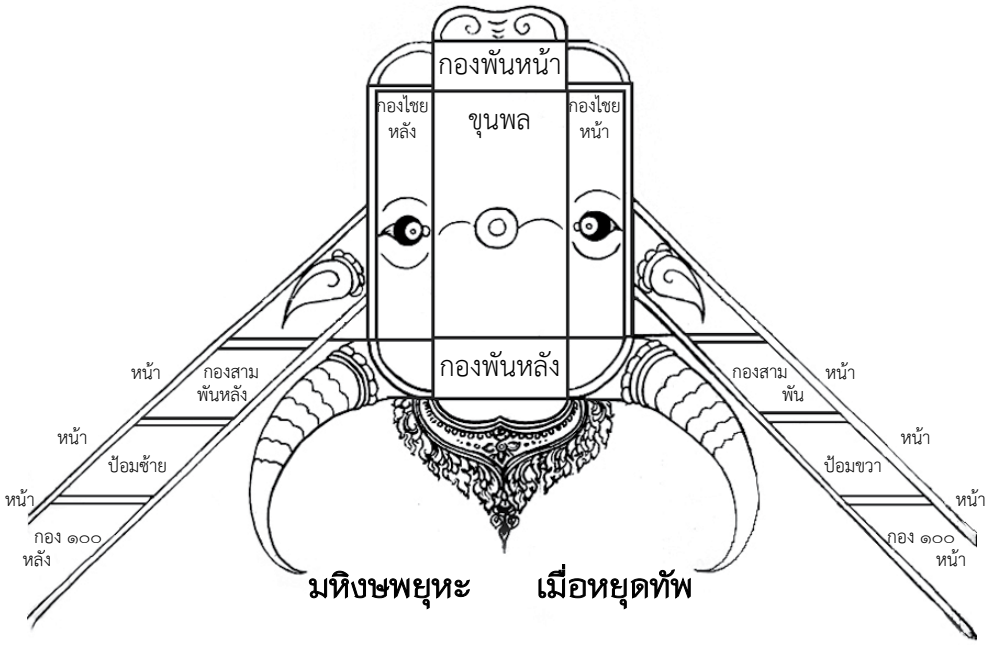
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓๑ - ๓๒ และ ๓๓ - ๓๔

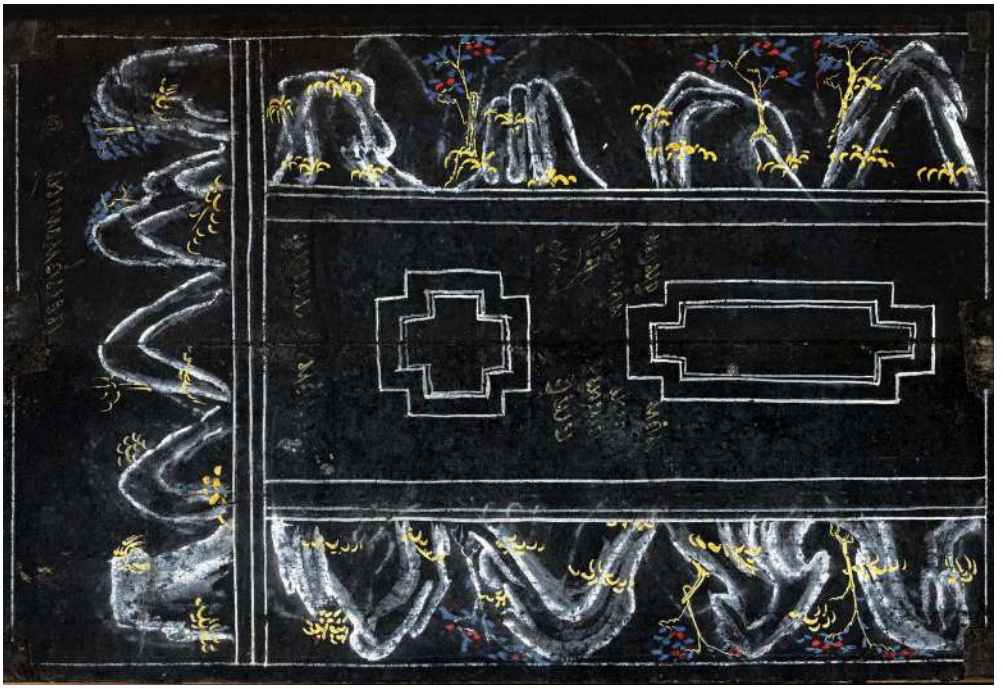
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓๕ - ๓๖ และ ๓๗ - ๓๘

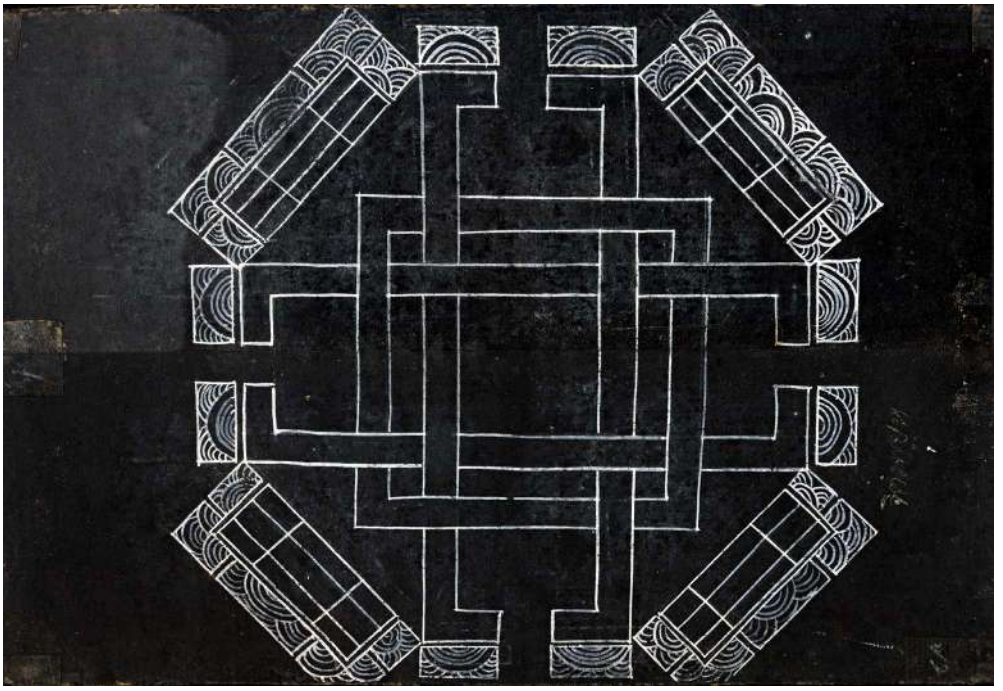

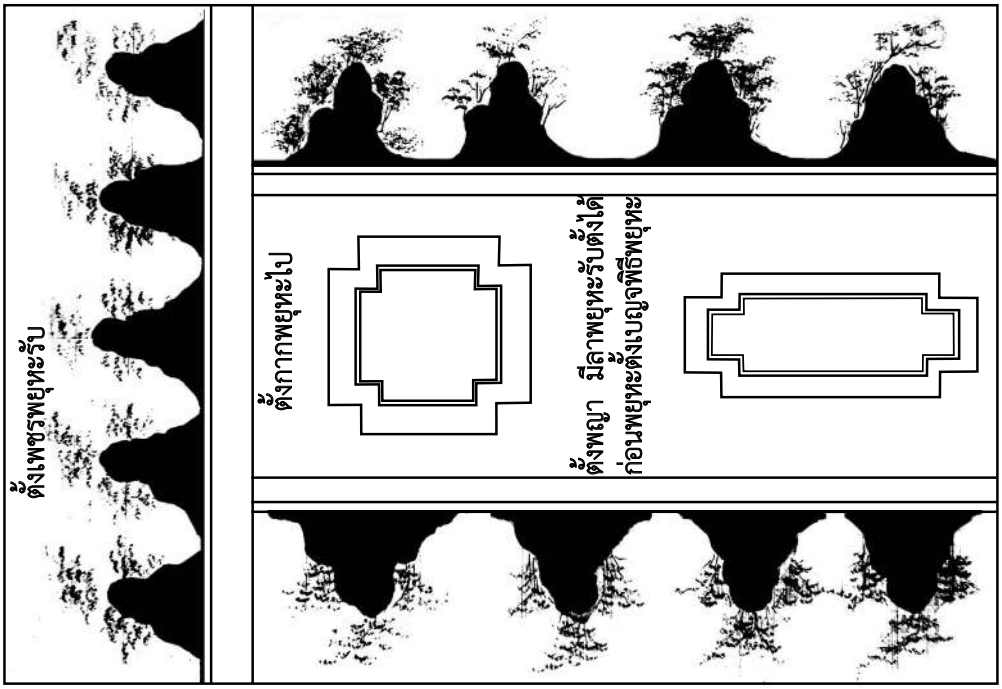
มหิงษพยุหะ เมื่อหยุดทัพ

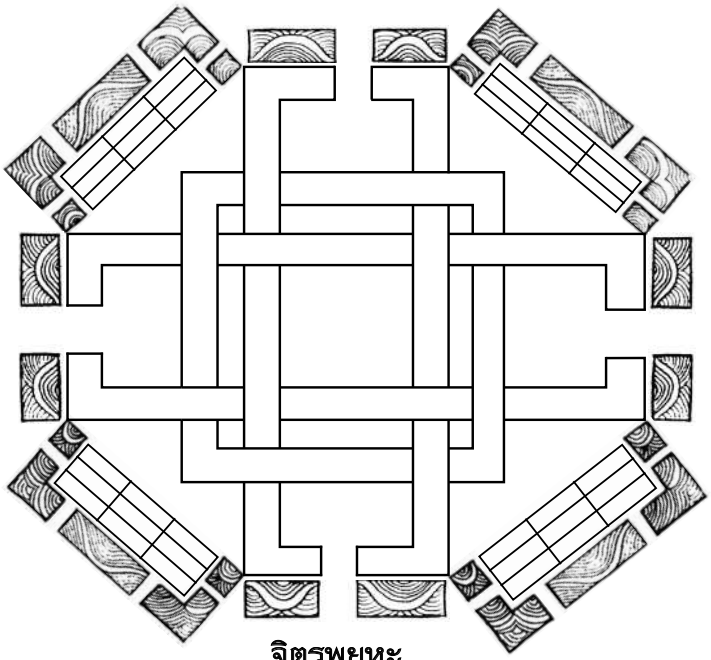
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓๕ - ๓๖ และ ๓๗ - ๓๘

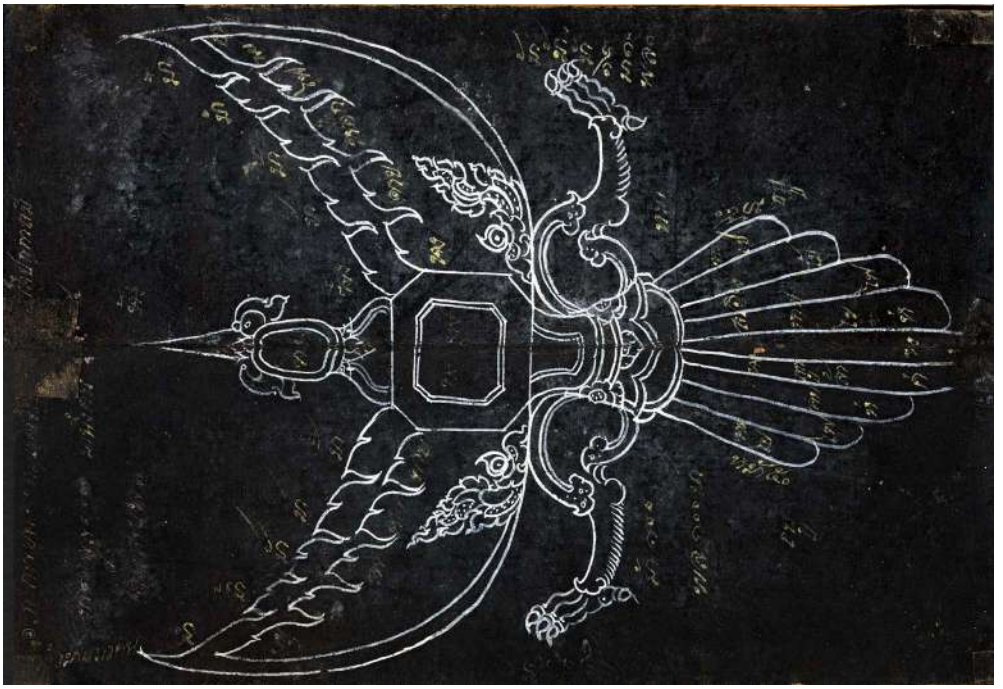
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓๙ - ๔๐ และ ๔๑ - ๔๒

จิตรพยุหะ

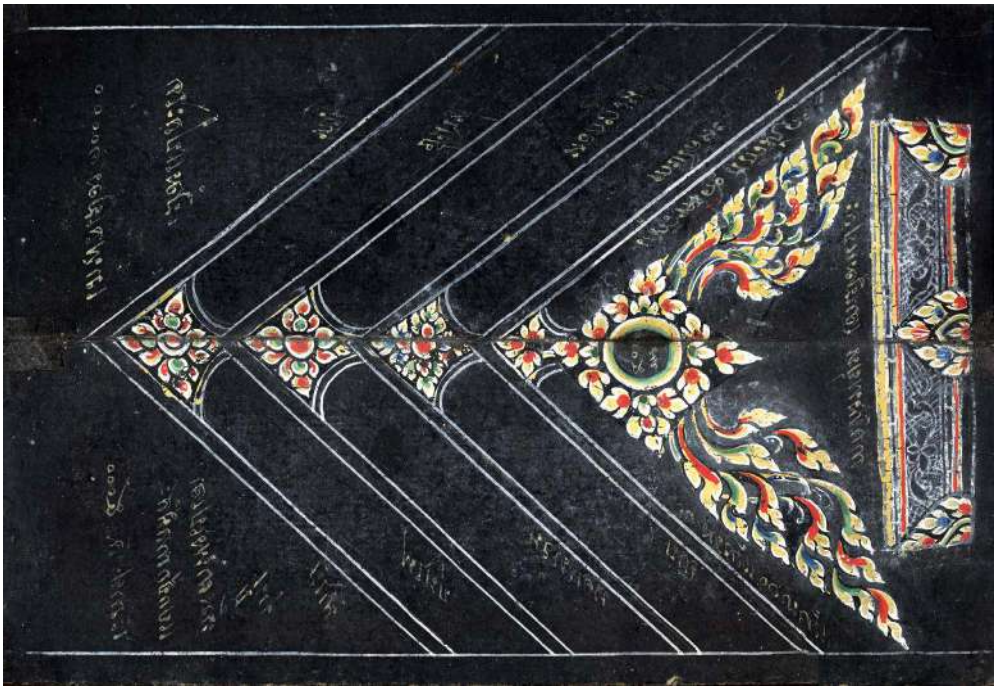
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๓๙ - ๔๐ และ ๔๑ - ๔๒

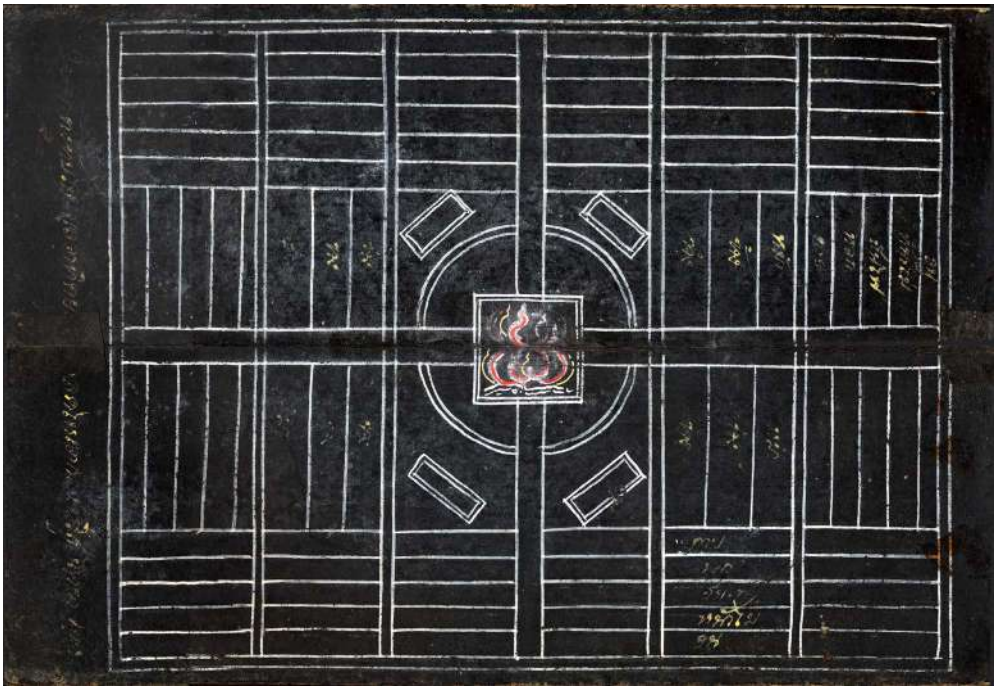

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๔๓ - ๔๔ และ ๔๕ - ๔๖

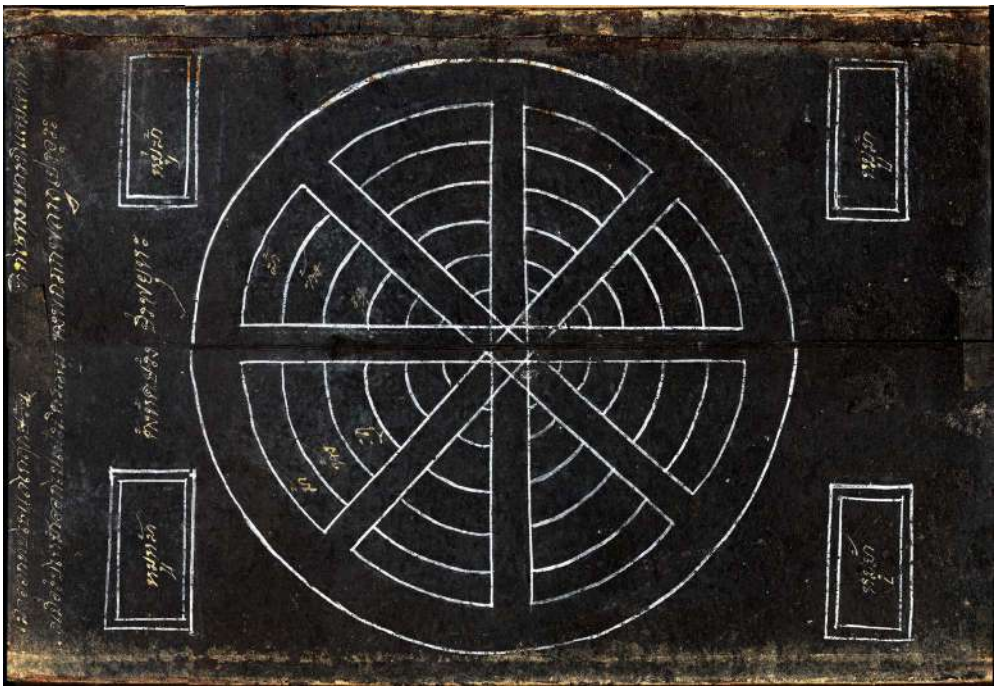
ม้า
ช้าง
ปืนนกสับ
หอก
ดาบ
ม้า
ช้าง
ช้าง
ช้าง

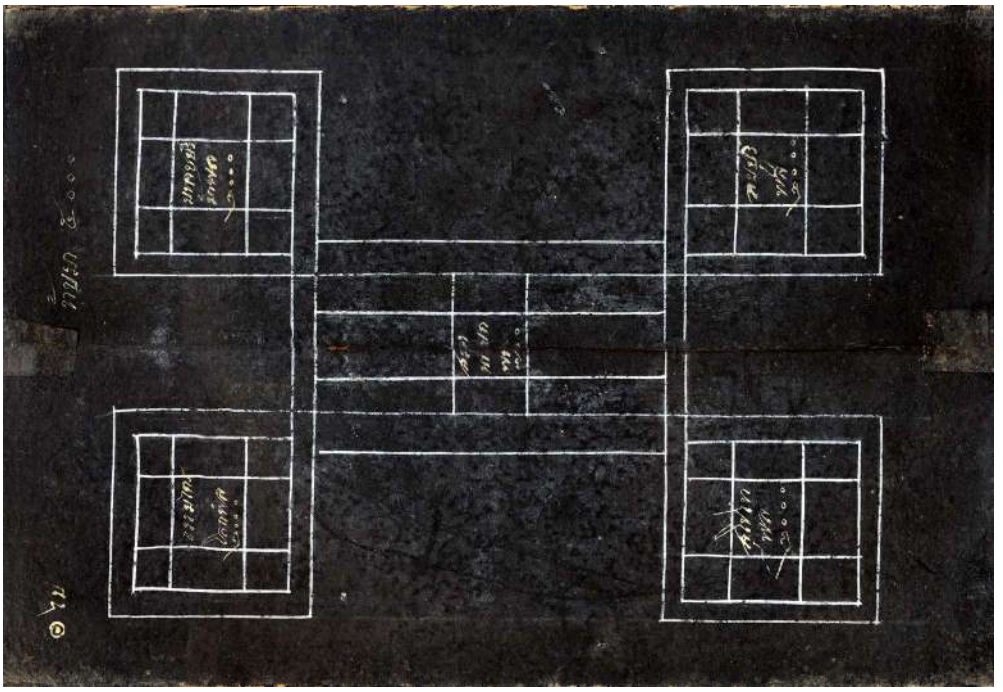

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๔๗ - ๔๘ และ ๔๙ - ๕๐

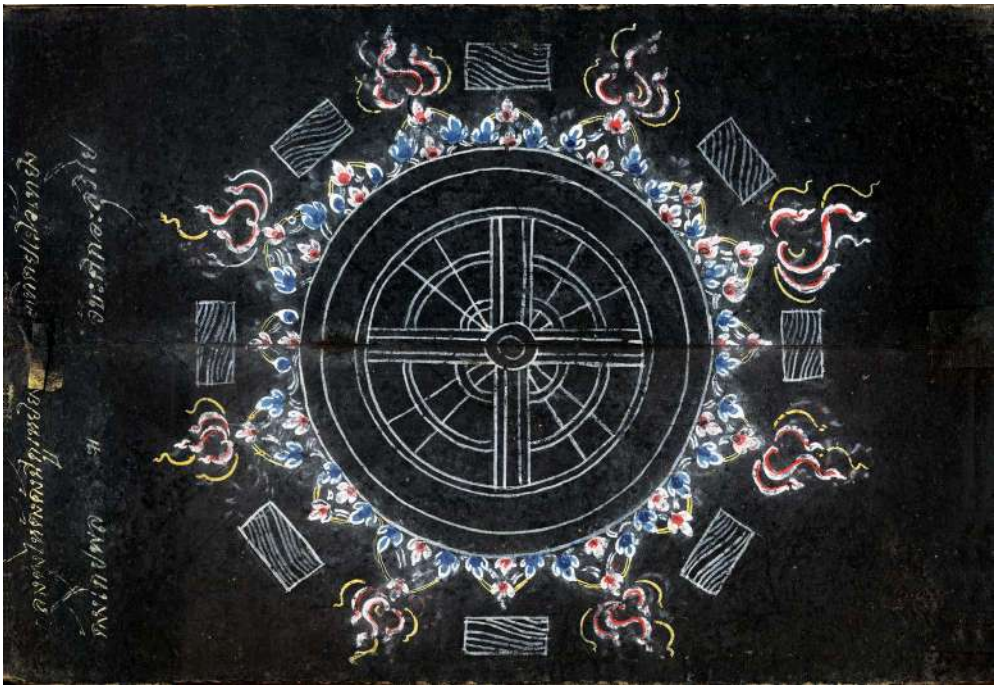
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๔๗ - ๔๘ และ ๔๙ - ๕๐

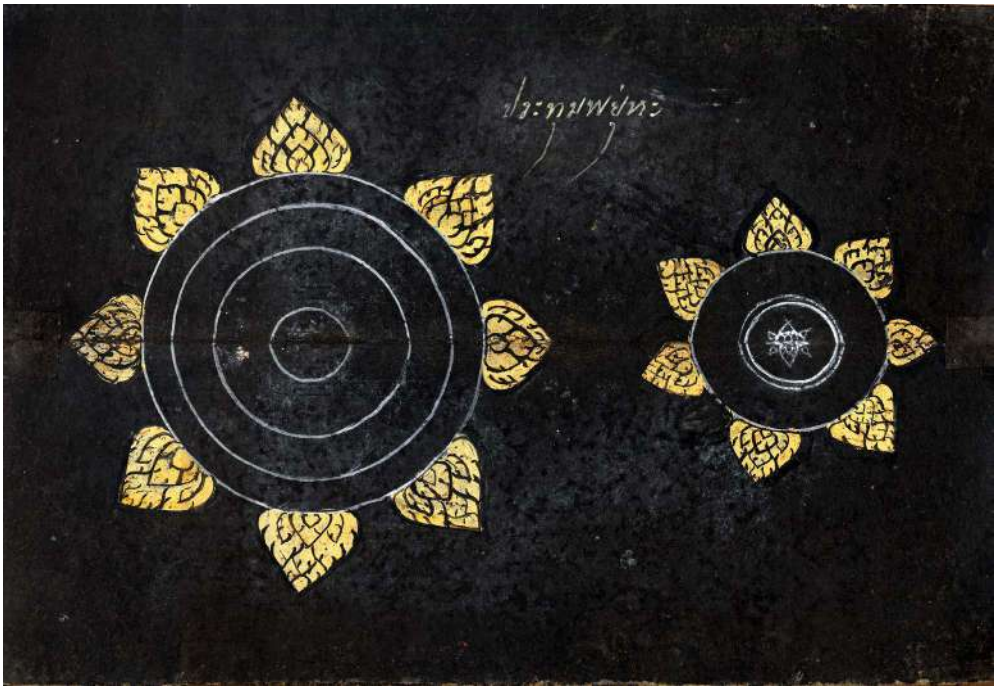

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๕๑ - ๕๒ และ ๕๓ - ๕๔

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๕๑ - ๕๒ และ ๕๓ - ๕๔

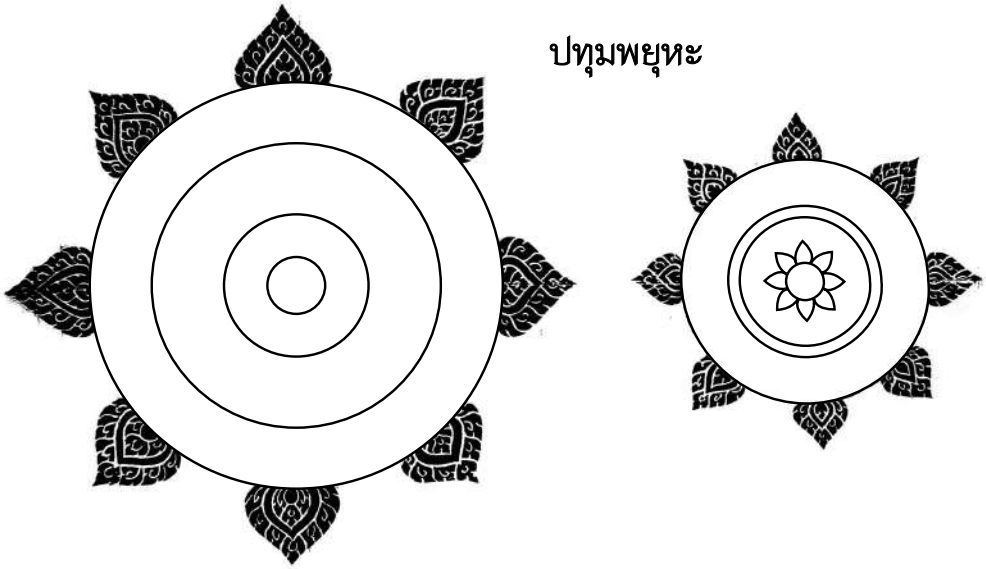
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๕๕ - ๕๖ และ ๕๗ - ๕๘

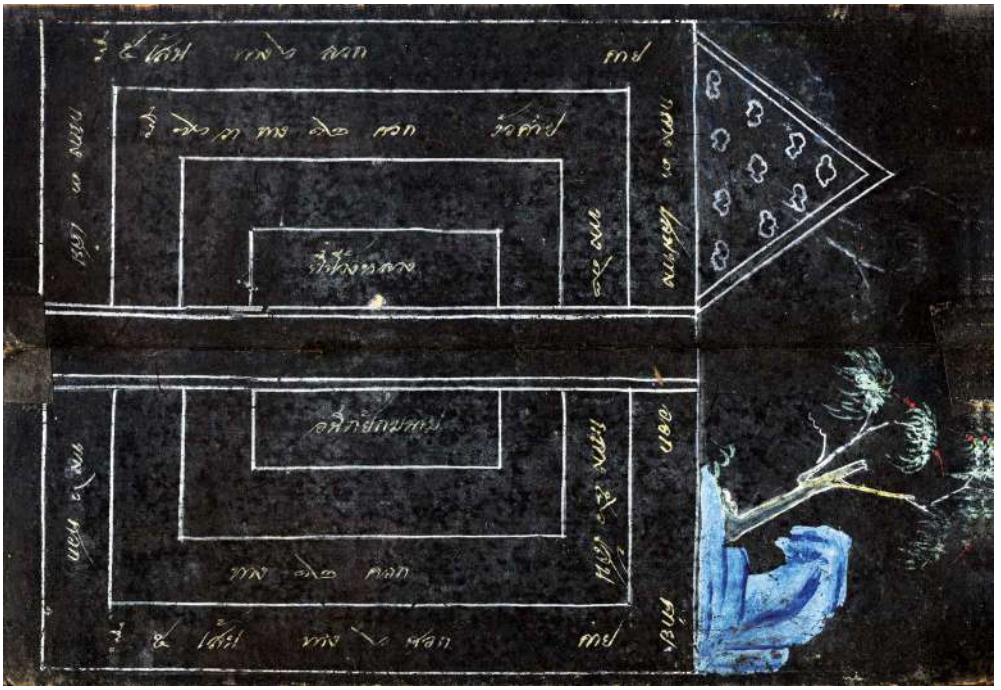
ดูเยี่ยงพระอาทิตย์เมื่อเที่ยง
อัชฌิกาอสุริโย

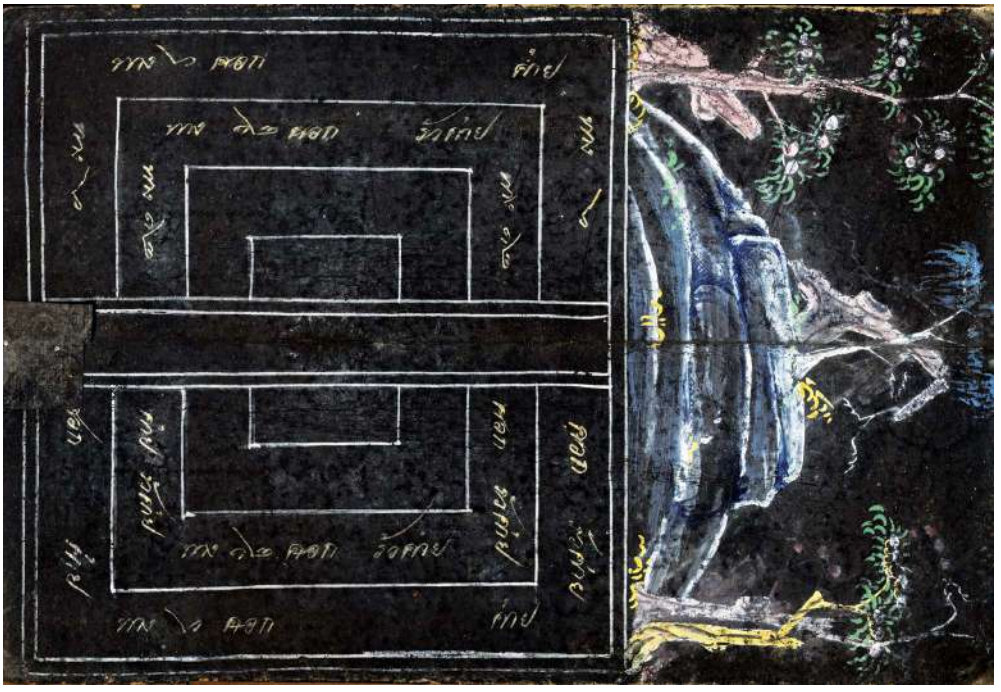
กลางทุ่งให้ตั้งดังนี้
ตั้งโดยพลแล

ปทุมพยุหะ

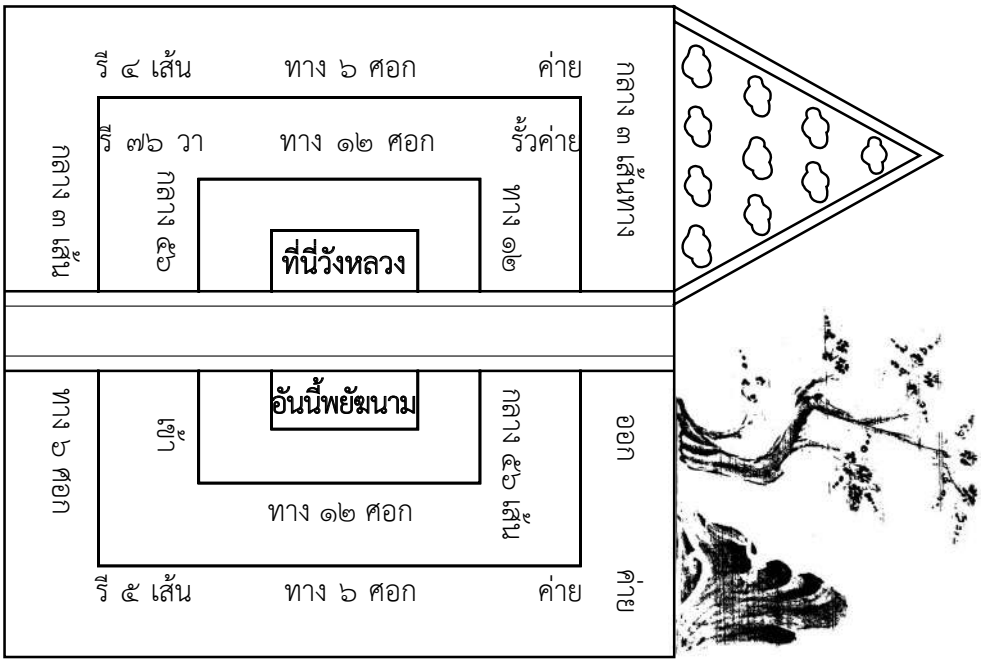

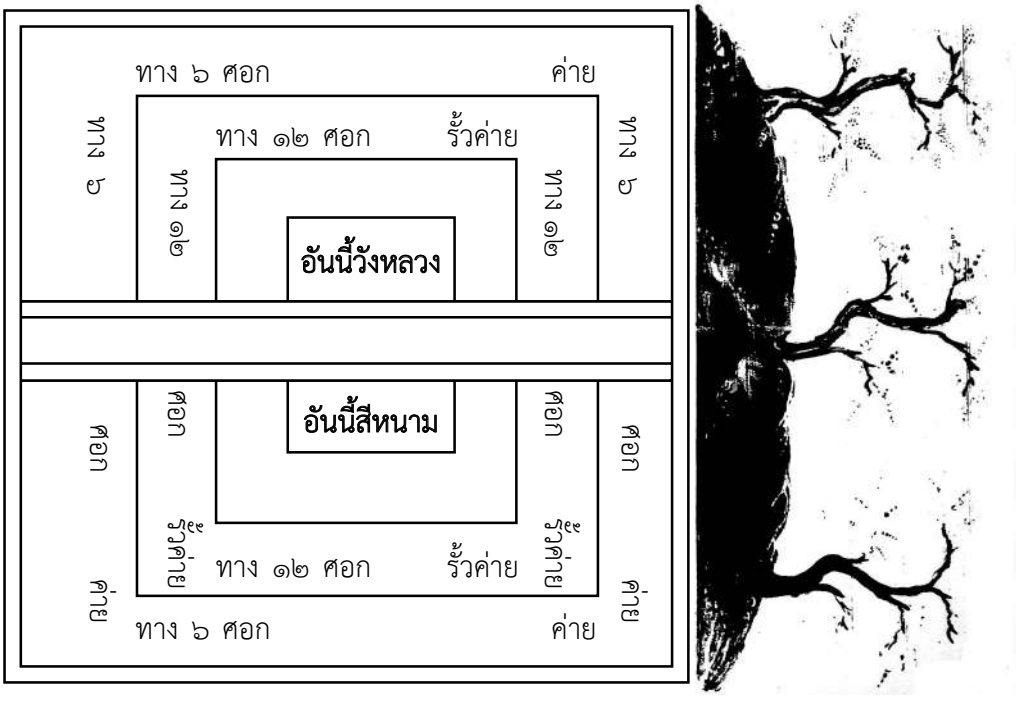
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๕๕ - ๕๖ และ ๕๗ - ๕๘

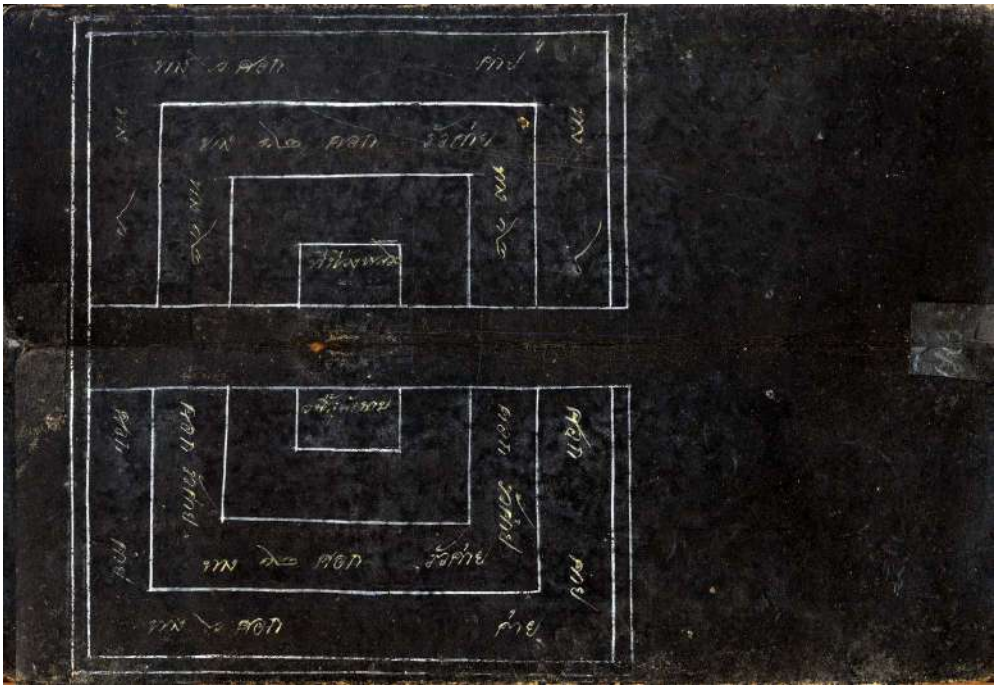

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๕๙ - ๖๐ และ ๖๑ - ๖๒

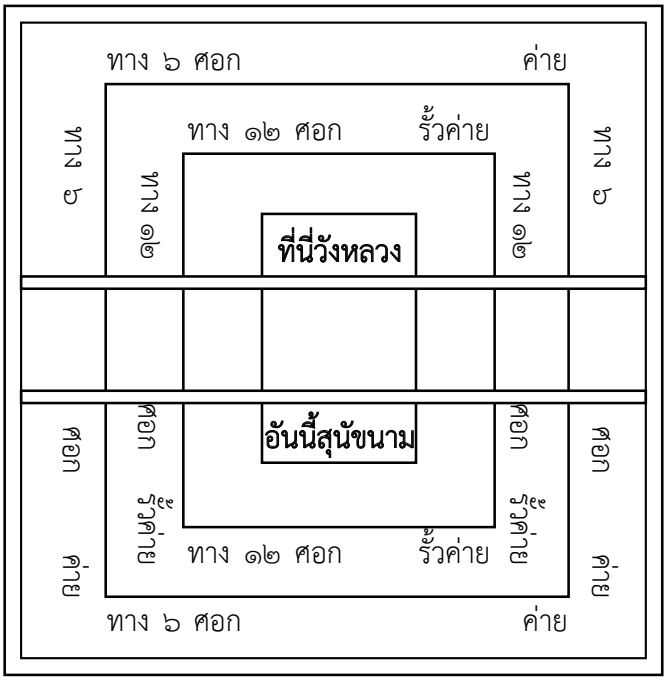

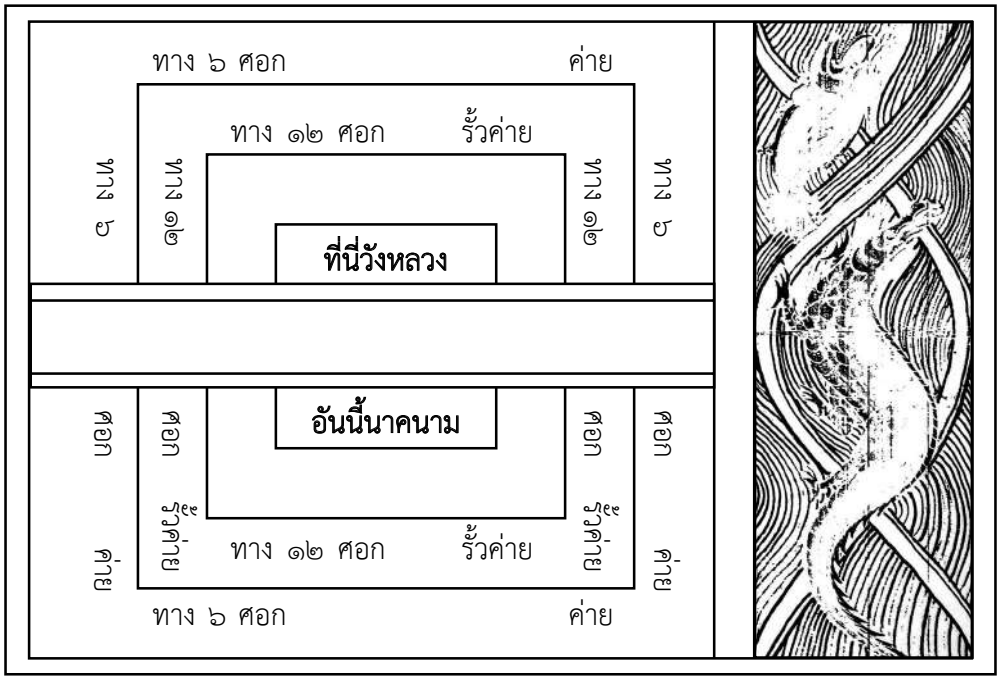
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๕๙ - ๖๐ และ ๖๑ - ๖๒

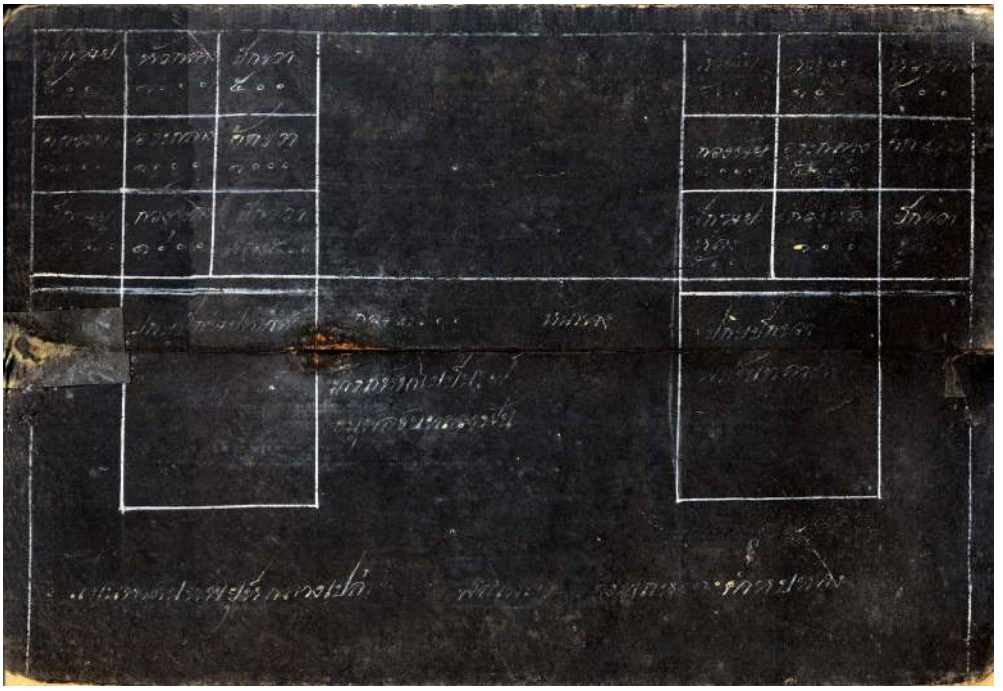
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๖๓ - ๖๔ และ ๖๕ - ๖๖

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๖๓ - ๖๔ และ ๖๕ - ๖๖

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๖๗ - ๖๘ และ ๖๙ - ๗๐

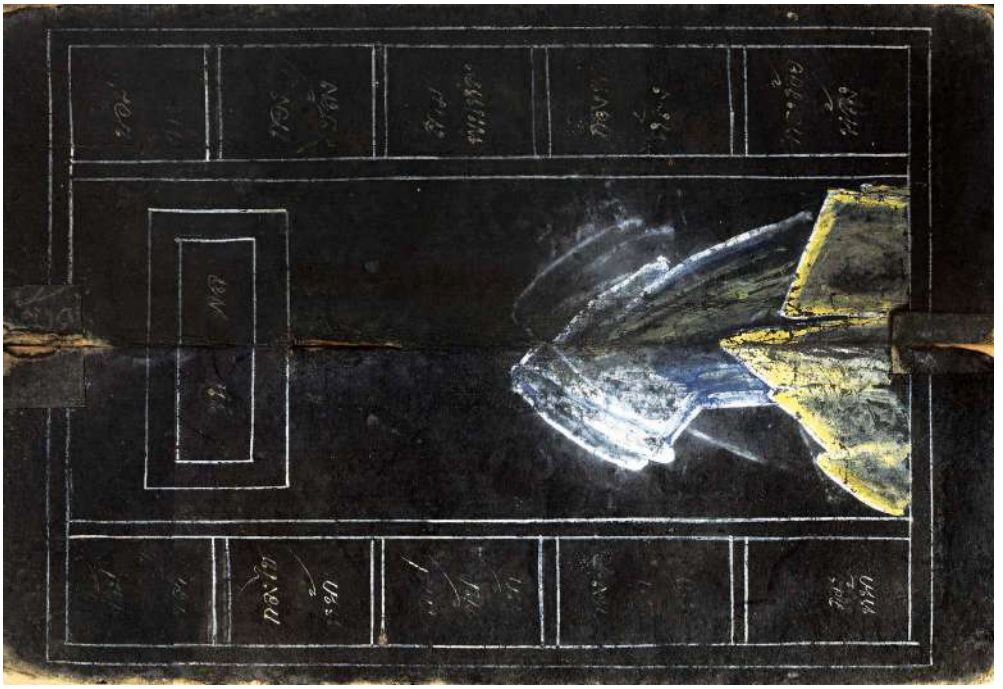
ปักษปีกพล ทลวงฟัน	ปักษม้า รถหน้าไม้ ปืนไฟ	หัวหน้ากอง ๓๐๐๐๐	กัดษรถแร ช้างรถหน้าไม้ ปืนไฟธนู	ปักษปีกพล ทลวงฟัน
กองซ้าย ๑๐๐๐	กอง ๓๐๐๐ ซ้าย ๑๐๐๐๐ ๓๐๐๐	อุระ พลหลวงกอง ๑๐๐๐๐ ครุฑ	กอง ๓๐๐๐ ขวากอง ๑๐๐๐๐	กองขวา ๑๐๐
ปักษปีกพล ทลวงฟัน	ปีกซ้ายสะพาน หลังศึก	นาม กอง ๓๐๐๐ หลัง	๓๐๐๐	ปักษปีกพล ทลวงฟัน

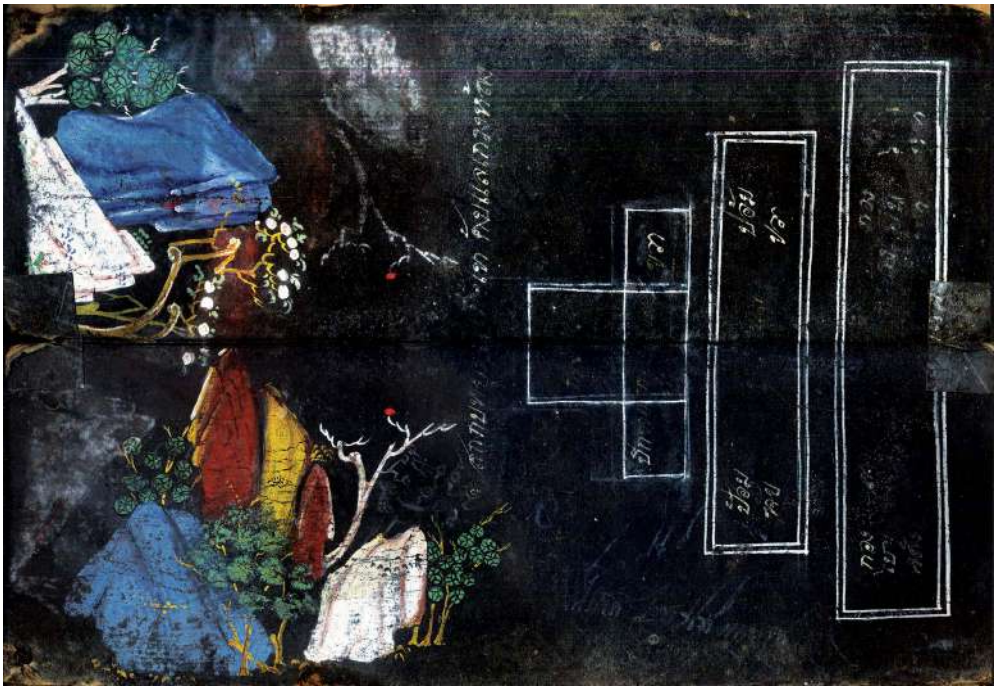
ปีกซ้ายหลัง กองพันหลัง ปีกขวาหลัง

ปีกซ้าย ๕๐๐	หัวกลาง ๑๐๐๐	ปีกขวา ๕๐๐				หัวซ้าย ๕๐๐	หัวกลาง ๑๐๐๐	หัวขวา ๕๐๐
คัดซ้าย ๑๐๐๐	อุระกลาง ๕๐๐๐	คัดขวา ๑๐๐๐				กองซ้าย ๑๐๐๐	อุระกลาง ๕๐๐๐	คัดขวา ๑๐๐๐
ปีกซ้าย หลัง ๕๐๐	กองหลัง ๑๐๐๐	ปีกขวา หลัง๕๐๐				ปีกซ้าย หลัง๕๐๐	กองหลัง ๑๐๐๐	ปีกขวา หลัง ๕๐๐
	ปีกซ้าย หน้าหลัง ทลวงฟัน		**กอง ๑๐๐๐ หน้าซ้าย ม้ารถหน้าไม้ปืนไฟ ธนูฟัน ขันทลวงฟัน**					

แนะเกาะทัณฑ์พยุหะกลางเปล่า พลใหญ่ สองข้างพลหลวงลำดับหลัง

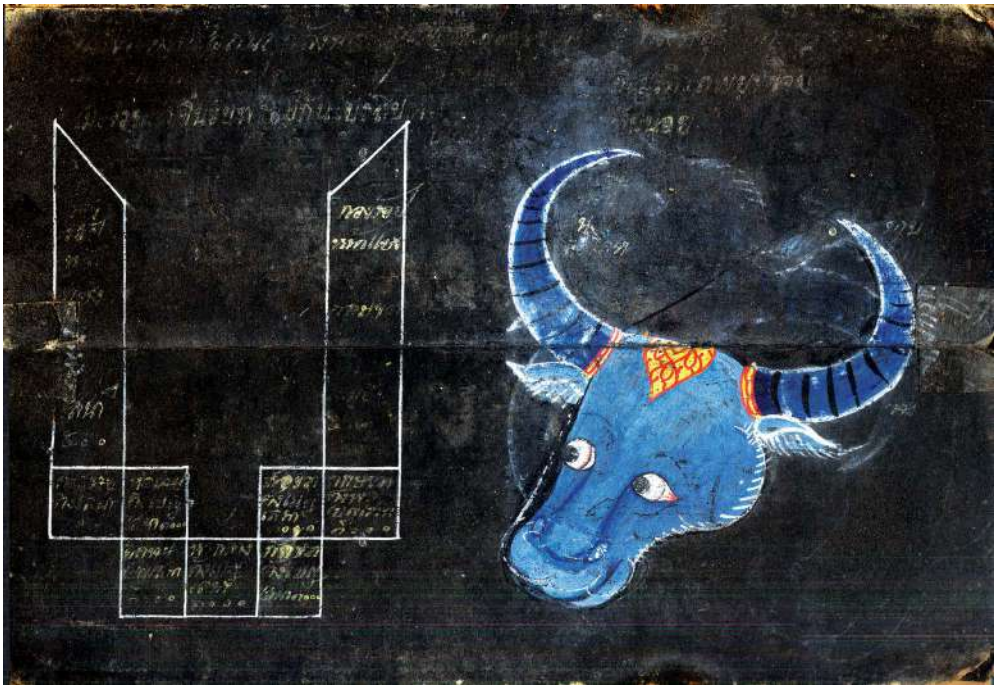
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๖๗ - ๖๘ และ ๖๙ - ๗๐

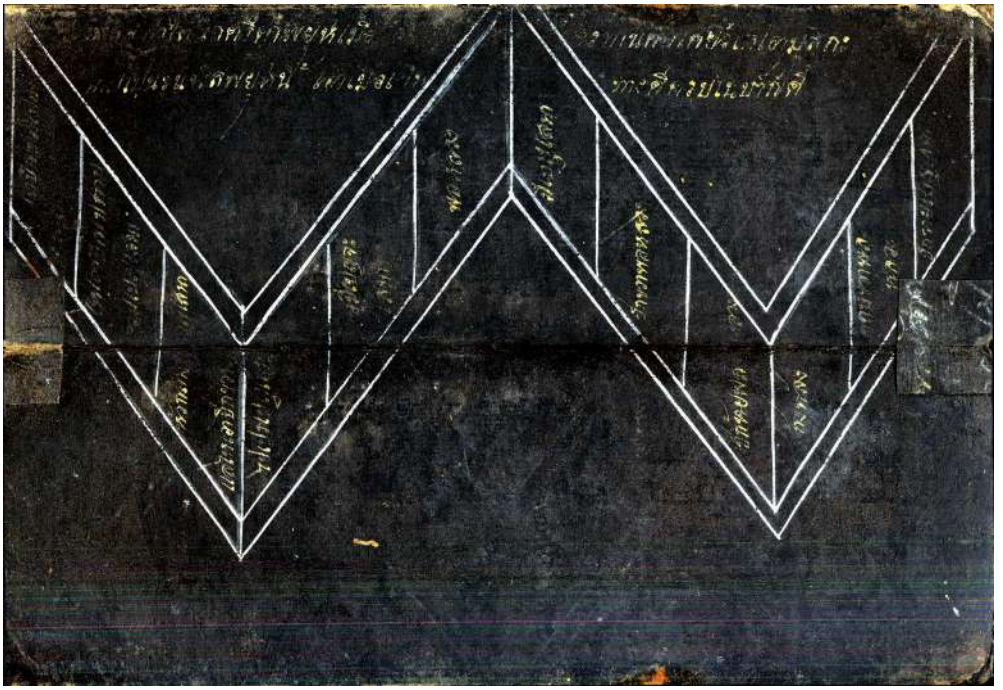

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๗๑ - ๗๒ และ หน้าปลายที่ ๑ - ๒

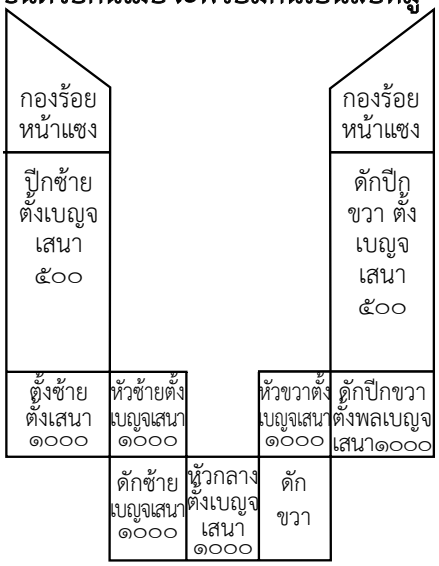
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าต้นที่ ๗๑ - ๗๒ และ หน้าปลายที่ ๑ - ๒

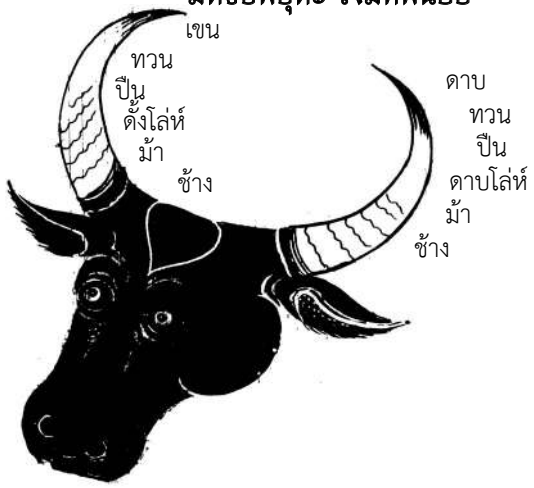

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓ - ๔ และ ๕ - ๖

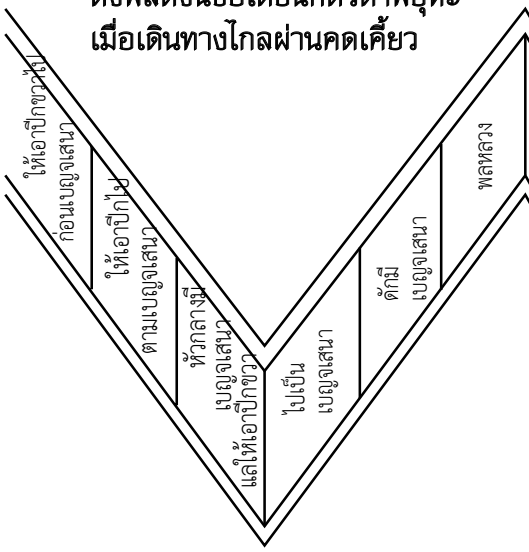
ตั้งพลดังนี้ชื่อทันฏลังพยุหะ เอานาคนาม เป็นขุนพล ถ้ามิได้เอาคชนามตั้งในสองข้าง ขึ้นด้วยกันเมื่อจะพร้อมกันเป็นสิบหมู่

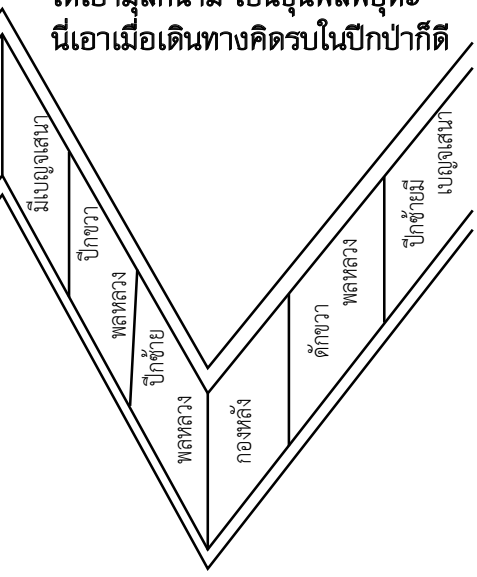
ตั้งที่ลุ่มให้ตั้งพลดังนี้ชื่อ มหิงษพยุหะ โจมทัพน้อย

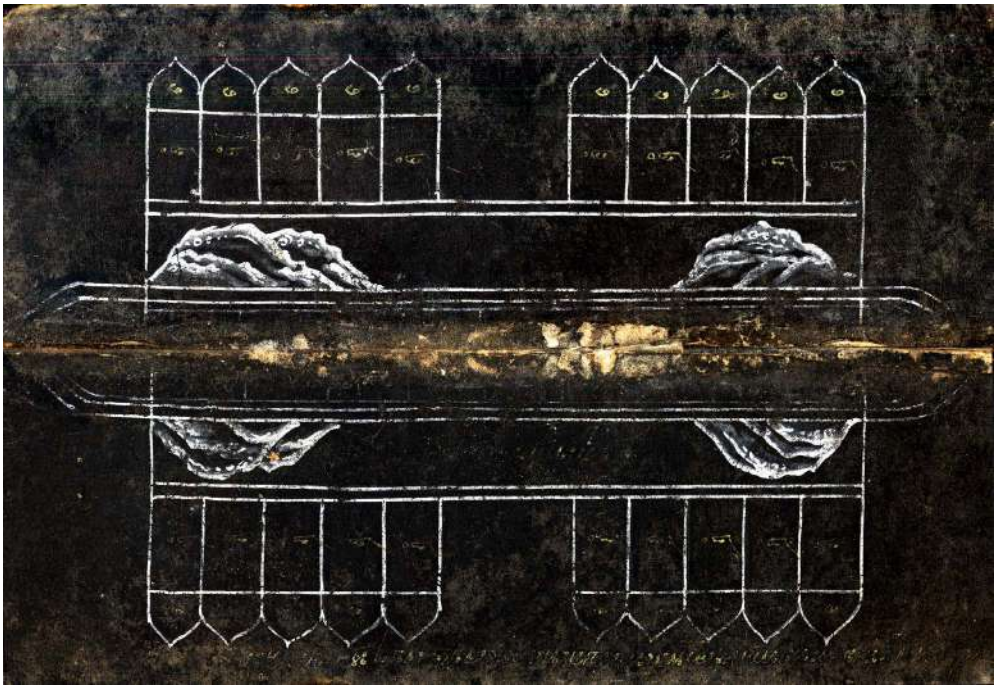
ตั้งพลดังนี้ชื่อโดยนักตริดาพยุหะ เมื่อเดินทางไกลผ่านคดเคี้ยว

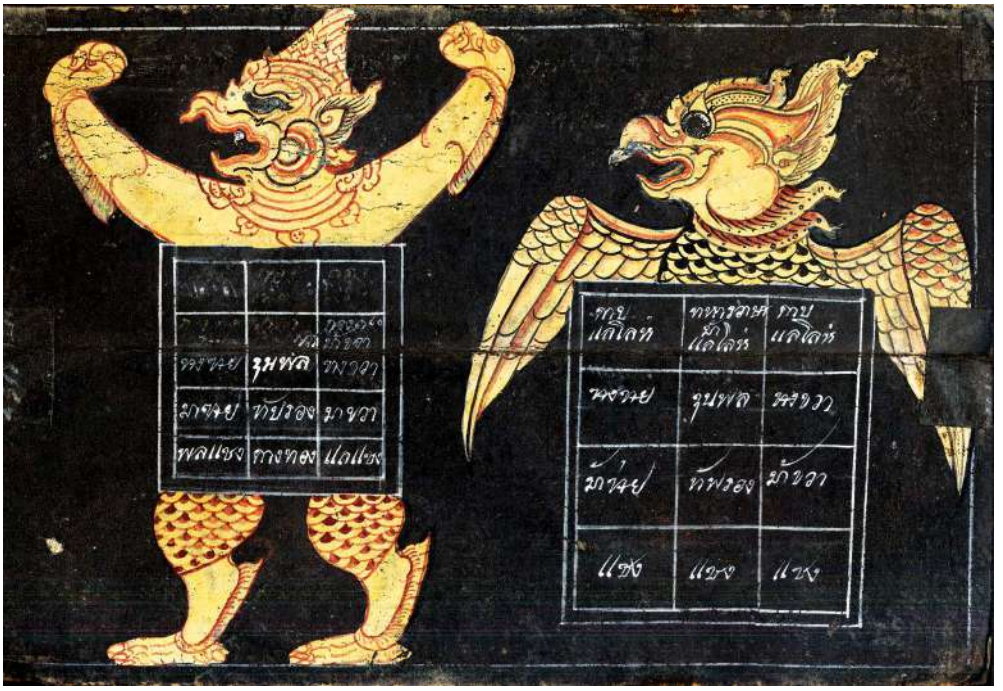

ให้เอามุสิกนาม เป็นขุนพลพยุหะ นี่เอาเมื่อเดินทางคิดรบในปีกป่าก็ดี

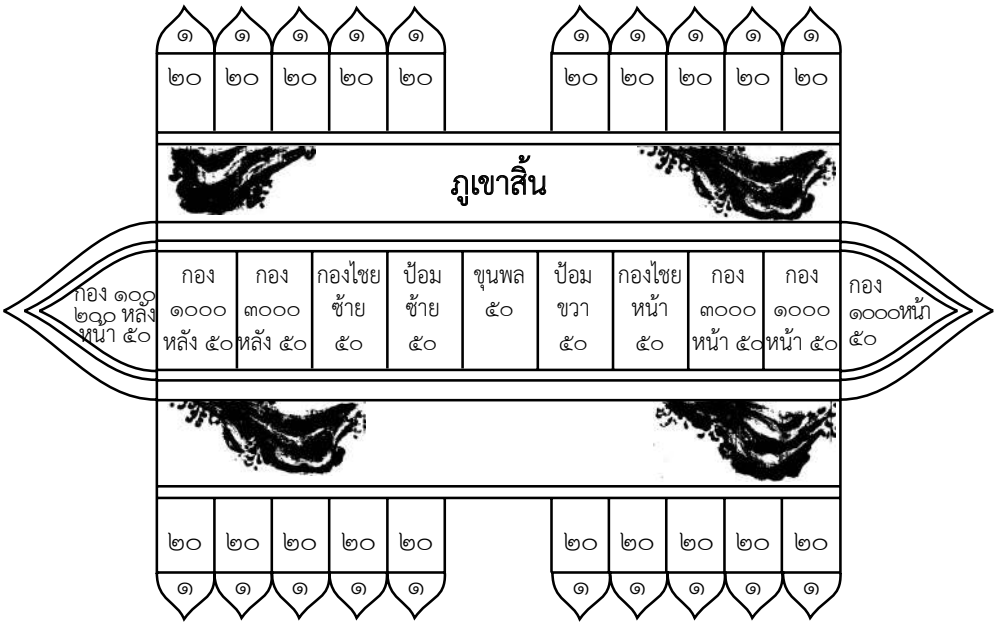
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓ - ๔ และ ๕ - ๖

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๗ - ๘ และ ๙ - ๑๐

โกธาพยุหะ เมื่อจะข้ามธารให้เอาพลเท้าไปบนเขา แลตั้งเจ็ดๆ หนึ่งนายหนึ่งไพร่

ครุฑพยุหะโจมทัพใหญ่ ที่คับขัน

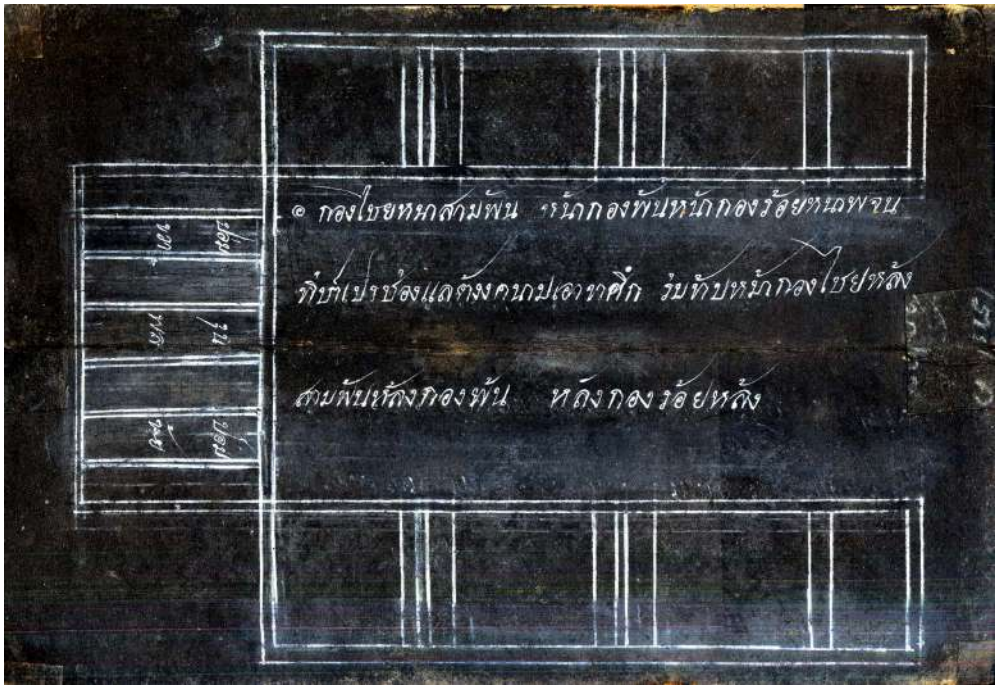
กอง ๑๐๐	กอง ๑๐๐	กอง ๑๐๐
กอง ๑๐๐ ม้าซ้าย	อาษาเขนทวน	กอง ๑๐๐ ม้าขวา
ช้างซ้าย	ขุนพล	ช้างขวา
ม้าซ้าย	ทัพรอง	ม้าขวา
พลแซง	ดั้งทอง	แลแซง

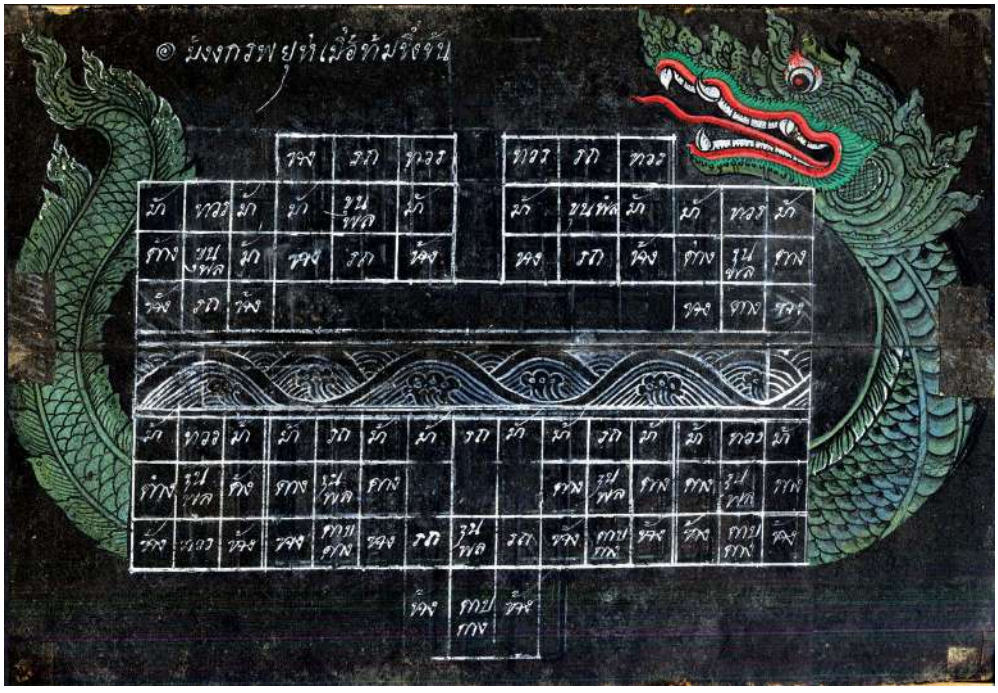
เสนะพยุหะ โจมทัพที่ย่อมทิศก่อน

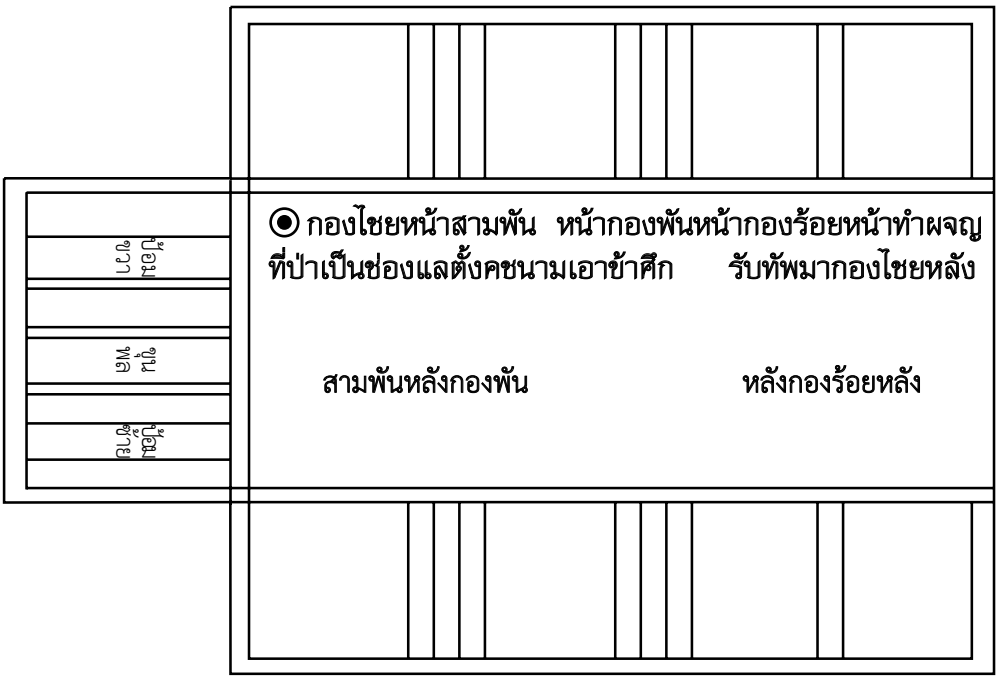
ดาบแลโล่ห์	ทหารอาษาม้าแลโล่ห์	ดาบแลโล่ห์
ช้างซ้าย	ขุนพล	ช้างขวา
ม้าซ้าย	ทัพรอง	ม้าขวา
แซง	แซง	แซง

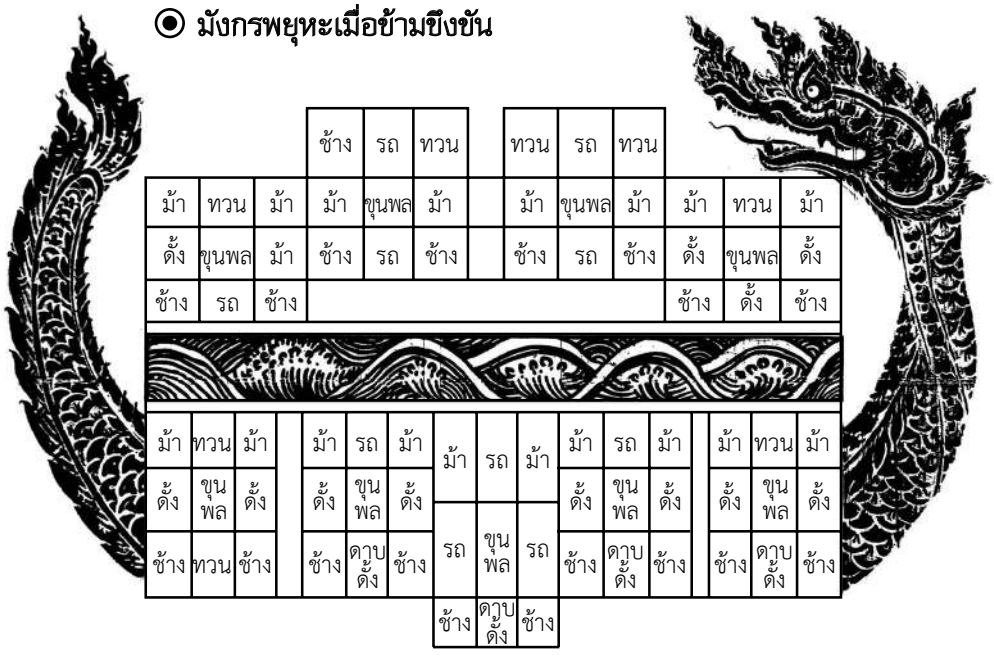
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๗ - ๘ และ ๙ - ๑๐

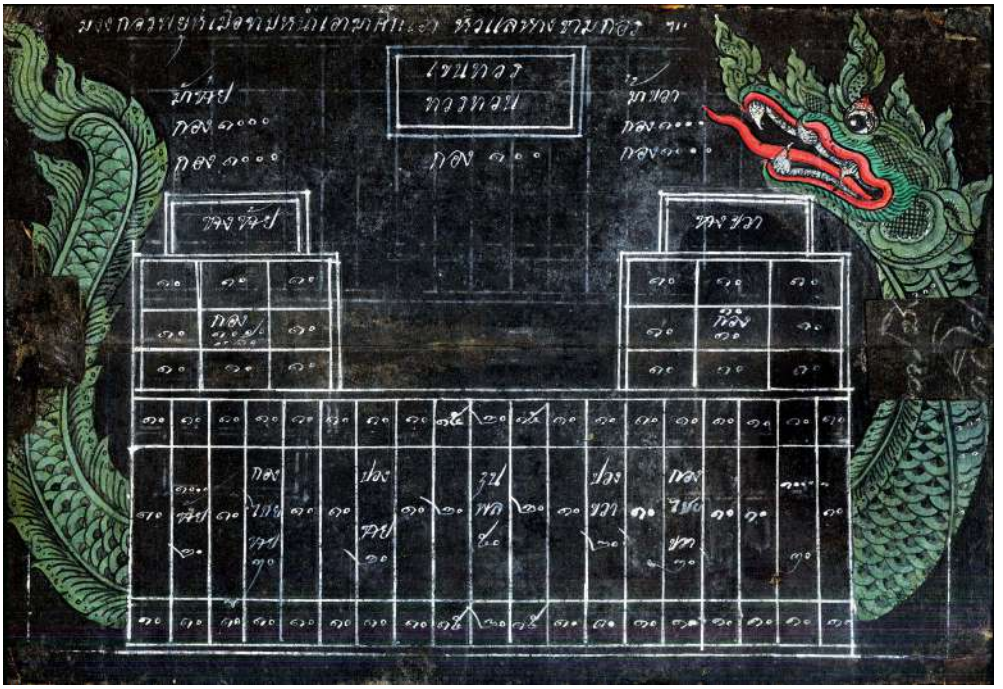

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๑๑ - ๑๒ และ ๑๓ - ๑๔

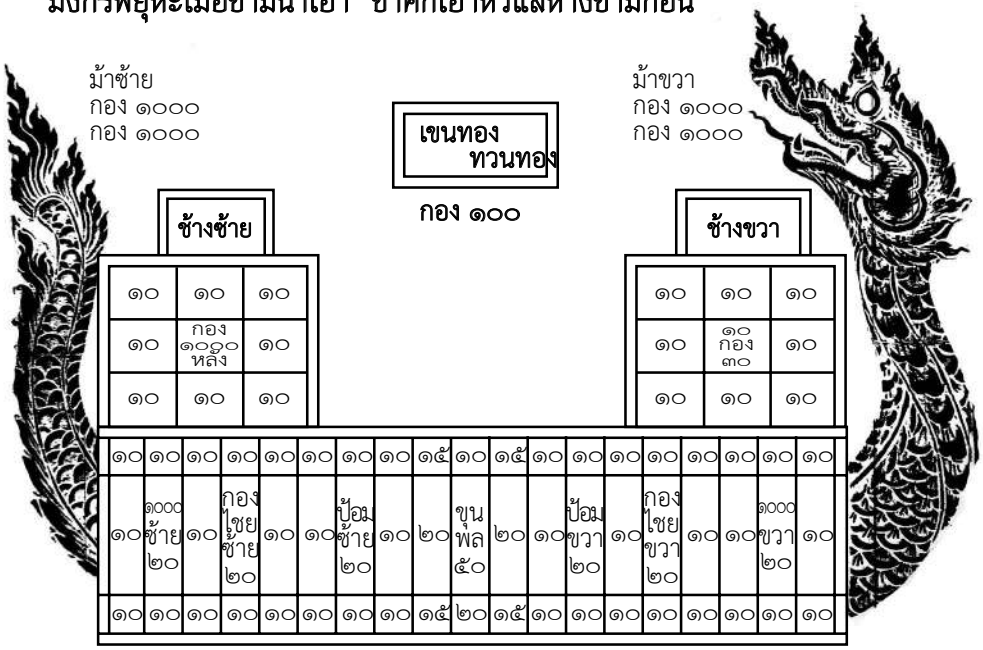
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๑๑ - ๑๒ และ ๑๓ - ๑๔

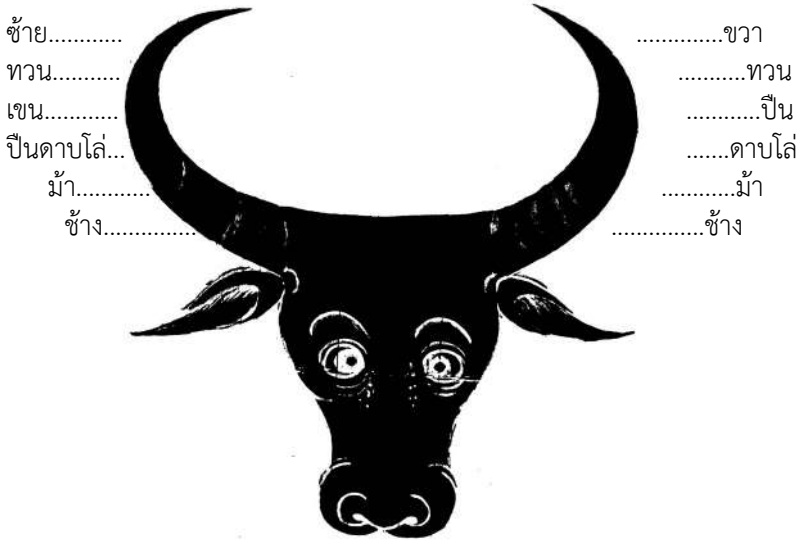

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๑๕ - ๑๖ และ ๑๗ - ๑๘

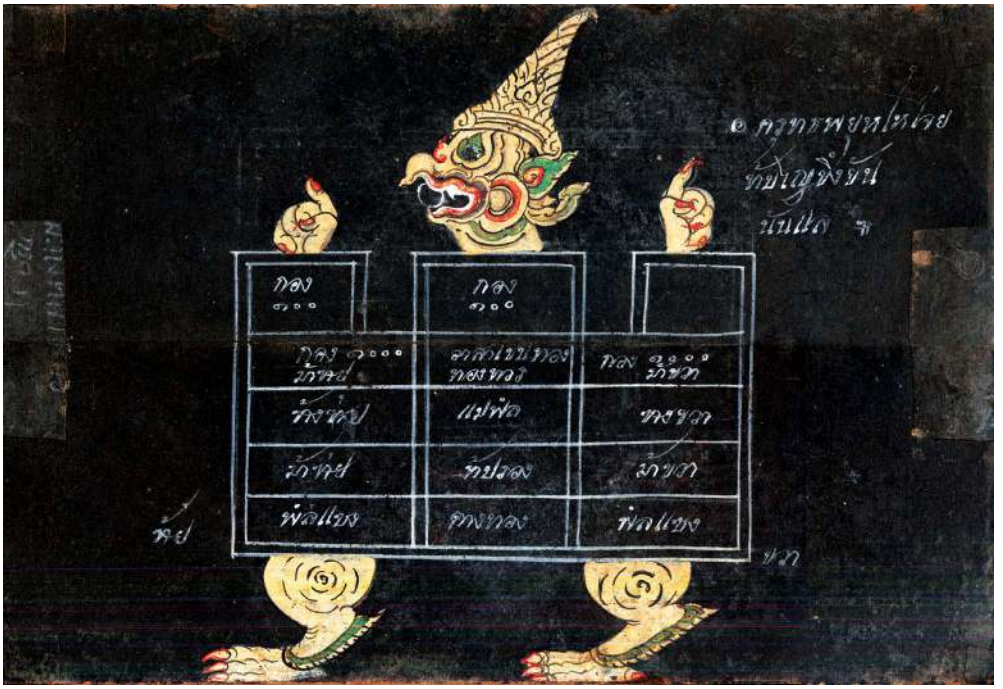
มังกรพยุหะเมื่อข้ามน้ำเอา ข้าศึกเอาหัวแลหางข้ามก่อน

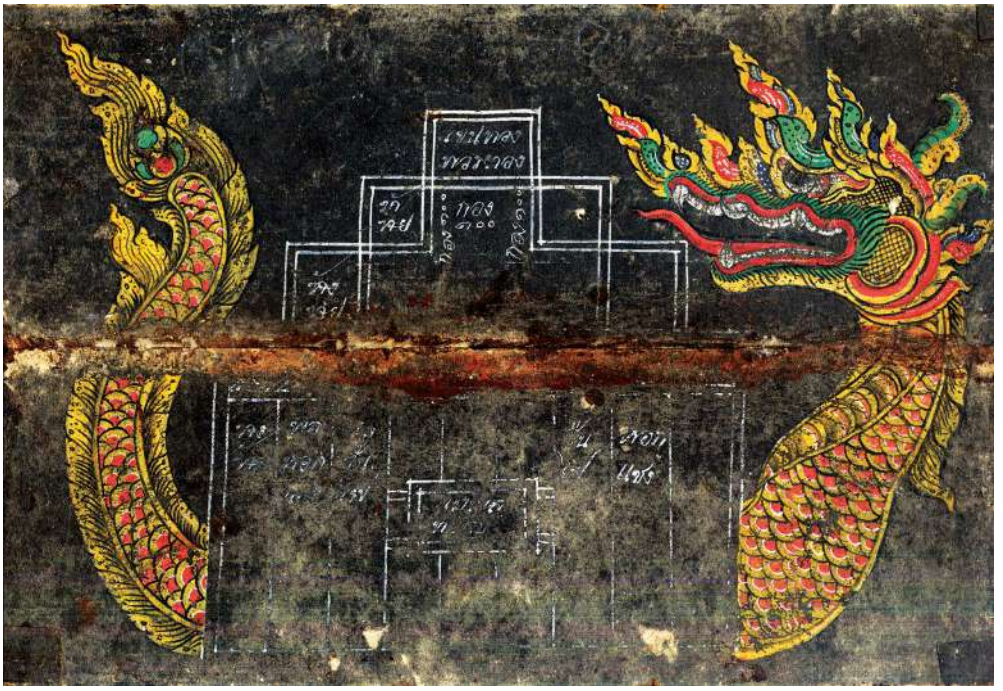

มหิงษพยุหะ โจมทัพที่ลุ่มน้อยนั้นแล

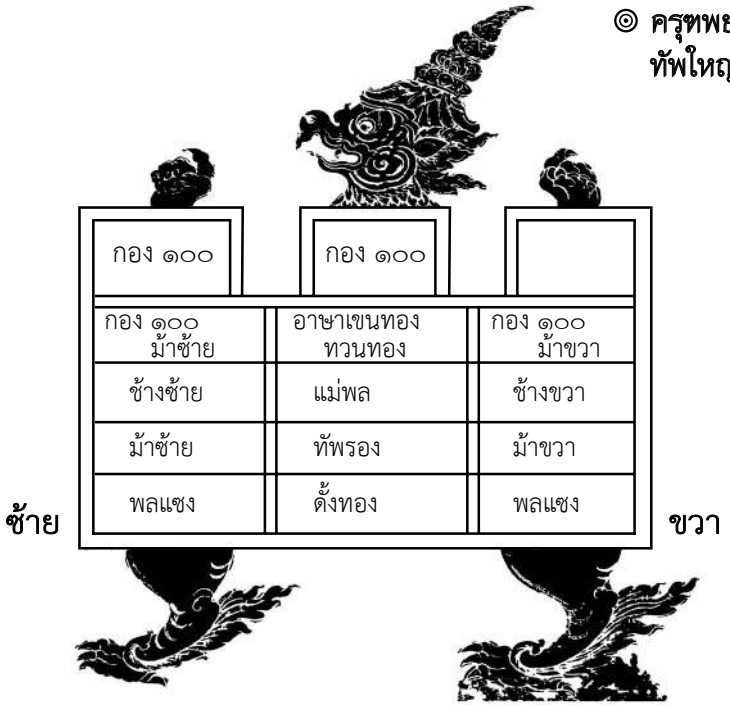
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๑๕ - ๑๖ และ ๑๗ - ๑๘

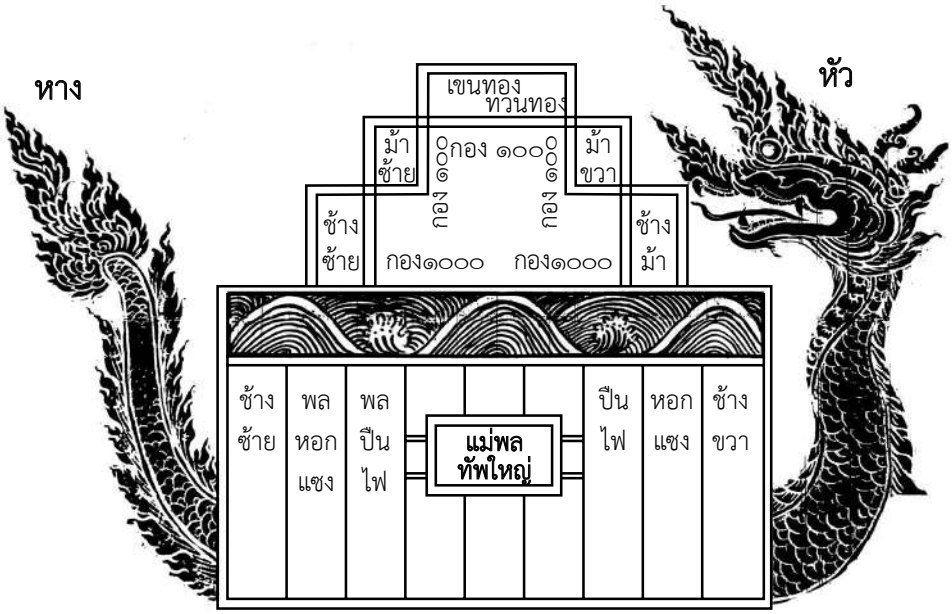

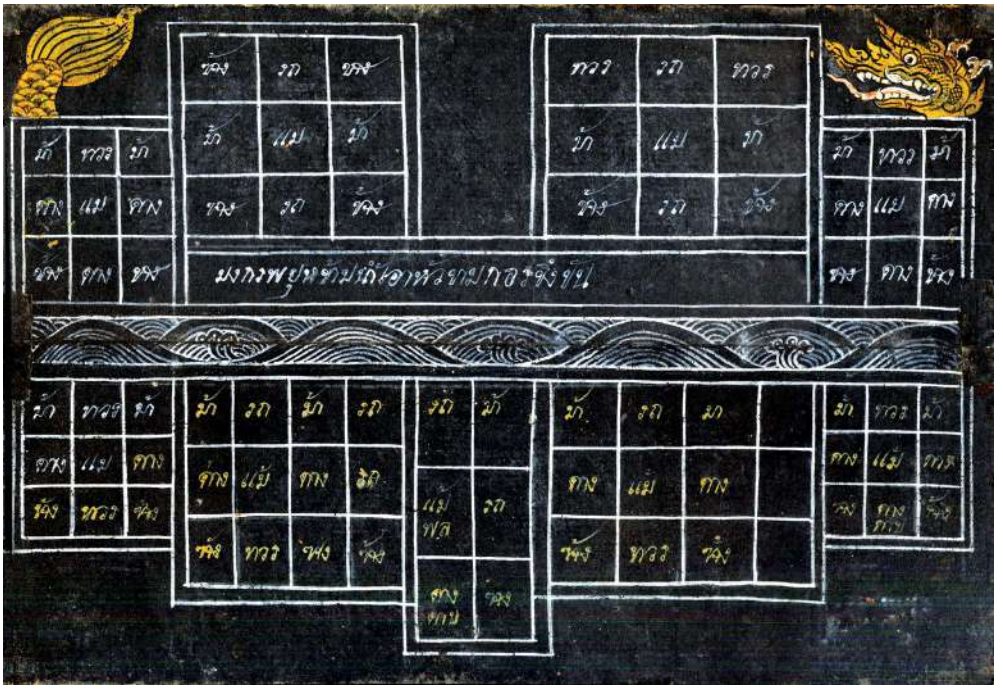
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๑๙ - ๒๐ และ ๒๑ - ๒๒

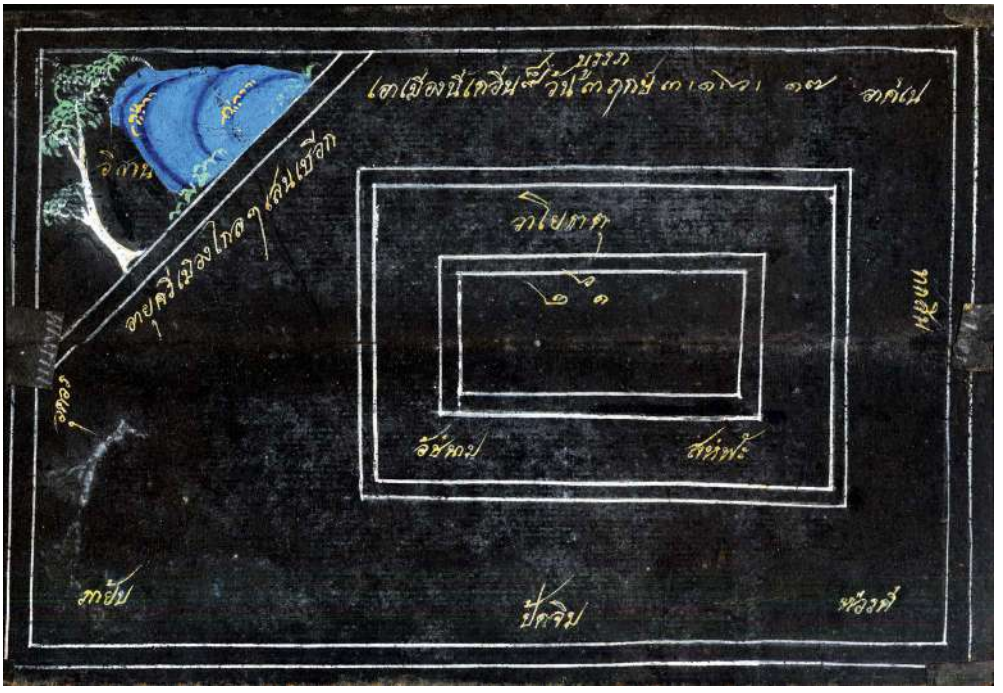
◎ ครุฑพยุหะให้โจมทัพใหญ่ขึงขันนั้นแล

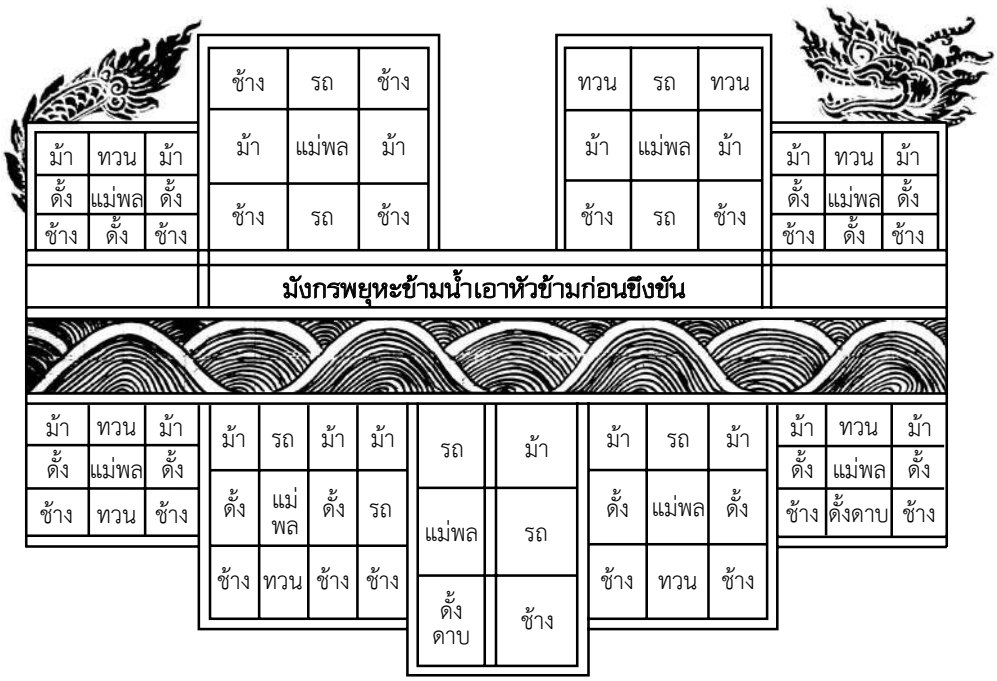

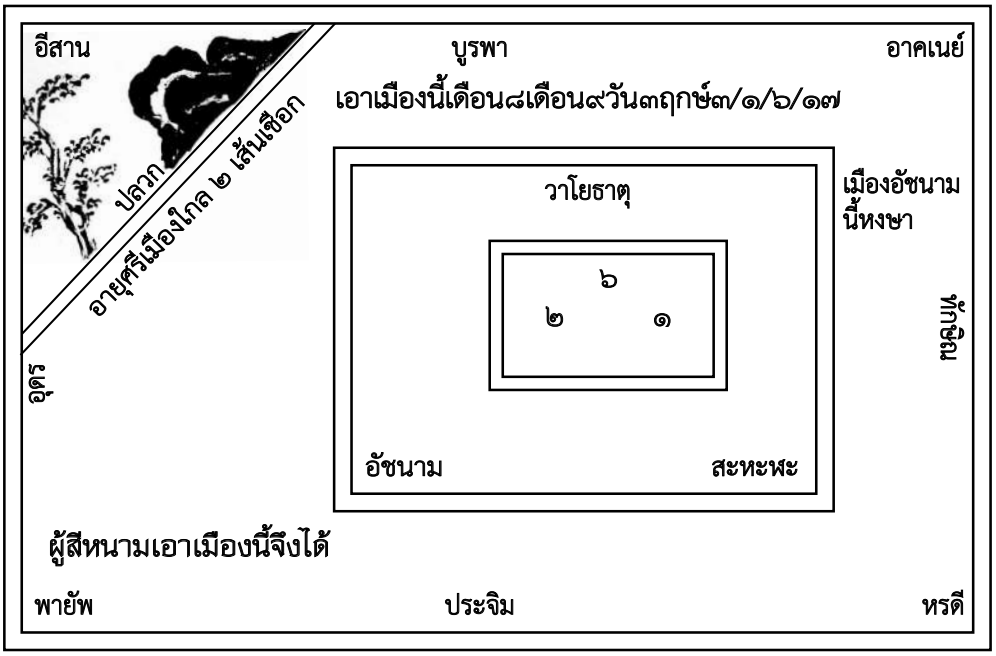
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๑๙ - ๒๐ และ ๒๑ - ๒๒

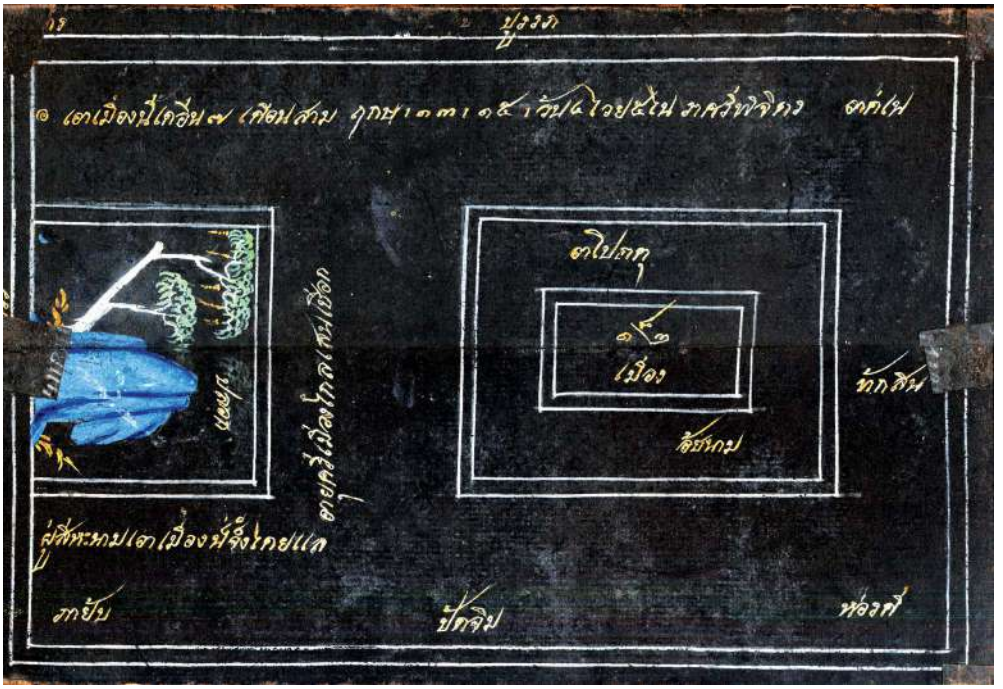

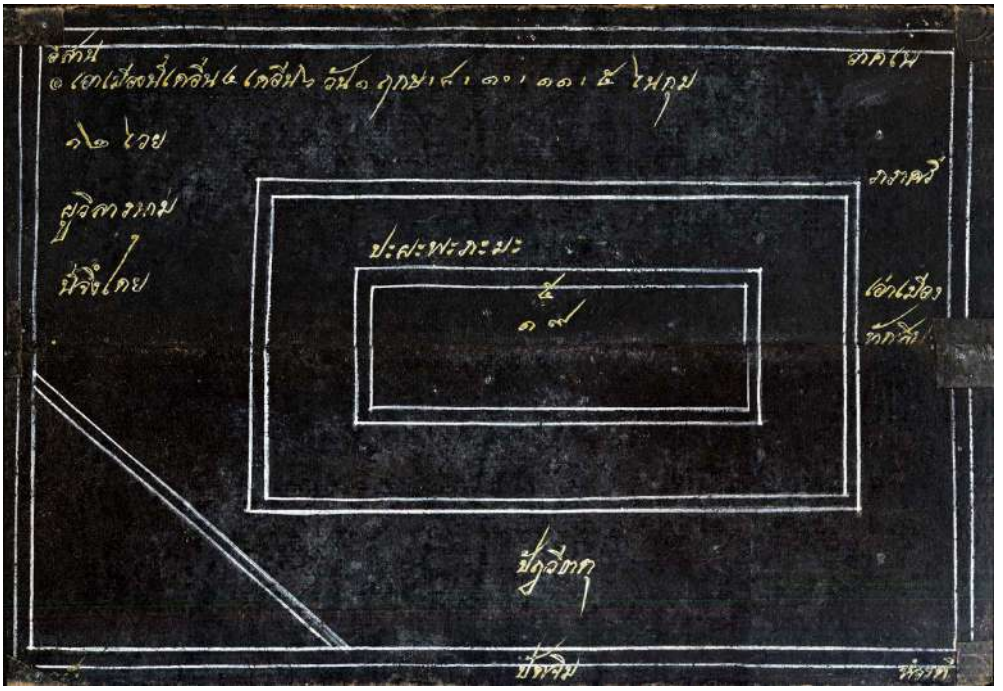
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๒๓ - ๒๔ และ ๒๕ - ๒๖

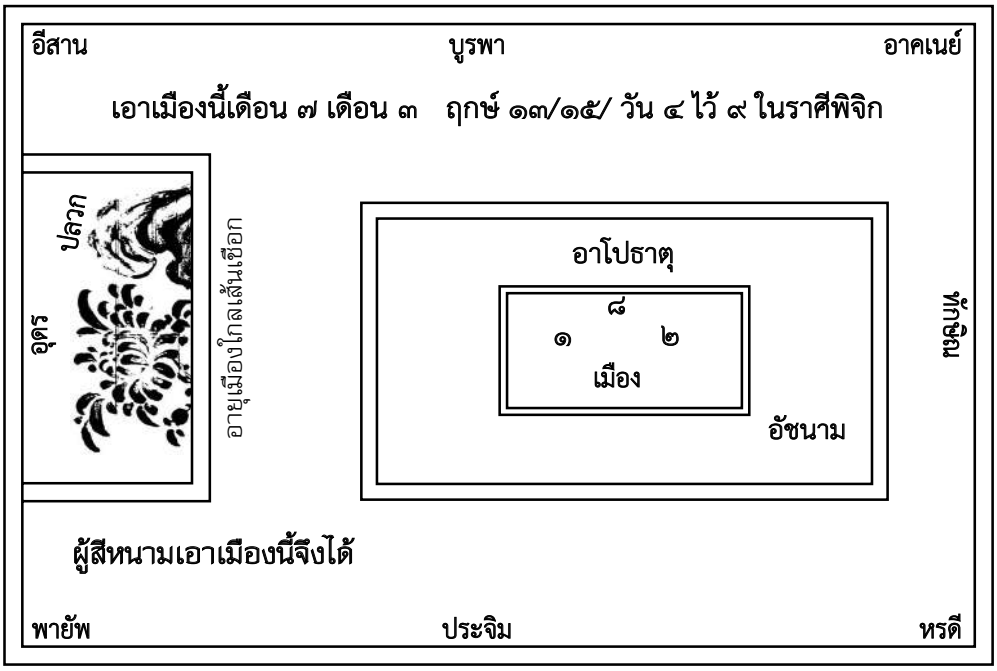

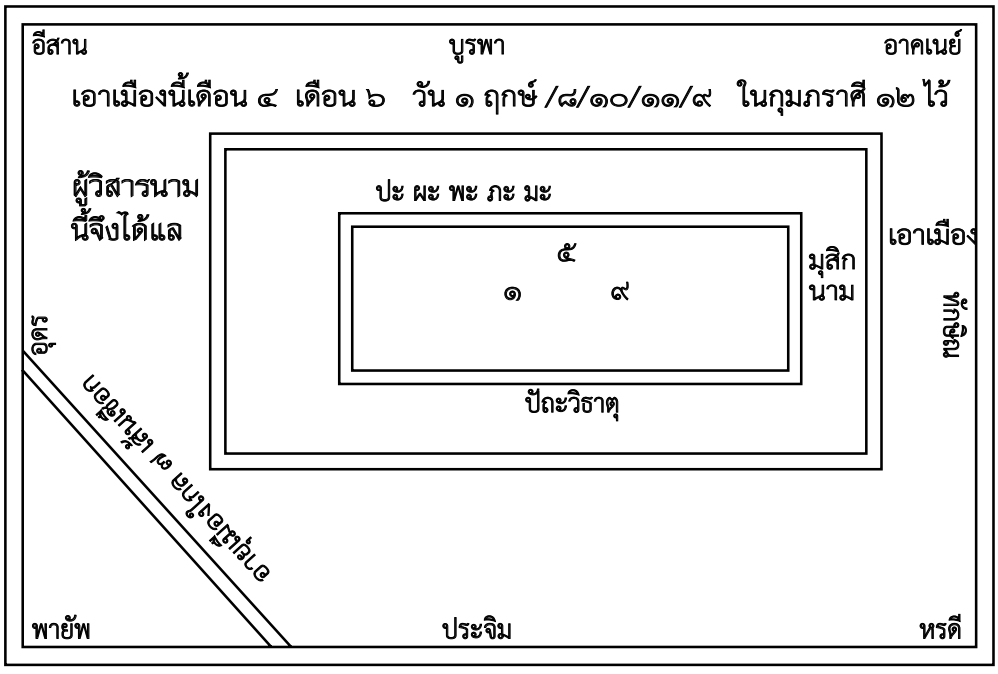
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๒๓ - ๒๔ และ ๒๕ - ๒๖

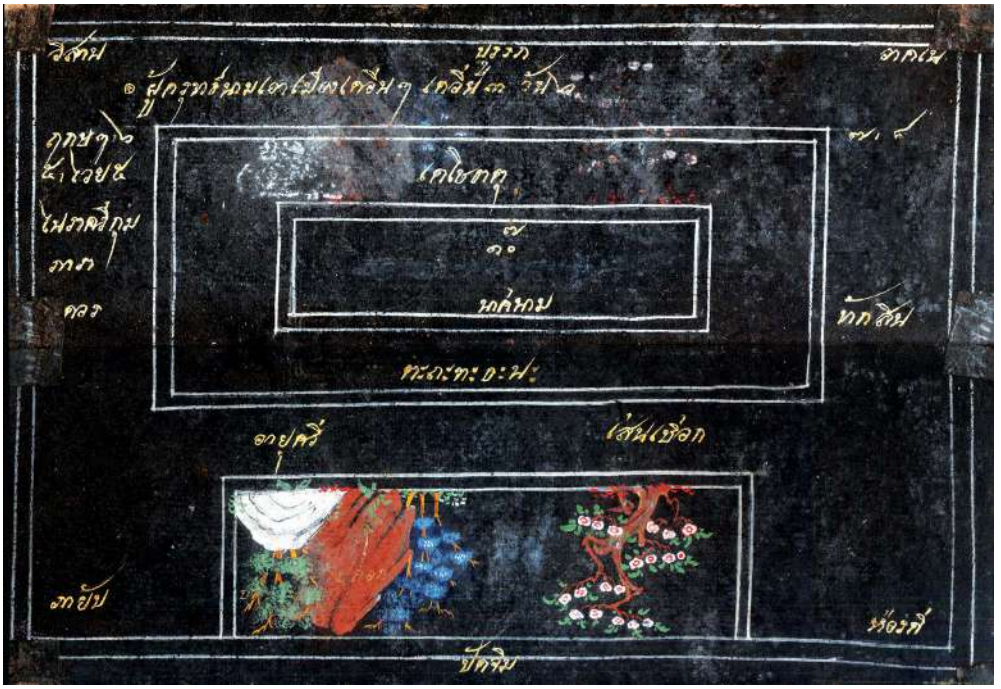

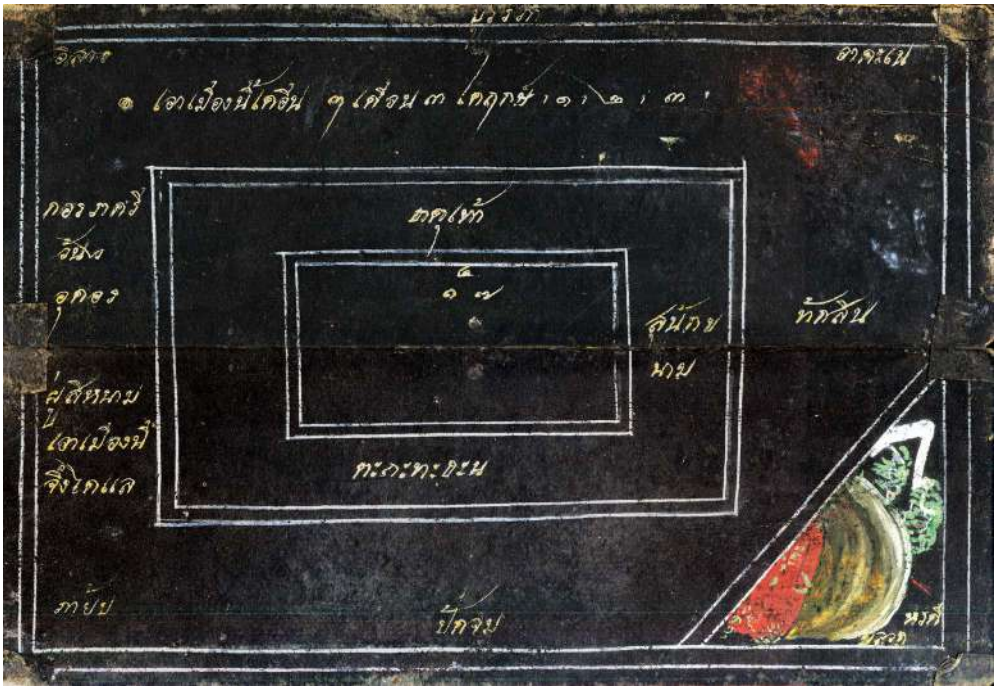
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๒๗ - ๒๘ และ ๒๙ - ๓๐

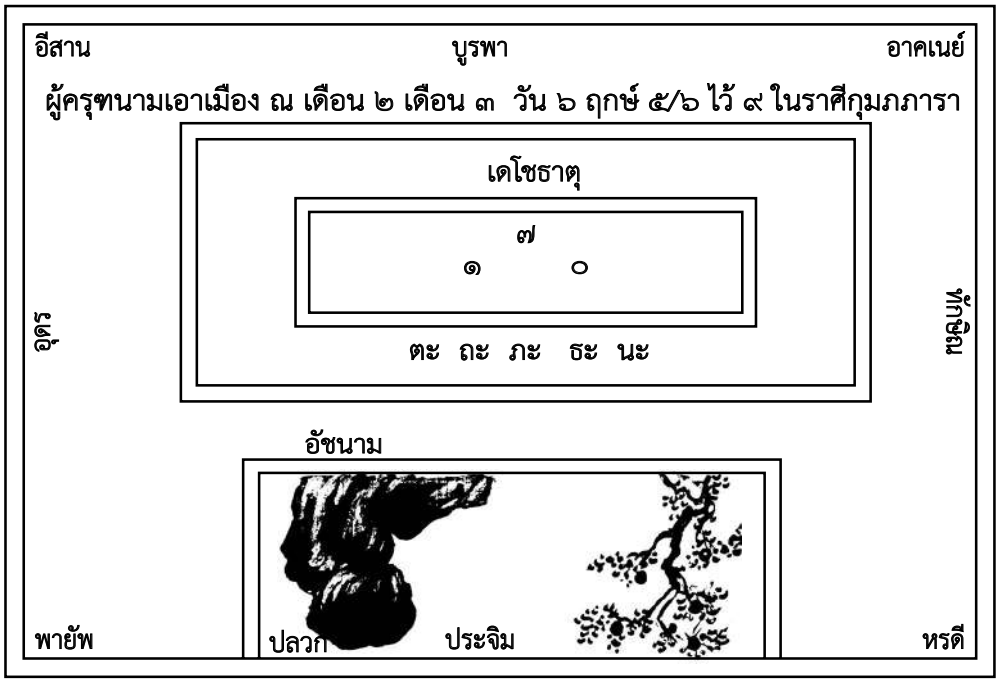

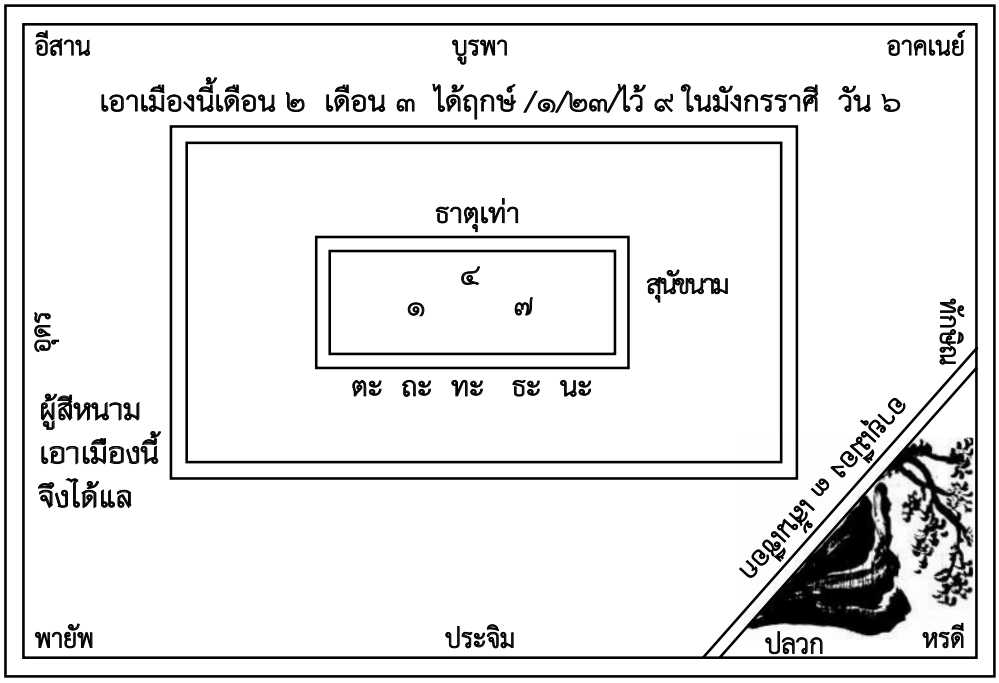
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๒๗ - ๒๘ และ ๒๙ - ๓๐

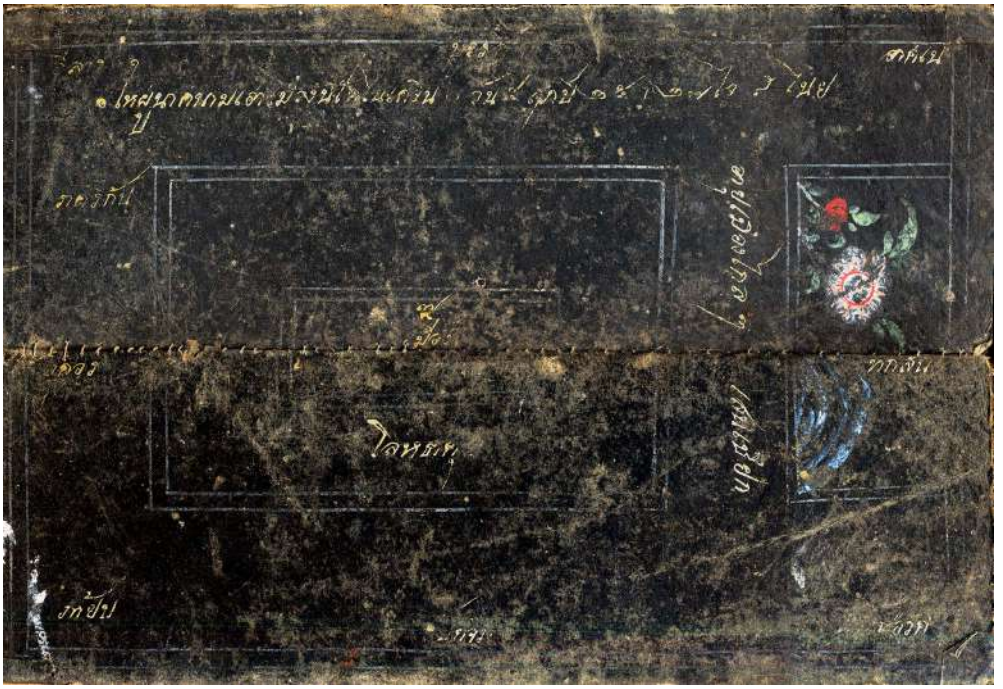

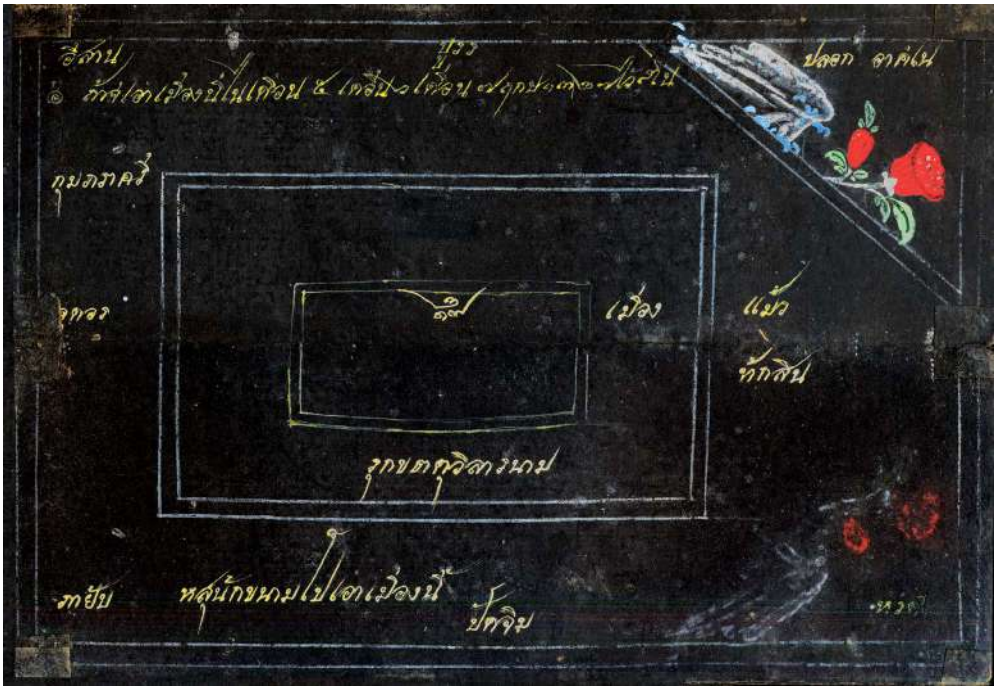
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓๑ - ๓๒ และ ๓๓ - ๓๔

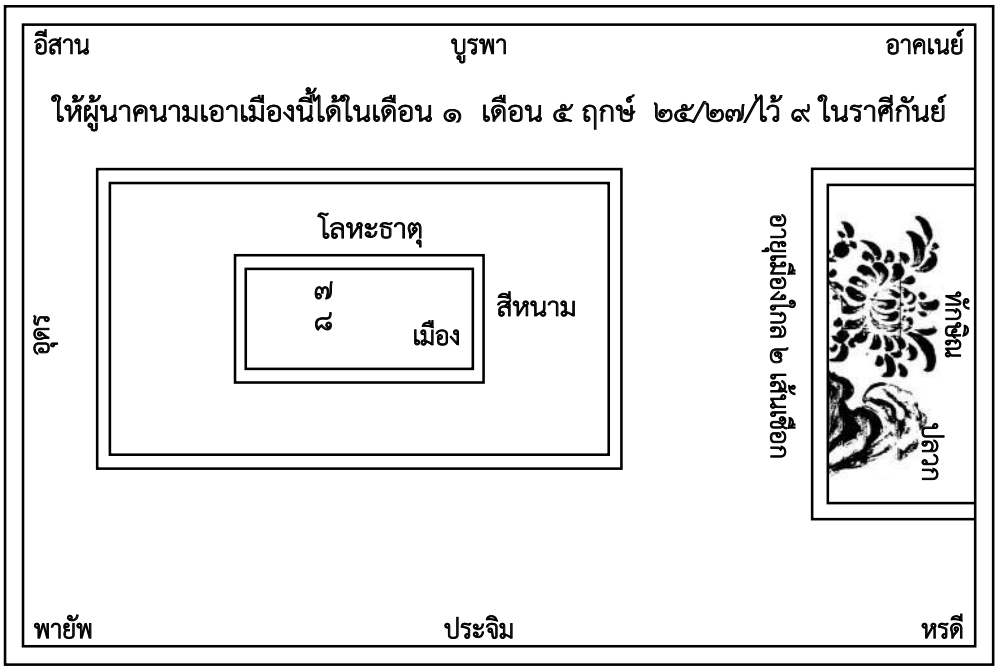

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓๑ - ๓๒ และ ๓๓ - ๓๔

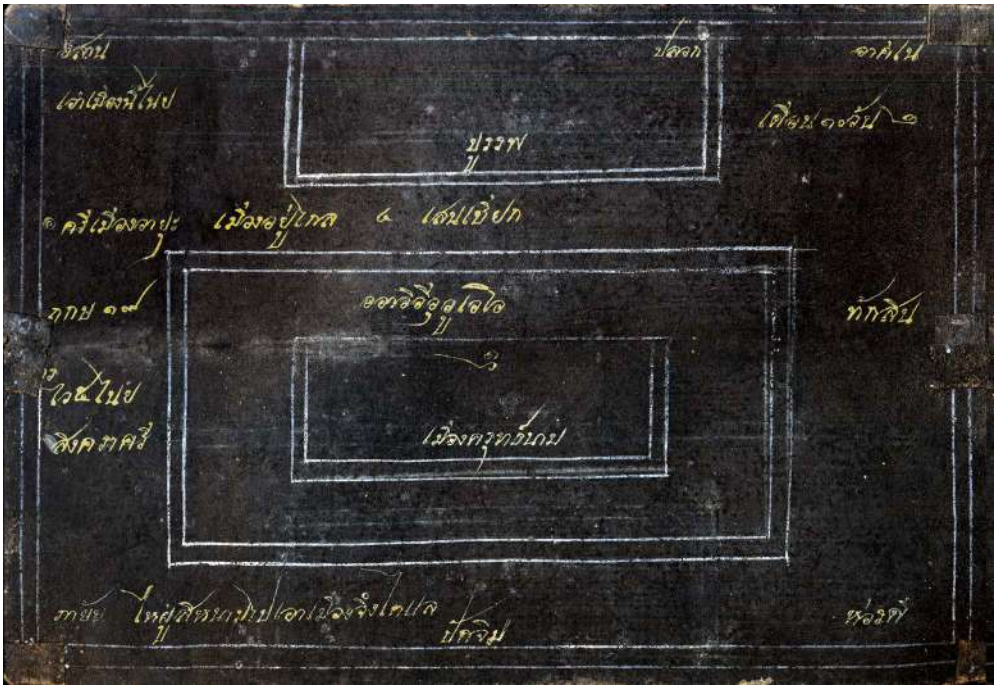

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓๕ - ๓๖ และ ๓๗ - ๓๘

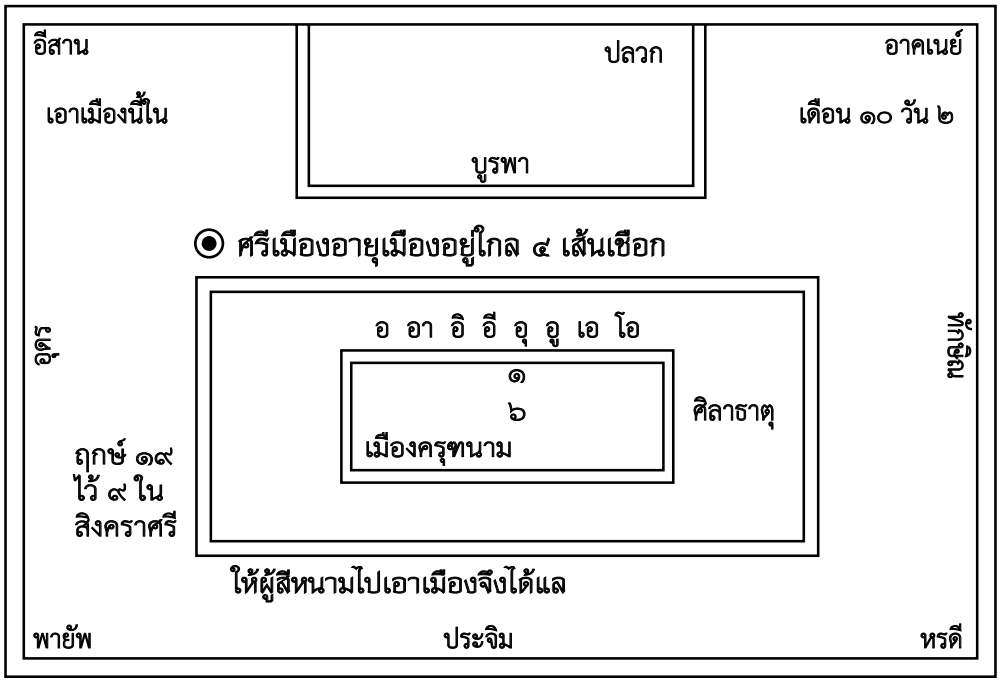

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓๕ - ๓๖ และ ๓๗ - ๓๘

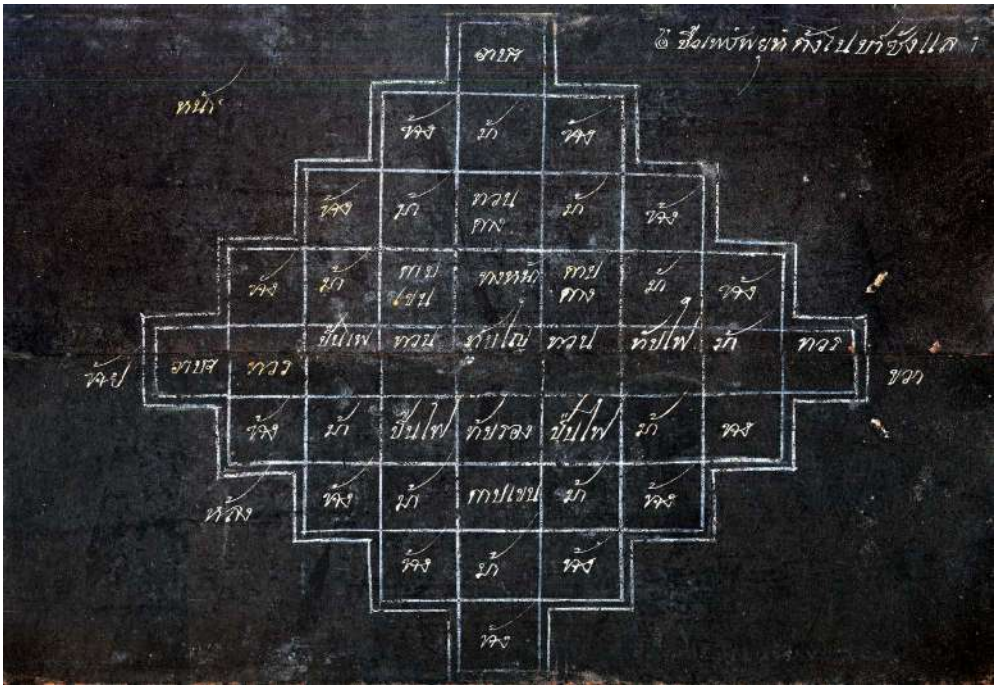

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓๙ - ๔๐ และ ๔๑ - ๔๒

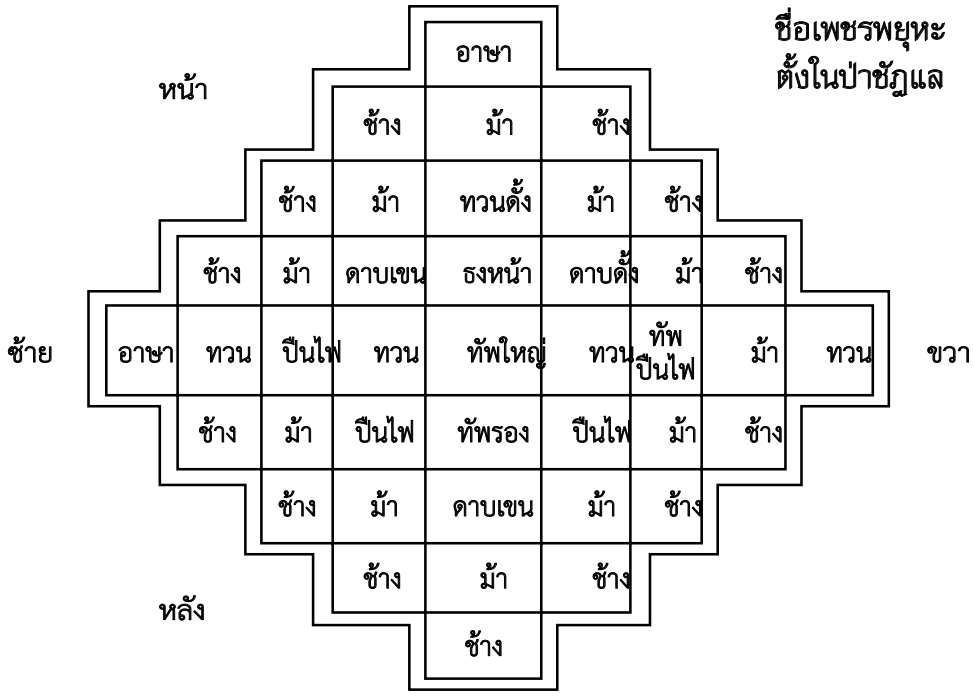
๑	๒	๓	๔	๗	๕	๘	๖
๖	๑๕	๘	๑๗	๑๐	๑๙	๑๒	๒๑
ศิลาธาตุ	รุกขธาตุ	โลหธาตุ	ภัสมธาตุ	ยักสธาตุ	ปัถวีธาตุ	อุทกธาตุ	วาโยธาตุ
ครุฑนาม	วิสารนาม	สีหนาม	สุนัขนาม	นาคนาม	มุสิกนาม	คชนาม	อัชนาม
อะโอ	กะอะ	อะยะ	ตะณะ	ตะณะ	ปะมะ	ยะระ	สพะ
อีสาน	บูรพา	อาคเนย์	ทักษิณ	หรดี	ประจิม	พายัพ	อุดร

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๓๙ - ๔๐ และ ๔๑ - ๔๒

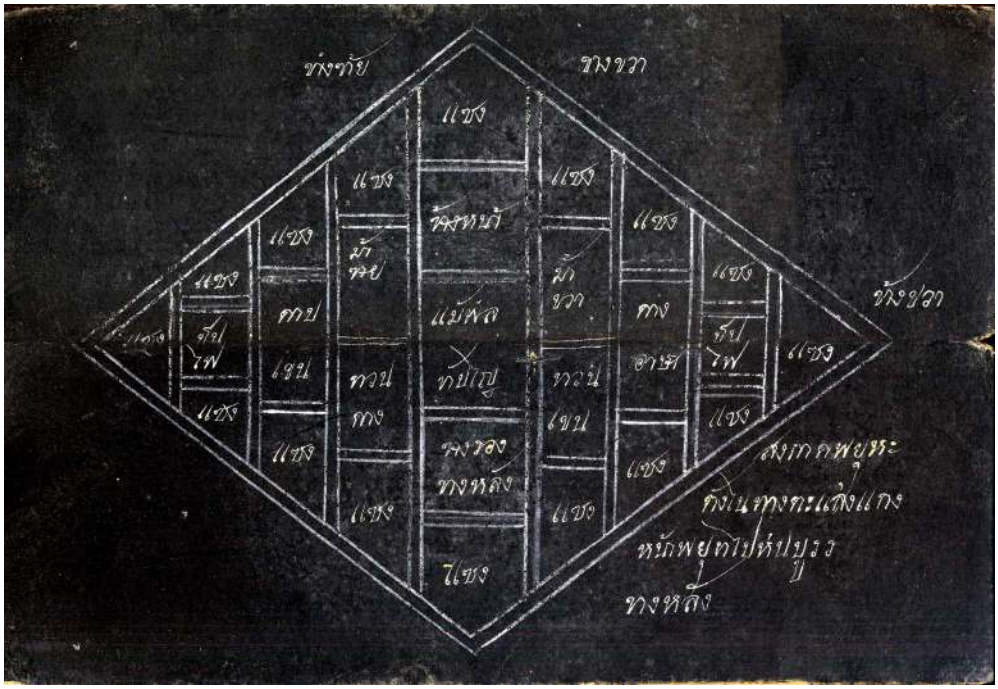

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๔๓ - ๔๔ และ ๔๕ - ๔๖

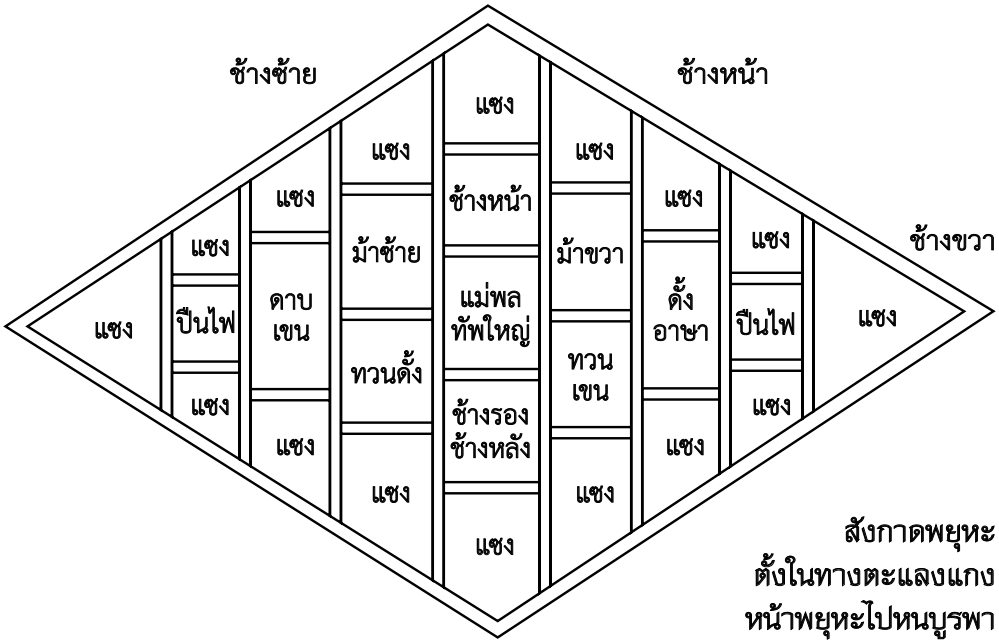

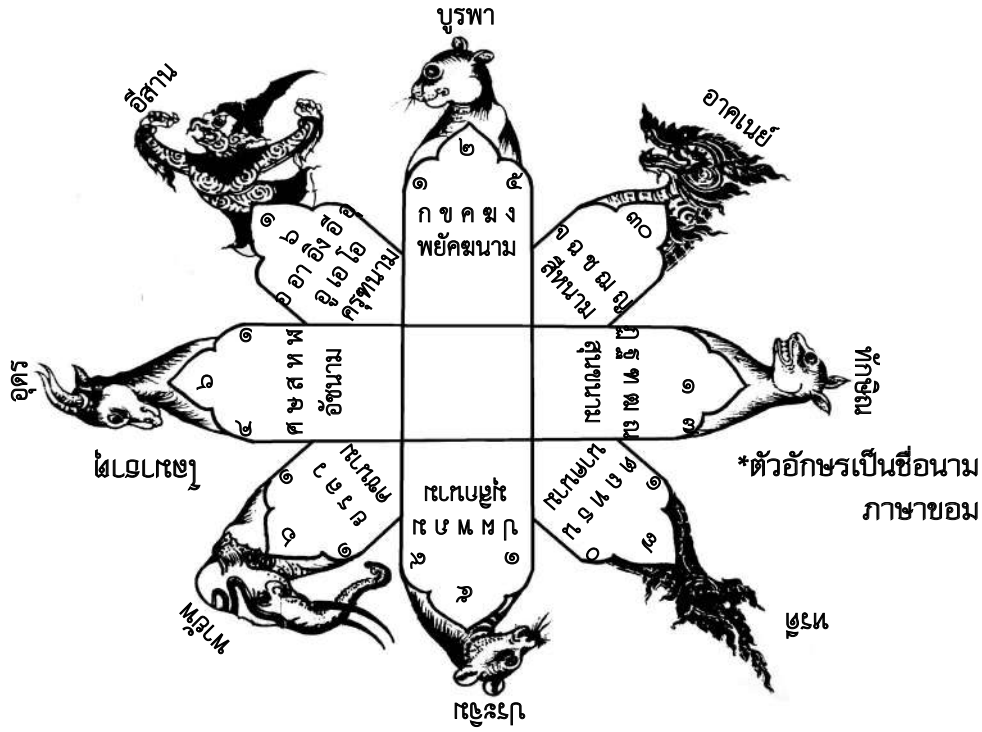
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๔๓ - ๔๔ และ ๔๕ - ๔๖

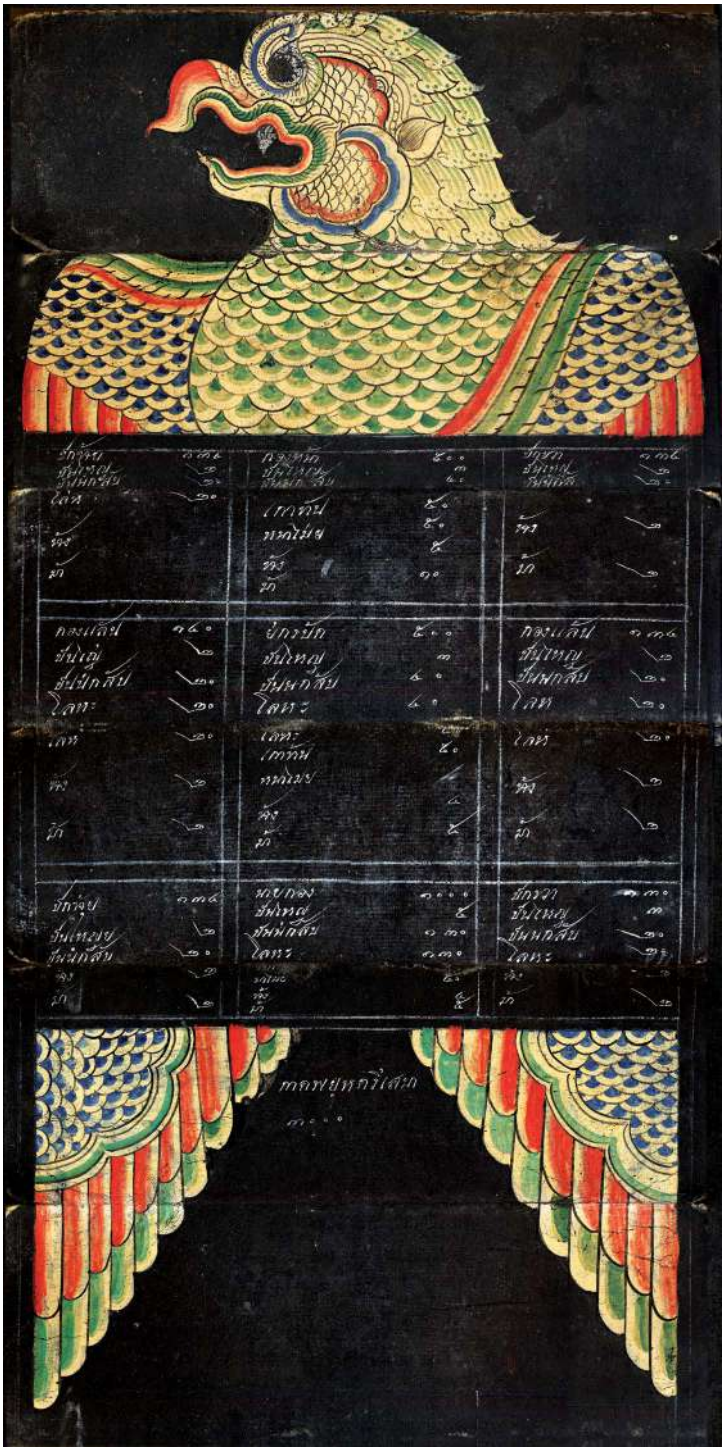

ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๔๗ - ๔๘ และ ๔๙ - ๕๐

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๔๗ - ๔๘ และ ๔๙ - ๕๐

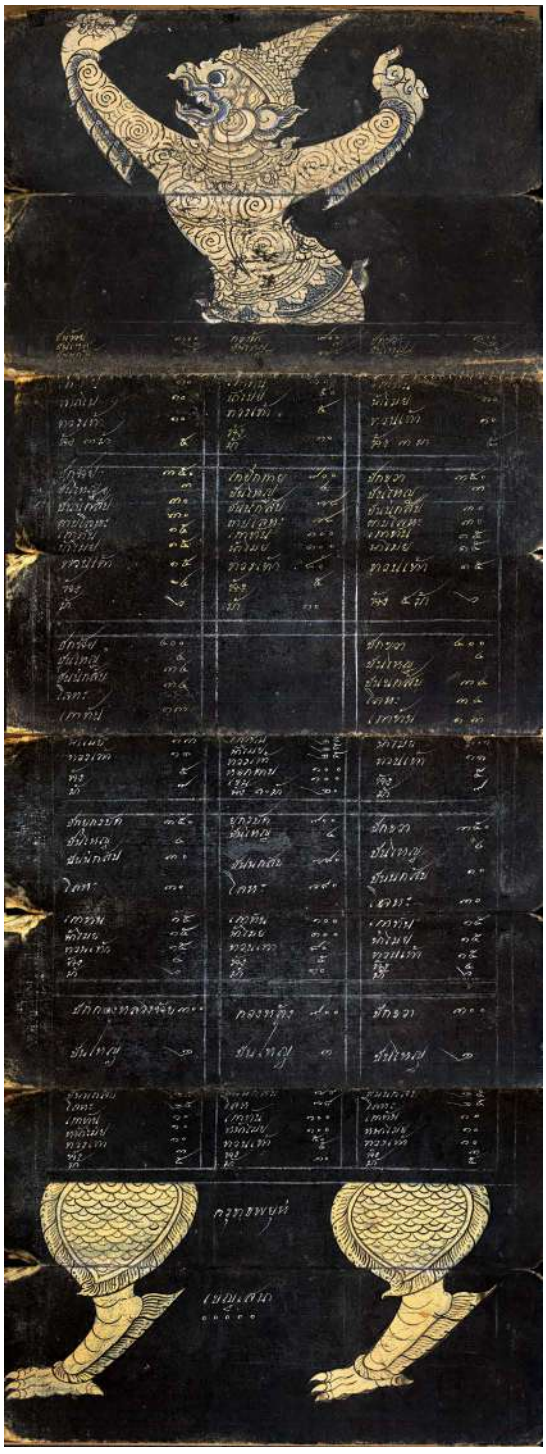
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๕๑ - ๕๒ , ๕๓ - ๕๔ , ๕๕ - ๕๖

ปีกซ้าย	๑๓๔	กอหญ้า	๕๐๐	ปีกขวา	๑๓๔
ปีนใหญ่	๒	ปีนใหญ่	๓	ปีนใหญ่	๒
ปีนนกสับ	๒๐	ปีนนกสับ	๔๐	ปีนนกสับ	๒๐
โล่ห์	๒๐	โล่ห์	๔๐	โล่ห์	๒๐
ช้าง	๒	เกาทัณฑ์	๕๐	ช้าง	๒
ม้า	๒	หน้าไม้	๕๐	ม้า	๒
		ช้าง	๔		
		ม้า	๕		
ปีกซ้าย	๑๓๔	นายกอง	๑๐๐๐	ปีกขวา	๑๓๐
ปีนใหญ่	๓	ปีนใหญ่	๕	ปีนใหญ่	๓
ปีนนกสับ	๒๐	ปีนนกสับ	๑๓๐	ปีนนกสับ	๒๐
โล่ห์	๒๐	โล่ห์	๑๓๐	โล่ห์	๒๐
ช้าง	๒	เกาทัณฑ์	๕๐	ช้าง	๒
ม้า	๒	หน้าไม้	๕๐	ม้า	๒
		ช้าง	๕		
		ม้า	๑๐		
กองแล่น	๑๓๔	ยกกระบัตร	๕๐๐	กองแล่น	๑๓๔
ปีนใหญ่	๒	ปีนใหญ่	๓	ปีนใหญ่	๒
ปีนนกสับ	๒๐	ปีนนกสับ	๔๐	ปีนนกสับ	๒๐
โล่ห์	๒๐	โล่ห์	๔๐	โล่ห์	๒๐
ช้าง	๒	เกาทัณฑ์	๕๐	ช้าง	๒
ม้า	๒	หน้าไม้	๕๐	ม้า	๒
		ช้าง	๔		
		ม้า	๕		

กากพยุหะ
ตรีเสนา ๓๐๐๐

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๕๑ - ๕๒ , ๕๓ - ๕๔ , ๕๕ - ๕๖

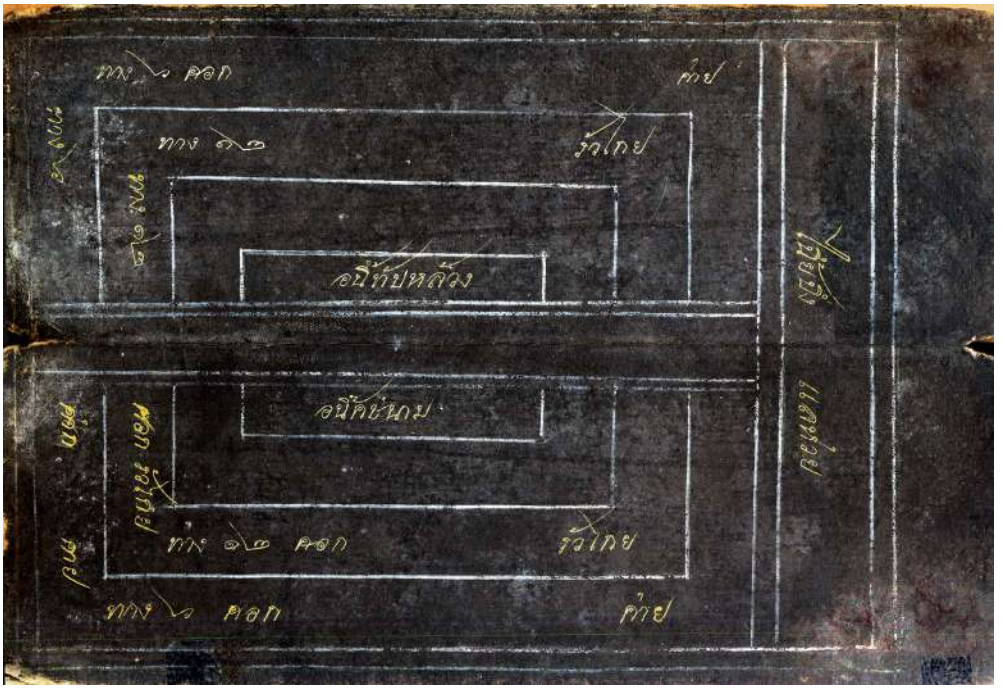
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๕๗-๕๘ , ๕๙-๖๐ , ๖๑-๖๒ , ๖๓-๖๔

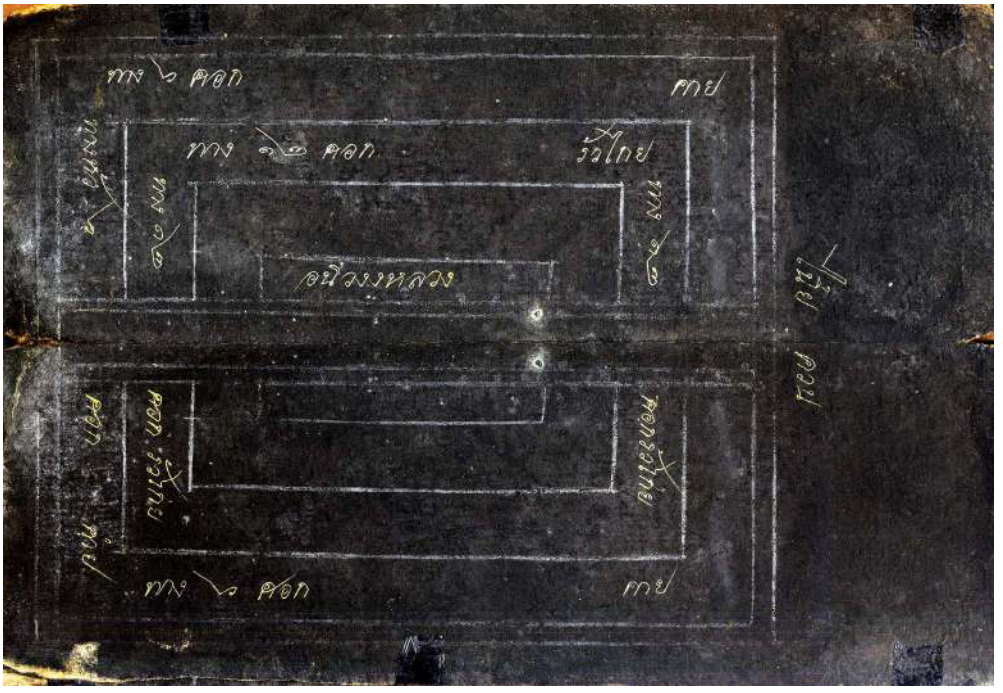

ปีกซ้าย	๓๐๐	กองหน้า	๙๐๐	ปีกขวา	๓๐๐
ปีนใหญ่	๒	ปีนใหญ่	๓	ปีนใหญ่	๒
ปีนนกสับ	๒๕	ปีนนกสับ	๗๘	ปีนนกสับ	๒๕
ดาบโล่ห์	๒๕	ดาบโล่ห์	๗๘	ดาบโล่ห์	๒๕
เกาทัณฑ์	๑๐	เกาทัณฑ์	๑๐๐	เกาทัณฑ์	๑๐
หน้าไม้	๑๐	หน้าไม้	๕๐	หน้าไม้	๑๐
ทวนเท้า	๑๐	ทวนเท้า	๕	ทวนเท้า	๑๐
ช้าง	๓	ช้าง	๑๐	ช้าง	๓
ม้า	๕	ม้า	๑๐	ม้า	๕
ปีกซ้าย	๓๕๐	เกียกกาย	๙๐๐	ปีกขวา	๓๕๐
ปีนใหญ่	๓	ปีนใหญ่	๔	ปีนใหญ่	๓
ปีนนกสับ	๓๐	ปีนนกสับ	๗๘	ปีนนกสับ	๓๐
ดาบโล	๓๐	ดาบโล่ห์	๗๘	ดาบโล่ห์	๓๐
เกาทัณฑ์	๑๕	เกาทัณฑ์	๑๐๐	เกาทัณฑ์	๑๕
หน้าไม้	๑๕	หน้าไม้	๑๐๐	หน้าไม้	๑๕
ทวนเท้า	๑๕	ทวนเท้า	๘๐	ทวนเท้า	๑๕
ช้าง	๕	ช้าง	๕	ช้าง	๕
ม้า	๖	ม้า	๑๐	ม้า	๖
ปีกซ้าย	๔๐๐	นายกอง	๓๐๐๐	ปีกขวา	๔๐๐
ปีนใหญ่	๔	ปีนใหญ่	๕	ปีนใหญ่	๔
ปีนนกสับ	๓๔	ปีนตีนนักยาง	๑๐	ปีนนกสับ	๓๔
โล่ห์	๓๔	ปีนนกสับ	๒๐๐	โล่ห์	๓๔
เกาทัณฑ์	๑๓	ดาบโล่ห์	๒๐๐	เกาทัณฑ์	๑๓
หน้าไม้	๑๓	เกาทัณฑ์	๒๕	หน้าไม้	๑๓
ทวนเท้า	๑๑	หน้าไม้	๒๕	ทวนเท้า	๑๑
ช้าง	๕	ทวนเท้า	๒๕	ช้าง	๕
ม้า	๙	หอกดาบ	๑๐๐	ม้า	๙
		เขน	๑๐๐		
		ช้าง	๑๐		
		ม้า	๑๐		
ปีกยุกกระบัตร	๓๕๐	ยุกกระบัตร	๙๐๐	ปีกขวา	๓๕๐
ปีนใหญ่	๔	ปีนใหญ่	๔	ปีนใหญ่	๔
ปีนนกสับ	๓๑	ปีนนกสับ	๗๘๐	ปีนนกสับ	๑๐
โล่ห์	๓๐	โล่ห์	๗๘๐	โล่ห์	๓๐
เกาทัณฑ์	๑๕	เกาทัณฑ์	๑๐๐	เกาทัณฑ์	๑๕
หน้าไม้	๑๕	หน้าไม้	๑๐๐	หน้าไม้	๑๕
ทวนเท้า	๑๕	ทวนเท้า	๘๐	ทวนเท้า	๑๕
ช้าง	๔	ช้าง	๕	ช้าง	๔
ม้า	๖	ม้า	๑๐	ม้า	๖
ปีกกองหลวงซ้าย	๓๐๐	กองหลวง	๙๐๐	ปีกขวา	๓๐๐
ปีนใหญ่	๒	ปีนใหญ่	๓	ปีนใหญ่	๒
ปีนนกสับ	๒๕	ปีนนกสับ	๗๘	ปีนนกสับ	๒๕
โล่ห์	๒๕	โล่ห์	๗๘	โล่ห์	๒๕
เกาทัณฑ์	๑๐	เกาทัณฑ์	๑๐๐	เกาทัณฑ์	๑๐
หน้าไม้	๑๐	หน้าไม้	๑๐๐	หน้าไม้	๑๐
ทวนเท้า	๑๐	ทวนเท้า	๕๐	ทวนเท้า	๑๐
ช้าง	๓	ช้าง	๕	ช้าง	๓
ม้า	๕	ม้า	๑๐	ม้า	๕

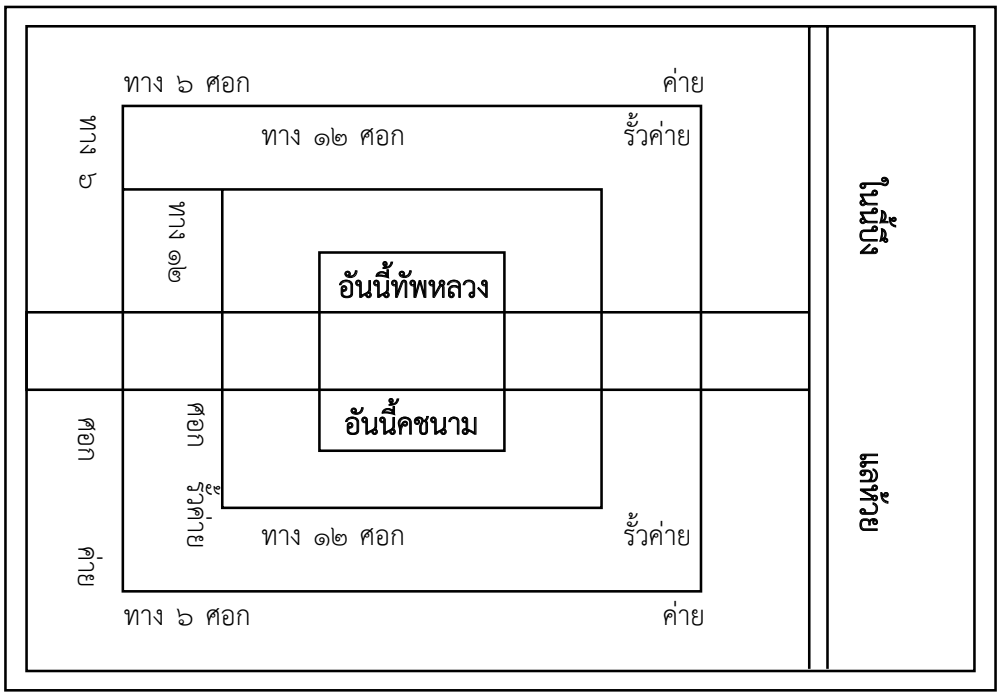
ครุฑพยุหะ
เบญจเสนา
๑๐๐๐๐

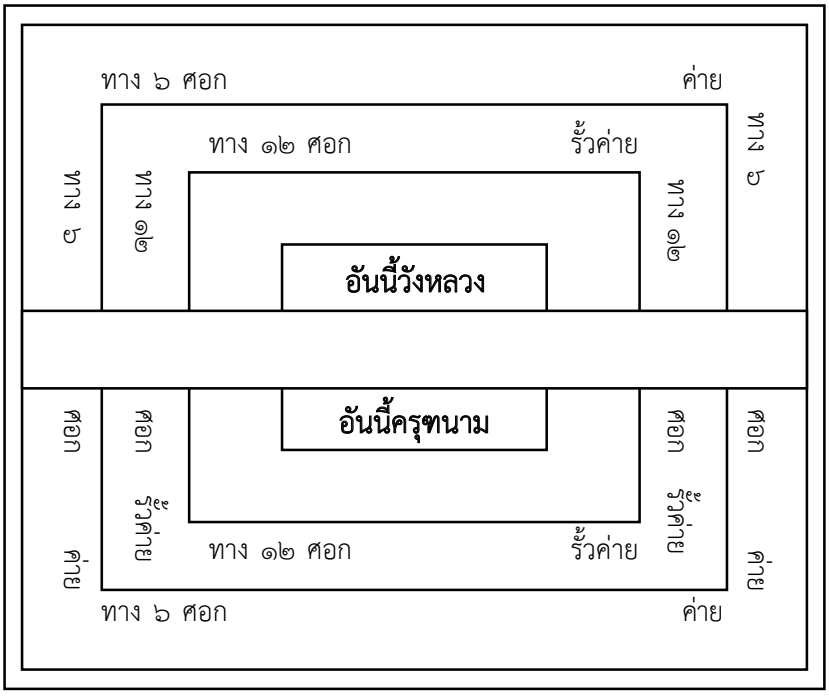
คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๕๗ - ๕๘ , ๕๙ - ๖๐ , ๖๑ - ๖๒ , ๖๓ - ๖๔

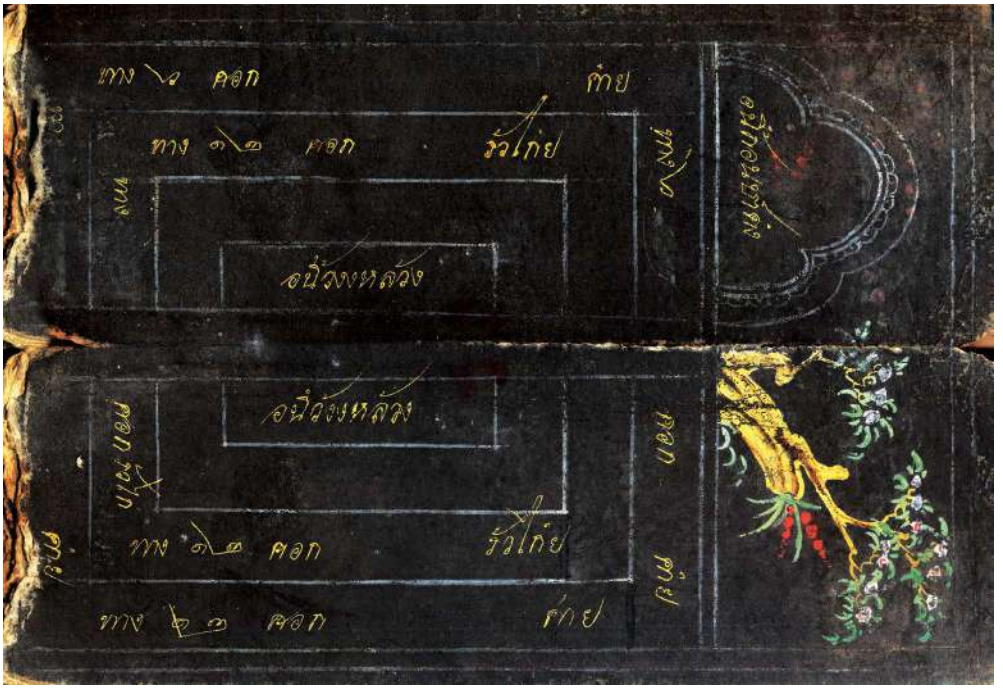

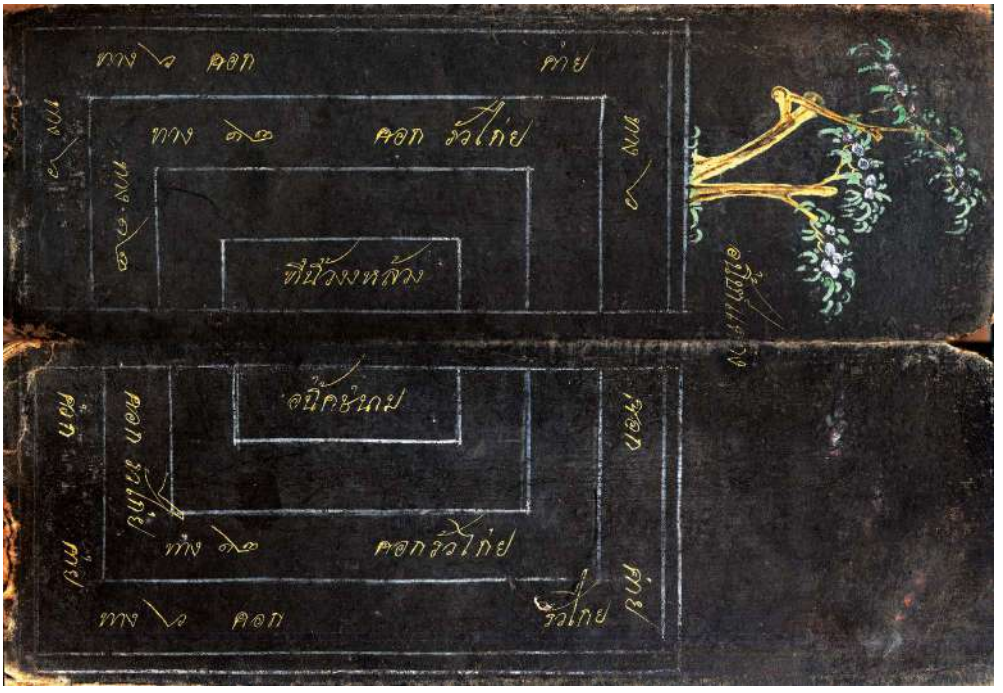
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๖๕ - ๖๖ และ ๖๗ - ๖๘

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๖๕ - ๖๖ และ ๖๗ - ๖๘

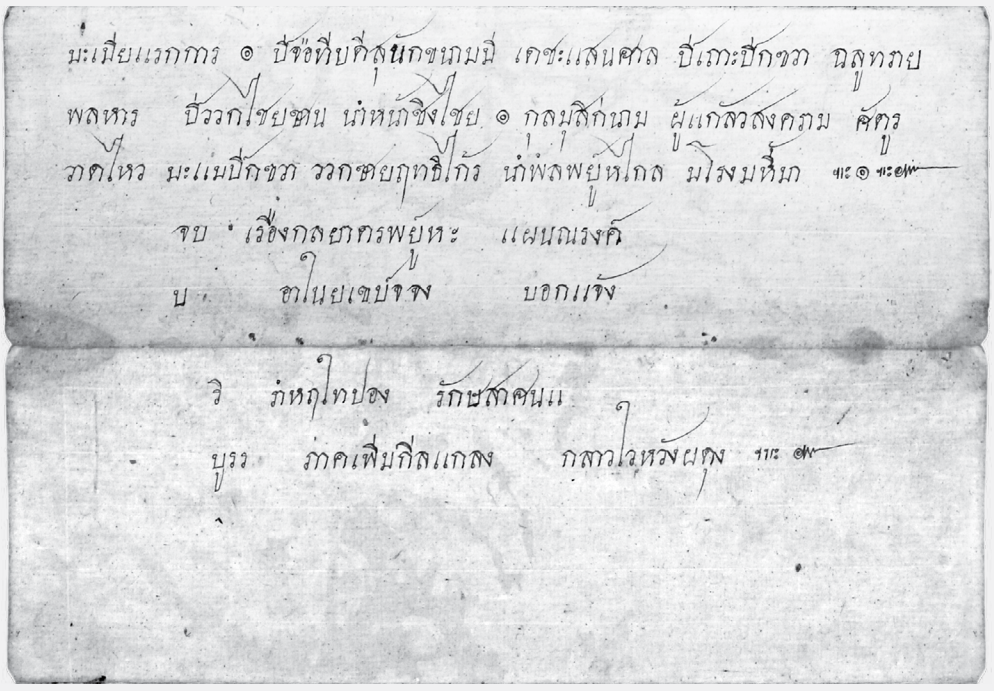
ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๖๙ - ๗๐ และ ๗๑ - ๗๒

คำอ่านตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มกระบวนพยุหะ หน้าปลายที่ ๖๙ - ๗๐ และ ๗๑ - ๗๒

หนังสือตำราพิไชยสงครามเมืองเพชรบูรณ์
มีหลายสิ่งหลายอย่าง เพิ่งปรากฏการค้นพบ
และสร้างให้เกิดความเข้าใจ นำไปสู่
องค์ความรู้ใหม่ๆ ทางด้านยุทธศาสตร์ไทย
และหากปรับบางสิ่งโดยใช้หลักวิชาทางยุทธศาสตร์
ในเรื่องการประเมินทัศนภาพ
การวิเคราะห์จุดอ่อน - จุดแข็งฯ จะพบว่า
สามารถปรับประยุกต์ใช้กับบริบทในปัจจุบัน
ได้หลายองค์ความรู้ทีเดียว

บทสรุป

สะพานเชื่อมความรู้ จากอดีตสู่ปัจจุบัน

การเดินทางของเอกสารโบราณ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ได้รับการสืบต่อมิให้มรดกภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าและสำคัญอย่างยิ่ง ได้หยุดนิ่งไปกับกาลเวลา

หนังสือตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์เล่มนี้ เรียบเรียงขึ้นในวิธีการศึกษาแบบวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ แต่ปรับกรอบความคิดใหม่ ด้วยความรู้ด้านการจัดการเชิงกลยุทธ (Strategic Management) และวิธีการศึกษาทำความเข้าใจในลักษณะโมเดลทางความคิด (Mental Model) แบบตามวิธีการนำเหตุการณ์ไปสู่การตั้งข้อสันนิษฐาน การอนุมาน จัดโครงสร้างความคิด และข้อสรุป หลังจากนั้น นำเสนอเรื่องราวที่เป็นแก่นสำคัญมากกว่าที่จะนำเสนอในรูปแบบของรายงานการวิจัย และไม่ได้เสนอในลักษณะความเรียงด้วยเหตุการณ์ตามประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร แต่เป็นการศึกษาเพื่อถอดความ พร้อมผลพลอยได้จากตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์

การประมวลสรุปพบความรู้ใหม่และสาระสำคัญดังนี้

๑. ตำราพิไชยสงครามโบราณของไทย มีสืบเนื่องกันมาก่อนที่จะเรียบเรียงขึ้น มีหลักฐานปรากฏในปี พ.ศ. ๒๐๔๑ โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ทรงแก้ไขมาจากตำราพิชัยสงครามฮินดูโบราณ ฉบับชื่อ กามันทะกี

๒. ตำราพิไชยสงครามโบราณของไทย มี ๒ ตำรับ คือ **ตำรับแรก** เป็นเล่มคำกลอนที่สมบูรณ์ครบ ๕ เล่มสมุดไทย ในปัจจุบันเป็นฉบับที่พิมพ์มาจากหลวงพิไชยเสนา (ปี พ.ศ. ๒๔๑๘ โรงพิมพ์บรัดเลย์) **ตำรับที่สอง** เป็นเล่มกระบวนพยุหะ (Vyuha) และต้องใช้ควบคู่กัน

๓. ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เล่มคำกลอนและกระบวนพยุหะ

๓.๑ ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ เหตุที่ปรากฏถึงยุคปัจจุบันมีข้อสันนิษฐานได้ ๒ ลักษณะคือ

๑) เป็นการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

๒) ความเป็นเจ้าของสมบัติด้วยตำแหน่งหรือบุคคล ที่ต้องมีตำราพิไชยสงคราม

๓.๒ ความสมบูรณ์ครบถ้วนของสาระสำคัญ สรุปเป็นสรรพวิชายุทธศาสตร์แตกแขนงเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๑) ความเชื่อในเรื่องโชคลาง สิ่งเหนือธรรมชาติ นิมิต การทำนาย

พยากรณ์ อาจเป็นความรู้ใน ๒ แขนง คือ โหราศาสตร์พิไชยสงคราม และมหาทักษาพยากรณ์

๒) หลักการทำสงครามยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีการรบ เช่น การคัดเลือกแม่ทัพ การเกณฑ์กำลังพล คำอธิบายกระบวนพยุหะ (การยกทัพ การตั้งทัพ การดำเนินศึก และการถอยทัพ)

๓) กลศึก ๒๑ กล พร้อมรูปแบบและลักษณะการใช้กลศึกใน ๓ ประเภท คือ กลศึกประเภทที่เป็นกลอุบาย กลศึกประเภทการทำลายศึก และกลศึกประเภทปกป้องพล และเล่มกระบวนพยุหะ ประกอบด้วย ชัยภูมิ แผนที่ พิกัดเมืองพิษณุโลกมหาทักษาพยากรณ์ พยุหะเคลื่อนทัพ พยุหะตั้งทัพ ค่ายทัพ หยุดทัพ พยุหะรับ – ไป พยุหะดำเนินสงคราม โจมตีเมือง และพยุหะถอยทัพ

๔. ผู้เขียนได้สังเคราะห์หลักการสงครามของตำราพิชัยซุนวู และตำราพิไชย-สงครามไทย เข้ากับแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ พบว่า มีความสอดคล้องกัน โดยผลสังเคราะห์เป็น “โมเดลสรรพวิชายุทธศาสตร์ในตำราพิไชยสงคราม” ประกอบด้วย

๑) การประเมินสถานการณ์

๒) การวางแผนยุทธศาสตร์

๓) การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ

๔) การควบคุมยุทธศาสตร์

พร้อมผลพลอยได้จากการศึกษาตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ ที่นำไปสู่การสังเคราะห์กระบวนพยุหะ ในการดำเนินสงครามโบราณของไทยและพม่า

หนังสือตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่พึงปรากฏการค้นพบและสร้างให้เกิดความเข้าใจ นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ๆ ทางด้านยุทธศาสตร์ไทย และหากปรับบางสิ่ง เช่น ความเชื่อเรื่องโชคลาง นิมิต ฯลฯ โดยใช้หลักวิชาทางยุทธศาสตร์ในเรื่องการประเมินทัศนภาพ (Scenario Analysis) การวิเคราะห์จุดอ่อน - จุดแข็งฯ (SWOT Analysis) จะพบว่า สามารถปรับประยุกต์ใช้กับบริบทในปัจจุบันได้หลายองค์ความรู้ทีเดียว

บรรณานุกรม

กรมยุทธการทหารบก. (๒๕๔๑). **การทหารของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ : กรมยุทธศึกษาทหารบก.

กรมศิลปากร. (๒๔๖๙). **ตำราพิไชยสงครามคำกลอน.** พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายพลตรี พระยารามจตุรงค์ (เพ็ชร บุณยรัตพันธุ์). พระนคร : โสภณพิพรรธ - ธนากร.

กรมศิลปากร. (๒๔๘๑). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๗ จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑.** ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพเสวกเอก พระยานครราชเสนี (สหัด สิงหเสนี). พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์.

กรมศิลปากร. (๒๕๑๐). **ตำราพิไชยสงครามคำกลอน.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ขุนวรนิติ์นิสัย (สอน นิธินันทร์). กรุงเทพ : คุรุสภาพระสุเมรุ.

กรมศิลปากร. (๒๕๑๐). **ลิลิตพงศาวดารเหนือพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชัยธวัช เภกะนันทน์. พระนคร : พระจันทร์.

กรมศิลปากร. (๒๕๑๒). **ตำราพิไชยสงครามคำกลอน.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสนิท นรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์). พระนคร : พระจันทร์.

กรมศิลปากร. (๒๕๒๕). **พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและรวมเรื่องเมืองสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : มปพ.

กรมศิลปากร. (๒๕๔๔). **กระบวนพยุหะยาตราสถลมารคสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

กรมศิลปากร. (๒๕๔๕). **ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๑.** กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

กรมศิลปากร. (๒๕๔๕). **สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.** วันที่ ๒๘ - ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๓ ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี. กรุงเทพ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (๒๕๕๐). **โคลงภาพพระราชพงศาวดารพร้อมบทขยายความและบทวิเคราะห์.** พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.

กรุณา - เรืองอุไร กุศลาสัย. (๒๕๕๐). **มหาภารตยุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพฯ : ศยาม.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์และนิยะดา ทาสุคนธ์. (๒๕๔๓). **กระบวนพยุหะยาตรา : ประวัติและพระราชพิธี.** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

กองบัญชาการทหารสูงสุด. (๒๕๒๕). **ประวัติกองทัพไทยในรอบ ๒๐๐ ปี พ.ศ.๒๓๒๕ - ๒๕๒๕.** กรุงเทพฯ : กองประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร.

กุลนรี ราชปรีชา, พันเอกหญิง. (๒๕๕๒). **วรรณกรรมสงคราม.** ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โกศล อัคคจิตโต (พระอมรสุธี) และคณะ. (๒๕๒๗). **ลิลิตตะเลงพ่ายและพระเกียรติบางประการ.** โดยเสด็จพระราชกุศลงานพระราชเพลิงศพพระธรรมเสนานี (ฟุ้ง ปุณณก - มหาเถระ ป.๓ วัดพระเชตุพน) กรุงเทพมหานคร : มิตรเจริญการพิมพ์.

คำนวล คำมณี. (๒๕๕๔). “แนวคิดทางปรัชญาในภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษา ตำราพระพิไชยสงคราม ฉบับท้องถิ่นภาคใต้วัดมุจลินทวาปีวิหาร”. **วารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์.** ปีที่ ๑๗ ฉ.๕ ก.ย. - ต.ค.

โฆษิต, สำนักพิมพ์. (๒๕๔๙). **พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล.** กรุงเทพฯ : โฆษิต.
โฆษิต, สำนักพิมพ์. (๒๕๕๐). **อานามสยามยุทธว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับลาวเขมรและญวน.** บันทึกรายงานของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) (๒๔๔๖ ; พิมพ์ครั้งแรกโดย ก.ศ.ร.กุหลาบ). กรุงเทพฯ : โฆษิต.
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (๒๕๕๐). **อยุธยา.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
ไชติช่วง นาดอน. (๒๕๔๖). **๒๑ กลยุทธไทย.** กรุงเทพฯ : เยลโล่การพิมพ์.
ดนัย เทียนพุฒ. (๒๕๕๔). **จิตรกรรมฝาผนังกระบวนพยุหะยาตราทางสถลมารค วัดประดู่ทรงธรรม.** (อัดสำเนา). กรุงเทพฯ : โครงการฮิวแมนแคปปิตอล.
ดำรงราชนุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. (๒๔๔๓). **ไทยรบพม่าฉบับรวมเล่ม.** กรุงเทพฯ : บรรณาคาร.
ดำรงราชนุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. (๒๔๙๙). **ตำนานการเกณฑ์ทหาร.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ.เปรม รัชนิวัต. มปพ.
“ตำราพิไชยสงคราม เล่ม ๑ ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ” หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยดำอักษรไทยเส้นรงค์ (สีน้ำยา, หรดาล) เลขที่ ๑๒๙ หมู่ตำรายุทธศาสตร์. มปป.
“ตำราพิไชยสงคราม เล่ม ๔” หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือตำราพิไชยสงครามว่าด้วยวิธีทำลายค่ายข้าศึกสมุดไทยดำ อักษรไทย - ขอม ตัวขาว เส้นทอง เลขที่ ๖๑ หมู่ตำรายุทธศาสตร์. มปป.
“ตำราพิไชยสงคราม เล่ม ๕ จบ” หอสมุดแห่งชาติ, ตำราพิไชยสงคราม สมุดไทยดำ อักษรไทยตัวเขียนสีขาว เลขที่ ๘๘ หมู่ตำรายุทธศาสตร์. รัชกาลที่ ๑. มปป.
“ตำราพิไชยสงคราม(พม่า)” (พ.ศ.๒๓๔๑) หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยดำ อักษรไทย(เส้นสีน้ำยาหรดาล) แปลจากภาษาพม่า เลขที่ ๑๔๑ หมู่ตำรายุทธศาสตร์.
“ตำราพิไชยสงคราม” หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยดำ อักษรไทย เลขที่ ๔๐ หมวดยุทธศาสตร์. มปป.
“ตำราพิไชยสงคราม” หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยดำ อักษรไทย เลขที่ ๔๓ หมวดยุทธศาสตร์. มปป.
น.ณ.ปากน้ำ. (๒๕๔๕). **วัดสุวรรณดาราม.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
นคร พันธุ์ณรงค์. (๒๕๒๘). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
นริศ ศรีเนตร, พลโทและคณะ. (๒๕๔๙). **๔๐๐ ปี แห่งการสวรรคตสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.๒๑๔๘ - ๒๕๔๘).** พิมพ์ครั้งที่ ๒. มปพ.
ประยุกต์ บุนนาค. (๒๕๔๘). “พิชัยสงคราม” ฉบับตัวเขียนแลตัวพิมพ์ ในยี.อี.เยรินี, ร้อยเอก (๒๕๔๘, พิมพ์ใหม่) **พิชัยสงครามฮินดูโบราณ.** กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.
ประเวศ ศรีพิพัฒน์. (๒๕๒๐). **ศิลปการทำสงครามของซุนสือ.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสไตร์.
บรัดเลย์, แดนบีช. (ผู้จัดพิมพ์). (๒๔๑๘). **หนังสือพิไชยสงครามไทย.** กรุงเทพฯ : ปรัดเล.
พจน์ พงศ์สุวรรณ, พันเอก. (๒๕๒๖). **หลักยุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : กรมยุทธศึกษาทหารบก.
พระคลัง (หน), เจ้าพระยา, ๒๔๒๙ - ๒๕๐๓. (๒๕๔๙). **ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ลิลิตกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารค.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
พิชัย วาสนาส่ง. (๒๕๒๑). **ตำราพิชัยสงครามของซุนจู้และเง่าคี้.** พระนคร : ลายสือไทย.
พิเศศ บูรณะสมบัติ. (๒๕๔๗). **ประวัติศาสตร์การปกครองของไทย.** กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น (๑๙๗๗).
ยี.อี.เยรินี, ร้อยเอก. (๒๔๓๗). **พิชัยสงครามฮินดูโบราณ.** พิมพ์ใหม่ ๒๕๔๘, นนทบุรี : ศรีปัญญา
ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๔). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา โคลงยวนพ่าย.** กรุงเทพมหานคร : นิวไทยมิตรการพิมพ์.
วสันต์ มหากาญจนะ. (๒๕๔๒). “สาระจากตำราพิไชยสงครามไทย” **วารสารเชนต์จอห์น.** ปีที่ ๒ ฉ.๒ ม.ค. -ธ.ค.

วัดพระธาตุลำปางหลวง. (๒๕๕๐). **ตำนานพระบรมมธาตุลำปางหลวง.** ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์ลำปาง.
วินัย พงศ์ศรีเพียร. (๒๕๓๘). "ใครเป็นผู้แต่งวรรณกรรมยวนพ่าย" **วารสารโลกประวัติศาสตร์.** ปีที่ ๑ ฉ.๓ กรกฎาคม - กันยายน. เข้าถึงได้ที่ www.gotoknow.org/.blog/Kelvin/๑๖๙๓๑๕
สุเนตร ชุตินธรานนท์ (๒๕๕๒). ในภมรีสุรเกียรติ (๒๕๕๓). **เมียนมาร์สยามยุทธ์.** กรุงเทพฯ : มติชน.
หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี, พลตรี. (๒๕๕๒). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับเยเรเมียส ฟานฟลีตและผลงานคัดสรรพลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี.** กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
หลวงสวัสดิสรยุทธ (ดล บุนนาค), พลเอก. (๒๕๑๒). "กรุงรัตนโกสินทร์พุทธศักราช ๒๓๒๕ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕ ว่าด้วยประวัติและกิจการทหารการยุทธครั้งกรุงรัตนโกสินทร์" **หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกหลวงสวัสดิสรยุทธ.** พระนคร : สรยุทธการพิมพ์.
อนันต์ อมรรตัย. (๒๕๔๔). **คำให้การของชาวกรุง.** กรุงเทพฯ : จดหมายเหตุ.
อภิชาติ ธีรธำรง, พลโท. (๒๕๓๒). **ยอดยุทธศาสตร์ของยอดขุนพล.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
โอพาร รัตนภักดี. (๒๕๔๙). "เกร็ดความรู้เรื่องพิไชยสงครามใน ลิลิตตะเลงพ่าย" **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.** ปีที่ ๔ ฉ.๑ กันยายน - ธันวาคม.
Baker, C et al (๒๐๐๕). **Van Vliet's Siam.** Chiang Mai : SilkwormBooks.
Chakrabongse, N et al (๒๐๐๖). **Siam in Trade and War Royal Maps of the Nine teenth Century.** Bangkok : River book.
Cohen, W.A. (๒๐๐๔). **The Art of The Strategist.** New York : AMACOM.
Jacq-Hergoualc'h, M. (๒๐๐๗). **The Armies of Angkor : Military Structure and Weaponry of the Khmers.** Bangkok : Orchid Press.
Pheng, L.S. (๒๐๐๑). **Asian Wisdom for Effective Management.** Selangor Darul Ehsam : Pelanduk.
Senge, M.P. (๑๙๙๐). **The Fifth Disciple : The Art and Practice of Learning Organi zation.** New York : Doubleday Currency.
Wee, Chow - Hou et al (๑๙๙๑, ๒๐๐๘). **Sun Tzu : War & Management.** Singapore : Addison - Wesley.

ไมโครฟิล์ม

หอสมุดแห่งชาติ, ไมโครฟิล์ม. (๒๕๓๖, ๒๕๔๕). "สมุดแผนที่พิไชยสงครามยกใหม่" (ตำรา-พิไชยสงคราม เล่ม ๑ ว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ) เลขที่ ๑๒๙ หมู่ตำรายุทธศาสตร์.
หอสมุดแห่งชาติ, ไมโครฟิล์ม, (๒๕๔๕). "ตำราพิไชยสงคราม" เล่ม ๑ ตอน ๒ เลขที่ ๑๓๑ หมู่ตำรายุทธศาสตร์.
หอสมุดแห่งชาติ, ไมโครฟิล์ม, (๒๕๔๕). "สมุดพิไชยสงคราม" เล่ม ๕ อักษรไทย-ขอม, เลขที่ ๑๙๒ หมู่ตำรายุทธศาสตร์

Internet

ดนัย เทียนพุฒ. (๒๕๕๔). ตำราพระมหาพิชัยสงคราม ฉบับวัดควนอินทร์นิมิต อ.เมือง จ.พัทลุง. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : http://ists.tsu.ac.th/ists/Research/detail.php?Empid=๓๐. [๑๔ มกราคม ๒๕๕๕]
ดนัย เทียนพุฒ. (๒๕๕๔). พิไชยสงคราม : phichaisongkram. (ออนไลน์).

สืบค้นจาก : http://www.phichaisongkram.blogspot.com [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕]
เนชั่น แชนแนล. (๒๕๕๒). ผู้เชี่ยวชาญกรมศิลป์ยืนยัน พิชัยสงครามเพชรบูรณ์เก่ายุค ร.๑ – ๓. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : http://๗๖.nationchannel.com/playrideo.php?id=๒๒๑๖๕. [๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๔]
พระนางจามเทวี วีรสตรี ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรหริภุญไชย (ออนไลน์). (๒๕๕๑). สืบค้นจาก : http://www.abhakara.com/webboard/index.php?topic=๗๙๔.๐. [๒๑ มกราคม ๒๕๕๕]
พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรหริภุญไชย (ออนไลน์). (๒๕๕๐). สืบค้นจาก : http://blog.eduzones.com/tambralinga/๓๗๗๔. [๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). มหาภารตะ. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : http://th.wikipedia.org/wiki/มหาภารตะ [๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). รามายณะ. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : http://th.wikipedia.org/wiki/รามายณะ. [๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕) ราชวงศ์โมริยะ. (ออนไลน์). http://th.wikipedia.org/wiki/ราชวงศ์โมริยะ. [๑๕ มกราคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Chandragupta_Maurya#cite_note=kulke-๑. [๘ มกราคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Arthashastra. [๘ มกราคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). สืบค้นจาก http://a๔.mzstatic.com/us/r๑๐๐๐/๐๑๙/purple/๑๐/Ba/c๕/mzl.twdwjzdy.jpg. [๘ มกราคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Chaturanga. [๘ มกราคม ๒๕๕๕]
วิกิพีเดีย. (๒๕๕๕). (ออนไลน์). เจ้าพระยานครราชสีมา ทองอิน.(ออนไลน์) สืบค้นจาก : http://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าพระยานครราชสีมา_ทองอิน. [๘ มกราคม ๒๕๕๕]
หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. (๒๕๕๕). (ออนไลน์). สืบค้นจาก : http://www.matichon.co.th/matichon/view_news.php?newsid=๐๑p๐๑๑๔๑๕๑๒๕๑&sectionis=๐๑๐๑&day=๒๐๐๘-๑๒-๑๕. [๓ มกราคม ๒๕๕๕]
Fordclub.net. (๒๐๑๐). (Online). Available : http//www.fordclub.net/๒๐๑๐_locked/user/broad_images/webboard/๐๒๐๐๐/๐๒๙๘๓-๒๒๓๑๗.jpg. [๒๐๑๒, January ๒๑]
Gorkhali. (๒๐๐๖). Military History Of Ancient India. . (Online). Available : http://www.allempires.com/article/index.php?q=military_ancient_india. [๒๐๑๒, January ๒๐]
Ignca. (Online). Available : http://ignca.nic.in/mahabharat๒๐๑๑/jaya_utsav_exhibition/index.htm. [๒๐๑๒, January ๒๐]
My world - myperception. (๒๐๑๑). (Online). Available : http://myworldmyperception.blogspot.com/๒๐๑๑/๐๕/mahabharata-exhibition-atigna-new/html. [๒๐๑๒, January ๒๐]
Practical Sanskrit. (Online). Available : http://www.facebook.com/Practical Sanskrit. [๒๐๑๒, January ๑๒]
Wikipedia. (๒๐๑๒). Kurukshetra War. (Online). Available : http://en.wikipedia.org/wiki/Kurukshetra_War#Military_formations. [๒๐๑๒, January ๒๑]

ประวัติผู้เขียน

ดร. ดนัย เทียนพุฒ

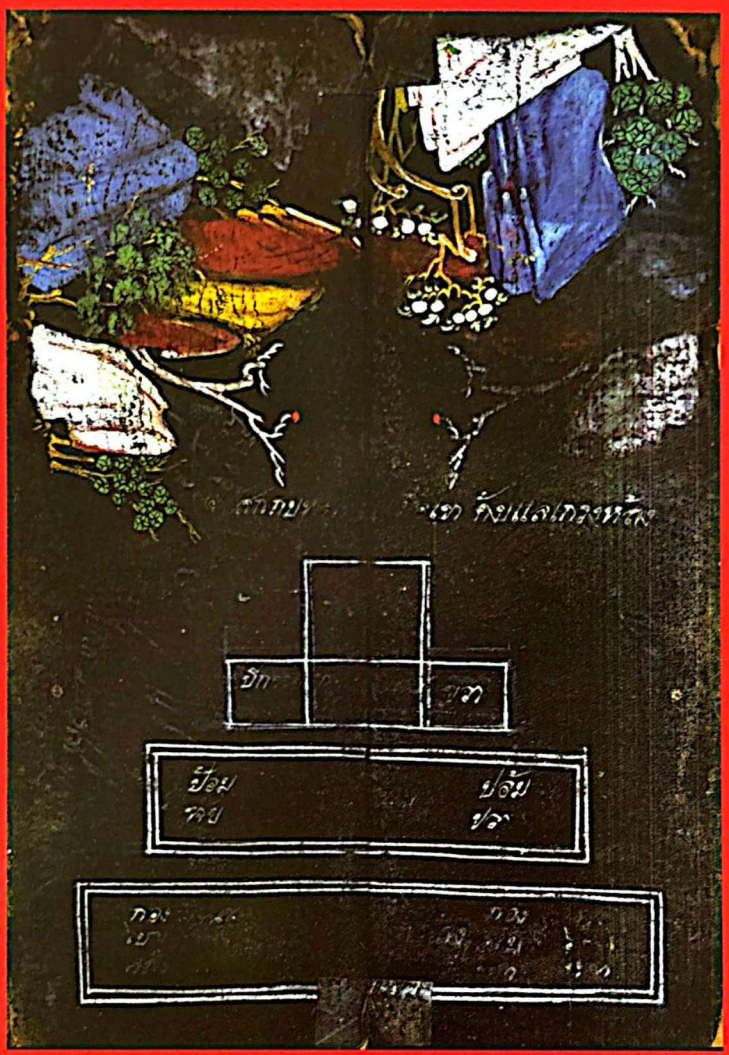
ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการโครงการ Human Capital
อาจารย์ – นักวิจัย โครงการพิเศษระดับบัณฑิตศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ผู้อำนวยการ ดี.เอ็น.ที. เน็ต (DntNet)
วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันพระปกเกล้า
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิคุ้มครองการทำงานประจำมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
รางวัลนักทรัพยากรมนุษย์ดีเด่นแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๕๕๒ ประเภทนักวิชาการ
และที่ปรึกษา โดยสถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คอลัมน์นิสต์ “Experience View” นสพ. รายปักษ์ “In Marketing” และ
“Breakthrough Marketing” นสพ. Global Business

การศึกษา :

Doctor of Management (Major Business Management) Suan Dusit Ratjabhat University
Study Visit at Korea Advanced Institute of Science and Technology (KAIST) and Electronics and Telecommunication Research Institute (ETRI). Republic of Korea, October ๑๖ - ๒๑, ๒๐๑๑
Certificated Program on “Leadership Training for Transformative Education : Held on April ๒ - ๔, ๒๐๑๑ at Saint John’s University of Thailand.
Certificated English for “Academic and Research Communication” at ICTE, The University of Queensland, Australia (๒๐๐๖)
Certificated Program on “Strategic Management Workshop” Haas School of Business, UC Berkeley (๒๐๐๕)
Master of Education (Educational Measurement and Evaluation) Chulalongkorn University
Bachelor of Education (Mathematics), Srinakarinwirot University (Pathumwan Campus)

ผู้ทรงคุณวุฒิ - ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการ

งานวิจัยการพัฒนาความสามารถหลัก (Core Competencies) สู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจครอบครัวไทยที่ยั่งยืน (กำลังวิจัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๔)
งานวิจัยการพัฒนาวิธีการจับคู่ความต้องการแรงงานของธุรกิจ SME ด้วยเทคนิคแรงผลักดัน ๕ ประการของพอร์เตอร์ (Porter’s 5 Forces Model) : ศึกษาเฉพาะ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในจังหวัดเพชรบุรี - ประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดลำปาง (ปี พ.ศ. ๒๕๕๔)
งานวิจัยทุนมนุษย์จัดการให้ดีสู่ดีเลิศ (ปี พ.ศ. ๒๕๕๓)
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย สภามหาวิทยาลัยและอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต (ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๒)
งานวิจัย “เจาะ DNA ธุรกิจครอบครัวไทย “ (ปี พ.ศ. ๒๕๕๒)
วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดทำกลยุทธและการตลาดในโครงการพัฒนาศักยภาพธุรกิจสปาปี พ.ศ. ๒๕๕๐ และ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบป้องกันดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง สมรรถนะหลักของผู้บริหารกิจการนักศึกษาสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ปีการศึกษา ๒๕๕๐ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
คณะทำงานวินิจฉัยผลการประเมินการปฏิบัติงานประจำปี สมศ. (ปี พ.ศ. ๒๕๔๗)
คณะอนุกรรมการพัฒนาระบบบริหารจัดการเพื่อธรรมาภิบาลภาครัฐ (ปี พ.ศ. ๒๕๔๔)
นายกสมาคมวิจัยสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๓)

สกฎะพยุหะ

ตำราพิไชยสงครามเป็นเอกสารโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คู่บ้าน คู่เมือง มาแต่ครั้งสมัยโบราณ และยังมีภูมิปัญญาที่เป็นมรดกอันทรงคุณค่าปรากฏอยู่ด้วยกัน ในเรื่องว่าด้วยสาเหตุแห่งการสงคราม กลศึกหรืออุบายแห่งการสงคราม การยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีของกองทัพ แล้วยังมีเรื่องความเชื่อเหนือธรรมชาติ เช่น โหราศาสตร์ พิไชยสงคราม มหาทักษาพยากรณ์ การคัดเลือกแต่งตั้งแม่ทัพนายกอง โลกวัตร ธรรมวัตรของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง

ดร.ดนัย เทียนพุฒ

ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการโครงการ Human Capital
อาจารย์ - นักวิจัย โครงการพิเศษระดับบัณฑิตศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ผู้อำนวยการ ดี.เอ็น.ที. เน็ต (DntNet)
วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันพระปกเกล้า
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิคุ้มครองการทำงานประจำมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
รางวัลนักทรัพยากรมนุษย์ดีเด่นแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ประเภทนักวิชาการ
และที่ปรึกษา โดยสถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คอลัมน์นิสต์ "Experience View" นสพ. รายปักษ์ "In Marketing" และ
"Breakthrough Marketing" นสพ. Global Business

การศึกษา :

Doctor of Management (Major Business Management) Suan Dusit Ratjabhat University
Study Visit at Korea Advanced Institute of Science and Technology (KAIST) and Electronics and Telecommunication Research Institute (ETRI). Republic of Korea, October ๑๖ - ๒๑, ๒๐๑๑
Certificated Program on "Leadership Training for Transformative Education: Held on April ๒ - ๔, ๒๐๑๑ at Saint John's University of Thailand.
Certificated English for "Academic and Research Communication" at ICTE, The University of Queensland, Australia (๒๐๐๖)
Certificated Program on "Strategic Management Workshop" Haas School of Business, UC Berkeley (๒๐๐๕)

